HANS PFEFFERMANN

RÖNESANS PAPALARININ TÜRKLERLE İŞBİRLİĞİ

Çeviren

Kemal Beydilli

TARİH VE TABİAT VAKFI

İFETİH HATIRASI

TATAV

Çeviren
Kemal Beydilli

H. PFEFFERMAN

RÖNESANS PAPALARININ TÜRKLERLE İŞBİRLİĞİ

HANS PFEFFERMANN

RÖNESANS PAPALARININ TÜRKLERLE İŞBİRLİĞİ

Çeviren

Kemal Beydilli

İstanbul 2003

TARİH VE TABİAT VAKFI

TATAV YAYINLARI

TARİH SERİSİ, NO: 13

Tarih Kaynakları, No: 2

Özgün Adı:

Hans Pfeffermann, *Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken*, Winterthur 1946.

Dizgi-Mizanpaj
TATAV Ltd. Şti.

Baskı-Cilt
Altan Matbaacılık

Kapak Tasarım
Kırmızı Reklam

ISBN 975-6596-13-9

İsteme Adresi:
Tarih ve Tabiat Vakfı
Eski Belediye Önü Sk. No: 23
Doğancılar/Üsküdar

Tel: (0216) 492 62 86
Faks: (0216) 492 62 87
WEB: http://www.tarihtabiatvakfi.org
e-mail: info@tarihtabiatvakfi.org

©TATAV Ltd. Şti., 2003

TATAV
İstanbul 2003

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü ..... v-vii
Prof. Dr. Fritz Blanke'nin takdimi ix
Yazarın Önsözü ..... x-xi
Kronolojik Tablo xii

Birinci Bölüm
Osmanlı Devleti'nin Sosyal Cazibesi 1-14

İkinci Bölüm
İlk Avrupa-Türk Münasebetleri 15-20

Üçüncü Bölüm
Avrupa'nın Durumu 21-28

Dördüncü Bölüm
Quattrocento Dönemi Papalığı ve Haçlı Seferi Fikri 29-42

Beşinci Bölüm
Haçlı Seferi ve Türk Savaşı Arasında 43-58

Altıncı Bölüm
Haçlı Seferi Tekeli Mücadelesinde Papalık'ın Son Zaferi 59-70

Yedinci Bölüm
Papalık'ın Türkler'le İlk Yakınlaşması (II. Pius - II. Mehmed) 71-76

Sekizinci Bölüm
Osmanlı'nın Paraya Bağladığı Papalık 77-86

Dokuzuncu Bölüm
Papalık-Türk Çıkar Birliği ve İttifak Politikası (VI. Alexander - II. Bayezid) 87-112

Onuncu Bölüm
Osmanlı Devleti İle Uzlaşma Yolunda Avrupa 113-142

On Birinci Bölüm

Reformasyon Ve Türkler 143-162

On İkinci Bölüm

Haçlı Seferi Tekeli Mücadelesinde Papalık'ın Yenilgisi ve Sonuçları (X. Leo - I. Selim) 163-170

On Üçüncü Bölüm

V. Karl'a Karşı Verilen Mücadelede Papalık'ın Yenilgisi ve Etkileri (VII. Clemens – I. Süleyman) 171-180

On Dördüncü Bölüm

Türk Savaşlarından Türk Askeri Yardımı Ricasına (III. Paul – I. Süleyman) 181-198

On Beşinci Bölüm

Papalık'ın Türklerle Son İttifak Teşebbüsü (IV. Paul – I. Süleyman) 199-216

On Altıncı Bölüm

Papalık'ın Türkler'le İttifak Siyasetinin İdeolojik Arka Planı ve Siyasi Havası 217-228

Kaynaklar 229-233

Dipnotları 234-243

Dizin 245-269

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Rönesans dönemi İtalya'sı daha ziyade düşünsel ve mimarî dahil olmak üzere, özellikle güzel sanatların bütün dallarında vermiş olduğu olağan üstü eserlerle hatırlanmakla birlikte, dönemin siyasî yapısı bu parlak gelişmelerin perde arkasında kalmış olarak göz ardı edilme sakıncasını taşır. Türkler'in Avrupa'da üstün bir güç olarak belirmesi, 1480'de İtalya'nın fethine girişmek üzere Otranto'ya çıkmaları, Avrupa devletler sistemi içinde güçlü bir üye olarak yer edinmeleri ve güç dengesinin vaz geçilmez bir unsuru olarak Avrupa siyasetini yönlendirmeleri; dolayısıyla küçük devletler dünyası halinde Fransız ve İspanyol/Alman nüfuz ve işgal bölgelerine parçalanmış İtalyan siyasetinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaları, özellikle XV. yüzyıl Rönesans döneminin beraberce değerlendirilmesi gereken gelişmelerinin başında gelir ve Papalık'ın bu siyasî ortamda Türkler'le olan ilişkileri, dinî ve gerçekçi politika bağlamında ilgi çekici gelişmeler arz eder. Tercümesini takdim ettiğimiz eser, henüz Türkçe incelemesi olmayan böyle bir konunun, çok kullanılan standart araştırmalarının ön sıralarında yer almaktadır.

Katolik Kilisesi'nin ıslah edilmesi ile ilgili girişimler XIV ve XV. yüzyılda Rönesans dönemine refakat eder ve XVI. yüzyılla birlikte, özellikle Martin Luther'le beraber Almanya'da başlayan Reform hareketiyle devam eder. Bu anlamda Rönesans ve Reform hareketleri Türk tehdidinin giderek arttığı ve nihayet had safhaya ulaştığı bir dönemi de içine alır. Dinî ve siyasî yönden devletlerarası siyasetin çeşitli çıkar ilişkileri içinde parçalanmış ve birbirleriyle amansız bir mücadeleye dalmış dönemin Avrupa'sının; sıkı bir merkezî otorite ile yönetilen ve disiplinli bir toplumsal yapı ve askerî örgüte sahip Osmanlı devleti karşısında pek başarı şansı olmadığı, Pfeffermann'ın bu eserinde bir kez daha bütün açıklığıyla gözler önüne serilmektedir. Eserin ilk bakışta takibi zor gibi gelen anlatım yoğunluğu, değindiği olaylar, sayısız ittifaklar, toplanan konsiller, çevrilen çeşitli entrikalar, açıkça veya gizli olarak sürdürülen Türkler'le irtibatta olmalar, Türk kuvvetlerini rakip tarafın üzerine saldırtmakla ilgili girişimler, bu anlamda yapılan ittifak teklifleri ve

gerçekleşen ortak seferler ve bu anlatım içinde kaçınılmaz olarak yer alan arka plânda cereyan eden gelişmelerle ilgili ayrıntılar, pek çok isimler ve tarihler, aslında Avrupa'nın içinde bulunduğu kargaşanın parlak bir ifadesinden başka bir şey değildir. Bu anlamda eser, yalnızca Papalar'ın Türkler'e karşı takip ettikleri siyasetin değil, aynı zamanda dinî kimliği yanında dünyevî bir güç olarak Kilise Devleti'nin, Avrupa'nın diğer Hıristiyan güçleriyle olan ilişkilerinin de bir anlatımıdır. Türk unsuru ise bütün bunların merkezinde yer alır ve takip edilen diğer bütün politikaları yönlendirici nâfiz bir rol üstlenir.

Rönesans dönemi İtalya'sı, kanlı bir boyut arz eden yoğun siyasî ve silahlı mücadelelere sahne olur: Floransa XV. yüzyılda Mediciler'in idaresine girer. Viskonti ve Sforzalar Lombardiya'nın büyük bir kısmını Milano dukalığına bağlarlar. Mantova'da Gonzaga, Ferara ve Modena'da Este ailesi başa geçer. Venedik Kuzey İtalya ve Dalmaçya sahillerinde yayılır. Cenova ve Savoya dukalıkları topraklarını genişletir. Güney İtalya'da İspanyol Aragon hanedanı idaresindeki Napoli krallığı Sicilya'yı topraklarına katarak birleşir (1442). Venedik ve Cenova Akdeniz ticaretinde önemli bir yer tutarken, Floransa paranın merkezi olur. XV. Yüzyıl sonlarında, Milano, Floransa, Venedik, Papalık ve Napoli-Sicilya arasında nihayet bir denge sistemi kurulduğunda; İtalya, Fransa ve İspanya'nın saldırı ve istilalarına maruz kalır. Napoli ve Milano üzerindeki mevrus haklarını öne süren Fransa kralı VIII. Charles'ın 1494'de büyük bir mücadeleyi ateşlemesi, İtalya'daki denge sistemini çökertir. Charles, Cenova ve Milano'yu işgal eder. Napoli-Sicilya krallığı ise İspanya tarafından ele geçirilir. (1505). Floransa'da Medici idaresine son verilmiş olarak, burası bir cumhur idaresi haline dönüştürülürken; Kilise Devleti de, önceleri VI. Alexander ve oğlu Cesare Borgia daha sonraları II. Julius tarafından Orta İtalya'daki küçük devletçikleri ortadan kaldırarak genişleme yoluna sapar. II. Julius, Venedik'in kuzey İtalya'daki topraklarının (terra ferma) paylaşılması için 1508'de Fransa kralı XII. Louis ve İmparator Maximilian ile Cambrai ittifakını akdeder. 1511'de ise, "İtalya'nın kurtarılması" amacıyla İspanya, Venedik, İsviçre, İngiltere ile beraber Fransa'ya karşı kutsal ittifak oluşturur. Fransızlar Milano'dan sürülür ve Mediciler tekrar Floransa'ya geri döner. 1515'de I. François, İsviçre kuvvetlerini Marignano'da yenmiş olarak Milano dukalığını ele geçirirse de, V. Karl ile giriştiği mücadelede burasını tekrar elden çıkarır. François'yı des-

tekleyen Papalık siyaseti 1527'de Roma'nın imparatorluk kuvvetleri tarafından yağmalanması (Sacco di Roma) felaketini yaşar. 1529'da Cambrai'da yapılan Kadınlar Antlaşması ve 1559'da yapılan Câteau-Cambrésis antlaşması neticesinde Fransa İtalya'dan kesin olarak elini çekmek zorunda kalır. V. Karl'ın imparatorluk idaresini ikiye bölmesi üzerine İspanya, Lombardiya (Milano), Sardunya, Napoli-Sicilya krallığına sahip olarak İtalya üzerindeki en önemli güç haline gelir. İtalya ve genelde Avrupa'daki Fransız-Alman/İspanyol (Habsburg) zıddiyeti Osmanlı denge ve güç siyasetine de yön veren önemli bir unsur olur.

Böyle bir siyasî ortamda, Türkler'le irtibatta olma, Türk kuvvetlerinden medet umma, çoğu zaman kamu oyundan gizlenmiş olarak yapılan bir girişim olarak, genelde Hıristiyan güçlerin vaz geçemedikleri bir zafiyet noktasını teşkil eder ve özellikle Papalık'ın böyle bir siyasetin takipçisi olması eleştiri konusu yapılırken, Türkler'le ilişkide olma karşılıklı suçlamaların da kaynağını teşkil eder. İtalya'nın yabancı hakimiyetinden kurtarılması amacıyla Türk gücünden istifade edilmek istenmesi, Hıristiyanlık zihniyetiyle bağdaşamaz gibi görülmüş olsa da, bu, diğer İtalyan devletleri yanında özellikle Papalık siyasetinin vaz geçilmez seçenekleri arasındaki yerini ısrarla muhafaza eder. Bu bağlamda Pfeffermann'ın yapmış olduğu değerlendirme, güncelliğinden pek fazla bir şey kaybetmemiş olarak günümüze de bazı mesajlar verir gibi görünmektedir: "*Gerçekten de Hıristiyan ideolojisiyle Hıristiyanlığın Türk politikası arasındaki uyuşmazlık hiçbir zaman sona ermez. Manevî anlamdaki hissî değerlerin siyasî gerçeklerden daha ağır bastığı kendini göstermekte olup, Reform hareketinin ağır darbelerine rağmen yüzyılın ortalarına kadar kısmen ayakta kalmış olarak, bir Hıristiyan camiasına mensup olma hissi Avrupa'da mevcudiyetini hâlâ muhafaza etmekteydi*"*.

Tercümede yazarın özgün cümle yapısı ve paragraf düzeni aynen korunmuştur. Dolayısıyla teknik bir zorunluluk olmadığı müddetçe cümlelerin uzunluğuna müdahale edilmemiş ve esas metinden uzaklaşılmamıştır. Metinde parantez içinde yer alan cümleler müellife ait olup, mütercim tarafından yapılan ilaveler köşeli parantez içinde ve keza açıklamalar yıldız işaretiyle ilgili sahifenin altında gösterilmiştir. Müellif tarafından kaynaklara işareten verilen dipnotları özgün metinde olduğu gibi eserin sonuna yerleşti-

* Bkz. s. 234.

rilmiştir. Eserin kendisinde dizin yer almamakta olup, bu eksiklik Türkçe metinde giderilmiştir. Keza, metin içinde geçen şahıs isimleri ve bunların vazife ve mevkileriyle ilgili açıklamalara yer verilmemekte olup, bu husus bazı açıklayıcı ibareler ilavesini gerekli kılmış ve dolayısıyla tercümenin daha rahat takip edilir bir hale gelmesi sağlanmıştır. Aynı şekilde kimler arasında yapıldığı belirtilmeyen ve tarihi verilmeyen ittifak antlaşmalarının da bu gibi eksiklikleri giderilmiştir.

Yayım hayatına geçtiği kısa zaman içinde değerli eserler basmış olarak ilim dünyamıza önemli katkılarda bulunan ve ilim adamlarını eser vermeye özendiren ve çalışmalarını güzel bir şekilde basarak destekleyen Tarih ve Tabiat Vakfı'nın, Istanbul'un fethinin 550. yıldönümü münasebetiyle ayrı bir dizi başlatmış ve tercüme ettiğimiz bu esere de burada yer vermiş olmasını şükranla karşılamaktayım. Bu vesileyle vakıf yönetim kurulu başkanı saym Veli Şirin ve genel müdürü sayın Hikmet Ülker'in şahsında vakıf mütevelli heyetine; eserin basımında emekleri geçen değerli meslekdaşlarım Recep Ahıshalı, Ali Ahmetbeyoğlu, Adnan Baycar'a ve çalışmalarımın yükünü paylaşan müdekkik meslekdaşım Şamil Mutlu'ya teşekkürlerimi sunarım. Almanca metindeki kimi zorlukların çözümünde yardımcı olan çok değerli meslekdaşım Hedda Reinl-Kiel'e her zaman olduğu gibi teşekkür borçluyum. Tercüme metnini tetkik etmeye vakit ayıran ve gerekli uyarılarda bulunan, derin bilgisinden istifade ettiğim âlim meslekdaşım Feridun Emecen'e ise ayrıca teşekkür ederim.

Prof. Dr. Kemal Beydilli

PROF. DR. FRİTZ BLANKE'NİN TAKDİMİ

Takdim edilen çalışma, Dünya ve Kilise Tarihi'nin yeterince işlenmemiş bir sahasını ele almaktadır: Rönesans Papaları ve bunların Türkler'le olan münasebetleri, Borgia Papası VI. Alexander'in Türk Sultanı'yla "işbirliği" imkanlarını aramış olduğu bilinmektedir. Ancak, Hans Pfeffermann şimdi bize, Alexander'in bu teşebbüsünün münferit bir girişim olmadığını ve bunun Papalık'ın yaklaşık bir asır süren Türk ittifakı politikasının sadece bir zirve noktasını teşkil etmiş olduğunu göstermektedir. Şaşırtıcı olan bu sonuç, Türkler'e dostluk gösteren Papalar'ın aynı zamanda, Türkler'e karşı bir haçlı seferi oluşturma gayreti içinde olmalarıyla daha da çarpıcı bir hale gelmektedir.

Bu mücadelenin ne derecelerde Papalık'ın siyasî ve dinî çifte kimliğinin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu, Hans Pfeffermann polemik yapmadan ve XX. asırdaki benzer gelişmelerin etkisinde kalmadan, önyargısız ve tarihsel bir yaklaşımla ciddî bir ilmî usûl ve tarz içinde ele almaktadır. Haçlı Seferleri'nden Türk Savaşları'na geçiş sürecinin tesbiti ve Reform hareketinin Osmanlı imparatorluğu ile olan ilişkilerine yapılan genel bakış, resmedilmeye çalışılan tabloyu isabetli bir şekilde çerçevelemektedir.

Eserin vurgulanması icab eden kıymeti, yalnızca artık değerini kaybetmiş olan yargıların düzeltilmesinde değil, bilakis, Türkler'le Garb Âlemi arasındaki münasebetleri mükemmele yakın bir şekilde göstermiş olmasında yatmaktadır. Genç ve azimli araştırıcının bu ilk çalışmasının tarih dostları nezdinde iyi kabul bulmasını dilerim.

Mayıs 1946

Prof. Dr. Fritz Blanke

Zürih Üniversitesi

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde Papalık'la Türkler arasındaki aşılmaz zıddıyet, genel olarak tartışılmaz derecede açık bir gerçek olarak kabul edilir. VI. Alexander'in II. Bayezid'le olan yakın ilişkileri, ifadesini pek çok sahalarda bulmuş olan itikatsız tutumu emsalsiz olarak kabul edilen bir Papa'nın yolunu şaşırması olarak görülme eğilimi taşımıştır.

Her ne kadar Rönesans Papaları'nın Türkler'in İtalya topraklarında silahlı yardımını sağlama gayretleri bilinmez değilse de, genelde Papalık tarihinin ele alınan konuları içinde önemli bir mesele olarak görülmemesinden ötürü, buna daima yalnızca bir ayrıntı olarak değinilmiştir. Parçalarına ayrılan bir saatin aslî görevini yerine getirememesi gibi, birbiriyle kilinti kopukluğu içinde olan tarihsel gerçeklerin de, hakikati ifade eden bir tablo oluşturması mümkün değildir. Bu itibarla, konunun ana hatlarını ve irtibat noktalarını tesbit etmek, sebep ve sonuçlarını, etki ve tepkilerini takip etmek bu çalışmanın vazifesi olmuştur. Parçalar bir bütün haline getirildiğinde ise, ortaya şaşırtıcı bir tablo çıkar: Papalık, Rönesans döneminin büyük bir kısmında Türkler'e karşı takip ettiği siyasette, geleneksel Haçlı seferi politikası ve Türk ittifak siyaseti arasındaki mücadeleyle ifadesini bulan birbirinin tamamen zıddı iki ayrı metod uygulamıştır. VIII. Innocent'in Papa olarak seçilmesinden IV. Paul'ün ölümüne kadar geçen 75 sene içindeki 57 sene boyunca Aziz Petrus tahtına oturmuş olan Papalar, Türkler'le müzakerelerde bulunmaya veya Türk silahlı kuvvetlerini İtalya'ya davet etmeye arzulu olduklarını dile getirmişlerdir.

Yeterli sayılarda olmak üzere hem dönemin çağdaş kaynaklarının hem de günümüzün modern çalışmalarının elimin altında bulunması sevinilecek bir husustur. Ortaçağ sonlarındaki Haçlı seferi tarihi için Jorga'nın *«Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVème siècle»* adlı eseri benim için zengin bir define özelliği taşır. Charrière tarafında neşredilen *«Négociations de la France dans le Levant»* adlı eser, Osmanlı devletinin Avrupa devletler sistemine girişiyle ilgili sayısız görüşler sunar. VI. Alexander'in Divân'la olan ilişkileri hakkında Thuasne tarafından yayımlanan *«Diarium Burccardii sive rerum urbanarum comentarii»* aydınlatıcı

bilgiler verir. III. Paul'ün Sultan'la askerî bir ittifak oluşturmak üzere sarf ettiği gayretlerle ilgili olarak, Friedensburg'ta yayımlanmış bulunan Almanya'daki Papalık elçilerinin raporları bazı atıflar içerir. IV. Paul'ün ve yeğeni Carlo Caraffa'nın Türk yardımını sağlamaya yönelik girişimleri, Dom René Ancel tarafından hazırlanan *«Nonciatures de Paul IV»* adlı eserde ifadesini bulur. Ayrıca, Ribier tarafından hazırlanan mektup külliyatı *(Lettres et Mémoires d'Estat)*, adı geçen bu iki Papa'nın Türkler'e karşı takip ettikleri siyaseti isabetli bir şekilde ikmal eder.

Bu kaynaklara, Pastor tarafından etraflı bir şekilde ele alınan ve mükemmel bir şekilde bilgilendiren Papalar Tarihi *(Geschichte der Päpste am Ausgang des Mittelalters)* katılır. Pastor, tarafsız olmamakla ve anlatımının yer yer ihtiyatla karşılanması icap etmekle beraber, vermiş olduğu bibliyografik bilgilerinin yoğunluğu ve mükemmelliği açısından büyük bir değer taşır. Son haçlı seferi hakkında Atiya *«The crusade in the later Middle Ages»* adlı eserinde aydınlatıcı bilgiler verir. VIII. Innocent ve VI. Alexander'in Sultan Bayezid ile olan münasebetleri ise, Thuasne tarafından yazılan «Djem-Sultan» adlı eserde oldukça ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Yüzyıl ortalarındaki Papalık hakkında Romier, *«Les origines politiques des guerres de Religion»* adlı eseriyle konuya ikmal edici isabetli katkılarda bulunur. Dom Ancel, *«Nunciatures de Paul IV»* adlı esere yazdığı *Giriş* kısmıyla IV. Paul'ün dış politikasına en güvenilir katkıyı sağlar.

Papalar'ın takip ettikleri Haçlı seferi ve Türk ittifakı politikalarının tıpkı Reformasyon hareketi gibi gözardı edilmemesi icap ettiği hakkıda uzun gerekçeler sıralamaya hacet yoktur. Reformasyon'u ele alan bölümde pek çok yönlendirmelerde bulunmuş olmasından ötürü Zürih Üniversitesi'nden Prof. Fritz Blanke'ye müteşekkirim. Kendisi yalnızca ilgili bölümü gözden geçirmekle kalmamış, fakat bunun dışında, bana karşı daima gösterdiği anlayışla bu çalışmanın itmam edilmesini tahfif etmiştir. Her şeyden evvel kendisine burada teşekkürlerimi dile getirmeden başlamak istememekteyim.

Ekim 1944

Hans Pfeffermann

KRONOLOJİK TABLO

(Hükümdar ve Papalar'ın yalnızca tahta çıkış tarihleri gösterilmiştir)

Osmanlı Sultanları	*Roma Papaları*	*Alman İmparatoru*	*Macaristan*	*Fransa*
I. Bayezid 1389	Büyük İtizal		Sigismund 1387	VI. Charles 1380
Fetret Devri 1402-1413		Sigismund 1410		
I. Mehmed 1403	V. Martin 1417			
II. Murad 1421	IV. Eugen 1431	II. Albrecht 1437	II. Albrecht 1438	VII. Charles 1422
II. Mehmed 1451	V. Nikolaus 1447	III. Friedrich 1439	III. Wladislaw 1439	
	III. Kalixt 1455		Ladislaus Posthumus 1444	
	II. Pius 1458		Mathias Corvinus 1458	VI. Louis 1461
	II. Paul 1464			
	IV. Sixtus 1471			
II. Bayezid 1481	VIII. Innocent 1484			VIII. Charles 1483
	VI. Alexander 1492	I. Maximilian 1493	II. Ladislaus 1490	
	III. Pius 1503			XII. Louis 1498
	II. Julius 1503			
I. Selim 1512	X. Leo 1513		II. Layoş 1516	I. François 1515
I. Süleyman 1520-1566	VI. Adrian 1522	V. Karl 1519		
	VII. Clemens 1523		Ferdinand 1527-1564 (Muarızı: Johann Zapolya 1527-1540)	
	III. Paul 1534			
	III. Julius 1550			II. Henri 1547-1559
	II. Marcellus 1555			
	IV. Paul 1555	I. Ferdinand 1556-1564		
	IV. Pius 1559-1564			

Birinci Bölüm

Osmanlı Devleti'nin Sosyal Cazibesi

Osmanlı Türkleri, Avrupa topraklarında sağlam bir şekilde yerleşmeden önce, Bizans tahtını zorla ele geçirmiş ve kızı Theodora'yı Sultan Orhan'a vermiş olan İmparator Kantakuzen adına çok sayıda seferlerde bulunurlar. Böylece, kısa zamanda devletin zafiyeti ve Trakya'daki durumu hakkında bir fikir sahibi olurlar. 1356'da* Avrupa'ya ayak basarlar ve hemen bir sene sonra Anadolu'dan göçmenler sevk edecekleri Gelibolu şehrine hakim olurlar. Kısa zamanda Trakya Cherson'u (Gelibolu Yarımadası) ganimetleri olur ve 1361'de Edirne'yi 1453'e kadar sürmek üzere başşehir yaparlar. Devletleri kısa zamanda Makedonya'dan Sırbistan'a kadar genişler. 1381'de** Selanik'i alırlar ve 1389'da kendilerinden beş misli üstün kuvvetteki, [içlerinde] Arnavut, Boşnak ve Bulgarlar'ın [da bulunduğu Sırp]*** ordusunu Kosova'da kesin bir şekilde yenerler. 1391'de**** Eflak prensi, Yıldırım Bayezid'e vergi öder.

Bu arada Bizans hükümdarı, İmparator V. Johannes'in, Türkler'e karşı yardım aramak amacıyla çıktığı Avrupa gezisi, alacaklılarına olan borcunu ödeyemediğinden ötürü Venedik'te mahpus tutulmasıyla sonuçlanmıştır. Nihayet borçlarından kurtulduğunda ve Bizans'a geri döndüğünde, Sultan Murad'a katılarak, onunla birlikte Anadolu'da çeşitli seferlere girişir.

Aynı tarihlerde Sisam Cenevizliler'in elinden çıkmış, Sırplar Manastır ve İştip'i boşaltmak zorunda kalmış ve 1382'de***** Sofya Türkler'in eline düşmüştür. 1389'da Bulgaristan'ın mukadderatı belirlenmiş, daha 1393'de

---

* 1352 olmalıydı. Bu tarihte Çimbi kalesi alınmış ve 1354'de Gelibolu ele geçirilmiştir.

** 1387 olmalıydı.

*** Özellikle zikredilmesi icap eden Sırplar'ı ihmal eden cümle köşeli parantezdeki ilavelerle tarafımdan islah edilmiştir.

**** 1395 olmalıydı.

***** 1385 olmalıydı.

Tesalya'nın büyük bir kısmı Türk hükümranlığına girmiş, 1394'de* Macaristan'ın sınır bölgelerine ilk Türk akınları gerçekleşmiştir ve Kral Sigismund sonradan 1396'da Niğbolu'da felaketle bitecek olan haçlı seferine hazırlandığında, İstanbul çevresindeki ve Makedonya sahillerindeki tüm bölge sağlam bir şekilde Türkler'in eline geçmiş olduğundan, İmparatorun Avrupa'dan kara yoluyla gelecek haçlılarla ortak bir eyleme girişebilmesi artık düşünülemez olur.

Ankara savaşında (1402) Sultan Bayezid'i esir alan Timur'un Osmanlı devletini darmadağın etmesinden sonra kısa bir soluklanma dönemine girilir. Bayezid, arkasında veraset sorunu bırakmış olarak bir sene sonra ölür. On senelik bir fetret döneminde devlet Anadolu'da kargaşa içinde kalır, kısmen Hıristiyan eğilimler içeren büyük dinî ayaklanmalar yıkıcı tesirler icra eder ve eğer devlet, bütün bunlara rağmen dünya üzerinden silinip gitmediyse, bu her şeyden evvel Avrupa'daki kazanımların sarsılmadan ayakta durmuş olmasından kaynaklanır. Daha sonraki gelişmeler açısından bu durum kesin bir tesir icra edecek önemdedir. I. Mehmed'in birliği sağlamasından beri Avrupa kısmı devletin ağırlık noktasını oluşturur ve kısa zamanda Sultanlar yenileyecekleri ve genişletecekleri Bizans imparatorluğunun mirasını tevarüs ederler.

Bayezid'in ölümünden sonra Avrupa'da insanlar Türk tehlikesinden sonsuza dek kurtulduklarını zannettiler ve harekete geçilmesi büyük başarılar vaat eden bu emsalsiz an istifade edilemeden geçip gider. I. Mehmed ordusunu, her ne kadar orada tutunamamış olsalar da, akınlarda bulunmak üzere Steyermark'a kadar yönlendirir. Halefi II. Murad Asya kısmında devleti yeniden yapılandırır ve genişletir. Bizans, Karadeniz'deki topraklarının neredeyse tamamını elden çıkarır ve Sultana senede vergi olarak 30.000 duka öder. Türkler'in yaklaşmaları karşısında kuvvetten düşmüş despotlarca son dakikada Venedik'e satılan Yunan şehirleri yüzünden bu devletle anlaşmazlık başlar. 1400'de yapılan barış bu ihtilafa bir son verir.

Sırbistan'ın büyük bir kısmı Türkler'in eline geçer. Türkler'e karşı savaşan Macar büyük soylusu Hunyadi, Varna'da ezici bir hezimete uğrar (1444). Yunanistan ve Mora'ya yapılan başarılı seferler, 1451'de 22 yaşındaki II. Mehmed'in kendisine halef olacağı Murad'ın son senelerini doldurur.

---

* Macaristan'a ilk Türk akını 1385'dedir.

Mehmed'in ilk işi, küçük kardeşi Ahmed'i boğdurtmak olur. I. Bayezid de zamanında aynı şekilde davranarak tahtı kendisine sağlamış ve böylece Sultanın kardeşlerini öldürtmesini devlet ilkesi haline getirecek bir geleneği başlatmıştı. Fetret Devri'nde Bayezid'in oğulları arasındaki uğursuz mücadele, genç Sultana böyle bir adım atması için bir sebep daha vermiş görünüyor. Bu vahşi önlem, bir harem hayatı süren hükümdarın her eşinin, karanlık bir hizip mücadelesine yol açan, tahtı kendi çocuğuna sağlama gayreti gütmekte olduğu bir sarayda kaçınılmaz olmalıdır.

II. Mehmed'in, İstanbul'da yetiştirilmiş küçük kardeşi Orhan'dan da tahtına rakip olabileceğinden ötürü çekindiği anlaşılıyor. Zira, bunun için ödenen paranın ikiye katlanması talebiyle Bizans elçileri huzuruna geldiklerinde ve bu şehzadenin çok sayıda taraftarını etrafında topladığını ve İmparatorun bunun İstanbul'u terk etmesini engellemeyeceğini ima ettiklerinde, Mehmed Bizanslılar'ı, meseleyi kendileriyle Edirne'de tekrar görüşeceğini vaat ederek oyalar; savaş içinde bulunduğu Karaman Beyi'yle hemen barış yapar ve 29 Mayıs 1453'de fethedeceği İstanbul kuşatmasının hazırlıklarına girişir. Ele geçirilen şehir Osmanlı devletinin başşehri ve Mehmed maktul düşen İmparator Konstantin'in halefi olur.

Akabinde Türk toprakları içinde adacıklar halinde kalan çok sayıdaki Rum despotluklarını ortadan kaldırmaya koyulur. 1458'de Korint ve Atina ele geçirilir, Mora yakıp yıkılır, Eflak işgal edilir, Bosna ve Sırbistan'ın bir kısmı zabt edilir. Aynı sıralarda Yunan adalarına karşı başarılı harekata girişilir. Efradı ağırlıklı olarak Rum ve Yahudi denizcilerden* oluşan Türk donanması, kısa zamanda Venedik'e ciddi bir rakip olur ve Cumhuriyet'in Mora yüzünden Türkler'le giriştiği savaşta (1463-1476**), Türk ordusu Venedik çevresindeki toprakları yakıp yıktığı halde, Venedik donanması deniz üstünlüğünü sağlamak için Doğu Akdeniz'de bir defa dahi savaşa girişme cesaretini gösteremez.

Böylece bir yüzyıl içinde Türkler, Orta Avrupa ve İtalya'yı giderek ağırlaşan bir tazyik altında tutan büyük bir güç haline geldiler. Ancak kendilerini bu kadar güçlü yapan ne idi?

---

* "Yahudi denizciler" beyanı herhalde mesnedsizdir.
** 1479 olmalıydı.

Her şeyden önce onlar, yalnız savaşta değil ordugahta da son derece mükemmel askerdi. Özenle hazırlanan her bir askerî harekat daha baştan yarı kazanılmış bir zafer oluyordu. Öncü kuvvetlerinin benzeri bütün Avrupa'da mevcut değildi. Madencilerden devşirilen uzman kıtalar tarafından icra edilen lağım yerleştirme san'atı çok gelişmişti. Topçuluk sahasında da Türkler rakiplerinden üstündüler. II. Mehmed, Avrupa'daki en mahir top dökümcülerini ve lağımcılarını getirtti ve fazlasıyla büyük ve atış menzili yüksek topların imali için yeterli imkânı bunların emrine amâde kıldı. Ordunun taşımacılık, nakledilecek ağırlık ve yüklerine nezaret işi, hakimiyetleri altındaki Hıristiyanlar'dan oluşan birliklere bırakılmış olup, bunlar vergiden muaftı. Savaş ve barışta haberleşme mirî bir menzil ve ulak teşkilatıyla gerçekleşmekteydi. Ulakların yol esnasında yorulan atlarını rastladıkları seyyahların dinlenmiş atlarıyla değiştirmeye hakları vardı ve Avrupa'ya kıyasen aynı mesafeyi üç misli daha hızlı olarak kat ederlerdi.

Tımarlı sipahiler seçkin ağır süvari birliklerini oluşturmaktaydı. Yeniçeriler, sayıca az olmakla beraber en önemli birlikleri teşkil etmekteydi. Daha 1300'lerde Türkler'den teşekkül eden bir daimi ordu kurulmuştu. Ancak bu kısa zamanda o kadar bozuldu ki, Sultan bunların dağıtılmasına girişti ve savaş esirlerinden yeniçerileri oluşturdu. Her sene çocuk vergisi yoluyla hakimiyetlerindeki halklardan belirli bir mıkdarı, bir kısmını idarî hizmette kullanmak ve bir kısmını, kısa zamanda artık ordunun esas dayanağını teşkil edecek olan Yeniçeri yapmak üzere devşirdiler. Bu gençlerin eğitimden geçirildikleri İslâm dini, sıkı bir disiplinin ve müsait şartların gelişmesine katkıda bulundu. Kumar ve şarap şiddetle yasaktı ve dinin öngördüğü sık yıkanmalar sayesinde ordugahta bulaşıcı hastalıklar, Avrupa ordularına kıyasen çok nadir olarak ortaya çıkardı. O zamanlarda hemen bütün Hıristiyan ordulara refakat eden fahişeler, Yeniçeri ordugahlarına sokulmazdı. Seferde meydana gelecek en küçük bir kavga bile şiddetle cezalandırılır ve dolayısıyla çok az görülürdü.

Osmanlı birliklerinin temel faziletlerinden biri mutlak itaattir. Genellikle karmaşık unsurlardan rasgele bir araya getirilmiş olan ve ideolojik ağırlıklı her eylemin olumsuzluklarına müptela olan Avrupa ordularının, buna denk düşecek benzeri hiçbir meziyetleri yoktu. Ve ideolojik anlamda bir savaş olan Avrupa'nın haçlı seferi, Türk askerlerinin daha da cesurca davranmasına

kuvvet katmaktaydı. Zira inanışlarınca, cihatla örtüşen mücadeleleri, ölecek olduklarında kendilerini şehitlik mertebesine yükseltirdi.

Hareketli Türk yaya askerlerinin zırhlı şövalyeler karşısındaki üstünlüğü ilk defa Kosova savaşında dile getirildi ve Niğbolu'da haçlılar bu hezimetten hiç ders almadılar. Buna, daha iyi örgütlenme ve kumandanın tek elde toplanması, iyi bir tertiplenme ve aniden kaçar gibi yaparak düşmanı tuzağa düşüren sahte çekilme hareketlerindeki disiplinli sevk ve idareyi de ilave etmek gerekir.

Üstelik alışılmamış derecede büyük bir ordu da söz konusu değildir. 1433'de Osmanlı devletinde bulunan Burgondiya elçisi La Broquiere, Sultanın 120.000 kişilik bir ordusu olduğunu ifade ederken yaptığı değerlendirme, 1436'da Edirne'ye gelen İspanyol Pero Tafur'un hepsi süvari olmak üzere 600.000 kişi olarak yaptığı tahminden çok daha gerçeğe yakındır.

Herhalde Niğbolu zaferi yaklaşık 100.000 kişiyle aynı kuvvetteki haçlı ordusuna karşı kazanıldı ve daha Moğol [Timur] istilası esnasında ileri sürülen, istilacıların sayısal olarak birkaç kat daha fazla olduğuna dair olan iddia efsane dünyasının bir mahsulüdür.

Türk zaferleri büyük ölçüde yeniçerilerin sayesinde kazanıldığından, ayaklanma, fazla ulûfe talepleri ve başkentteki yağmaları önlemek üzere kendilerini her sene kullanmak zorunda kalan Sultan'ın kararları üzerinde giderek nüfuz kazandılar. Başkentteki hükümdar değişikliklerinde meydana gelen taşkınlıklar, çarpıcı bir şekilde XV. yüzyılda Roma'da Papalar'ın ölümü ve yeni Papa'nın seçimi sırasında ortaya çıkan sahneleri hatırlatmaktadır. İcra ettikleri baskı, XVI. yüzyılda ekseriyetle iç politikanın meş'um ve belirleyici bir unsuru oldu. Tahta çıkan kendilerine uygun olmalıydı. Yeniçerilerin, ganimet peşinde koşma ve esirler elde etme istemiyle giderek daha çok etkilenen savaşçı zihniyeti, Sultan'ı uygunluğu tartışılır rasgele seferlere zorladı. Buna rağmen bunların askeri başarıları I. Süleyman'ın ölümüne kadar sakıncalarını bastırdı.

Bununla beraber Türkler, iyi bir siyasetçi olmamış ve hoşnutluk sağlayan bir idare kurmamış olsalardı ele geçirdikleri yerleri düzene koyamaz ve koruyamazlardı.

Türkler, aralarında mevrus bir soyluluğun bulunmadığı bir tarz pederşahî demokratik düzen içinde yaşarlar. Tımarlar sipahiye genelde askerî hizmetler için, çoğunlukla bölgenin güvenliğinin sağlanması karşılığında kaydı hayat şartıyla verilir, dolayısıyla daima tekrar hak edinilme ve kazanılma mecburiyetindedir. Bu askerî tımar sistemi devlet nizamının temelini teşkil eder ve devlete yapısal şeklini verir. Bu sebepten kalıcı düstur ve gelenek haline gelmiştir ve İmparatorluğun genişlemesinde itici bir etki icra eder. Uygulanıştaki belirliliği ve ayrıcalık tanımayan tarzıyla süratli bir gelişme gösteren sağlam siyasî ilkeler ve kurumlar, fethedilen yerlerin kolayca idaresini imkân dahiline sokar ve devletin sağlıklı bir gelişme kaydetmesini temin eder. Ortaya çıkan bütün meselelerin çözümü, gerek toprak dağıtımı gerekse uyrukların devletle olan ilişkileri bütünlük arz eden bir uygulama ile halledilir. Hakimiyet altına alınan bölgelerde hemen daima fethi kolaylaştıran anarşik bir durum hüküm sürdüğünden, iyi işleyen idarî uygulamalarıyla Türkler hemen, saygınlıklarını etkince arttıran ve hükümranlıklarını barışçı yolla güvence altına alan bir üstünlük kazanırlar. Maddî üstünlük daima ahlakî üstünlükle beraberdir ve bu sonuncusu, Hıristiyan dünyasının yoğunluk açısından hiçbir şekilde boy ölçüşemeyeceği bir dinî inanışla artar. Türkler'deki din unsuru devlette ilk sırada yer alır ve dinî hayat tarzının katılığı Türkler'e yalnızca sabır değil aynı zamanda ahlakî güç verir.

Devletin başında Sultan bulunur. Müslümanlar için o yeryüzünde Allah'ın gölgesi gibidir. Hıristiyanlar için ise örnek alınacak son derece üstün bir devlet yapısının örgütçüsüdür. O yalnızca devletin başı ve Müslümanlar'ın önderi (1517'de Mısır'ın fethinden sonra aynı zamanda Halife olmakla beraber bu unvanı önceleri kullanmamıştır) olmakla kalmaz, aynı zamanda tüm askerî, kanun koyma, yürütme ve malî yetkileri elinde tutar. İktidarının gücüyle yükseltmelerde ve cezalandırmalarda bulunur. Veziriazam ve diğer üç vezirden oluşan bir Divân kendisine yardımcı olur. İmparatorluk sancaklara bölünmüştür (İmparatorluğun örgütlenmesinde kesin katkısı bulunan II. Mehmed zamanında Asya'da 40 ve Avrupa'da 36 sancak bulunuyordu). Sancakların başında Sancakbeyi, yardımcısı olarak da Subaşı bulunur. İdare, geniş yetkilerle donatılmış olarak her sancağa giden müfettişlerce denetlenir. Bazı hallerde çok sayıda sancak bir Beylerbeyi idaresine sokulur.

Bu bölgeler tükenmez bir asker kaynağıdır. Böyle olmakla beraber bundan nadiren tam olarak istifade edilir. 14 yaşını dolduran her Türk askerlik

hizmetiyle mükelleftir ve böyle bir hizmete alınmayan uyrukların ödedikleri haraç (baş vergisi) vergisinden hayatı boyunca muaf kalır. Uygulamada haraç vergisi giderek hakimiyet altına alınanların baş vergisi olur ve bunun ödenmesiyle her türlü askerî mükellefiyetten uzak kalırlar. Köleler için alım fiyatının beşte biri kadar vergi ödenirdi.

İyi tasarlanmış bir vergi sistemi ve buna ilaveten sancaklardan gelen senelik vergiler Sultan'a memur maaşlarının zamanında ödenmesi olanağını verir ve böylece hiçbir Avrupa hükümdarının ortaçağın sona ermesinden çok sonralara kadar oluşturma imkânı bulamadıkları bir mülkî idareye tasarruf eder. Savaş zamanlarındaki fark ise özellikle hayret vericidir. Savaş halinde sancaklardan gönderilen "hediyeler" seferleri kârlı bir iş haline getirir ve devlet hazinesini zenginleştirirken, Avrupa'da bu büyük malî felaketlere sebebiyet verir. Ayrıca askerî hedefler genelde ekonominin hizmetindedir. Özellikle II. Mehmed zamanında çok defa maden ocağı bulunan yerlere seferler yapılır. 1455'de Sırp gümüş madeni şehri Novo Brdo ve Bosna'daki maden şehri Trepça, 1458'de Rudnik maden ocakları, 1459'da Sinop'daki bakır madenleri ele geçirilir ve 1464'de Türkler'le Macarlar arasında Bosna'daki Srebrenica maden ocakları yüzünden mücadele patlar. Yalnızca Sinop ve Novo Brdo'daki üretim Sultana senede 100.000 altın duka getirmekteydi ki, bu Papalık maliyesinin o sıralardaki senelik gelirinin yaklaşık yarısına denk düşmekteydi.

Avrupa'da Türkler'in güçleri hakkında birbiriyle son derece çelişen düşünceler hüküm sürmekteydi. Güçlerinin küçümsenmesi meş'um hezimetlere (bu konu IV. Bölümde işlenecektir) yol açtığı gibi, abartılmasının Avrupa ordularında panik ve zaferden ümidi kesme havası yaratması da nadirattan değildi. Papalık donanması kaptanı kardinal Scarampo, daha 1459'da Mantova'da, "Türk birlikleri yenilmezdir, onlarla savaşmanın anlamı yoktur" demekteydi. 1466'da Venedik filo kumandanı Capello askerleriyle ilgili olarak Doç'u şöyle bilgilendirmekteydi: "Bir Türkün bile yüzünü görmeye cesaretleri olmadığından, 250 Türk 4 bininin üzerine atılmakta ve denize dökmektedir". Papa IV. Sixtus 1482'de Napoli ile savaşa girdiğinde (sonraları Napoli Kralı olacak olan II. Alfons'un bir sene önce sözünü tutmamasından ötürü esir olarak kalan), birkaç yüz Türk süvarisi Papalık ordusunda öyle bir panik havası yarattı ki, daha o anda Napolililer savaşı kazanılmış saydılar

ve ancak Condottiere* Roberto Malatesta'nın cesurca müdahalesiyle kaçan birliklerin tekrar düzene sokulması ve zaferin kazanılması mümkün oldu.

Türkler'in hakimiyeti altındaki halkların durumu, genelde Hıristiyan hükümdarların idaresi altında olanlardan daha iyiydi. Ne İstanbul'da ne de Atina'da, mesela, Jörk von Frundsberg'in ve Charles de Bourbon'un emrindeki gürûhların Roma'nın yağmalanması (Sacco di Roma, 1527) esnasında sebep oldukları hadiselerdeki sahneler meydana geldi. V. Karl'ın 30.000 kişiyi katlettiği ve 10 binini esarete sürükletip, yağmalanan şehri alevler içinde bıraktığı Tunus'un fethi olayını ise sükût ile geçiştirelim. Hadi, Roma için Almanlar'ın orada, "Papa'nın ihanetine uğradığı" imparatorlarının intikamını aldığını ve bu "Sodom"u biraz da dinî fanatizmin etkisiyle tahrip ettikleri varsayılsın ve Tunus'da ise kısmen "imânsızlara" karşı duyulan nefretin de büyük bir rol oynadığı bahanesine sığınılsın; ama Venedikliler'in, kendi raporlarındaki ifadeyle, "Türkler'den çok daha beter kasıp kavurup, Osmanlılar tarafından saygı gösterilen rahibelerin bile esirgenmediği" 1469'da Aenos'ta sergiledikleri vahşet veya Fransızlar'ın, 1501'de her tarafı yalnız korkunç bir kan gölüne çevirmeyip, rahibelere bile tecavüz edip, Roma'da köle olarak sattıkları Capuas'ın ele geçirilmesindeki davranışları, savaşma tarzındaki zalimliğin yalnızca Türkler'e mahsus bir özellik olmadığını ve dönemin alışkanlığından olduğunu ispat eder. Ve Türkler hiçbir zaman Eflak prensi "Kazıklı" lakaplı Voyvoda Vlad gibi bir vahşet sergilemediler. Vlad, uyruklarından on binlercesini kazığa geçirtti, koynunda süt emen çocukları olduğu halde kadınların bile vücutlarını parçalattı ve "cesetlerden ormanlar" oluşturdu. Öyle ki Eflak'a giren Türkler bu manzara karşında dehşete düştüler.

Esirleri, ordunun peşi sıra gelmekte olan köle tüccarlarına satma imkânı, Yeniçeri ve sipahileri bu tür ölçüsüz davranışlardan uzak tutardı.

Her şeyden önce Türkler fethettikleri yerlerde kalıcı bir barışı temin edecek kadar güçlüydüler ve bu insanlara sonsuz derecede çok şey ifade etmekteydi. Buna, her ne kadar Bizans'ın ahlâkî bozukluğunu ve rüşvet olgusunu devralmış olsa da, anlamlı bir yönetim eklenmelidir. İstanbul'un alınışından sonra takınılan ve burada hüküm sürmekte olan dinî gerilimi de büyük ölçüde gideren tutum, fetihten sonraki Türk politikasının nasıl olduğu hakkında bir

* Paralı askerlerin kumandanı.

fikir verebilir. Rumlar için önemli olan inanışlarını muhafaza etmekti ve bunun için görünüşte var olan bağımsızlıklarını feda etmeye hazırdılar. Son dakikada Roma ile oluşturulan "birliğe" yalnızca halk değil, soyluların bir kısmı da karşıydı. Büyük Dük Lukas Notaras 1452 Aralığında, "şehirde Papa'nın tacını görmeği Türkler'in sarığına tercih ederim" açıklamasını yapmış ve Papa V. Nikolaus, şehrin müdafaası için Rumların para talep etmelerine, ödemek istemediğinden değil, "tamahkâr olmaları sebebiyle mevcut imkânları kullanmadıklarından", dolayısıyla Türkler'e karşı savaşmak istememelerinden ötürü tepki göstermişti. Roma'ya karşı duyulan nefret son derece baskındı ve bu durum 1440'lerde, Türkler tarafından sıkıştırılan İsparta Despotu Thomas topraklarını Rodos şövalyelerine sattığında Mora'da da gözler önüne serildi. Şövalyeler halk tarafından o kadar düşmanca karşılandılar ki, tekrar bu din sapkını memleketi terk ederek Rodos'a geri dönmek zorunda kaldılar.

İstanbul, Rumların Katolik kilisesine olan nefretleri ve de Türkler'in savaşı, limana zorla girmeyi başaramadıklarından, geceleyin 80 parça gemiyi yağlanmış kızaklar üzerinde şehrin arkasından limana açılan bir koya indirmek gibi olağanüstü buluş zenginliği içinde sürdürmeleri sayesinde kısa zamanda düştü. İmparatorluk sarayının bütün hazineleriyle şehri terk etmesi ve şehirdeki evlerin esirgeneceğine dair Sultanın daha önceleri yapmış olduğu teklif, Konstantin tarafından reddedilmişti.

Üç günlük yağmadan sonra yönetimin örgütlenmesi başladı. Kaçanların şehre geri dönmesine izin verildi ve sair bölgelerdeki ahaliye, Paleologlar döneminde nüfusu önemli ölçüde gerileyen şehre yerleşmeleri için fermanlar gönderildi. Kiliselerin çoğunluğunda -gerçi Aya Sofya camie tahvil edildi- serbestçe ibadet hakkı, mal güvenliği, vezir rütbesinde ve bir Yeniçeri birliğinin özel muhafızlığını yapacağı (ister tevkîr ister mûti olsun diye) yeni bir patrik seçimi, yeni düzeni karakterize etmekteydi. Sultan, Bizans teşrifatını kabul eder. Patriğe, patriklik asasını sunar, onu bizzat sarayına götürür ve sonra bütün saray halkına uğurlatır. Patrik ve metropolitleri gelirlerinden istifadeye devam ederler ve Hıristiyan takibatı ağır cezalarla yasaklanır.

Ve Galata sakinlerine Sultan şunu tebliğ eder: "Ben ... Mehmed, gökleri yaratan Allah'a yemin ederim ki, Galata sakinlerine kanunlarını ve imtiyazlarını bırakıyorum ... Galata surları yıkılmalıdır, ancak sakinleri mülklerini,

evlerini, işlerini, bağlarını, değirmenlerini, gemi ve kayıklarını, eş ve çocuklarını koruyacaklardır ... Kiliselerini muhafaza ve dinlerini icra edeceklerdir, ancak çan çalmak kendilerine yasaklanmıştır..."[1].

1458'de* Atina Türkler'e teslim olduğunda, şehir, eğitimli bir zat olan ve çok sayıda ebniye inşa ettiren Sultan tarafından büyük bir esirgemeyle muamele gördü. Mehmed, antik eserler karşısında hayranlığa düşer ve onun Türk askeri kumandanlığı yanında şehir idaresinin bağımsızlığını muhafaza ettirmesi, hiç de son sebebi teşkil etmeyen bu gerçeğe hamlolunmalıdır. Rum-Katolik kilisesine ait olan Meryemana katedralini geri verir, ayrıca düşük vergiler tesbit eder ve çocukların devşirilmesine para karşılığında muafiyet getirir. Kısmen Katalan tacirlerce desteklenen 1460'daki karışıklıktan sonra katedral camie tahvil edilir.

Sultanın İstanbul'a olan tavrı büyük ölçüde Avrupa'ya karşı İmparatorun meşrû halefi olarak gözükebilmek arzusundan kaynaklanmış olsa da, bu tür düşüncelerin eyaletlerde geçerliliği olamazdı. Ancak, orada da ahali için Türk hükümranlığı -haliyle sadece ortaçağ sonlarında ve 1600'leri geçmemek kaydıyla- daha çok durumlarının düzeltilmesi anlamına gelmekteydi.

Savaş ve fetih günleri fırtınasının uğultusu sona erer ermez, imparatorluğa katılacak olan bölgenin örgütlenmesine geçilirdi. Ordunun ani saldırılarının çoğunlukla bu bölgelerin çok daha ötelerine uzandığı ve böylece sınırların dışında Türk ve Macar ordularının sıkça yaptıkları akınlarla, insanlara hayatı cehennem eden bir tarz gazve -bu kavram ilk defa olmak üzere XV. yüzyıl için kullanılmalıdır- oluştuğu dikkate alınmalıdır. Ortaçağın sonunda Türk tehlikesi ağır bir sorun olarak ortaya çıkmışsa da, bu, Türk hakimiyetini "tarihsiz" bir varoluş, fakat aynı zamanda kalıcı bir barış olarak telakki eden fethedilmiş ve ilhak edilmiş olan toprakların ahalisi için geçerli değildir.

Türkler, din değiştirilmesine devletin gelirleriyle ilgili sebeplerden ötürü tamamen ilgisiz kaldılar. Hıristiyan uyruk haraç ve âşâr vergisi öder. Daha ziyade Balkanlar'ın tarımsal bölgelerinde hüküm süren para darlıklarında, âşârın tamamen aynî olarak ödenmesine izin verilmesi, fatihlerin kolaylık

* Atina'nın fethi 1456'dadır. Fatih, buraya 1458'de gelmiştir.

sağlayan anlamlı bir davranışıdır. Bu son derece makûl vergi müşterek olarak karşılanır. Köylü, örneğin Norman ve Germen idarelerindekinin tersine toprağının sahibi olarak kalır.

İmparatorluğa bağlı beyliklerin ahalisi ahidnâmelerle korunur. Köylünün miras hukuku bir düzene bağlanmıştır ve rahatsız edilmeden işiyle meşgul olur. Türkler'in ağırlıklı olarak Bizans veya mahallî idarî kadrolarla çalışmaları sürtüşmeleri önler. Mahallî idare çoğunlukla Hıristiyanlar'ın elindedir ve Türkler'in idaresinin, devşirme istisna tutulursa, hiçbir zaman son köyü ve son ferdi sınırsız bir şekilde kavramama, devletin çıkarıyla kaynaştırma veya köylünün hayat tarzına müdahale etmeme gibi üstünlüğü vardır. Kısıtlamalar yalnızca dinî sahaya inhisar eder. Çan çalmak ve yeni kiliseler inşasının yasaklanmış olması bu anlamdadır.

Tüm Asya fatihlerinin en başta gelen ilkesi olan -burada sosyal anlamda- toplumun önde gelenlerinin ortadan kaldırılması, ahali için olumlu sonuçlar doğurur. Feodal beyler arasında onlarca sene süren mücadeleler ve soyluların devamlı tecavüzleri böylece sona erer. Toprak, sık sık savaşa çağırılan ve esasen tasarrufuna bırakılan yerde hiçbir zaman uzunca kalmayan sipahilere tımar olarak verilir. Sıkça yapılan yer değiştirmeler feodal bir yapının oluşmasını engeller. Kaza yetkisi ve zabıta gücü sipahinin elinde değildir ve devlet idaresi, haddini aşan ve mevcudiyeti zaten geçici olan sipahiden çok, halkın düzenli ilişkiler içinde bulunmasına daha ziyade itibar ettiğinden, tımar sahiplerinin yetkilerini kötüye kullanması söz konusu olduğunda şikâyet yolları başarıyla açıktır. Angarya yoktur ve vergiler -feodal döneme kıyasen- açık bir şekilde belirlenmiştir. Mahsulün kötü olduğu yıllarda âşâr vergisinin tahsilinden genelde sarfınazar edilir.

Savaş zamanında sefere çıkan ordu tarlalar ve köyleri esirger. Tarlalarda at sürmek ve hatta en küçük bir hırsızlık ağır bir cezayı istilzam eder. At hırsızlığı ölüm ile cezalandırılır.

Ticaret açısından da Türk idaresi anlamlı bir iyileşme demektir. Eski gümrük engelleri ortadan kalkar ve daha önceleri izole edilmiş bölgeler artık imparatorluğun tümüyle ilişkiye girer. Köprü ve yollar iyi durumdadır, her dinden tüccar yol üzerlerindeki sayısız kervansaraylarda barınma imkânı bulur, hatta şehirlerde üç gün karşılıksız yem verilir ve iaşe edilirler.

Ortaçağların sosyal yapısının Osmanlılar tarafından yıkılması, yalnızca bütün Hıristiyanlar'ın kendi aralarında ve devlet karşısında hukuken eşit olma haline gelmelerine etken olmadı, aynı zamanda Fransız ihtilaline kadar hiçbir Hıristiyan ülkesinin asla bu boyutta ortaya koyamayacağı bir yükselme imkânını da temin etti. Çok sayıda Rum, Arnavut, Slav, Yahudi ve İtalyan sarık dolandılar ve devletin yüksek mevkilerini işgal ettiler. Sultan Süleyman'ın beraber büyüdükleri ve dostlukla bağlı olduğu veziriazamı İbrahim Paşa -1536'da ipek kaytanla hayata veda edişine kadar-, Arnavut bir köylünün oğluydu ve pek çok halk çocuğu, yetenekli, ama bazen de eli ayağı düzgün olduğu için başarılarını Türkler'de kazandılar.

Bu durumda, Balkan halklarının hakimiyet altına alınmalarının fatihler için çok büyük kayıplara yol açmadan gerçekleşmiş olması ve bu ahalinin zaman zaman ortaya çıkan Hıristiyan "kurtarıcılarını" desteklemeğe pek eğilimli olmamaları şaşırtıcı değildir. Halk pek çok defalar, henüz hakimiyet altına alınmadan evvel Türkler'le uzlaşma içinde olmuştur: III. Kalixt, 1456'da, Sakız, Midilli ve İmroz ahalisi tarafından taleb edilmemiş olmakla beraber, Türkler'e karşı yardımda bulunmak üzere bir filo yolladığında, adalarda hiç kimse yerinden bile kımıldamadı. İskender Bey ve Mathias Corvinus'un Türkler'e karşı giriştikleri mücadelelerde, ahalinin düşmanla uzlaşma içinde olduğunun işaretleri çok kereler açık bir şekilde görülür. Türkler Enez'i aldıklarında, her hangi bir direnişle karşılaşmadılar ve yalnızca Dorinos ve dostlarının sarayları yağmalanır. Limni ahalisi efendilerine karşı ayaklandılar, gönüllü olarak Sultan'a tâbi olarak, Papalık garnizonunun imhasında elbirliği ile çalışırlar. Modon'un fethinde Sultan Hıristiyan ahali tarafından alkışla karşılanır. Eğriboz müdafaası esnasında Venedikliler, bir Dalmaçyalı önderliğinde 300 gencin şehri Türkler'e teslim etmek istediklerini ortaya çıkarırlar.

Rumlar'ın durumu böyle olmakla beraber, Macaristan'da, Dalmaçya'da, İtalya ve Almanya'daki durum da bundan pek farklı değildir. 1472'de Hırvatistan'dan şöyle bildirilmekteydi: "Ayrıca sizi, Hırvat kontlarının... ve Kayzer'in ücretlerini ödemediği çok sayıda Alman paralı askerlerinin Türkler'in tarafına geçtiklerinden ve çok sayıda diğer Hıristiyanlar'ın da Türkler'in yanında yer aldıklarından haberdar ediyorum"[2].

1470'de Venedikli tayfalar duhûlda kalan ücretlerinin ödenmemesi halinde Türkler'in tarafına geçecekleri tehdidinde bulunmakla yetinirlerken, aynı gerekçeyle 1481'de 1500 Napolili paralı asker Türkler'in tarafına kaçar. Manuel adında Paleologlar'dan gelen birine bile, Roma'daki sürgün hayatı dayanılmaz olur ve kısa bir zaman sonra İstanbul'da Osmanlı'dan maaş alarak yaşamaya başlar.

Osmanlı imparatorluğunun çekim gücü, kendi parlaklığından ziyade Avrupa'daki sefaletten ötürü artar. Luther'in 1529'da kaleme aldığı "Türkler'e karşı savaş hakkında" unvanlı yazısında dile getirdikleri, Almanya'da Türkler'e karşı -özellikle köylüler ve perişan olmuş zanaatkarlar arasında- mevcut olan teveccühün fasîh bir delilidir. Luther, halkın Sultan'ın imparatorluğuna karşı duyduğu teveccühün sebebini, Almanlar'ın doğal eğilimlerinde görür: "Üstelik ne kadar sefih, vahşi bir halk olduğu malum, hatta hemen hemen yarı şeytan, yarı insan olan Alman halkımızın pek çoğu, Türkler'de istikbal görüyor ve idaresini hasretle arzu ediyor".

Luther, bu insanların, Kayzer ve prensleri -dolayısıyla o zamanki sosyal nizamı- Türkler'e karşı savunmada bir çıkarları olacağına şüphe duyar: "Ayrıca, Alman topraklarında Türkler'in idaresine iştiyak duyan ve istikbali onlarda gören, Kayzer ve prenslerin idaresinde olmaktansa Türkler'in idaresinde olmayı tercih eden insanların bulunduğunun söylendiğini duyuyorum. Böyle insanlarla Türkler'e karşı direnmek zorlu bir iştir".

Luther, değinilen dinî kısıtlamaları hatırlatarak, sürüden ayrılan bu gibilerin tekrar doğru yola sevk edilmesine girişir: "Her ne kadar pek çokları, herkesin istediği dinî kendi tercihine bıraktığı ve yalnızca dünyevî bir hükümdar olduğu hakkında Sultan'ın idaresine övgüler düzmekteyseler de, bu övgüde haklılık payı yoktur. Zira, gerçekte o, Hıristiyanlar'ın açıkça bir araya gelmelerine izin vermez ve ne kimsenin alenen Hıristiyanlık'a geçmesi ne de Muhammed'in öğretisine ve söylediklerine karşı gelmesi mümkün değildir".

Türkler'in tarafına geçenlerin Muhammed'in öğretisine karşı çıkamayacakları gerçeğinin, bunların teveccühünün değişmesine yol açıp açmayacağı hususunu bir tarafa bırakalım. Yalnızca mühtedilerin değil, aynı zamanda çok sayılardaki harp esirlerinin ve vergi olarak Sultana teslim edilen kölelerin hangi beklentiler içinde olduklarını, 1538 tarihli olarak bir kronistten[3] öğren-

mekteyiz: Bu görgü şahidi, bunlardan pek çoğuna, genç olanların sanki Sultanın kendi çocuklarıymış gibi eğitildikleri sarayda rastlar. Bunlar en üst mertebeye kadar yükselir, yüksek gelirli makamlara erişir, Sultanın kız kardeşleri ve kızlarıyla evlenirler.

Böylece Türkler, XV. asrın sonundan itibaren dış politika faktörü olarak yalnızca Orta Avrupa ve İtalya'yı gölgeleri altında bırakmayan, fakat bunun ötesinde, sosyal yapılarının üstünlüğü sayesinde, feodal ekonomide saplanıp kalmış olan komşu bölgeleri içten berhava etmekle tehdit eden bir güc haline gelirler. Ancak, Türkler'in Avrupa için bir tehlike olarak ortaya çıkmasından çok daha önce, her iki dünya arasında, kısa zamanda siyasî alana intikal edecek olan ticarî münasebetler yoğun bir şekilde mevcuttu.

İkinci Bölüm

İLK AVRUPA-TÜRK MÜNASEBETLERİ

Ortaçağ ticareti bakımından, bu güne kadar aynısı tekrar yapılamamış bir yol ve menzil ağı yaratmış olan Moğollar'ın Asya'yı birleştirmeleri, yeniçağ başlangıcındaki insanlık için Amerika'nın keşfi gibi bir önem arz eder. İtalyan şehirlerinin, İran'la, Orta Asya'yla ve Çin'le olan kesif ticarî münasebetleri Şark ve Garb'ı birbirine yaklaştırdı. Önyargılar kayboldu ve yeni bir dünya görüşü oluştu.

Kudüs krallığının sona ermesinden beri İskenderiye, baharat ticaretini inhisarında tutmuş, fiyatlar üçe katlanmış ve Avrupalı tüccarlar daima artan düşmanca bir muameleye maruz kalmışlardı. Bu tekel, İran pazarının açılmasıyla bertaraf edildi. Bununla beraber bu çok uzun sürmedi. Zira Çin 1360 ihtilalinden sonra dış dünya ile irtibatını kesmiş ve kısa bir zaman sonra da Timur'un orta doğudaki kervansarayları tahrib etmesi, ticareti imkânsız hale getirmişti.

Raguza, Siena, Ceneviz, Venedik, Floransa, Piza ve Ankona, Osmanlı Türkleri'yle ilk ticarî münasebetlerini çok önceleri tesis etmişlerdir. 1300'lerde bu önemsiz göçebe aşiret, henüz daha bir tehdit oluşturmazken Garb Âlemi'nde zuhûr etmişti ve o sıralarda güçlü Mısır'ın gölgesi altındaydı. Her ne kadar Papalık "kâfirler" ile ticareti pek çok defalar yasaklamışsa da, bu hükümler münasebetleri önlemeye yetmemiştir. Haçlı seferi fikri giderek artan bir şekilde bir hayal-i muhal haline gelse de, Papalık yasaklamayı muhafaza etmekteydi, zira izinnâme ticareti Papalık maliyesinin karlı bir işi haline gelmişti[4]. Ayrıca, Türkler'le münasebet kurmaya, Papalık'ın ciddi bir tenkidi de olamazdı, zira VI. Klemens 1348'de Orhan ile İzmir'deki Hıristiyanlar'ı Rodos şövalyelerinin korumacılığına terk eden bir antlaşma yapmıştır. Böylece, bizzat Papa'nın kendisi "kâfirler" ile yapılan görüşmelere taraf olmaktaydı. 1365'de Raguza, Doğu ticaretini korumak kaydıyla Sultan'a senelik 500 duka vergi vermeye rıza gösterdiyse, Venedik de Girit'teki büyük ayaklanma esnasında (1363), yiyecek maddeleri teslimi ve ücretli asker verilmesi hakkında Türkler'le görüşmelerde bulunmak için kaptan Domenico Micheill'e talimat vermişti. Türkler'le zaman zaman ortaya çıkan ihtilaflara rağmen Venedik daha ziyade ihtiyatlı bir politika izler ve 1396'daki Avrupa ittifakına da gönülsüzce katılır.

1406'da Emir Süleyman ve Venedik elçiler teati ederler ve iki sene sonra, Venedik'e senede 1600 dukalık bir vergiye mâl olmuş olarak Arnavutluk'taki sınırlar tesbit edilir. Bununla beraber, daha 1413'de I. Mehmed kardeşini alt eder. Ertesi sene Venedik, Macar Kralı Sigismund'a karşı üstelik Türkler'i yardıma çağırır, ama yine de onlarla 1416'da, Türkler'in Gelibolu'daki deniz mağlubiyeti üzerine, aynı sene içinde yapılan barış antlaşmasıyla sona erecek olan bir savaşa girişir. Venedikliler ticarete devam ederler ve Türk korsanlarına karşı mücadele verirler. 1417'de Türkler Adriyatik'e sağlamca yerleşirler ve Adriyatik'deki deniz trafiğine kalıcı bir tehdit oluşturmak üzere Avlonya'yı muhkem bir liman haline getirirler. Venedik, Korfu'yu işgal ederek bu darbeyi bir nebze olsun dengeler. On üç sene önce Venedik'in hakimiyetine giren Selanik'in Türkler tarafından [yeniden] fethi (1436) ve 1444'deki bir gerginlik istisna tutulacak olursa, iki güç arasında İstanbul'un fethine kadar iyi münasebetler hüküm sürer.

Milano'nun Sultan'la çeşitli vesilelerle oluşan ilişkileri tamamen siyasî mahiyettedir. 1396'da Milano Dükü, Sultan Bayezid'i Niğbolu haçlı seferi hazırlıkları hakkında uyarıda bulunur ve 1433 Francesco Sforza, (Türkler'le daha 1421'de beş senelik bir mütareke yapmış olan) Macaristan'la barış akdine aracı olmak ve Selanik'i Venedikliler'in elinden almaya teşvik etmek üzere Benedetto da Froli'yi, II. Murad'ın sarayına yollar.

Cenevizliler ise, XIV. yüzyılın tamamı ve İstanbul'un fethine kadar gelen daha sonraki dönem sırasında Türkler'le iyi ilişkiler içinde oldular. Avrupa yakasına geçmesi için Sultan'a defalarca gemiler tahsis ettiler. 1387'de I. Murad'la, Foça'daki şap madeni yataklarının işletilmesini ve Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret hakkını teyid eden bir ticaret antlaşması yaptılar. Fakat buna rağmen ticaretteki daralma vahim bir hal alır. Karadeniz'deki en önemli ticaret yerleri Asya'dan gelen malların yokluğu altında zora düşer ve Kefe ticareti, baharat, ipekli kumaş ve kıymetli taşların yeterince gelmemesinden ötürü giderek artan bir tarzda, Çerkez köle ticaretine dönüşür. Kafkas kıyılarındaki Taman'da, erkek kölelerin Kölemenler'e arz edilmek üzere Mısır'a gönderilmek için satıldıkları bir pazar açılırken, kadın köleler özellikle Avrupa'ya sevkedilir (Güzel kadınlar için yaklaşık 90, sağlıklı erkekler için ise 35 duka ödenir). Ancak II. Mehmed, kısa zamanda Hıristiyanlar'ın Müslüman kölelerle yaptıkları ticarete bir son verir, ayrıca 1453'den itibaren gemilerin Türkler tarafından yoklanması Karadeniz ticaretini giderek daha zorlaştırır. Ceneviz'in 1454'de Türkler'le akdettiği antlaşma da, Santa Giorgio bankasına devrettiği sahip olduğu yerlerle yaptığı

ticareti kurtarmaya yetmez. Kefe, Sakız, Midilli, daha Türk hakimiyetine girmeden önce, 1454'de vergi verir hale gelirler. Ceneviz, Macar ordusu 1444'de Varna'ya yürüdüğünde ve aynı sıralarda Venedik donanmasının II. Murad'ın Asya yakasından karşıya geçmesini engellemek için Çanakkale'yi denetim altında tuttuğunda, Türkler'e hizmet edebilmek için nafile yere uğraşmıştı. Buna rağmen Türkler zaferlerini, Sultan'ın ordusunu geceleyin Avrupa yakasına geçiren ve böylece Varna'da kazanılan zaferi imkân dahiline sokan Cenevizliler'e borçluydu. 1454'de, Papa V. Nikolaus'un haçlı seferi taleplerine kulak tıkayan ve Cenevizliler'in bir yenilgiye maruz kalmasını sağlayan Venedik, parmağını oynatmadan rakibine üstün geldi.

İstanbul'un fethinden sonra Venedik, Türkler'le olan ilişkisini tekrar düzeltebildi. Kendisine ağır bir leke sürdürmüş olmasına rağmen -Venedik kolonisinin bir kısmı şehrin savunmasında yer almış ve şehrin düşüşünden sonra bunu hayatlarıyla ödemişlerdi-, Venedik, yine de Bartolomeo Marcello vasıtasıyla Sultan'la bir antlaşma husûle getirmeye -bunun için de Papa'dan özür dileyecektir- muvaffak oldu. Ancak, II. Mehmed, İmparator'un halefi olduğunu daha kuvvetle dile getirmekte, antlaşmaları ise Venedik'in Bizans'la yaptığı antlaşmalara dayandırmaktaydı. Galata'daki koloni yine bir Balyoz'un idaresine bırakılır, Osmanlı topraklarında ticaretin serbestçe yapılması garantisi verilir, Venedik tacirlerinin Bizans'a olan çeşitli borçları silinir; meskukat, gümrük gelirleri, maden ocakları ve imalathaneler Venedikliler'e iltizama verilecektir. Ayrıca Venedik, anlaşmazlıklar halinde Sultan'ın düşmanlarına -mesela Papa'ya- hiçbir şekilde destek vermeyecek ve senelik -cüz'î- bir vergi ödeyecektir.

Buna rağmen Venedik aynı zamanda bir savaş için hazırlıklar yapmıştır. Bir filosu doğu limanlarını savunma durumuna sokmak üzere Mora'da üstlenmiş, Karaman Beyi ile bir ittifak anlaşması akdedilmiş ve Avrupa'da ise müttefikler aranmıştır. Hatta, "Onlar Meclisi" II. Mehmed'in zehirlenmesini bile düşünmüştür. Türkler'in artan kuvveti, keza münasebetlerin mahiyetini de etkin bir biçimde değiştirmiş olmakla beraber, Yunan adaları üzerindeki devamlı baskıdan ötürü bunun kalıcı olması mümkün değildi. 1457'de Sultan'ın çocukları için yapılan düğün münasebetiyle Venedik Doçu İstanbul'a davet edilirken, bunun halefi zamanında Mora yüzünden çıkacak ve on beş sene sürecek olan bir savaş, Venedik-Türk münasebetlerini ciddi bir denemeye tâbi tutacaktır. Cumhuriyeti, toprak kayıpları yanında 100.000 dukalık tazminat ödeme mecburiyetinde bırakan, 1478'deki yıkıcı barış, doğu ticaretinden elde edilen gelirlerin her sene biraz daha kötüleşmesine yol açtı.

Türk-Venedik münasebetlerinde daha 1459'da kendini gösteren gerilim, Floransa ve Piza tarafından, Osmanlı devletiyle olan ilişkilerini antlaşmaya dayandırılmış olarak düzenlemek amacında istismar edildi. Floransa, daha 1459'da Sultan'ı Mantova'da toplanan haçlı seferi kongresinin perişan durumundan haberdar ederek, Floransa ve Milano'nun Venedik'in can düşmanı olmasından ötürü endişelenecek bir hususun bulunmadığını bildirirken, 1460'da böylece, yalnızca ticarî imtiyazlar değil, fakat aynı zamanda İstanbul'da daimi temsilci bulundurma hakkının da elde edildiği çok faydalı bir antlaşmanın akdi gerçekleşir. -Mora'daki savaş esnasında Adriyatik'teki güven vermeyen durum sebebiyle- ticaret, ağırlıklı olarak karada gelişir. Bununla beraber, Papalık'a tâbi olan ve uzun zamandır Papalar'ın göz yummalarıyla Osmanlılarla ticarî münasebetlerde bulunan Ankona'dan hareketle yola çıkan gemiler İstanbul'a Floransa malları taşırlar. Buna rağmen Venedikliler'in gözünden kaçmayan bu ticaret kesintiye uğrar ve 1483'de -iki sene önce Katalonya da Osmanlılarla bir ticaret antlaşması yapmıştı- Floransa'da İsmail adında bir Türk elçisi ortaya çıkar ve gemi seferlerinin tekrar canlandırılması ricasında bulunur. Her sene 5000 balya bez satın almayı teklif ve bunun için vergi muafiyeti vaat eder. Bundan kısa bir zaman sonra, halkın iyi tanıdığı biri Osmanlı elçisi olarak Floransa'ya gelir. Bu, 1478'deki Pazzi'de meydana gelen suikasta iştirak edenlerden Bernardo Bandini olup, akabinde İstanbul'a kaçabilmiş ve şimdi ise hayatına kastetmiş olduğu aynı Lorenzo di Medici'ye yabancı bir devletin temsilcisi olarak geri gelmekteydi. Floransa doğumlu olduğu halde, Lorenzo ona Osmanlı devletinden gelen diğer elçilere gösterdiği ince bir nezaketle muamele eder. II. Bayezid için muhtemelen bunların hepsi, sonuçları itibariyle beklentilerine cevap veren bir saygınlık denemesiydi[5]. Floransa, Sultan'ın dostluğunu kazanmaya çalışır ve onu, Venedik'in ele geçirilen mektuplardan ortaya çıkan Türk düşmanı tertiplerinden haberdar eder. 1487'de Türkler'e karşı bir ittifak akdini isteyen Mısır Sultanı'nın, göndermiş olduğu elçisi Malfota'nın gelmesi, hemen II. Mehmed'e bildirilir ve Floransa, Sultan'ın bu niyetlerinden ötürü kendisini teskin eder.

Venedik'le savaş esnasında II. Mehmed, İtalyan devletlerini mücadeleye çekmek için çeşitli girişimlerde bulunur. Bu anlamda, 1465 baharında Napoli Kralı Ferrante'ye, İtalya'da (yani Venedik'e karşı) savaşacak olursa, senede 80.000 dukalık bir yardımda bulunmayı teklif eder ve Kral'm bir oğlunun -her halükarda mezhep farklılığı da hesaba katılmış olarak- İstanbul'daki bir Rum soylusunun, 200.000 duka drahoma verilmesi söz konusu olan kızıyla

evlenmesini önerir. Gerçi Ferrante buna karşı değildir, ancak böyle bir teklifi hemen kabul etmeye de cesaret edemez. Papa'yı bilgilendirir ve "Türkler'le ilgili ahvalin tahkiki babında", Vatikan'ın ve bazı prenslerin de iştirak edeceği mukabil bir elçilik heyeti gönderilmesini teklif eder. Ancak bu, kardinaller meclisi tarafından reddedilir. En azından Ferrante, bu destek sayesinde kendi konumunu II. Paul'e karşısında kuvvetlendirir ve kısa zamanda ortaya çıkacak ihtilaflara karşı da, onu Türk ittifakıyla tehdid etmeyi ihmal etmez. Böyle bir ittifakı ise daha sonraları 1479'da akdedecektir.

Ayrıca Türkler uzun zamandan beri Napoli'deki Aragon hanedanıyla ilişki içindeydiler. Daha 1392'de Napoli Kralı Ladislaus, akrabalık ilişkileri oluşturmak amacıyla II. Bayezid'e gizli vazifeyle bir heyet yollamıştır. Ve bir sene sonra, refakatinde bir Türk'ün bulunduğu halde Bayezid'in yanından Ladislaus'a geri dönen Nikolaus Trau, Venedikliler tarafından esir edilir.

Ama, 15. yüzyıl erken Rönesans devri olan Quattrocento dönemine tekrar dönelim. Ferrante nezdinde bir Türk elçilik heyeti zuhûr ettiğinde, Sultan'ın bir başka heyeti de Milano'ya gelir ve Dük'e hediye olarak atlar ve av köpekleri getirir. Bununla beraber, Sforza, Venedik'e karşı bir ittifak hakkında hiçbir şey duymak istemez ve murahhaslar bir iş görmeden avdet ederler.

Ferrante ile müttefik olmak için II. Mehmed'in yeni bir teşebbüsü de başarısız kalır. 1470'de Mehmed, kendisine Mora'nın fethini bildirir ve bu haberin Kral üzerinde nasıl bir sevinç yaratacağını bildiğinden, elçisi Carodinus ile kendisine ayrıntılı bir rapor göndermektedir. Ferrante, 4 Eylül 1470 tarihli olarak bu mektubu ve hediyeleri aldığını teyid eder. Ancak, Venedikliler'in dostları olduğunu, dolayısıyla Sultan'ın dostu olamayacağını ve vazifesini müdrik bir Hıristiyan kralı olarak kutsal din adına Venedikliler'i savunacağına işaret eder. Bu sebepten ötürü, Sultan'ın fetihle ilgili tebşirini yadırgamaktadır. Mora'nın düşmesi kendisi için çok rahatsız edicidir[6].

Nihayet 1478'de yapılan barış vasıtasıyla Venedik, doğu ticaretini ve hububat ithalini kurtarmaya muvaffak olur ve Ceneviz ve Floransalılar'ın nefret ettikleri rakiplerinin konumunu mümkün mertebe tahrib etmek için yarıştıkları İstanbul'a sağlamca yerleşir.

Otranto'nun Türkler tarafından işgali 11 Ağustos 1480'de gerçekleşir ve bir an için bütün İtalya'nın gözleri şaşkınlıktan yerinden fırlar[7]. Ferrante, hemen yardım görmeyecek olursa, diğerlerinin zararına, Sultan'ın her şartını kabul edeceğini Papa'ya bildirir. Ancak, iş bu raddelere gelmedi. Türkler, bir

sene geçmeden tüm şehri tahliye ettiler ve Ferrante ile 1483'de, Napolili esirlerin Otranto'da bırakılan toplarla mübadele edildiği bir antlaşma yaptılar.

Türkler'in İtalya'ya çağırılmasıyla ilgili bir girişim, uzun zaman kendini bekletmedi. Ücretli askerler kumandanı (Condottiere) Boccolino Guzzoni Vatikan'a ait küçük bir şehir olan Osimo'yu ele geçirir (1486) ve kardeşini, bütün Prena [Kuzey İtalya] serhad vilayetlerini kendisine timar olarak tevcih etmesi için Sultan'a gönderir. Ancak, şehir, 1487'de Milano'nun yardımıyla Papa tarafından tekrar ele geçirildiğinden, bu niyetinde başarılı olamadı. Oysa Sultan bu işin gerçekleşmesi için, oradan Guzzoni ile irtibata geçmek üzere Venedik'e elçi yollamıştı. Ferrante'nin sergilediği tutum, bu devir için fevkalade karakteristiktir: Papa'ya, Guzzoni'nin kardeşinin, yakın zamanda yapılacak olan bir haçlı seferi hakkında Sultan'ı ikaz etmek üzere İstanbul yolunda olduğunu yazar. Aynı anda ise, Francesco Dei Conti'yi, Papa'nın ve Venedik'in tertipleri hakkında uyarmak için İstanbul'a gönderir. Tarafsız kalmağı arzulamakta ve karşılıklı dostane münasebetlerin teyid edildiğini bilmek istemektedir.

Bunun dışında, Osmanlı devletinin Avrupa'yla olan münasebetleri yalnızca İtalya ile sınırlı değildi. İskender Bey, Macar ve Lehistan Kralları sık sık Türkler'le barış yapmakta veya barışa aracı olmaktaydılar. 1460'da Arnavut Beyi Türkler'le barış yapar ve Arnavut ve Osmanlı uyruklarına, taraflarca karşılıklı olarak tam bir serbest dolaşım hakkı bahşedilir. Ve 1486'da Mathias Corvinus, Sultan'ın, Venedik'in Macar Kralı'nın kayınpederi olan Ferrante ile savaşmakta olan Papa'yı desteklemekten vazgeçirmesi için Osmanlı devletiyle irtibata geçer. Bu savaş sona erer ermez, Kayzer III. Friedrich ve Lehistan Kralı, Venedik'e, Türkler'le yapacakları barışa aracı olması için ricada bulunurlar. Ancak Venedik, Lehistan için 1489'da yürürlüğe girecek olan, yalnızca dört senelik bir mütarekenin oluşumunda etkili olur.

İtalyan devletleri arasında yalnızca Papalık'ın, bu şartlar altında Türkler'i görmezlikten gelmesi olağanüstü zor olmalıdır ve gerçekten yine bu devirde, aşağıda ayrıca ele alınacağı üzere, "Kutsal Taht" ile "Divân" arasında olağanüstü ilişkiler başlar. Ancak yalnızca Papalık için değil, aynı zamanda "Garb Âlemi"nin bir büyük kısmı için yeni komşularıyla bir arada yaşama, bir "modus vivendi" giderek kaçınılmaz olur. Ancak, "Garb Âlemi" hangi sebepten ötürü bunlara karşı direnememiştir?

Üçüncü Bölüm

Avrupa'nın Durumu

XV. yüzyılda Osmanlılar'ın kısa zamanda sağlıklı bir devlet yapısı oluşturmayı başarmaları karşısında, Batı'nın, kaçınılmaz olarak Türkler'e karşı verilen mücadeleye sekte vuran ve önceliğinin azalmasını zorunlu hale getiren ağır ve uzun süreli buhranlarla, feodal ekonomiden millî ekonomiye geçişini gerçekleştirmesi icab ederdi.

Prenslerin ezici para sıkıntıları kadar hiçbir şey sona ermekte olan ortaçağları karakterize etmez. Bu durum, dengeden çıkmış bir ekonomik düzenin belirgin emaresidir. Sadece, Felemenk ticaret şehirlerinde biriken zenginliklere tasarruf etmekte olan Burgundiya sarayı, bir müddet için bir istisna teşkil eder.

Bu para darlığı, giderek daha da ağırlaşan bir şekilde köylülerin vergi yükünün artmasına yol açar ve bu 1520'deki köylü ayaklanmalarının ana sebeplerinden birini teşkil eder. İngiltere'deki (İki Gül Savaşı), İskandinavya, Macaristan ve Kastilya'daki hanedan felaketlerinin ana sebebinin de bu olduğu açıkça görülmektedir. Ve, Visconti'nin Venedik'e karşı sürdürdüğü mücadele, Franz Sforza'nın iktidarı ele geçirişi, Aragon Kralları'nın açgözlü dilenci hanedanının Güney İtalya'yı harabeye çevirmeleri, bütün bunların hepsi, bu emarenin işaretini taşır.

Krallar'ın paraya olan ihtiyaçları, kendilerine ait bir hükümet yapısı ve idarî örgüt kurmak, ücretli askerlerden oluşan bir ordu beslemek ve hükümdarları ekseriya maaş ödemeleri ve yabancı memurlara rüşvetler verilmesi gibi büyük harcamalar ihtiyarında bırakan diplomatik etkinlikler geliştirme zaruretiyle artar. Soylular, üstlendikleri rolleri yalnız askerî değil malî açıdan da kaybederler. Vergilerin toplanması daima yetersiz kalır, yeni malî örgütlenmeyi yürütecek eğitilmiş güçlere ihtiyaç duyulur ve bunlar, malî işlemlere

âşina olan ve büyük paralar yatırabilen tüccarlardan ve sarraflardan karşılanır. Kent soylulardan (Burjuvazi) birçok hukukçu monarşinin hizmetine girer. İdareyi sırtlanmış olarak bunlar, gerçek soyluların yalnızca çok fevkinde kalmıyor, aynı zamanda aşağı tabakadaki ahali de dış düşmanlara ve kendilerini "himaye eden senyörlere", dolayısıyla, kendi soylularına karşı koruma sağlayacak kuvvetli bir monarşiye giderek artan bir ilgi gösteriyordu. Bu çıkar birliği monarşinin kuvvetlenmesine yol açar ve nadir de olsa bazen millî bilincin uyanışı anlamına gelir.

Krallar'ın gelirleri giderek daha düzgün akmakla beraber, buhranlar şiddetlenir. Zenginleşen kentliler, fakirleşmiş soyluların emlâkini satın alır ve henüz kendilerine özgü olanını geliştirmemiş olduklarından, soyluların hayat tarzını taklid ederek, paralarını mücevher, kıymetli ve gösterişli elbise, altın sofra takımı için harcar ve böylece taşınmaz mallara yatırım yaparlar. Maddî alandaki aksaklıkların para akışının artmasıyla giderilebileceğine dair olan kavram, Ortaçağların insanlarına henüz yabancıdır. Altının iddihar ve temaşasından mutluluk duyulur ve bir tür altın-perestlik neticesi olarak, bunun bir kısmı tekrar tedavülden çekilir.

Buna şehirlerin içinde bulunduğu zor durumları katılır. Özellikle İtalya'da şehirler, himayesi altında yaşadıkları senyörlerin ücretli asker çeteleri -ve giderek ağırlaşan vergi sistemiyle- bir baskı icra eden soygun idaresine karşı koyamazlar. Venedik, bağımsızlığını korur ve ana karadaki topraklarını (terra ferma) akıllıca ve yumuşak bir tarzda idare ederken, giderek daima daha büyük meblağları müttefiklerine -daha isabetli bir tanımlamayla koruyucularına- ödeyen, Siena ve Floransa kısa zamanda güçlerinin sonuna gelirler.

Pek çok şehirlerde zanaatkarların içine düştükleri kriz felaket boyutlarına bürünür. Tüccarlar, küçük şehirlerde -mesela Flander'de- imalatın evlerde yapılmasını sağlarlarsa da, bu sistem kısa zamanda büyük şehirlerdeki loncalar için amansız bir rakip haline gelir. Kalfalar, loncalarda hüküm süren hiyerarşik eğilimlere karşı ayaklanır ve gizli örgütlere katılırlar. Kitap basma sanatı gibi buluşlar ve buna bağlı olarak gelişen kağıt imalatı ve basmacılık sanayii, topçuluk alanındaki talep artışı, ipek imalatının gelişmesi neticesinde

iş örgütlenmesinin zaten dar olan kalıpları parçalanır. Loncalarının dışardan gelen rekabete, artan fiyatlara ve ham madde muhtekirlerine karşı nafile bir uğraş verdiği şehir ekonomileri, yerlerini millî ekonomiye terk ederler. Sonuç ise daima aynı kalır: Krallar'ın gelir kaynakları giderek daha da azalmaktadır.

Bu para darlığının giderilebilinmesi için, yeni pazarlar ve ham madde kaynaklarının sağlanması şart olur. Fakat Marco Polo tarafından açılmış bulunan ticaret yolu tahrib olmuştur. Sultan tarafından desteklenen korsanlar Akdeniz'i güvensiz bir hale getirirler ve denizlerdeki güvenlikle kimse ilgilenmediğinden, Müslüman ve Hıristiyan korsanlar arasında, kapsamı, çeşitli tarikatların sadece Hıristiyan esirlerin fidyeleriyle meşgul olmaları gerçeğiyle gözler önüne serilen bir yarış başlar. Akdeniz, XIX. yüzyıl içlerine kadar bir daha tek başına Hıristiyan güçlerin hakimiyeti altına girmez ve hatta genç Kuzey Amerika filosu, toplarını Garb Ocakları korsan yuvalarına çevirme imkanını dahi bulur.

Bu durumda şartlar, Columbus, Vasco da Gama, Cortes ve Pizarro'yu başarıya götüren başka bir istikametin denenmesini zorunlu kılar. Ancak, 1545'de Potosi'deki[8] gümüş madenlerinin keşfinden sonra, Yeni Dünya'dan kıymetli maden sevki Avrupa ve Afrika'daki üretimi aşacaktır. Bu aşamaya gelene kadar, başka bir çare aranır. Giderek bütün Avrupa, maden kazma çılgınlığına tutulur ve madencilik -geçici olarak Habsburglar'ın tek gelir kaynağı olmuştur-, Luxemburg'da, Elsas'da, Harz, Tirol, Karinyola (Kärnten) ve Macaristan'da büyük bir gelişme gösterir. Hatta, Roma döneminden beri terk edilmiş olarak duran maden ocakları bile tekrar işletilmeye açılır. Ancak, toprağın didik didik edilmesi yine de bir fayda getirmez. Zira elde edilen gümüşün büyük bir kısmı kısa zamanda tekrar şövalye zırhları, silahlar, sofra takımları vb. şeylerle taşınmaz mallara dönüşür.

Karlman zamanından beri yalnızca cüz'i mıkdarda altın sikke darbedilmiş olmasından ötürü, mevcut olanlar ihtiyaca cevap vermekten çok uzaktır. Altın, Ortaçağlar'da ağırlıklı olarak malların değerlendirilmesinde bir ölçü birimi olarak kullanıldıktan sonra, XIII. yüzyılda artık doğrudan zenginleşmenin bir vasıtası haline gelmiştir. Bu devre kadar genelde sanat eserleri ve

sofra takımları haline dönüştürülmüş olan altın, ödeme birimi olarak kullanılmak için henüz yeterli miktarlarda mevcut olmamasından ötürü, ancak ihtiyaç halinde -IX. Louis'nin ödemeleri hatırlansın- paraya tahvil edilmekteydi. Feodalizmin gelişme çağında bu gerçek çok daha az rahatsız edici bir tarzda ortaya çıkmaktaydı. Zira toprağa bağlı köylüler ödemelerini mal olarak veya angarya ile karşılamakta ve mal mübadelesiyle elde edilemeyen az miktarlardaki bazı mükeyyifat için küçük paralar yeterli olmaktaydı. Akdeniz havzasındaki çok sayıdaki maden ocaklarını Avrupa'ya kapatan Berberiler'in ileri harekatı ise, Avrupa iktisadiyatındaki tesirlerini ancak XV. yüzyılda hissettirir.

Ağır para darlığının hüküm sürdüğü bu zamanda siyasî bir silah olarak para sıra dışı bir değer kazanır. XI. Louis'nin İngiltere ile olan anlaşmazlığa son verme tarzı bu anlamda fevkalade manidardır: IV. Edward on dört gün içinde 75 bin altın ödenmesini ve Fransız veliahdinin düğün masraflarının Louis tarafından üstlenilmesi şartıyla bir İngiliz prensesiyle evlendirilmesini talep eder. Bu şartları kabul etmesiyle Fransa Kralı, siyasî bir fedakarlıkta bulunmuş olmaksızın, bitmeyecek sanılan ve daima tekrar alevlenen bir savaşı, 1475'de Picquigny'de yapılan barış antlaşmasıyla sona erdirmeye muvaffak oldu. Bu andan itibaren İngiliz Kralları, malî açıdan istifade etmek için daima sebepsiz yere savaş çıkartır ve 40 sene boyunca Fransız Kralları'ndan para sızdırırlar. 1492'de VIII. Charles, Etaples'de, senede 50 bin altın vermeyi tekeffül ederek, VII. Henry ile yeni bir antlaşma yapar. Bu antlaşma 1512'de bozulduğunda, 200 bin altın ödenmesi icab etmekteydi. Ancak daha 1514'de Londra'da yapılan bir antlaşmayla XII. Louis ile VIII. Henry arasında yeni bir mutabakata varılır. Bir yıl sonra I. François, senelik taksitler halinde toplam 950 bin altın ödemeyi vaat etmiş olarak antlaşmayı yeniler, buna bir de Tournay'in Fransa'ya terk edilmesinden ötürü ödenecek tazminat eklenir.

Ve bir sene sonra I. François, parasal gücünü imparatorluk tacı için Karl'la giriştiği mücadelede ölçer. Margareta von Burgund, François'nın Lyon ve Cenevre'den kredi almasını temin ederken, Alman seçici prensleri nakid veya Fugger'in bankasına havale edilmiş olarak para talep etmekteydi-

ler. François paralarını boş yere harcar. Karl ise daha ustaca davranır ve seçimden sonra ödenmek kaydıyla yalnızca kredi senetleri dağıtır. Frankfurt'ta yapılan seçimin Şvab İttifakı'nın baskısı altında cereyan ettiğini bir tarafa bırakacak olursak, V. Karl'ın imparator olarak seçimi, rakiplerine karşı Alman bankerlerinin kazandığı büyük bir zaferdir. Hüküm süren ise Fuggerler oldu. İmparator daha uzun zaman bankerlerine muhtaç kaldı.

Fransa'nın XV. yüzyılda malî açıdan kuvvetli olduğuna şüphe yoktur. Ancak, buna rağmen özellikle VIII. Charles, gelirlerini süratla ve fazla kayba uğramaksızın elde etmek hususunda büyük zorluklarla karşılaşmaktaydı. 1484'de toplanan Etats Généraux'de şu hususlar dile getirilmişti: "Parlamento ve diğer adlî kurumlar, bundan böyle artık masrafları devlet kasasından karşılanmamak üzere çalışmalıdırlar. Gelirlerin ve kraliyet vergilerinin güvenilir şahsiyetler eliyle idare edilmesi icab etmektedir. Zira israf, kraliyet sarayını güçten düşürmekte ve ayrıca zarar verici gecikmelere yol açmaktadır". Bu, zamanın Avrupa hükümdarları içinde en zengini olan Fransa Kralı'nın, hangi güçlüklerle mücadele etmek zorunda kaldığını, yalnız Papa'yla ve Sultan'la çıkar birliği yürütmekle kalmayan, fakat aynı zamanda Fransa için yarım yüzyıl sürecek karanlık bir siyaset takibine yol açan İtalya seferinin başlangıcı esnasında içine düştüğü malî sıkıntıyı açıkça gösterir.

Bir filonun donanım maliyeti 300 bin dukadır ve devlet hazinesinin tümünü yutar. İtalyan mültecileri (fourisciti), takip ettiği politikadan ötürü kendisine severek borç para verseler de, V. Karl, buna rağmen Ceneviz bankası Sauly'den, dört ay için 14 bin duka faize mâl olacak 100 bin dukalık bir kredi almak zorunda kalır. Torino'da Savoya Düşesi'nin annesi Bianca'dan mücevherat ödünç alır ve bunları 10 bin dukaya rehine bırakır. Casal'da Montferrat Markizi'nin yüzüklerini aynı meblağ karşılığında rehin eder. Milano'da 50 bin duka borç alır ve Roma'da bulunurken, birkaç gün arayla Fransa'dan kendisine nakit olarak, bir defasında 18 bin, bir defasında da 4000 duka olmak üzere, her seferinde akmasa da damlayan küçük meblağlar halinde paralar gelir[9]. Böylece, Güney İtalya'ya kadar uzanan askerî harekatın masraflarını karşılamak için her gün başka bir buluş düşünmek zorunda kalır.

Avrupa'nın çehresi XV. yüzyılın sonunda derin bir değişime uğrar. Batıda yaşam kudretine mâlik üç krallık meydana gelir. İberik yarımadasındaki bazı krallıklardan, mutlu bir siyasî evlilik ve Gırnata'nın düşmesi neticesinde İspanya oluşur. Artık, krallık gücünün yerleşmesi ve Kastilya mahalli idaresinin hakimiyetine son verilmesi, birkaç senelik zaman isteyen bir iştir. Çalışmaya pek sıcak bakmayan küçük soylular (Hidalgo), Afrika'daki, Amerika ve Avrupa'daki fetihleri için kralın insan kaynağını oluşturur.

Yüzyıllardır süren eziyetli gayretler neticesinde Fransa, kralları tarafından yapılandırılır ve başlayan XV. yüzyılın ahalisini teşkil eden, Burgonyalılar, Armagnaklar ve İngilizler, XI. Louis zamanında Fransızlaşırlar.

Ancak, XV. yüzyılın sonlarına doğru ortak bir dil kullanmaya başlamış olarak Tudorlar zamanına kadar kıt'a Avrupasında hemen hiç görünmeyen İngiltere'de, kral güçlü bir merkezî idare kurmaya muvaffak olur ve böyle bir idare VIII. Henry'ye nüfuzunu kıtada istediği gibi yayma imkanı verir.

Orta Avrupa'da ise Kayzer, imparatorluğu güçlü bir merkezî idare altıda toplamayı başaramaz. 1500'lerde ücretli askerlerinin askerî üstünlüğü sayesinde, Fransızlar'ın, Marignano'da topçuların başarısıyla elde ettikleri zafere kadar bir büyük güç olan İsviçre konfederasyonu, 1499'da imparatorlukla olan her türlü bağımlılığına tamamen son verir. Danimarka ve Lehistan ise dağılmakta olan imparatorluk bünyesinden çoktan çekilmiştir.

Hanedana doğrudan bağlı topraklarda bulunan gelir kaynakları olmasa, İmparatorluk Meclisi'nin sağlanması hiç de kolay olmayan bir kuruşuna muhtaç hale gelecek olan Kayzer, yabancılardan borç almadan savaş sürdürecek durumda değildir (İtalyanlar, "Massimiliano pochi danari"* derler). Mainz kardinalinin, İmparatorluk Meclisi ve para sistemini reforma tâbi tutma projelerine ise sıcak bakmaz. Bu sebepten ötürü, mevrus topraklarını tacına daha sıkı bir şekilde bağlar ve ileride oluşacak Avusturya'nın temellerini atar.

Macaristan'da Mathias Corvinus, geçici de olsa güçlü bir devlet yapısı kurmaya, küçük soyluların yardımıyla İmparatorluk Meclisi'nin onayla-

* "Maximilian'ın cep harçlığı".

malarından bağımsız hale gelmeye ve güçlü bir orduyu silah altında tutmayı sağlayan, iyi işleyen bir vergi sistemi oluşturmaya muvaffak olur.

XV. yüzyıl sonlarının İtalya'sında, Ceneviz ve Floransa giderek kuvvetten düşerken, Venedik, doğu ticaretindeki geçici gerilemelere rağmen hâlâ zengin bir devlettir. Milano Dükü, zengin bir ülkenin zengin bir hükümdarıdır ve Napoli Kralı ise, sert bir şekilde sürdürdüğü hububat ve domuz yetiştirme tekeli ve soyluların insafsızca ezilmesi sayesinde ve daha ziyade yiyecek maddeleri üzerinde tehlikelerini göze alarak çevirdiği işlerle, yeterli dolulukta bir devlet hazinesi yaratmayı becerir.

Ancak, bu duruma gelinceye kadar Avrupa, kralların soylulara karşı ve hükümdarlarla prenslerin birbirleriyle sürdürdükleri sayısız savaşlarda ifadesini bulan acılarla dolu bir süreç kat eder. Osmanlı ilerleyişinin durdurulamadığı bu devir, aynı zamanda Papalık devletinin (Respublica Christiana) can çekiştiği dönemdir. İberik yarımadasındaki krallıklar iç savaşlar ve Müslümanlar'a karşı sürdürdükleri mücadelelerle, Fransa ve İngiltere Kralları büyük iç savaşlar neticesinde uyumu sağlarlar. İngiltere'de Lancester hanedanı için Yorklar, Türkler'den daha önemli bir düşmandı. Fransa'da Burgondiya Dükleri için XI. Louis yeniçerilerden daha büyük bir tehdid teşkil ederdi ve Fransız baronları, Burgondiyalılar'ın huzurunda, onların safında yer almaktansa Sarazenler'in yanında yer almayı tercih ettiklerini açıkça ifade etmekteydiler[10]. Tıpkı Milanolu cumhuriyetçiler gibi. Zira bunlar da, 1449'da "Büyük Türk'e ve şeytana" tâbi olmayı, Sforza'nın ücretli asker kumandanı (Condottiere) olmaya tercih etmekteydiler. İtalyan devletlerinin, üstelik kısmen Sultan'ın davasıyla da irtibatlı olarak sıklıkla sürdürdükleri mücadeleleri, bütün beklentilerin Türk savaşı paydasına oturtulmuş olarak onaylanmasını zorlaştırır. Bu anlamda, Mathias Corvinus'un Türkler'e karşı olan girişimleri, III. Friedrich tarafından sert bir şekilde engellenir. Corvinus, II. Mehmed öldüğünde saldırmak ister ve Kayzer ile bir mütareke akdeder. Türkler'le savaşa henüz başladığında ise, III. Friedrich Macaristan üzerine yürür ve böylece Türk savaşını akamete uğratır.

Avrupalı prenslerin para sıkıntıları ve Hıristiyan hükümdarlarının kendi aralarında sıkça meydana gelen mücadeleleri Sultan'ın ordusunun ileri harekatını büyük ölçüde kolaylaştırır. Haçlı seferi fikrinin son sığınağı olarak sadece Papalık kalır. Bunun da, devrin zorluklarının üstesinden gelerek, bu işi ne kadar başarabildiği, aşağıdaki değerlendirmenin konusunu teşkil edecektir.

Dördüncü Bölüm

Quattrocento Dönemi Papalığı ve Haçlı Seferi Fikri

Papa VIII. Bonifaz (1294-1303) ile birlikte Papalık'ın evrensel politik rolü sona ermişti. Halefleri kısmen sıkı bir şekilde Fransa Kralları'na bağımlı bir hale düştüler ve "Büyük Sapkınlık", Papalık'ın önemini, bağımsızlığını ve dünya siyaseti üzerindeki etkisini azalttı.

Avignon'daki sürgün dönemi esnasında Kilise Devleti küçük soyluların ganimeti oldu. Respublica Christiana'nın çöküşü ise, Papalık dramının oluşmasına yol açar. Konstanz konsili Büyük Sapkınlık dönemine bir son vermişse de, Basel sinodu tarafından seçilmiş olan son karşı-Papa, buna rağmen 1449 senesine kadar makamını korudu. Ve konsil toplamayla yapılan tehdid, ortaçağ sonlarında Papalık'ın başında daima Damokles kılıcı gibi durur.

Kilise Devleti'nin içine düştüğü büyük kargaşanın oluşturduğu durum, bir anlamda Papalık gücünün tekrar ihyasının yollarını açar. Halk arasında, kan davalarına girişmiş baronları ve eşkıya reislerini birbirlerine kırdıracak ve zayıflatacak üstün bir otoriteye karşı güclü bir ihtiyaç oluşur. Roma, ortasında davarların otladığı, harabelerle örtülü ve tamamen fakirleşmiş bir köy haline gelmiştir ve "Ebedî Şehir"in yeni bir parlaklığa kavuşmuş olmasını görme umudu, eski Roma'nın azametiyle bağlantılı olarak, zaman zaman ortaya çıkan cumhuriyet döneminin özgürlüğüne duyulan arzudan çok daha güçlüdür.

İyi eğitim görmüş idarî kadrolara sahip olan Papalık, ruhanî monarşinin kurulması işine azimle girişir, işlerin yürütüleceği bir saray oluşturur, Roma'yı Rönesans'ın en önemli kültür merkezi haline getirir ve Kilise Devleti'nin bir İtalyan prensliği haline dönüşmesine başarı ile teşebbüs eder. Aziz Petrus tahtının varisleri ayrıca, Hıristiyanlığın hakemi olarak evrensel konumu ve bütün Garb Âlemi'nde önderliği tekrar elde etmek için gayret sarf ederler ve bunun için kendilerine sadece tek bir yol açıktır: Avrupa'nın içinde bulunduğu zıddiyet sürecini görmezlikten gelmek, "imânsızlara" karşı

Hıristiyanlık'a mahsus müşterek bir dış politika hayalini ayakta tutmak, aciliyet arzeden Türk meselesine sahiplenmek, bunlara karşı verilecek mücadelenin önderliğini kendine mâletmek, Haçlı seferi geleneğiyle bağlantılı olarak din savaşı fikrini halka yaymak, bunu kilisenin eliyle en ücra köye kadar götürmek, Türkler'e karşı zafer vaat eden her eylemi sonuna kadar abartmak ve bunu propaganda olarak değerlendirmek ve büyük gayretleri teşvik etmesi için yenilgilerde de bundan aynı şekilde istifade etmek.

Papalık, İslâm'a dahil olmama halinin Avrupa'nın bütün Hıristiyanlar'ı tarafından ortak paylaşılan yegane vasıf olmasından ve ortak geçmişten yeşererek gelen Hıristiyanlık zihniyetinden ötürü, bilinçli politik davranışların giderek artan bir tarzda önemsenmez olduğu bir devirde, kendisini haçlı seferi fikrinin son sığmağı olarak görür.

Türkler'le savaş inisiyatifi Papa'nın elinde kalacak olursa, bu takdirde prensler arasındaki mücadeleyi sona erdirmesi ve dünyevî politikaya müdahale etmesi kaçınılmaz olacaktı. Haçlı seferi fikri bu müdahaleyi meşru kılacak ve Papalık'ın saygınlığının artmasına katkıda bulunacaktı. Ve devlet kavramı ile din birbirinden ayrılmadığı müddetçe, oyun değişken başarılarla eylemsel olarak sürdürülecekti.

Böylece kısa zamanda Papalık'm, İtalyan prensliği ve evrensel kurum olarak din savaşı adına Garb Âlemi'nin dünyevî politikasına devamlı müdahalelerde bulunan, o kendine özgü iki konumlu hali ortaya çıkar. Onun aksettirdiği resim, hayret verici bir tarzda kâfirlik ve imân azmiyle yan yana farzedilen, fakat hiçbir zaman kendini dışlamayan, bilakis belirli ölçüde beraberce kullanılan bu çifte konumunda kendini gösterir. Bunlardan birinin politikası başarısızlığa uğrayacak olursa, ağırlık noktası diğerine teksif edilir.

Güçlü bir Kilise Devleti yaratılması hakkında IV. Eugen ve V. Nikolaus'in teşebbüsleri tatmin edici olamaz. Bir zamanların Tommaso Parentucelli'sinin (V. Nicolaus) İtalya ittihadındaki önderlik konumu sona erecek olsa, halefleri III. Kalixt ve II. Pius -Napoli ile aralarındaki münazaayı unutmamış olarak- dünyevî politikaya daha kuvvetle yönelirler. Yine bir zamanların Aenas-Sylvius'unun (II. Pius) çabalarının sonuçsuz kaldığı ortaya çıkdığında, halefleri daha kuvvetle gayretlerini güçlü bir ruhanî prenslik yaratılmasına teksif ederler. Hatta II. Paul, Türkler'e karşı takip edilen politikada önderlik iddiasından vaz geçer ve "kâfirlere", -dolayısıyla yalnız Türk-

ler'e değil, askerî üstünlüklerini zaman zaman parlak bir şekilde kanıtlamış olan Bohemyalılar'a karşı da- sürdürülecek mücadeleyi Macar Kralı'na havale eder. IV. Sixtus, yeğeni Riario için Romagna'da bir prenslik yaratmayı dener, neredeyse bütün İtalya'yı savaşa sürükler ve ancak, yeniçeriler Otranto'ya ayak bastıklarında ve Roma tehlikedeymiş gibi göründüğünde Türk meselesiyle ilgilenir. VIII. İnnocent'in Napoli'ye karşı sürdürdüğü savaşta acizliği açık bir şekilde ortaya çıktığında, Ferrante, hile ve desiseyle elde edilen barıştan sonra Papa'yı duygusuzca alaya alır. Sixtus ve İnnocent, Orsini ve Colonnalar'ı* birbirlerine karşı kullanmak yerine daha ziyade bunlara tâbi olurlar. Böylece Papa 1486'dan itibaren İtalya'daki zafiyetini ve yüzyılın dönemecinde tekrar geleneksel çizgisine oturtulmak üzere, kendi ve halefleri döneminde yep yeni bir yola girecek olan din savaşı inancını tekrar canlandırarak dengelemeye teşebbüs eder. II. Julius ve X. Leo ile Kilise Devleti güçünün zirvesine çıktığında, bunların her ikisi de Tanrı yolunda nazarî olmaktan ziyade amelî katkılarda bulunurlar.

Böylece Türk meselesi Rönesans Papaları için, kutsal tahtın güçlenmesinin ve evrensel kabulünün revaç bulmasının ve iç zafiyetin giderilmesinin yalnızca bir vasıtası olur. Bu düşünceler dışında İslâm'a karşı gerçek bir nefret beslediği sabit olan tek Quattrocento dönemi Papası, fevkalade dikkate değer ve nev'î şahsına münhasır bir tip olan İspanyol kökenli III. Kalixt'dir. San'at ve ilimlere karşı duyduğu baskın nefretiyle o, kitap muhibbi V. Nikolaus ve üstün bir eğitime sahip olan II. Pius arasında bir barbar etkisi yapar.

Papalık, büyük ölçüde devrin ekonomik ve politik eğilimlerinin tesiri altında kalır. Krallığın soylulara karşı giriştiği her vasıtayı mubah sayan mücadelesi, hükümranlığın tesisi için köklü ve kanlı usullerin vicdansız bir tarzda uygulanması, aynı surette Papalık monarşisinde de yer alır. Büyük monarşilerin oluşma çağı, aynı zamanda Hıristiyan dininin kutsiyetinin ihlâl ve ahlâkının ifsâd edildiği ve Hıristiyanlığın pek çok ilkelerinden uzaklaşıldığı dönemdir. Bununla beraber, bütün Garb Âlemi'nde feodal hükümranlığa karşı verilen mücadele, aynı zamanda kiliseye de karşı verilen bir mücadele olurken, İtalya'da durum farklıydı. Burada, muhalif bir tutum sergileyen şehir ahalisi dahi, yalnızca Roma ve eyaletleri değil, aynı zamanda İtalya'nın bü-

* Roma'nın önde gelen büyük ve güçlü aileleri.

yük bir kısmını zenginleştiren ve Papalık'ın malî işlemlerine iştirakle zenginliklerini arttıran tüccar ve bankerlere de sayısız imkânlar arzeden kilisenin gücünün korumasına ilgi göstermekteydi. İltizâma vermeler, resmî vazife satışları, ruhanî makamlar, san'atsal uğraşlar ve imalathanelere verilen siparişler ekonomik hayatın canlanmasına katkıda bulunuyordu. Ve böylece İtalya'da feodal dönemin ideolojisiden kopuş, zahirde ikiyüzlülük ve batında ise imânsızlık üzerinden dolambaçlı yollar katederek tekemmül eder. Bu suretle burada, eskiden beri edinilmiş olan Hıristiyan telâkkisi kısa zamanda Avrupa'nın diğer kısmında olduğundan çok daha ağır bir yara alır ve bu, "imânsızlara" karşı oluşmuş olan önyargılardaki kırılışın hızlanmasını beraberinde getirir.

Büyük monarşilerin meydana çıkmalarının henüz açık bir şekilde görülmediği bir zamanda, Papalık çoktandır bağımsız olan İngiltere, Fransa ve İspanya'daki millî kiliseler üzerindeki otoritesini kaybetmiş bulunuyordu. Krallar, çoğunlukla piskoposlar üzerinde Papa'dan daha fazla bir güçe sahip oldular. Basel'de toplanan sinod, Bohemya ile bir antlaşma (kompaktat) akdeder, Bourge'de, Papa'nın Fransız kilisesi üzerindeki yetkisine kısıtlamalar getiren "pragmatik sanction*" ilan edilir (7 Temmuz 1438), Macar ve Lehistan kiliselerine geniş bir bağımsızlık tanınır ve IV. Sixtus kilise siyaseti açısında Kayzer'e oldukça önemli imtiyazlar tanır.

XV. yüzyılın dünyevî hükümdarları büyük zorluklarla mücadele etmek zorunda kalırken, bu büyük ölçüde, ancak Trient konsülünden sonra Fransa Kralları'yla malî açıdan rekabet etme girişimine son veren Papalar için de söz konusudur. Oysa, mesela, II. Julius için böyle bir şey tamamen imkân dahilindeydi. Papalık maliyesi önemli mıktarlarda gelirlere sahip olmakla beraber, bu daima artan ihtiyaçların karşılanmasına katiyen kifayet etmez.

---

* Genelde devlet hizmetinde, devlet mekanizmasının işleyişiyle ilgili olarak getirilmesi öngörülen düzenlemeler. Burada özel olarak Fransız kilisesinin Papa ile olan hukukunu tanzim eden devlet kanunu. Buna göre, Basel konsilinde alınan reform kararları Fransız kilisesi için geçerli kabul edilir. Papa'nın Fransız piskoposları, manastırları ve kilise yargı erki üzerindeki etkisi sıkıca kısıtlanır. Zaman içinde Pragmatik Sanction'un iptali ve yeniden ihdası söz konusu olur ve bu uygulamayla ilgili sürtüşmeler1516 senesine kadar devam eder ve bu tarihte kiliseye taalluk eden işler Kral ve Papa arasında paylaşılır ve Fransız millî kilisesi olan Gallikan kilisesi ortaya çıkar.

XV. yüzyılın ikinci yarısında muntazam gelirler, senelik ortalama 250 bin altın dukaya erişir Avignon'daki Papalar'ın vergilendirme hususundaki sert önlemleri, Büyük Sapkınlık döneminin sona ermesinden sonra daha da arttırılır. Kilise makamlarının tevcihinden alınan senelik resimler, çeşitli vasıtasız ve götürü vergilendirmeler ve resmî evrak rüsumları belirli bir düzen içinde toplanırken, rahip vekillerinin ve tâbi bölgelerin vergileriyle ilgili olarak sıkça zorluklar yaşanır. Papalık maliyesi devamlı olarak açık verir. Türk savaşı için bile olsa, fevkalade vergilerin toplanması giderek direnişle karşılaşır. Halk yoğun propagandaya rağmen Türkler'e karşı alınan önlemlerin etkinliğinden giderek daha az emin olur ve paranın harcama amacı dışında kullanıldığına dair daima artan bir şüphe içine düşer. Prensler, kilise adına toplanan ondalık vergisini sıkça alıkoyarlar veya kendi savaşları için sarf ederler. Özellikle Almanya'da ve Fransa'da ondalık vergisinin toplanmasına karşı artmakta olan bir muhalefet kendini gösterir. 1458'de Rouen ruhbanı, Sorbonne ve aynı zamanda Paris parlamentosu direniş gösterir. VIII. İnnocent ise, günah bağışlama belgesi satışının kalıcı bir vergi haline gelmesinden sonra, kendisini, Almanya'da ondalık vergisinin toplanmasını durdurmaya mecbur görür. Almanya'dan gelen havadisler gittikçe daha ciddî ses getirir. Mainz başpiskoposu ve Saksonya ve Brandenburg elektör prensleri Papa'ya şöyle yazarlar: "Biz, küçük bir şikayete dahi sebebiyet vermeyen, kilisenin alışılmış vergilerinden söz açmak istemiyoruz. Lakin, kilise ve ruhbanının uzun zamandır ıstırabını çekmekte oldukları savaşlar, zülüm ve süre gelmekte olan eziyetler, kiliseye taalluk eden şartları o kadar acıklı bir duruma sokmaktadır ki, hiçbir kilise ve hiçbir makam lâyık olduğu parlaklığa sahip değilmiş gibi görünmekte ve üzerlerindeki ağır yük altında ezilecekleri korkulmaktadır. Kutsal efendimiz, son raddelere vardığından çaresizliğin insanları nerelere sürükleyebileceğini mülahaza buyursun. Zaruret halinde insanlar kendilerini, fark gözetmeden her şeyin mubah olduğuna inandırırlar. Hak ve haksızlık, iyi ve kötü aynı kefeye konulur, zira zaruret yasak tanımaz"[11].

Şüphesiz Papa da, Avrupa'daki prensler gibi haçlı seferi için toplanan paraları başka amaçlar için kullanır. Türkler'e karşı bir eylem söz konusu olacak olsa, kasaların boş olduğu görülür. Hatta, Türkler İtalya'da bulundukları sırada, IV. Sixtus, uyruklarının sadece aşırı derecelerde vergilendirilmiş ve gümrük gelirlerinin de rehine verilmiş olduğunu değil, aynı zamanda

devlet kasasının da boş olduğunu ve bu yüzden mücevheratını ve sofra takımlarını rehine bıraktığını açıklar. II. Pius, haçlı seferi için toplanan ondalık vergisini Napoli'ye karşı sürdürdüğü savaş için harcadığı ileri sürülerek tenkit edilir. Böylece, daha XIII. yüzyıldan beri giderek daha da büyüyecek olan bir güvensizlik, özellikle VI. Alexander zamanında daha da artar. Öyle ki, 29 Nisan 1502'de İspanya elçisine, VIII. Henry'yi, İngiltere'de toplanan para ile Akdeniz'e gönderilmek üzere bir filo inşa etmesi veya paranın Ceneviz ya da Rodos'a sevk edilmesi, ancak başka amaçlar için kullanacağından katiyen Papa'ya iletilmemesi hakkında ikna etmesi için talimat verilir[12].

Bununla beraber, Türkler'e karşı savaş için Papalık tarafından bazı eylemlerde bulunulduğunu, bu önemli gelir kaynağının kurutulmaması için haçlı seferi fikrinin sığınağı olma görevinden zaten tamamen vaz geçmediğini göz ardı etmemek lazımdır. Her şeyden önce Papalar, o zamanın coğrafî kavramı içinde Habeşistan ve Orta Asya'dakiler de dahil olmak üzere, Osmanlı devletinin arka cephesindeki güçlerle ittifak kurmaya gayret eder*. Bu taktik ise en az haçlı seferi fikri kadar eskidir. Özellikle, XIII. yüzyılda İslâm'a karşı ittifak tekliflerini yalnızca IX. Louis ve Papa IV. Klemens'e iletmiş olmakla kalmayıp, aynı zamanda misyonerler gönderilmesi ricasında da bulunmuş olan Hıristiyanlar'a karşı dostça davranan Moğollar, bu fikre güçlü bir ivme kazandırır. Başpiskopos Johannes'in, doğuda herhangi bir yerde olduğu farzedilen efsanevi devletinin aranması ise, hatta XV. yüzyıl sonlarındaki coğrafî keşiflere katkıda bile bulunur. Covilham, baharat, altın ve başpiskoposu aramak üzere 1486'da Süveyş üzerinden Habeşistan'a gelir ve Colombus bir raporunda, İspanya Kral ve Kraliçesi'ne, Batı'dan Hindistan'a giden bir yol bulunması halinde Büyük Han'ın imparatorluğuyla irtibata geçilebileceği ve onlarla birlikte Müslümanlar'a karşı savaşılabileceği fikrini etrafıyla izah eder.

XIV. yüzyılda Asya'da Nesturiler ve Roma-Katolik kilisesi tarafından, yankıları Çin'e kadar uzanan etraflı bir misyonerlik faaliyeti geliştirilir. Aynı zamanda Moğolların Hıristiyanlaştırılmasına da çalışılır. Ancak, Hıristi-

---

* Arka cephesindeki İran'la ittifak yaparak Osmanlı devletini kuşatmak ve sıkıştırmak üzere yapılan girişimlerle ilgili olarak özellikle bkz. Barbara von Palombini, *Bündniswerben Ausländischer Mächte um Persien, 1453-1600.* Wiesbaden 1968. Eserin geniş tanıtması için bk. Kemal Beydilli, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI, 1979-1980, s. 413-421.

yanlığın İslâm'a karşı verilecek savaşa her hangi bir katkı sağlayamamasından ötürü, Türkler'i yenme işini Timur üstlendi. Timur, bunun tahakkukundan sonra -1402'de Rodos şövalyeleri tarafından idare edilen İzmir'i de ele geçirir-, VI. Charles'a müracaat eder. Elçileri Fransa'da İslâm'a karşı bir ittifak teklif ederlerse de, bundan bir netice çıkmaz.

II. Mehmed'in zaferleri, Türkler'e karşı Doğu-Batı ittifakı fikrini tekrar canlandırır. Doğu'dan gelen çok sayıda elçi heyetleri Roma'da ve başka meseleleri olmamış olsaydı, severek "imânsızlara" karşı sefer edebileceğini ifade eden Burgondiya Dükleri'nin sarayında ortaya çıkar. Karaman Beyi Papa V. Nikolaus'a, Türkler'e karşı bir ordu göndermesi halinde 60 bin asker vermeyi tekeffül eder. III. Kalixt ise, Habeş Kralı'na, Türkmenler'e, Gürcüler'e ve İran Şahı'na baş vurur*. Şah ile yapılmak istenen bu ittifak teşebbüsü, şiî ve sunnîleri bu birbirine düşürme gayreti**, II. Mehmed aleyhine oluşturulmaya çalışılan karşı cepheyi teşkil eder. Bu ise, Grek-Rum ve Roma-Katolik Hıristiyanlar'ı arasındaki zıddiyetten istifade etme metodunun bir başka şeklini teşkil eder. IV. Sixtus da 1473'de Venedik'le birlikte bu fikre tekrar döner ve II. Mehmed İran'la savaş halindeyken İzmir'i yağmalatır. Ancak, Uzun Hasan yenilir, teşebbüs diğer benzerleri gibi başarısızlığa uğrar. Aradaki mesafenin uzaklığından ve ilişki kurmanın arzettiği zorluklarından ötürü her türlü işbirliği akim kalır.

Bunun dışında Papalık hiç de önemsiz olmayan malî ve askerî katkılarda bulunur. V. Nikolaus, İskender Bey için Arnavutluk'a; Dalmaçya'ya, Rodos ve Trabzon'a paralar yollar. Bir filo teçhizi için 40 bin duka tahsis eder. Tiber nehri kıyısında bir tersane oluşturan III. Kalixt, kendisi için Roma'da bulunmasını tehlikeli gördüğü Scarampo idaresinde bir filoyu Yunan adalarına doğru yola çıkartır. Nakşa, Semadirek ve Limni'yi geçici olarak ele geçirir ve Türkler'e karşı Midilli'de bir zafer kazanır (1457). II. Pius, 1459'da, -Sultan'la olan antlaşmasını bozmuş ve kardeşi Demetrios üzerine sefer açmış olan- zor durumdaki Thomas Paleologus'a askerî birlikler yollayarak yardım eder. Bununla beraber bu birlikler, yağma ve eşkıyalıkta bulunmak üzere kısa zamanda Despot'u terk ederler (II. Pius'un Türkler'e karşı olan diğer eylemler için VI. Bölüme bkz.). Papalık tarafından oldukça

---

* İran Şahı'ndan kasıt Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'dır.

** Bu daha sonraki tarihlerde ortaya çıkan bir meseledir.

muntazam bir şekilde arka çıkılmakta olan Mathias Corvinus'un desteklenmesi için II. Pius Venedik aracılığıyla 37 bin duka gönderir. IV. Sixtus'un Papa olarak isdâr ettiği ilk fermanında belirtildiğine göre, selefi II. Paul "imânsız" Türkler'e karşı verilen savaşta kullanılmak üzere 200 bin altın sarfetmişti. Sixtus da 1473'de Doğu Akdeniz'e bazı gemiler gönderir, 1481'de Otranto'nun Türkler'in elinden kurtarılması için üç gemi tahsis eder. Hatta IV. Alexander bile bazı katkılarda bulunmayı ihtiyar eder ve bu amaçla 1500'de Macar Kralı'na 40 bin duka ve bundan iki sene sonrada tekrar 100 bin duka gönderir.

Bu yardımların sağlanması genelde büyük zorluklar içinde gerçekleşir. Kalixt, mirî Papalık arazilerini borca yatırır, Papalık tacını, mücevher ve hazineyi rehine bırakır, piskoposluk tacını ve sofra takımlarının tümünü satar. -Kilise için toplanmakta olan ondalıkları alıkoymuş olan- Burgondiya Dükü'ne, altın ve gümüşlerin eritilmek üzere fırınlara atıldıklarını kederli bir şekilde yazar. Napoli Kralı Alfons'a ise, altın anforalar, kutsanmış hamursuzu koymaya mahsus sandıklar, kupalar, Azizlerin kalıntılarının yer aldığı kutsal ikonalar (Kusstafel) ve sofra takımları satar. Ayrıca, Papa'nın silahlanması, Alfonso ile işbirliği halinde faaliyet gösteren ve Siena istila edilecek olursa, Civita-Vecchia'daki Papalık filosunu ateşe vermeye teşebbüs edecek olan, asi Riccinio ile olan mücadelesi sebebiyle güçlü bir şekilde engellenir. Nihayet, 1456'da eşkıya reisi Orbitello'yu tahliye eder ve böylece daha evvel akdedilmiş olan barış fiilen yürürlüğe girer.

II. Pius zamanında Tolfa'da, senede 100 bin dukalık gelir getiren zengin şap madenleri keşfedilir. Bu kazanç Papa tarafından, haçlı seferi için ihdas edilecek -dolayısıyla Papalık maliyesinden müstakil- bir fona tahsis edilir. Bununla beraber, bu güzel bir tasavvur olarak kaldı. Zira gelirin ancak küçük bir kısmı amacına yöneltilir, büyük kısmı ise İtalya'daki savaşlar tarafından yutulur. Bunun dışında, iyi bir iş adamı olan ve 1465'de -tabiî yalnızca, Garb Âlemi'nin çıkarlarının İslâm'a karşı koruyucusu sıfatıyla!-, Hıristiyan tüccarların Türkler'den şap madeni satın almalarından şikayet eden II. Paul, bundan beş sene sonra Napoli Kralı Ferrante ile, arz fazlalığı sebebiyle "Hıristiyan" şapının fiyatının düşmesini önlemeyi amaçlayan 25 senelik bir şap tekeli oluşturur ve selefinin Türk şap madeninin ithal yasağını yeniler.

Papalık'ın diğer emellerini din savaşı maskesi altında gizleyerek gerçekleştirmek için Türk meselesini kendisine mâlettiği gibi, dünyevî hükümdarlar da zenginleşmek için bu vasıtayı Papalık'a karşı kullanmayı bildiler. Türk savaşı için toplanan paralara çoğunlukla el konulur (mesela, diğerleri yanında 1455'de Danimarka Kralı'nın, 1457'de İyi Philipp'in yaptığı gibi), veya Avrupa'da sürdürülen savaşlar için sarfedilir. Bu anlamda, mesela, VII. Charles, 1457'de hazırlıkları bitirilen haçlı seferi donanmasıyla Türkler'i, İngiltere ve Napoli'de arar! Ekseriya Papalar, hayalî Türk savaşları sürdürülmek üzere İngiltere, Fransa ve Lehistan Kralları'na, kilise için toplanmakta olan ondalıkları bırakmak zorunda kalırlar. Nitekim, Kayzer, 1452, 1455, 1469 ve 1489 yıllarında ondalıkları tasarruf eder. Ferdinand'a, Papa'nın "haçlı seferi fermanı"na istinaden İspanya'dan toplanan ondalıkları alıkoymasına ruhsat verilir. Bunun dışında, küçük prenslere, şehirlere ve hatta yakınları Türk esaretinde olan sade vatandaşlara günah bağışlama belgeleri dağıtılması yoluyla bir gelir kaynağı lütfedilir ve böylece Papalık'ın saygınlığı artar ve vazgeçilmezliği kanıtlanır. Bunu Guichardini şu kelimelerle ifade etmektedir: "Papalık'ın saygınlığı...büyük prenslere ve bunlar üzerinde oldukça etkili olanlara mültefit ve cemilekâr davranma gücüne sahip olmasında yatmaktadır..."[13].

Türk savaşı için toplanan paraların bu şekilde amaçı dışında kullanılması, Vatikan için malî bir kayıp olsa da, Papalık için fayda getirici bir uygulamadır ve bu suretle Türkler zihinlerden giderek uzaklaşır. Buna, ondalık vergisinin toplanmasının genelde daima, paranın bir kısmının "buharlaştığı" Papalık'm idarî kanallarıyla tahakkuk etmesi ve prenslere, bunun Roma'ya tesliminin engellenmesi silahını vermesi hususu ilave edilmelidir.

Üzerinde ayrıca konuşulacak olan, Papalık'ın giderek artan masrafları, yeni zenginlik kaynaklarının aranmasını zorunlu kılar. "Kutsal taht"a zaman zaman önemli gelirler getiren günah bağışlama belgeleri satışlarından bağımsız olarak, Papalık, Kilise Devleti'nin kendi yeni gelir kaynaklarını yaratmaya teşebbüs eder. Bu amaç için seçilen yolun tercihinde giderek daha az özentili davranılır. Avrupa'da o dönemde âdet olduğu şekilde, IV. Sixtus da başlangıçta, Papalık'a ait olan kurşun ve gümüş madenlerinin işletilmesiyle gelirlerin arttırılmasına girişmişken, kısa zaman sonra yiyecek maddelerinin temini sahasına atılır, hububat tekeli ihdas eder ve güneydeki komşularının örneğini takliden, yiyecek maddeleri spekülasyonuna girişir. Roma'nın savaş

zamanında iaşesini güven altına alma bahanesi altında, büyük miktarlarda hububat depolar ve bunu daha sonra Ceneviz tüccarlarına satar. Bir Rubbio'su (yaklaşık 315 kilo) bir dukadan satılan hububatı, uyruklarına, tezgahlanan düzmece kıtlıklarla beş misli fazla fiyatla satar. Yerli olmayan hububatın satışı hapis cezasıyla tecziye edilir. Depolar boşaldığında, Papa Napoli'den düşük kaliteli buğday satın alır ve ekseriya ekmek yenilemez bir hale dönüşür. Bu sebepten ötürü bulaşıcı hastalıkların çıktığı ileri sürülmüş olmakla beraber, bu pek mümkün görülmemektedir. Her fırıncı, ayrıca bir tahıl öğütme vergisi ödemek zorundadır. Bu durumda, ilk muhtekir Papa'nın ölümü üzerine hububat ambarlarına hücum edilmiş olmasına şaşmamak lâzımdır. Sixtus'un halefleri, bu biraz katı uygulanan para yaratma usullerine mesafeli yaklaşırlar ve Quattrocento dönemi sonlarına doğru ahaliye tahmil edilen yükler o kadar azaltılır ki, Kilise Devleti'nin halkı, Avrupa'nın sair yerlerinden çok daha az derecelerdeki cüz'î vergilerin muhatabı haline gelirler.

Resmî memuriyetlerin satışı yoluyla Papalık, kendisine başka yeni bir gelir kaynağı açar. Daha henüz XV. yüzyılın başında Aeneas Sylvius (1459'da II. Pius adıyla Papa seçilecektir), masraf kapısı açmadan Papalık'ın hiç bir şey tevcih edemediğinden şikayet etmekteydi. IV. Sixtus ve VIII. İnnocent dönemlerinde çoktandır uygulanmakta olan memuriyet satışları umulmadık bir gelişme gösterir. Uzun zamandan beri, kardinallik tevcihlerinde siyasî değerlendirmeler dışında "adayların" ödeme yeteneği göz önüne alınan esas noktayı teşkil ederken, şimdi çok sayıda Papalık makamlarının ihdasıyla, tekrar yeni açıkların ortaya çıkmasına yol açan yeni gelir kaynakları yaratılır ve Papalık maliyesine giren meblağlar bu sefer maaş ödemeleri için kullanılır. Bir memuriyetin satın alınması ise, bu iş için yatırılan paraya % 22 faiz yüklemekteydi. Bu pek fazla yeterli niteliğe sahip olmayan memurların, yine de bazı hizmetleri gördükleri ve bunların ölümleri halinde memuriyetlerin tekrar satışa sunuldukları düşünülecek olursa, bu malî sistemin yıkıcı etkisinin devamlı olduğu görülür ve bunun dışında Papalık idaresinin ahlakî düzeyi de sürekli olarak düşer. VIII. İnnocent döneminde bu dindar ticaret öyle bir hal alır ki, halefleri yalnızca ithalat ve ihracat rüsumu iltizamı sözleşmelerinin iptali için 200 bin duka ödemek zorunda kalırlar.

Ancak, bütün bu ek gelirler Papalık maliyesine çeki düzen vermeye yetmez. Korkunç bir şekilde hüküm süren nepotizim (ve yağmacı soylular),

Papalık makamının her boşalışmda yeni Papa'yı, selefinin kendi akrabalarına bırakmış olduğu Papalık'a ait şatoları, sarayları ve şehirleri para veya silah gücüyle geri almak için zorlarlar. Bu işler -ve bazı Papalar için seçimi yapacak olan kardinallerin satın alınması- için sürekli olarak önemli meblağlar zâyi olur. Roma'nın -Sixtus zamanında ağırlıklı olarak askerî amaç gözetilen ve asayişsizlikle mücadeleyi kolaylaştırması beklenen- mimarî değişimi, Papalar'ın muhteşem inşaatları, Vatikan kütüphanesi, kiliseler ve şapeller, heykel ve tablolar, saray ve akademi, hepsi birlikte korkunç meblağlar yutarlar. Bu bakımdan Papalar'ın, tabiî eğer borçları yoksa, geriye gayet cüz'î bir tereke bırakmış olmalarına şaşmamak lâzım gelir: V. Nikolaus 1447'de Papalık hazinesini, aynı şekilde bırakmak üzere boş bulur. İlim ve san'atları himaye edenlerin, İslâm'ın ve Napoli Kralı'nın düşmanı olan Kalixt halefine 115 bin duka bırakırken, Piccolomini ailesinden gelen Papa'nın (II. Pius) vefatındaki borç mıkdarı 200 bin dukayı bulur. Kendisine sadece Napoli ile sürdürdüğü savaş 900 bin dukaya mâl olmuştu. Ve II. Paul 5.000 skudilik bir nakit bırakır. Rehin belgelerinden bir zamanlar hazinesinde 270 bin duka olduğu anlaşılmakla beraber, bu meblağ ortaya çıkartılamamıştır. Kendisi tarafından satın alınan halılar, inciler, mücevherat vb. 1.600.000 dukalık bir değer ifade etmekteydi. Selefi Barbo ailesinden gelen Papayı defnetmek ve taç giyme masraflarını karşılamak için, IV. Sixtus bunların bir kısmını satışa çıkarır. Vefatında ise geriye 250 bin duka borç bırakır. VIII. İnnocent bir şey bırakmamış olarak ölür ve VI. Alexander zamanında, Papalık döneminin sonlarına doğru olsa da durum düzelme gösterir: "Nihayet VI. Alexander meydana çıkar ve haleflerine göre bir Papa'nın para ve askerî birliklerle neler yapabileceğinin en iyisini sergiler...O aslında kiliseyi değil, oğlu Dük Cesar Borgia'yı güçlü ve kudretli kılmak istemekteydi, fakat kendisi ve oğlunun ölümünden sonra mirasçısı yine kilise oldu..."[14].

Papa, idarî işlerin de yürütüldüğü bir saraya, ücretli asker kumandanına (Condottieri), elçilere, casuslara, gümrük gelirlerine ve bir hazineye sahipti. Kendisini, her biri birer müstebit olan İtalyan prenslerinden ayıran yalnızca tek bir şey vardır, o da mevrus bir halefinin olmamasıdır. Bununla beraber, hayattayken bir vâris belirlemek girişimleri de olmuştur. Riario, Romagna prensi olarak IV. Sixtus'un ve Cesar Borgia ise babası VI. Alexdander'in halefi olacaktı, ama işler o raddeye gelmedi. Akraba kayırıcılığı (nepotizm) politikası bütün Rönesans dönemi boyunca, zor bir makamı işgal etmelerin-

den ötürü Papalar'ın, kendilerini gönül rahatlığıyla dayandırmak isteyecekleri bir hanedan eksikliğinin yerini tuttu. Yaşlanan Papalar'ın karşılaştıkları zorluklar -Rönesans döneminde yeni Papa'yı seçecek olan kardinaller meclisi, günleri sayılı gibi görünen adayları tercih ederlerdi- olağanüstü derecelerde büyüktü. Kutsal peder, Roma soylularının ve İtalyan prenslerinin entrikalarına karşı daima tetikte durmak zorundaydı. -Tam anlamıyla kilise dışı, saraylı ve dünyevî bir karakter sergilemekte olarak daima tam kadro halinde genelde Roma'da mekân tutan- Kardinaller Meclisi'ni devamlı olarak sıkı bir denetim altında tutmak mecburiyetindeydi. Ayrıca, Roma soylularıyla neredeyse sürekli olarak ve İtalyan prensleriyle de ekseriya savaş halindedir. Bu yüzden Papalar, sarayda ve Papalık bürokrasisinde güvenilir taraftarlar oluşturmaya mecbur olurlar ve bu durum, uzun müddet etkinliğini koruyacak olan nepotizme korkunç bir gelişme imkânı verir. Bu bağlamda, II. Paul'ün IV. Eugen'in, VI. Alexander'in III. Kalixts'in, II. Julius'un IV. Sixtus'un ve VII. Clemens'in X. Leo'nun yeğeni olduğu hatırlansın. Gerçekte, Papalık yönetimindeki önemli makamların hemşeriler veya akrabalarla doldurulması Papa'ya belirli bir dayanak noktası verir. Özellikle maliyedeki hazinedarlık makamının bu şekildeki işgali, bu usûle büyük bir sadakatle riayet edildiğinin göstergesidir.

Kalixt zamanında bu makama Katalanlı Daltello, Pius döneminde (1458'den itibaren hazinedar vekili olan) Siena'lı Gilifortes de Buonconti, Sixtus döneminde Pietro Riario ve Alexander zamanında Franz Borgia riyaset eder.

Akraba ve yakınlara ekseriya Kilise Devleti'ndeki şehirler tevcih edildiğinden, buradan gelen gelirler Papalık maliyesi için bir kayıp teşkil eder. Akraba ve yakınların kayırılması ve bunların sebep oldukları harcamalar ve malî yük, yalnızca Türkler'e karşı olan savaş imkânlarını zafiyete düşürmekle kalmaz, fakat aynı zamanda Quattrocento döneminin son iki Papasını da Sultanlar'dan para alır bir duruma düşürür (VIII. bölüme bkz.). Sixtus, yeğenine Roma'da istediği gibi davranma serbestisi verir ve 1475 senesi jübile kutlamalarında[15] hacılar bunun sergilediği şâ'şâa karşısında hayrete düşerler. İnnocent çocuklarının konumlarına meşruiyet kazandırır ve oğlu Franceschotto Roma'nın hakimi gibi davranıp, herhangi bir cezalandırılma kaygusu içinde olmadan zengin evlerine baskınlar yapar ve kumarda muazzam meblağlar kaybederken, VI. Alexander döneminde nepotizim en yüksek

noktasına ulaşır. Dinî konularda hoşgörülü, kardinallerin hayatları açısında endişe duymak zorunda kalmadıkları bir zamanda bile şahsen pek mütevazı olan sofrasına -aylık hane masrafı 700 duka idi- oturmaktan kaçındıkları, Aziz Petrus tahtındaki bu örnek aile babası, kendini ve Roma kilisesini sevdiklerine kurban etmekteydi! Yalnızca, üç evlilik geçirmiş olan kızı Lukretia kendisine küçük bir servete mâl olur. Sforza ile evliliği, Alexander'ın, acısını gidermek üzere 3000 duka tazminat ödeyerek teselli ettiği Aversa Kontu ile nişanlandıktan sonra gerçekleşir. Sforza boşandığında 40 bin duka tutan drahomayı iade etmek zorunda kalırsa da, ertesi sene Alonso ile olan evliliğinde, Alexander, bu parayı drahoma olarak tekrar verir. Bu ikinci kocası iki sene sonra hiç de rahat olmayan bir ölümle vefat ettiğinde, Ferrara Dükü ile evlilik hazırlığına girişilir. Güzel dulun evet sözü 1501'de müşfik babaya 100 bin dukaya ve kiliseye tâbi iki mülke mâl olur. Papa, Lukretia'nın kardeşlerini de unutmaz. Cesar, 1498'de Fransa'ya elçi olarak gittiğinde, Chinon'a, değerli örtülerle örtülmüş 90 katıra binmiş olarak seyahat eden maiyeti eşliğinde ve baştan aşağı kıymetli taşlarla kaplı, güzel kokular sürülmüş ve gümüşten nalları olan bir ata binmiş olarak girer. Cesar'ın tahsisatı ve bu heyetin donanım masrafı babaya 200 bin dukaya mâl olur. Papa'nm, çocuklarının donanım ve tedarikatına, Türkler'e karşı savaştan daha ziyade özen gösterdiği açıktır.

Büyük Sapkınlık döneminin sona ermesinden itibaren Papalık'ın gösterdiği yükseliş hümanizim ile çok sıkı bir bağlantı içindedir. XV. yüzyılın başlarında kilisenin idaresi ağırlıklı olarak, üniversiteler bitirmiş ve buralarda humanizmle çok yakın bir temasa geçmiş olan "intellektüellerin" elindedir. Papalık bunlara ve Rönesans ruhuna katiyen katılmaz -başlangıçta beraberce yapabilecek bir şeyleri yoktur-, bilakis kendi fikrinin temsilcisi kalır, bu ise güçlü bir dünyevîleşmeye katkıda bulunur. İlim ve san'atların teşviki Papalık maliyesini ağır bir yük altına sokar. IV. Eugen, kiliselerin ittihadı konsili sırasında bulunduğu Floransa'nın (1439-1443 arasında burada toplandı) hümanist havasının etkisi altında güçlü bir şekilde kalmış olmakla beraber, Roma'da ilim ve san'at hamiliğinin gerçek kurucusu olarak, Kutsal Taht'ın nüfûzunu Türkler'e karşı savaştan ziyade Vatikan'daki kütüphanenin kurulması amacıyla kullanan V. Nikolas görülmelidir. Aracılar vasıtasıyla Konstantinopel'in Osmanlı devleti tarafından fethinden sonra etrafa dağılan çok sayılardaki yazmayı satın alır ve Norveç'te Livius'un tam bir takımının

mevcut olduğunu duyduğunda, hemen oraya bir alıcı gönderir. Değinildiği gibi, Kalixt ilim ve san'atlara karşı anlayışsız bir tavır takınırken, gösterdiği gayret itibariyle her ne kadar ihtiraslı bir koleksiyoncu olan II. Paul'e yaklaşmasa da, halefi çok daha faaldir. IV. Sixtus zamanında Papalık'm ilim ve sanat mahmiliği yüksek bir noktaya erişir ve dönemi için önemli bir sayı olan 3500 kadar eser içeren Vatikan kütüphanesi geniş bir okuyucu kitlesine açılır. İnnocent'in Roma'sını selefleri zamanıyla kıyaslamak mümkün değilse de, bu Papa da binalar inşaatıyla, onarımlarla, sanatları ve altın işleme zanaatını teşvikle belirli bir katkıda bulunur. Sonsuz bir para darlığı içinde sanatkarlara genelde satışı büyük bir gelir getiren travertin bloklarıyla ödemede bulunur. Ayrıca Roma Akademisi'ne, hocaların borç olarak alınan paralardan karşılanan, fakat alamadıkları halde faiz ödemek zorunda kaldıkları maaşları için müellif İnfessura şikayet etse de, emeği geçer -bu akademi II. Paul tarafından din için bir tehlike olarak görülmüş ve bu yüzden kapatılmış ve daha sonraları Sixtus tarafından açılmıştır-. VI. Alexander zamanında Roma'nın bir sanat şehri olarak fazla bir önemi yoktur. Papa'nın miras yoluyla olan ediniminden ötürü, altın işlemecileri siparişlerin azlığından yakınırlar. Burada Papa'nın, kardinalleri zehirlemek ve sonra da mirasına konmak gibi uygulanması o kadar da nadir olmayan bir âdeti söz konusudur. Öyle ki, Papalık devrinin sonlarına doğru kırmızı takkeliler içinde zengin olup da hayatlarından emin olanlar neredeyse pek kalmaz!

Buna rağmen Roma, Borgia Papalar'ı zamanında yabancılar üzerinde güçlü bir etki icra eder. Bu anlamda, VIII. Charles 1495'de Roma'dan kardeşine şunları yazmaktaydı: "Yemek ve oturmak üzere, bana tahsis etmiş olduğu Kutsal Peder'in sarayına gittim. Hiçbir saray veya şatoda görmediğim derecelerde muhteşem ve güzel bir ikâmetgâh"[16]. Kuzeyden gelen barbarın bu alışılmamış şâ'şâadan gözleri kamaşmakla beraber, bu ihtişam en yüksek noktasına ancak II. Julius ve X. Leo zamanında erişecektir.

Bu durumunda, Türk savaşı için Papalık tarafından sarfedilen gayretlerin hiçbir zaman uygulamaya yönelik bir anlam ifade edecek raddelere gelmediği açıktır. XV. yüzyılın sonlarına doğru, çeşitli Papalar tarafından da göz ardı edilmiş olan Türkler'e karşı eyleme geçme, Papalık için yalnızca dünyevî iktidarına eşlik edecek bir vasıta olarak düşünülür. Garb Âlemi'nin Osmanlılar'a karşı verdiği mücadeledeki cüz'î gayretleri ise, yine de gözden geçirilmeyi hak etmektedir.

Beşinci Bölüm

Haçlı Seferi ve Türk Savaşı Arasında

XIV. yüzyılda kutsal yerlere giden hacıların sayıları, Venedik'i oraya düzenli sayılabilecek gemi seferleri tertipletecek derecelerde artmış bulunuyordu. Bu hacılar, döndüklerinde yalnızca yurttaşlarının çoğunda Kudüs'e seyahat etmeleri arzusunu uyandırmakla kalmamakta, aynı zamanda, tabiî o sıralarda İspanya veya Doğu Almanya'daki "imânsızlara" karşı sürdürülen mücadeleyle uğraşmıyorlarsa, halkın haçlı seferine hazır olmasını da canlı tutmaktaydılar. Pek çok tarikat sistemli olarak haçlı seferi propagandasını yaymakta ve kutsal yerlere hürmet gösterilmemesinden ve oralardaki Hıristiyanlar'ın sözde sefaletinden şikayetçi olmaktaydı. Bu konuyla ilgili literatür olağanüstü bir hacim tutar. Bu propaganda, XV. yüzyıl sonlarına kadar meş'um bir şekilde (o sıralarda Mısır Sultanı'na tâbi olan) kutsal yerlerin kurtarılması fikriyle sıkı bir bağlantı içinde olduğundan, Türkler'e karşı verilen savaş üzerinde çok olumsuz bir etki icra etti. Türkler'in imhası ancak bu kutsal hedefin arkasında ikinci derecede bir yer tutmaktaydı ve zamanın en önde gelen bu askerî güçüne karşı verilecek savaş, metotlu ve özenli bir hazırlık ile sürdürülmek mecburiyetindeydi. Oysa bu, romantizim kokan, tedbirsizce yürütülen, ideolojik bir koalisyonun bütün zafiyetleriyle malûl teşebbüsler olarak kaldı ve Papalık savaş çığırtkanlığıyla, özellikle Macaristan sınırlarında Türkler'e karşı sürdürülen dünyevî savaşın, giderek kendine yeni tarz bir yaklaşıma yol açmasına kadar, buna Tanrı yolunda hiç de az sayılmayacak bir katkıda bulundu. Venedik ise "din savaşı"na karşı tamamen ilgisizdir ve bir defa Türkler'e karşı savaşmaya karar verecek olsa, hemen dikkatini Papalık tarafından sağlanan yardımın Cumhuriyet'in çıkarına hizmet etmesine yöneltirdi. Dolayısıyla Hıristiyan hissiyatına yapılacak bir çağrı uzun zamandır hükmünü kaybetmiş bulunuyordu.

XIV. yüzyılda Avrupa'da sürdürülen savaşlar Haçlı seferi için ciddi bir engel teşkil ederken, Yüzyıl Savaşı'na bir son vermesi beklenen, II. Richard ile VI. Charles arasındaki mütareke de, özellikle Burgondiya'nın ağırlıklı olarak içinde bulunacağı bir eylemi imkân dahiline sokabilecekti. Fransız

soyluları kısa zaman içinde Türkler'e karşı savaş fikrine yakınlık duyarlar. I. Murad'a, Anadolu'da hizmetine girmeyi teklif eden ve üç ay Türk ordusunda bulunmuş olan Mareşal Boucicaut, Macaristan'a Sigismund'un sarayına gitmeden önce, krala da hararetle tavsiye ettiği bu teşebbüsün ateşli bir taraftarıydı. VI. Charles, bir ordu toplamakta olan Sigismund'a irtibatı sağlamak için birini yollar ve Batılı şövalyeler Dijon'dan Macaristan'a doğru yol almaya başlarlar. Yürüyüş, şövalyelerin birbirleriyle yarışma vesilesi olan kapsamlı ve zengin teçhizatının, çok sayıda esvab ve kıymetli çadırlarının büyük zorluklarla nakledilmelerinden ötürü ağır gerçekleşir. Ayrıca fahişelerden oluşan bir ordu, Avrupa'dan Türkler'i atmayı ve kutsal yerleri ele geçirmeyi öngören ve Sigismund'un birlikleriyle beraber Tuna'nın akış istikametinde yol alan bu yürüyüşe refakat eder. Tıpkı birinci Haçlı Seferi'ne iştirak edenlerin yaptıkları gibi -bu yüzden bunlar kısmen Macar köylüleri tarafından imha edilmişlerdi-, Niğbolu'ya doğru yönelen şövalyeler de korkunç zalimlikleriyle temayüz ederler. Özellikle Türk idaresine sokulmuş olan Rum ve Katolik ahali, bunların talanlarının ve korkunç tahribatının eziyetini çekerler. Türk esirler şövalyeler tarafından istisnasız katledilirler. İş, Niğbolu'da, I. Bayezid'in kuvvetleriyle çarpışmaya vardığında (1396), Sigismund, şövalyeleri disiplin altına almaya ve onlara bir savaş planı kabul ettirmeye muvaffak olamaz. Şövalyelerin ordugâhı vuruşma öncesinde bir karanaval görünüşü içindedir. Korkunç bir kargaşayla, "Türk gürûhuna" karşı üstün olduklarına inanmış olarak hemen savaşa tutuşurlar, ancak kuşatılırlar ve imha edilir veya esir alınırlar. Az sayıdaki kaçabilenler, beklemekte olan Macar ordusunu panik içinde bırakırlar ve Türkler denk güçteki Hıristiyan ordusuna karşı, etkileri önceleri yalnızca Balkan yarımadasında hissedilecek olan kesin bir zafer kazanırlar[17].

Türkler'e karşı savaşmak için tertiplenen bütün bu girişime ne kadar yetersiz bir şekilde hazırlanılmış olduğu, mesela bütün şövalye ordusunda Türkçe bilen yalnızca iki kişinin bulunmasından da açıkça görülür[18]. Oysa Venedik bu meseleye uzun zamandır lâyık olduğu önemi vermiş ve bir Venedikli tarafından telif edilen Türk dili klavuzu daha 1303'de ortaya çıkmıştı.

Türkler'in üstünlüğü, her zaman olduğu gibi şu şartlardan kaynaklanır: Askerî birliklerin mutlak itaati, tek bir kumanda, çok iyi bir örgütlenme, büyük bir hareketlilik ve çok iyi okçular. Ayrıca buna, attan düştüklerinde ağır zırhları içinde iyi hareket edememelerinden ve kısmen tekrar bir daha

hiç ayağa kalkamamalarından ötürü savaşma kabiliyetlerini kaybeden şövalyeleri de ilave etmek gerekir. Bunun dışında, esir alınanların katledilmemeleri ve bunların 1397/98'de olduğu gibi, fidye karşılığında Türk esaretinden kurtulma imkânlarının mevcut olması da hatırlanmalıdır.

Bu girişimin talihsiz bir şekilde sonuçlanmış olmasına rağmen Garb Âlemi'nde caydırıcı bir etki oluşturmaz. Daha 1398'de marcşal Boucicaut küçük bir yardım kuvvetiyle Konstantinopel'dedir ve şehir civarında Türkler'e karşı sert geçen küçük çatışmalar sürdürür. Bundan kısa bir zaman sonra, şehir ve bütün Anadolu Timur'un Ankara savaşındaki zaferiyle (1402), Türk tehlikesinden belirli bir zaman için kurtulur. Burgondiya sarayında da haçlı seferi iştiyakı gerilemeye maruz kalmaz. Bilakis, Burgondiya'nın aşağılanması -Dijon sarayı Niğbolu'ya güçlü bir şövalye birliği göndermişti- Dükleri sürekli olarak haçlı seferini düşünmeye iter. 1454 Şubatında İyi Filip Lille'de "imânsızlara" karşı sefer etmek üzere yemin eder, hatta Cesur Charles bile şartlara uygun düşmese de aynı tavrı takınır ve bu suretle Fransız kraliyet ailesine karşı üstünlük kurmayı ve onu gölgede bırakmayı umar. Dijon sarayı XV. yüzyılda da, projelerin üretildiği, çok sayılarda propagandacının ortaya çıktığı ve Şark'tan gelerek yardım dileyen elçilik heyetlerinin toplandıkları bir haçlı seferi merkezi olarak kalır.

Aynı sıralarda hacı kitlelerinin yapısında bir değişiklik görülür. Dindarların yanında daima artan bir tarzda, Şark'taki durum hakkında bilgi toplamakla görevlendirilmiş casuslar ortaya çıkar. Bunun yanında XV. yüzyılda seyahat ve macera arzusu daha önceki dönemlerdeki kutsal topraklara gitme sebebinden daha fazla yer tutar. Haçlı seferine iştirak edenlerin ise sayıları azalır. XIV. yüzyılda kendini hissettiren misyonerlik ruhu haçlı seferi gayretine zarar verir. Buna rağmen haçlı seferi ruhu bir defa daha dirilme imkânını bulacaktır: 1439'da Macaristan tahtının veraseti meselesi gündeme geldiğinde, burada bir iç savaşın çıkması beklentisi içinde olan II. Murad Krakau'ya elçi yollar. Osmanlı devletinin komşularındaki anlaşmazlıklarda zayıf tarafın desteklenmesi, bütün Sultanlar tarafından takip edilen bir ilkeydi. Böylece bunlar, daha sonra kolayca hakimiyet altına alınmak üzere kendilerine bağlanmak zorunda bırakılırdı. Bununla beraber bu sefer hesaplar hemen tutmadı. Lehistan'ın yeni kralı olan III. Wladyslaw, II. Murad ile bir barış antlaşması yapmak istediğinde, Macaristan'da bir iç savaş patlar, Wladyslaw kuvvetli taraf olarak görünmekteydi ve Murad bundan dolayı

onunla ittifaka girmeyi kabul etmez. 1440'da Sultan Belgrad önlerine gelir ve bu önemli kaleyi beyhude yere muhasara eder. Burası Türkler'in eline düşmediği sürece, Buda ve Viyana'ya giden yol kapalı kalır.

Macaristan'ın savunması, Sigismund'un meşru oğlu olan Macar büyük soylusu (Magnat) Hunyadi'nin eline bırakılır. Hunyadi yeterli imkânlara sahiptir ve Erdel'de Türkler'le başarılı bir şekilde savaşır.

Papa IV. Eugen ise, elçisi kardinal Giuliano Cesarini vasıtasıyla mücadelenin daha da ileri götürülmesine gayret eder. Cesarini büyük vaatlerde bulunur[19]: İskender Bey yardıma koşacaktır, Türkler'e karşı ayaklanacak olan boyunduruk altında tutulan Hıristiyanlar da hesaba katılmalıdır, ayrıca kendisi, Venedik'in de 2.000 kadar süvarî ve çok sayıda piyadeyle katılmak istediğini duymuştur. Eğer Sultan bizzat ordusunun başında olmazsa, bu ordu 10-40 bin kana susamış barbar için yeterli olacaktır. 200-300 kişi Kitharon'da Türkler'in yolunu kesebilecektir...

Bu ve bunun gibi sair beklentisi yaratılan yardımlar vaat edilenlerden çok daha az olmakla beraber, 1443'de haçlılar Macaristan'da toplanırlar. Bunlar genelde fakir tabakadan olup, din gayretinden ziyade daha çok ganimet ümidinin câzibesine kapılmışlardı. Hunyadi, Niş ve Balkanlar'ın Karadeniz kıyısında Türkler'i yener ve sonra kışın, yine zor ve zayiatlı bir geri dönüşle Belgrad'a doğru çekilir. Murad barış teklif eder ve Segedin'de Macaristan için çok olumlu olan ve Eflak'da Macar hakimiyetinin tanındığı on senelik bir antlaşma akdedilir.

Bu arada IV. Eugen, Venedik ve Flandra'nın Doğu'da yeni pazarlar elde edilmesiyle ilgili ticarî çıkarlarını da gözeterek, kendisinin evrensel saygınlığını arttıracak bir şeyler yapmaya karar vermiştir. Segedin'de yapılan barış, ne Burgondiya Dükü'nün ne de Kutsal Peder'in düşüncelerine uygundur ve dolayısıyla bütün imkânları kullanarak barışın bozulmasını sağlaması için kardinal Cesarini'ye talimatı verilir. Türkler'e karşı tekeffül içinde bulunmak bağlayıcı değildir ve o sıralarda Anadolu'da meşgul olan Osmanlıları imha etme ihtimali barışın bozulmasını mubah kılmaktadır. Lehistan soylularının elçilik heyeti, barışın korunması için Kral Wladyslaw nezdinde nafile girişimlerde bulunurlar. Yine büyük vaatlerde bulunan Cesarini'nin dediği olur. 1444 Haziran'ında bir Venedik filosu Doğu'ya doğru yelken açar ve Murad'ın Anadolu'dan karşı yakaya geçmesini önlemek üzere Çanakkale

boğazını denetim altına alır. Cesarini, kralı ve barışa müdahil olan prensleri Papa adına yeminlerinden kurtarır ve böylece felaket getirici ve bekli de kasıtlı olarak yapılmış bir emsal yaratır. Türkler'le yapılan antlaşmaların bağlayıcı güçü olamayacağı savı, antlaşmalara riayet edilmesine dair olan ahlâkî görüşün onlarca sene için yıkılmasına yol açar. Oysa bu, çeşitli vesilelerle Türkler'i Avrupa'ya bağlayabilecek ve icabında Osmanlılar'ın Hıristiyan komşuları için de istifadeli olabilecek bir hususstu. Ayrıca bu andan itibaren, Hıristiyan güclerle yapılan herhangi bir antlaşmanın bozulması Türkler'e de mubah görünmüş olmalıdır.

Cesarini, kral ve Macar büyük soylularını, 1 Eylül'e kadar Tuna'yı aşmak ve savaşa başlamak üzere, "ruhlarının selâmeti, teslis, bâkire Meryem ve Macaristan'ın iki koruyucu azizi üstüne" yemin ettirir. Buna rağmen bu yeni yemin, çarpışmaların tesbit edilen zamandan daha sonra başlamasından ötürü hemen bozulur. Daha önceki senelerdekinden oldukça zayıf olan ve topçu birlikleri bulunmayan ordu, başlangıçta herhangi bir direnişle karşılaşmaz. Zayıf Türk birlikleri bulunan bazı küçük yerler hücumla ele geçirilir, Karadeniz sahillerindeki kaleler boşaltılır. Bu arada Murad, Cenevizliler'in yardımıyla Avrupa yakasına geçer ve Varna'da Macar ordusunu, kral ve Cesarini'nin de ölümleriyle sonuçlanan ezici bir hezimete uğratır (1444).

1445'de Ladislaus Posthumus Macaristan Kralı olur ve Hunyadi bu çocuk kralın nâibi olarak devleti idaresini üstlenir. Hunyadi için Türkler'e karşı savaş artık asla bir haçlı seferi karakteri arzetmez. Bilakis, konumunu muhafaza etmek, Sırbistan ve Bosna'ya kârlı akınlarda bulunmak, iktidarını sağlamlaştırmak ve oğlu Matthias Corvinus'u günün birinde tahta çıkmasını temin edebilmek için, Türkler'e karşı verilen savaşın en önde gelen ismi olarak kendisinin vaz geçilmez olduğunu kanıtlamak gibi hususlar ağırlık kazanır. 1448'de Sırbistan'a girer, ancak, 59 sene önce Hıristiyan ordusunun Türkler karşısında yenilmiş oldukları Kosova'da bir hezimete maruz kalır ve kaçarken, seferleri sebebiyle ağır zayiata uğramış olan Sırpların eline düşer. Kurtuluşu Hunyadi'ye 100 bin dukaya mâl olur; ayrıca, daha önceleri Sırplara ait olan şehirlerin despot Georg'a iadesini ve ileride Türkler'le sürdürülecek savaşlarda bir daha Sırp topraklarına ayak basmamayı taahhüd eder.

1451'de II. Mehmed Osmanlı devletinin idaresini eline aldığında, Hunyadi, üç senelik bir mütareke akdi için kendisine gecikmeden bir elçi yollar. II. Mehmed idaresindeki Türkler'in Belgrad önünde görülmeleri (1456), bu mütarekenin hitama ermesi akabinde fazla bir zamanın geçmesini gerektirmez.

1444 seferi, Papa'nın tahrikiyle oluşmasından ötürü güçlü bir şekilde bir haçlı seferi özelliği taşımaktaydı. Haçlı seferlerini 1291'de hitama erdirmenin ise hiçbir dayanağı yoktur. Bir müellif haklı olarak Akka'nın kaybedilişinden sonraki döneme dikkati çekmekte ve şöyle yazmaktadır: "Kudüs'ün giderek etkisini kaybeden fethedilme teşebbüslerini takip ettiğimizde, saptırmalardan ve yanlış yola sürüklemelerden değil, bilakis olağan davranışa dönüşten söz edeceğiz. Oysa, her şey bunun tamamen tersi bir şekilde cereyan etti: Garb Âlemi haçlı şövalyelerinin kutsal mezara yönelen ilk seferi, âdet ve teâmül yolundan çıkmış büyük bir sapkınlıktı. Dünyanın bir daha görmeyeceği müthiş dinî kahramanlıkların dâhiyâne bir dalâleti! Öngörülen yolu aniden terk eden ve ideal uğruna uzaklardaki bir hedefe yönelen böyle bir coşku seli, ilk hamlede benzeri görülmemiş bir iş gerçekleştirebildi, ancak bu kalıcı olamadı, bilakis giderek alışılmışın mutad devranına rucû' etmek zorunda kaldı"[20].

Garb Âlemi şövalyelerinin 1444'deki haçlı seferine uzak kalmış olmaları gerçeği, haçlı seferi fikrinin tamamen çöküşünü açık bir şekilde dile getirse de -maddî çıkarlarıyla güçlü bir şekilde karışmış- dinî anlamdaki hedeflerini katiyen değiştirmez. Sonuçu itibariyle bu teşebbüs Macar-Türk ilişkilerinde geçici bir olaydı. Belgrad'ın savunmasında ise, ölmeye yüz tutmuş haçlı seferi fikri ve Hunyadi'nin sınırda sürdürdüğü savaş birbirini dengelemeliydi. Her iki taraftaki hareketlilik açıkça görülür, her ikisi de zafere yaklaşık aynı oranda ortaktır. Bu sebepten ötürü bu savaşın değişkenlik arzeden seyri daha yakından ele alınma durumundadır: Türkler'e karşı savaş idaresi burada artık bir dönüm noktasındadır. Bundan böyle Papalık'ın katkısı azalır; savaş, Arnavutluk'ta, Venedik Mora'sında, tamamen çöküşüne kadar Macaristan'da, daha sonraları I. Ferdinand zamanında bir imparatorluk mücadelesi haline gelmek üzere, giderek artan bir oranda bir savunma savaşı özelliğine bürünür. Bu durum, XVI. ve XVII. yüzyıl imparatorlarının zaman zaman haçlı seferi dönemiyle irtibat kurmalarına bir engel teşkil etmezse de, bu eylemsel ve ideolojik olarak ikinci derecede bir rol oynar. Bu dönüm

noktası, Türkler'e karşı savaşta, Papalık'ın harekâtın önderliği için sürdürdüğü mücadeleyle aynı zamana denk düşer (Bu konu VI. bölümde ele alınacaktır). Bunun dışında Belgrad örneği, Avrupa'nın ne kadar meş'um bir şekilde kendi zaferiyle başı dönmüş olduğunu ve Türkler'i küçümsediğini, önemsemediğini ve böylece bunun nasıl, büyük imkânlar ve mukavemet isteyen, sistemli hazırlıkları gerekli kılan bir mücadelenin, ruhsal heyecanlar yaratan bir havada ve yetersiz vasıtalarla tedbirsizce sürdürülmesine yol açtığını açıkça gösterir.

Daha Türkler'in Belgrad'a saldırmalarından önce III. Kalixt bütün gücüyle din savaşına sarılmıştı. Minorit tarikatından sofu bir keşiş olan Giovanni Capistrano şahsında, halk arasında haçlı seferi fikrine güncel bir yaygınlık kazandırabilecek yetenekte müthiş bir vâiz buldu. Haçlı seferine çağıran vaazlarını tercüman vasıtasıyla yapmak mecburiyetinde olmasına rağmen bu keşiş, daha önceleri Bohemya'da Husçular'ın ve Şilezya ve Macaristan'da Yahudiler'in aleyhinde faaliyet gösteren başarılı bir hatip olarak ortaya çıkmış bulunuyordu. Yahudiler'in bir kısmı, Macaristan ve Bohemya'dan sürülürler ve bunlardan 414'ü Breslava'da halkın gözü önünde yakılırlar.

Nereye gelse, sayıları binleri bulan kitleler bir araya toplanır. "Bazı yerlerde izdiham o kadar büyük olurdu ki, kış ortasında açık havada kurulan çadırlar kilometrelerce uzayıp gider, gece ve gündüz orada mekân tutulur ve hatta bazı yerlerde geçici bir kıtlıkla karşı karşıya kalınırdı"[21]. Türkler'in Macaristan'a doğru sefere çıktıkları teyid bulduğunda, keşiş Giovanni haçlı seferi vaazını büyük bir başarıyla sürdürür. Bu yöndeki çalışmalarının sadece aşağı tabakadaki halk üzerinde etkili olması dikkat çekicidir. Kendisini, haçlı seferi gayretini körüklemek için 1455'de İmparatorluk Meclisi'ne gitmek üzere Viyana/Neustadt'a gönderen Aeneas-Sylvius, ayrıca kendini çok beğenmiş olarak nitelediği bu keşişin tahrik gücü yüksek sözlerinin, Türk savaşından daha öncelikli ve baş edemedikleri başka işlerle karşı karşıya bulunan Alman prensleri üzerinde herhangi bir etki icra etmediğini tesbit zorunda kalır.

III. Kalixt'in Papalık tahtına çıkarken yaptığı ilk konuşmada "şeytanın oğlu" olarak tanımladığı II. Mehmed, imparatorluğunu Balkanlar'da düşmanca saldırılara karşı güven altına almıştı ve 1454'de Venedik ile yaptığı

barış sayesinde deniz tarafından gelecek bir tehlike beklemezken, Hunyadi idaresindeki Macaristan, Osmanlı imparatorluğunun kuzey sınırında kalıcı bir tehdid teşkil etmekteydi. Macaristan'a karşı başarı vaat eden bir şekilde harekatta bulunabilmek için, Sultan'ın önce Belgrad'ı ele geçirmesi gerekmekteydi. Kendisinin 1456'daki teşebbüsü bu hedefi amaçlamaktaydı.

Şehrin, maharetle alınan askerî tedbirlerin ve çoğunlukla Macaristan'dan ve Güney Almanya'dan buraya süratle gelmiş bulunan haçlıların fanatikliği sayesinde başarıyla savunulmasının temini, Türkler'i kuşatmayı kaldırmaya ve geri çekilmeye zorladı. Sultan'ın birlikleri kısa zamanda Belgrad civarında Tuna'daki hakimiyetini kaybetti ve "denizdeki" bu yenilgi, harekatlarını son derece zorlaştırdı. Topların atışı gayet akıllıca düşünülmüş bir uyarı sistemiyle savunucular için tehlike olmaktan çıkarılmaktaydı. Bir top fitilinin Türkler tarafından her ateşlenişinde, bir çan sesi savunmacıları uyarmakta ve böylece atışın hedefinden kaçmalarına imkân vermekteydi. Başka bir etkili önlem, yeniçerilerin bir gedikten şehre girmelerine izin vermekti. Bunlar hemen yağmaya dalar, etrafları kuşatılır ve katledilirdi. Yeni bir saldırı dalgasını başlatmak üzere hendeklerden fırlayan yeniçerilerin üzerlerine, surlardan yanıcı maddelere bulanmış çalı çırpılar ateşlenerek atılır ve Türkler dumandan boğulur veya yanarlardı. Nihayet kuşatma sona erer ve geri çekilirler. Ancak, şartlar bu zaferden istifade etmeye elverişli değildir. Yiyecek, mühimmat, taşıma araçları ve her türlü techizat yetersizdir. Ayrıca Macar birlikleri savaşın uzamasına fazla bir ilgi duymazlar. Bir müddet sonra salgın hastalıklar patlak verir, haçlılar bölgenin her tarafına dağılırlar, yağma ve talanlarda bulunurlar ve toplumsal bir tehlike oluşturlar. Nihayet halk yavaş yavaş duruma tekrar hakim olur ve dolayısıyla memleketlerine geri dönebilenlerin sayısı azdır.

Belgrad muhasarasının kaldırılmasından sonra da Güney Almanya'dan bin haçlı gelir. Diğer bölgelerden de takviye kuvvetleri erişir. Bunların silahlı olarak Belgrad'a girmeleri kesin olarak yasaklanır. Tam o sırada, bunların yağmacılığına tahammül etmedikleri için Macar büyük soylularıyla aralarında çatışma çıkar. Buna Macarlar'ın, Almanlar'a karşı daha o sıralarda çok güçlü olarak duydukları nefret de katılır. Haçlılar, buraya varışlarından kısa bir zaman sonra tekrar memleketlerine yollanırlar.

Belgrad muhasarasının kaldırılışı o zamanın kaynaklarına nasıl aksetmiştir? Birbirini tekzip eden sayısal bilgiler ve zaferin abartılması açık bir şekilde göze çarpar. Bilgiler o kadar değişkendir ki, nazarî olarak zaferin değerlendirilmesi ve dolayısıyla Türkler'in karşısına büyük ölçüde başarı vaat eden bir şekilde çıkılabilineceğine ihtimal vermek mümkün değildir.

Hunyadi'nin 24 Temmuz 1456 tarihli olarak Kayzer III. Friedrich'e yolladığı rapora göre,[22] Sultan'm gücü o kadar zafiyete uğratılmıştır ki, Allah'ın inayetiyle, kendisine karşı bir ayaklanmayla Osmanlı devletinin tamamını kolaylıkla eline geçirebilecektir. Hunyadi'ye göre II. Mehmed, Belgrad önlerinde bütün gücünü kaybetmiştir.

Yine Temmuz'da Ladislaus Posthumus'a yazılan bir mektupta, Türk ordusunun muhtemel gücü hakkında fikir yürütülmekte, II. Mehmed'in öldüğüne dair -25 sene sonra ölmüştür- yayılan söylentilere yer verilmekte ve haçlı seferi fikrinin açıkça görülen etkisi beyan edilmekteydi: "Biliniz ki, Türk Kayzer'i atlı ve yaya 400 binden fazla askerle Belgrad önlerinde bulunmaktadır ve daha önceleri ne görülmüş ne de işitilmiş silahlara sahiptir ve bu tür malzemeleri insan havsalasının alması mümkün değildir. Bunların arasında 12 mancınık, beş metre uzunluğunda dünyada benzeri olmayan büyüklükte dört havan topu, ayrıca 500 arkebüs tüfeği, havan ve mancınık bulunmaktadır ve bunlarla Belgrad'ın hali hazırdaki mevcut surlarını yıkmaya hazırdır ... Türk Kayzeri de bir arkebüs atışından isabet almış ve söylendiğine göre kaçarken ölmüş ... Ruhânî peder Papas Capristrano, verdiği vaazda, Tanrı'nm yardımıyla Noel'de Kutsal Mezar'ın başında âyin icra etmek istediğini söyledi. Lâkin, Türkler'e ve imânsızlara karşı üç defa savaşılmalıdır ve Hıristiyanlar Tanrı'nın yardımıyla üçünü de kazanacaklardır. Amin"[23].

İsmini vermeyen bu mektup sahibinin 400 bin olarak verdiği Türkler'in sayısı, Wilhelm Truchtlinger'in Papalık elçisi olan Salzburg kardinaline bildirdiğine göre 100 binden biraz az ve Hunyadi tarafından Sultan'ın imha edilen ordusundaki zayiat da, her iki taraftan olmak üzere toplam 5.000 ölü olarak gösterilmektedir: "Zât-ı kerimâneleri bilmelidir ki, her şeyi gözleriyle görmüş Türkler'in mağlubiyeti hakkında gerçek bilgiye sahip biri tarafından bana anlatılana göre, Türkler'in bu sefer esnasındaki sayıları 100 binin üzerindedir. Gemilerinin sayısı ise 21'dir ... Bunlarda da çeşitli zorlukları vardı ve yeterli mürettebat mevcut değildi ... Her iki taraftan da yapılan saldırı-

larda 4 veya 5.000 kayıp verdiler. Haçlıların akılsızlıkları yüzünden Yüzbaşı ve Albay da aynı şekilde hezimete uğradı. Hunyadi ve Papas Johann Capistrano 15 kişiyle yukarı kuledeydiler, hiç kimseye bir şey olmadı. Savaşa katılanlar belki 8000 kişiydi. Ancak Tuna'nın aşağı taraflarındaki Hıristiyanlar'ın sayısı 70 bin kadar tutmaktaydı ve bu hezimetten ötürü gelmek zorunda kalmadılar"[24].

Giovanni von Tagliacozzo'nun keşiş Giovanni von Marchia'ya yazdığı mektupta Türk ordusunun sayısal gücü aynı şekilde yüksek gösterilmiştir[25]. Keza Wilhelm Truchlinger'in mektubunda ise gemilerin sayısı, yukarıdaki haber kaynağından on kat daha fazla olmak üzere 200 olarak verilmektedir. Buna göre Macaristan'dan 27 bin haçlı gelmiş olup, Belgrad'daki asker ve ahali kaçmış olduğundan zafer bunların sayesinde kazanılmış. Savaşın önemi Heinrich von Mathers ve Oot Herdegh'in 15 Ekim 1456 tarihli mektubunda biraz daha az gösterilir[26]: "Orada hazır bulunan Keşiş Hansen Mulners, Belgrad'daki savaşın herkesin belirttiği gibi o kadar büyük olmadığını söylüyor. Ancak, Türkler çok sayıda iyi askerlerini savaş meydanlarında bıraktılar. Hristiyanların kaybı ise yaklaşık 2000 idi".

Belgrad dışında 70 bin haçlı bulunduğuna dair olan yukarıda verilen bilgi şüpheli görünürken, aşağıdaki haber kaynağı da açıkça, küçük bir haçlı birliğinin çok daha fazla sayıdaki Türkler'e karşı gösterdiği kahramanlığı gerçeklerden hiç etkilenmemiş olarak parlak bir şekilde aksettirmeyi hedef alır. 15 Eylül 1457 tarihli bir mektupta Javomiccio de Tagliacocco, 10 bin haçlının 150 bin Türke karşı koyduğu, bir çarpışmada beş haçlının 200 Türkü yendiği, bunun üzerine keşiş Giovanni Capistrano'nun "bir fil gibi kükreyerek" (animato como elefante), "İleri ileri, zafer bizimdir" (andamo, andamo, jam Victoria est nostra), diye seslendiği ve gerçekten de zaferin kazanıldığını nakleder[27].

Böylece Belgrad'da kazanılan zafer, üzerinden henüz bir sene geçmişken efsanevî bir havaya bürünmüş oluyordu. Türk tehlikesinin önlenmiş olması ve Osmanlılar'a karşı artık olağan dışı bir gayret sarf edilmesine gerek kalmadığı yargısı, kısa zamanda yaygınlık kazanan bir görüş oldu. Yedi sene sonra Franciskus Philelphus tarafından Milano Dükü'ne sunulan ve *"De imbecilitate et ignavia Turchorum*"* şeklindeki isminin bile bönce bir yanlış

* "Türkler'in hamakat ve cehaleti hakkında".

değerlendirmeyi aksettirmekte olduğu bir haçlı seferi projesinde, büyük bir ciddiyetle 20 bin İtalyan süvarîsinin yalnızca Türkler'i değil, dünyadaki bütün diğer barbarları da yenmeye yeteceğinin iddia edilmekte olması şaşırtıcıdır. 1457'de bir Papalık fermanında, 40 bin Türkün öldürülmüş olduğu ve bir o kadarının da birbirlerini katlettikleri ileri sürülürken[28], III. Kalixt de bu tür beyanlardaki yersiz zafer sarhoşluğuna kapılmış olmuyor muydu?

24 Ağustos 1456 tarihli olarak Viyana'dan Salzburg'daki Papalık temsilcisi Heinrich von Pegniez'e yazılan bir mektupta, hatta Konstantinopolis'in tekrar fethinin bile dile getirilmiş olması[29], bu tür hamasete iyi bir örnek değil midir? Ve aynı mektupta yer alan birkaç satırda ifadesini bulduğu üzere, "Belgrad'ta, asker ve mühimmat getirmiş olarak Türkler'e yardıma gelen iki Venedik gemisinin bulunduğu" kaydı, Cumhuriyet'e ait tüccarların haçlı seferi ve Türkler'e karşı verilen savaştan etkilenmemiş olarak, Türkler'e destek çıktıklarının ve böylece sözde din savaşı cephelerini belirsiz bir hale soktuklarının ve "Hıristiyan" çıkarlarını Türkler'in menfaatleriyle birleştirdiklerinin açık bir belirtisi değil midir? Üstelik, Venedik makûl bir açıklama yapmayı da bildi: "Bu iki gemi, bir harp gemisinden uzaklaşmaktaymış ve kendi inisiyatifi ile Tuna'dan yukarıya doğru gitmekteymiş!".

Müteakip seneler, yalnızca haçlı seferleri döneminin kesin olarak kapandığını değil, aynı zamanda hem Papalık'ın hem de dünyevî güçlerin gayretlerini Türkler'le ilişki içinde olmaya ve Osmanlı imparatorluğunu Avrupa güçler dengesinin bir faktörü yapmaya teksif ettiklerini teyid edecektir. Bununla beraber, Sultan'ın imparatorluğu önceleri Garb Âlemi tarafından (İtalya hariç) hukuken ve siyaseten mevcut değilmiş gibi addedilir ve devletler çoğunlukla Osmanlılar'la gizlice irtibat kurar ve bunu gizli tutamaya özen gösterirler.

Belgrad muhasarasının kaldırılışından bir sene sonra Ladislaus Posthumus ölür ve iki ay sonra Hunyadi'nin oğlu Mathias Corvinus 16 yaşında olarak tahta çıkar (1458). Kendisine, kesin neticeler getirici olmasa da Türkler'e karşı mücadelede pek çok zaferler elde etmek nasib olacaktır. Türk savaşlarının ise artık haçlı seferi fikriyle en küçük bir ilgisi kalmaz, bilakis bu savaşlar, çok sayıda Macar büyük soylusunun ve Lehistan taraftârânının güçlü düşmanlığını celbeden Corvinus'un Macaristan'daki iktidarının meşrûlaştırılması ve sağlamlaştırılması amacına hizmet eder. Macaristan'ın içinde

veya dışında kendisine karşı yapılan her girişim, aslında Sultan'ın davasını destekleme anlamına gelmekteydi ve böylece Mathias -makûl bir idareyi bir tarafa bırakacak olursak- ayakta kalma imkânını buldu. Macaristan'daki gelirleri dışında Venedik ve Katolikler'e, kısa zamanda kalıcı bir hale gelen "Macar yardımı" adı altında yeni vergiler yükleyen Papalık'tan malî destek görür. Her şeye rağmen Türkler kendisine fazla önem vermezler. Mathias'ın, "yalnızca egzotik bir iz bırakan zafer sıfatlarının tafrasını satmaya yönelik gibi görünen ve devamlı istikrarsızlık arzeden siyaseti, çeşitli yerlere yaptığı akınları, ancak Türkler'e karşı savaşın kimsenin umurunda olmadığı bir zamanda belki bir etki meydana getirebilirdi"[30]. Bununla beraber, II. Mehmed'in İtalya'yı fethetmeye hazırlandığı bir zamanda, Erdel'de Türkler'e karşı bir zafer elde ederek önemli bir katkıda bulunmak kendisine nasib oldu. Bu zafer, ayrıca Rodos adasının şövalyeler tarafından metin bir şekilde müdafaası ve Türkler'in Otranto'dan geri püskürtülmesi, Türk ilerlemesini kırk sene için tekrar geciktirir.

Hunyadi ve Mathias Corvinus yanında İskender Bey de Osmanlılar'a karşı verilen savaşta isim yapmıştır. Bu ces'ur Arnavut soylusu (gerçek ismi Georg Castriota'dır), bir dağ kalesi olan Kroya'yı (Akçahisar) üstün bir Türk gücüne karşı sebatla savunmuştur. Kendisini iki defa Türkler'le yaptığı antlaşmanın bozulmasına teşvik eden Papalık, onu bir din savaşçısı olarak takdim etmeye çalıştı. Tanrı yolunda çalışmak ise, dağların bu çocuğuna kalben bir şey ifade etmemekteydi. Venedik, Napoli veya kendisini "Papalık'ın genel kumandanı" olarak adlandıran Papalık tarafından maaşa bağlanır. Ölümüyle beraber (1468) Arnavutluk dağlarındaki direniş uzun bir zaman için sona erer.

Papalar tarafından XV. yüzyılda öne sürülen çok sayılardaki haçlı seferi projeleri orta çağların telakkisi içinde, Kudüs'ün kurtarılması için tam anlamıyla kutsal bir vazife olarak görülür ve hemen hepsi de tamamen yanlış değerlendirmeyle temayüz eder -daha 1509'da, Venedik'in Agnadello'daki hezimetinden sonra Katolik Ferdinand, 20 bin İspanyol ve 3000 paralı yabancı askerlerden oluşan bir kuvvetle Konstantinopel'i fethetmek istediğini açıklar-[31]. Yine aynı şekilde 1508'de Papa II. Pius'a, içinde yeni fikirler göze çarpan ve haçlı seferi fikrinin, nasıl giderek Türkler'e karşı verilen mücadelelerin gölgesinde kaldığını göstermeye müsait olan bir proje takdim edilir. Bunun müellifi, Papalık'ın bir diplomatı olan ve daha sonraları X. Leo

zamanında Quirinal kolejde hoca olarak atanan hümanist Johann Lascaris'dir. Kendisi Osmanlı imparatorluğunun durumu hakkında fevkalade derecelerde bilgilidir ve Türkler'e karşı geniş kapsamlı bir silahlanmanın gizlice yapılmasının imkânsız olduğunu ileri sürer. Bu sebepten ötürü, sanki Kudüs'ün fethi arzulanmaktaymış gibi davranarak karşı tarafın aldatılmasını uygun görmektedir. Ayrıca bu istek Hıristiyanlığın ilkelerine uygunluğu açısından da inandırıcıdır. Aslında ise, İstanbul'un izole edilmesi hazırlığı içinde olunmalıdır. Böylece, Osmanlı devletinin yaşam merkezi elinden alınacak ve iki parçaya ayrılacaktır[32].

Görüldüğü gibi burada geleneksel haçlı seferi fikri, doğru olarak tanımlanan esas düşmana karşı verilecek olan mücadeleyi gizleyecek bir vasıta olarak düşünülmekte ve başşehrin izole edilmesi az bir imkân sarfıyla en yüksek başarıya erişme anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, bunların her ikisi de tamamen yeni olan bakış açılardır.

Lascaris devamla, millî uzlaşmazlıklardan ve sefere katılanların iâşe edilmesiyle ilgili olarak meydana gelecek olan zorluklardan kaçınmak anlamında daha uygun bir durum arzeden bir donanma harekatı dışında, karadan yapılacak bir saldırının Macaristan üzerinden gerçekleşmesi icab ettiğini belirtir. Süvarîler İtalyanlar'dan, Fransız ve Macarlar'dan, piyadeler ise "esenlik ve düzen içindeki"* İsviçreliler'den ve Alman paralı askerlerinden tertip edilmelidir. Venedik ise yalnızca gemiler tahsis etmeli ve ordusunu Mora'nın tekrar fethi için kullanmalıdır.

Bu son husus, Lascaris'in, Venedik'in uygun bir kazanç ümidinde olmadan böyle bir teşebbüse iştirak etmeyeceğinin bilincinde olduğunu teyid eder. Mora'ya atıfta bulunulmuş olması, 1502 barışıyla burasını Türkler'e bırakmış olmasının açısı henüz geçmemiş olan Cumhuriyet'e ustalıkla yapılmış bir çağrıdır.

Hümanistimiz ayrıca, kara ordusunun Eflak'ta savaşılmak paravanası altında toplanması gerektiği üzerinde durur. Hazırlıklar ikmâl edildiğinde, Türkler'e sadece gözdağı vermek ve Kudüs'ün savunması için Mısır Sultanı'na yardım göndermekten caydırmak istendiği izlenimi yaratılmalıdır. Ve böyle bir manevra -bunun bir sinir savaşı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz- neticesinde durum, Türkler'e karşı sefere çıkılıyor şeklindeki doğrudan bir açıklamadan daha anlaşılmaz görünecektir.

---

* "gente fiorita et ben in ordine"

Kutsal yerlerin fethi Türkler'in sadece yenilgiye uğratılmasıyla mümkün değildir veya bu ancak kısa süreli olacaktır. Oraya yalnızca deniz yolu ile erişilmelidir, yol uzundur ve atlar buna zor dayanırlar. Kıbrıs Venedikliler'e ait olsa bile, Mısır Sultanı'na pek fazla bağımlı olmalarından ötürü, adanın ara istasyon olarak kullanımı önerilemez. Eski dönemdeki haçlılar, Konstantinopel'e dayandıklarından ve ihtiyaçlarını buradan karşıladıklarından bir zorlukla karşılaşmamışlardır. Ayrıca Osmanlı Sultanı II. Bayezid Mısır Sultanı'na büyük bir ihtimalle yardım edecektir ve böyle bir şeyi karadan kolaylıkla gerçekleştirebilecektir. Mısır Sultanı'ndan ise, memleketini koruyacak kadar askere sahip olmamasından ötürü korkulmamalıdır. Ancak, Türkler bir defa mağlup edilebilecek olsalar, Kutsal yerler her zaman kolaylıkla fethedilebilir ve orada küçük bir orduyla tutunmak imkân dahiline girer.

Kutsal yerlerin fethi açıkça önemsiz bir konuma yerleştirilmekte ve buna daha ziyade teselli verici boş laf olarak değinilmektedir. Her şeyden önce ise Türkler'in yenilgiye uğratılması esastır.

Son olarak müellif, kısa zamanda işe koyulmak zorunluluğunu dile getirir, aksi takdirde, ikinci nesil Hıristiyanlar, cizye mükellefi olmaktansa İslâm'a geçmeyi yeğleyeceklerinden Türk hakimiyeti altında kaybolup gideceklerdir. Şartlar, Sultan'ın yorgun bir kişi olmasından ötürü şu sıralarda fevkalade müsaittir.

Ancak her şey projeye bağlıdır. Bir sene sonra Cambrai İttifakı karşısında Venedik'in uğradığı yenilgi, Türkler karşısındaki bu en önemli deniz gücünü bertaraf eder.

XVI. yüzyılın başlarında haçlı seferi fikrinin ne kadar az kabul edilir olduğunu, Gelibolu piskoposu Alexius'un 1500 tarihli teklifi teyid eder[33]: Papa, Türkler'e karşı savaşmayı kabul etmek şartıyla, bütün İtalya'daki idam mahkumları, câniler ve sürgün cezasına çarptırılanlar için bir genel af ilan edilmesini sağlamalıdır. İster siyasî ister adî suçlu olsun, affa uğrayanların hepsi bir yerde toplanmalı ve askerî açıdan tasnife tâbi tutularak, kışın Brindisi veya Otranto'da, fakat her halükârda şehrin dışında kurulacak bir ordugahta barındırılmalı ve baharla birlikte Yunanistan'a sevk edilmelidir.

İşin garâbeti, bu münasebetle bir başka projede Güney Almanya'dan haçlı seferi için asker sağlanmasına değinilmektedir ki, bu bize beklenmedik bakış açıları sunan, oralarda toplanması zaten zor olan askere almayı daha da

zora koşacak istidatta bir tekliftir[34]: Asker devşirmek için, köy ve şehirlerde birbirlerini iyi tanıdıklarından komşuların verecekleri bilgilere dayanılmalıdır. "Yalnızca, zaten çok çocuk sahibi olmaktan sızlanan kalfalar" topluma yük oluşturmamaları için bundan istisna tutulmalıdırlar. Askere alma işinin büyük bir özenle yürütülmek zorunda olduğunu, 1514'de haçlı seferi çağrısı yapıldığı esnada Macaristan'da cereyan eden hadiseler göstermektedir. Toprağa bağlı köylüler bu fırsattan istifadeyle, yerlerini terk ederek yığınlar halinde Macar büyük soylularından kaçmışlar ve önderleri Dosa idaresinde kendilerine zulmedenlere karşı, kanlı bir şekilde bastırılması iki sene sürecek olan büyük bir köylü isyanı çıkartmışlardı. Dosa'nın, Macaristan'ın daha sonraki hükümdarı Zapolya tarafından idam edilme şekli, yeniçerilerin her türlü sadistçe taşkınlıklarının fevkindedir. Kendisine bağlı olanların gözleri önünde bu köylü önderi, kor haline gelmiş demir bir iskemleye oturtulur ve taraftarlarının bir kısmı ateş kesilmiş demir çubuklarla, Dosa'nın bedeninden etini ısırarak yemeği kabul edene kadar işkenceye tâbi tutulurlar[34a]. Macaristan'ın, Türkler'in Mohaç zaferi neticesinde on sene sonraki yıkılışı, büyük soyluların zâlim idaresinden kurtulacakları ümidini (biraz erken olarak) taşıyan köylüler tarafından da hararetle selamlandı. Daha 1474'de, Budin'de toplanan meclis, sosyal sorunların oluşturacağı tehlikeleri gidermeye teşebbüs etmiş bulunuyordu[35]. Toprağa bağlı köylüler senelik mahsul tamamen kalkmadan savaşa iştirak etmek zorunda kalmayacaklardı. Askere çağrılanlar ise, giderlerini kendi imkânlarından karşılamalı ve ganimete muhtaç olmamalıydılar.

Luther'in de üzerinde durmuş olduğu, Türkler'e karşı verilen savaşın bu sosyal boyutu (Aşağıya ve XI. Bölüme bkz.), Papalık'ın da meçhulü olamazdı. VI. Adrian'ın, 3 Mart 1532'de Kayzer V. Karl'a, Türk tehlikesinin, bazı Hıristiyan hükümdarlarının uyruklarını Sultan'dan daha fazla ezmelerinden çok daha büyük olduğunu yazması bu anlamdadır[36].

Son olarak burada söz konusu edilmesi gereken yeni tarz bir haçlı seferi projesi, Haziran 1523'de VI. Adrian'a, Şark'ta da pek çok manastıra sahip olan Minorit tarikatı tarafından sunulmuştur: Tarikat, sahip olduğu 40 bin manastırın her birinden birer genç keşiş tahsis etmek ister. Bu 40 bin keşiş manastıra bir daha geri dönmeyecek ve sürekli olarak Türkler'le savaşacaklardır. Diğer üç tarikatın manastırlarıyla vakıf ve kadınlar manastırlarının her biri de ayrıca birer keşişin bakımını üstlenecektir. Böylece 140

bin kişinin toplanması mümkün olacaktır. Bunun dışında 360 bin cemaat kilisenin her biri birer kişi tedarik edecektir. Böylece 500 bin kişilik bir ordu meydana getirilecektir. Takdis merasimi için gelen dindarların vergilendirilmesi yaklaşık 20 milyon Macar altını getirebilecektir: Buna Yahudiler'den alınan vergi de ilave edildiğinde, çok sayılarda zanaatkarın da eşlik edecekleri ayrıca 250 bin kişiyi savaş meydanına sevk etmek mümkün olabilecektir. Avrupa'da bir para düzenlemesi ve gümrük indirimine gidilmesi zaruridir. Böylece mal mübadelesi teşvik edilmiş olacak ve her ülke belirli bir malın imalinde ihtisaslaşacaktır ve böylece Türkler'in imhası için gerekli şartlar yaratılmış olacaktır[37].

Burada artık, Türk gücünün küçümsenmesi söz konusu değildir. Ancak proje, 30 bin kişilik bir ordunun dahi büyük bir kuvvet olarak kabul edildiği o zamanının görüşünü aşar. Proje her ne kadar teşebbüsün önderliğini her hangi dünyevî bir hükümdara havale etmezse de, Papa'nın da böyle bir şeyi üstlenmesinden söz edilmez. Ayrıca burada, kutsal yerlerin fethine ön sıralarda yer verilmediğine de dikkat çekilmelidir.

Böylece haçlı seferi fikri XVI. yüzyılda unutulmaya yüz tutar. Kilisenin ve siyasî ve malî sebeplerden ötürü Türkler'le mücadele eden çıkar çevrelerinin göstermek istedikleri gibi artık Türkler, uzun zamandan beri Orta Avrupa köylülerinin korkulu kabusu olmaktan çıkmıştır. Batı Avrupa'nın Şark meselesinden uzaklaştığı büyük coğrafî keşifleri devrinde, V. Karl'ın evrensel monarşiyle ilgili savaşlar, Papalık'ın kısa zamanda içine düştüğü felaket, mezhep ayrılıkları, bütün bu gelişmeler; Türkler'le savaşmayı giderek, Türk ileri harekatını hiç olmazsa Orta Avrupa'da sebatla göğüsleyen Habsburg hanedanının özel bir uğraşı haline getirir. Fakat iş bu raddeye gelmeden, dolayısıyla Türkler'e karşı savaş yalnızca dünyevî hükümdarların meselesi olmadan ve Papalık'ın en iyi bir ihtimalle bu eylemlerin arkasında olarak Türkler'le savaş için sesini yükseltmeden önce, Papalık ve dünyevî hükümdarlar arasında savaşa kimin önderlik edeceği konusundaki anlaşmazlık bir sonuca bağlanır. Bu ise, haçlı seferinden Türk savaşına doğru olan gelişmeyi açıkça ortaya koyan ve göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.

Altıncı Bölüm

Haçlı Seferi Mücadelesi Tekelinde Papalık'ın Son Zaferi

Quattrocento döneminin bütün Papalar'ı gibi II. Pius de, 1459'daki seçimi akabinde Katolik kilisesinde reform yapmak dışında, "imânsızlara" karşı mücadelenin etkin bir şekilde sürdürülmesi için alenen vaatte bulunur. Seleflerinin Türkler'e karşı savaş için sarfettikleri gayretleri, teşebbüslerinin bir fayda getirmeyeceğini gizlemeden sürdürür. Türkler'e karşı verilen mücadelede varılan sonuç kendisi için büyük bir anlam ifade etmez. O'nun için önemli olan Papalık'ın evrensel saygınlığını yüceltmek ve bağımsızlığını güven altına almaktır. Daha Almanya'da bir Papalık temsilcisiyken, Türkler'e karşı eldeki imkânların pratik değerini şu şekilde takdir etmekteydi: "Çeşitli milletlere mensup insanların bir araya gelmesinden oluşan, yüzlerce farklı ihtirasın hüküm sürdüğü, çeşitli dillerin konuşulduğu, sayıları az olduğunda hezimetin yanı başında duran veya çok kalabalık olmalarından ötürü savaşı kaybeden böyle bir ordudan ne beklenebilir. Bunların iâşesini, silahlandırılmasını ve disiplin altına alınmasını kim üstlenmeyi ister? Hangi kumandan, Fransızlar'ı ve İngilizler'i, Cenevizliler'i ve Aragonlular'ı, Alman savaşçılarını ve Macar askerlerini ve de Bohemya milislerini bir bayrak altına toplamaya muktedir olabilir?"[38].

Bu kanaat daha 1459'da yeni Papa'yı, hükümdarlar arasındaki anlaşmazlıkları gidermeyi düşündüğü ve bir haçlı seferi düzenlenmesi hakkında görüşmelerde bulunulması için Mantova'da bir kongre toplaması çağrısını yapmaktan alıkoymaz. Kısmen yetersiz yetkilerle zuhur eden ve bu yüzden tekrar geriye dönmek zorunda kalan delegelerin toplanmaları için aylarca beklendikten sonra, çalışmalara ancak başlanabilir. Toplantıya, Kayzer ve diğer Papalık ve Katolik siyaseti taraftarı prensler bir tarafa, ne Fransa Kralı VII. Charles ne de Burgondiya Dükü İyi Philipp katılır. Sonunda Burgondiya Dükü gönderdiği yetkisiz bir heyet vasıtasıyla bağlayıcı olmayan bazı vaatlerde bulunur. Katılan delegelere II. Pius, Türkler'in en fazla 60 bin asker çıkarabileceklerini, buna karşılık kongrenin açılışında yaptığı konuşmada, "200 bin mukavemetsiz Rum ve Asyalı ile uğraşılacağı" beyanında bulunur.

Sigismondo Malatesta meseleye ticarî bir mahiyet vermek ister ve Türkler'in karşısında henüz bir yenilgiye uğramamış ve dolayısıyla cesaretlerini kaybetmemiş olduklarından, İtalyanlar'dan müteşekkil bir ordu -tabiî diğer devletlerin kesesinden- oluşturulmasını teklif eder.

Kongre, bütün dünyevî ve uhrevî kesimlerden ondalık vergi toplanması ve karadan ve denizden Türkler'e karşı savaşılması kararını alır. Fransa, Pragmatik Sanksiyon'un alenen ağır bir şekilde takbihinden ötürü kırgındır. Ayrıca buna, Napoli'nin Ferrante'ye bırakılması eklenir ki, bu, Güney İtalya'daki bu krallık üzerinde Anjou hanedanının hak iddialarını görmezlikten gelme anlamı taşır. VII. Charles kızgın olarak her türlü katılımı, İngiltere Kralı'nın yaptığı gibi reddeder. İtalyan prensleri ve şehirleri bir filonun donanım masraflarını üstlenirler, Kayzer ise bir ordu oluşturmayı tekeffül ederse de, bunu meydana getirmeye ne isteği ne de gücü vardır. Podiebrad, Corvinus, Albert, Sigismund ve diğer birçok hükümdarlarla arasındaki anlaşmazlıklar, Türkler'e karşı olan teşebbüslerinde kendisine ne zaman ne de para bırakmaktadır. Hülâsa, Mantova kararlarının Türkler için endişe gerektiren herhangi bir sonucu olmamıştır. Buna karşılık kısa bir zaman içinde, Papalık'ın haçlı seferleri inisiyatifi ve bunların idaresinin kendine ait olduğu iddiası, dolayısıyla elinde tuttuğu haçlı seferi tekeli, Çek Kralı Georg Podiebrad'ın (1458-1471) ciddi bir girişimiyle redde uğrar. Bu girişim, çeyrek yüzyıl önce Kosova'da Hunyadi'nin hezimeti vesilesiyle Türkler'e karşı savaş yetkisiyle ilgili olarak görüşlerini şu şekilde ifade etmiş olan bir Papa tarafından öfkeli bir direnişle karşılanmış olmalıdır: "Tanrı âdildir. Pek çok Hıristiyan para ve yağma için gelmişler, bazıları zorla ve kimileri de şan ve şeref hırsı uğruna. Kazanmayı umduğu zafer akabinde rakibi Ladislaus'u tahtan indirmek istediğinden, Kral Wladyslaw da Varna'da gazaba uğradı. Tanrı, gözlemde bulunmadan bütün Hıristiyanlar'a yardım edemez. O, Türkler'le savaşta Kayzer ve Papa'yı vazifelendirdi"[39].

Kayzer ve Papa? Papalık'ın ondalıkları olmasa Kayzer nedir ki? Bir dilenci! Dolayısıyla Tanrı, Türkler'le savaş için yalnızca Papa'yı vazifelendirdi ve bazıları Papalık'ın tekelini elinden almaya yeltenirler ve sonra da Türkler tarafından perişan edilirlerse, bu onlara müstahaktır: "Tanrı âdildir"! Türkler'in ilerlemeleri gerçeği Aeneas-Sylvius'u hiçbir şekilde meşgul etmez. Bilakis, Macar sapkınları cezalandırılmışlardır ya esas olan budur. Papalık'ın Türkler'le savaş tekeli Tanrı'nın koruyuculuğu altındadır...

Roma ve Prag arasında, inanış farklılığına ve Basel konsilinde yapılan antlaşmaların geçerliliğinin sürmesine rağmen -ki bu, Podiebrad'ı 1458'de tahta çıkışından sonra altı şahidin huzurunda hakiki dinin vahdetini koruyacağına dair gizlice yemin etmekten alı koymaz- verimli ilişkiler meydana geldi. Bu antlaşmalar, güçlü Hus taraftarları partisince, kral ve Kayzer sıfatıyla Sigismund tarafından isdar edilen imparatorluk yasası olarak kabul edildiler ve Podiebrad, nihayet 1462'de Papa'nın huzurunda sadakat yemini edene kadar, müteakip dört sene boyunca Hus taraftarları ve Roma arasında müterediddit bir halde kalır. Bu münasebetle II. Pius antlaşmaları geçersiz ilan ederken, Bohemya Kralı da tekrar onun tarafında yer alır.

Ultraquist* öğretiyle yetişen, Almanca'ya vâkıf olmayan, eskiden beri gelen kilise ve imparatorluk geleneğine yabancı ve seçilerek tahta oturmuş olan bu Çek soylusu, ideolojik olarak önyargıdan uzak haliyle, Türk meselesinde yeni bir yol tutmaya tamamen müstaiddi. Bu mesele hakkındaki ilk müzakereler Mantova'daki kongrenin hitama ermesinden hemen sonra Prag'da yapıldı. Podiebrad, Türk savaşı projesi için Papalık temsilcisi Hieronymus Lando'nun desteğini kazanır ve II. Pius bu gayreti destekler ve daha ziyade, Podiebrad vasıtasıyla Mathias Corvinus'un Türk savaşına her türlü iştirakini imkânsız hale getirmiş olan Macar verasetiyle ilgili anlaşmazlıkları sona erdirebilmeyi ümid eder.

Podiebrad'ın, Türk savaşına sahiplenerek imparatorluk içinde barışın koruyucusu olarak ortaya çıkmak ve Türk savaşının hükümdarı olarak, Kayzer III. Friedrich'i saf dışı etmek ve bu suretle imparatorluğu ele geçirmek için yaptığı ilk teşebbüsü başarısız kalır. Aslında tıpkı Papa gibi bu Çek Kralı'nı da, Türkler'e karşı gerçek bir savaş vermek o kadar ilgilendirmez. Ancak o da Papa gibi, Türk savaşının yarattığı imkânların, iktidarının genişlemesinin çıkış noktası anlamına geldiğinin tamamen bilincindedir ve bu suretle bunun günün birinde Piccolomini Papası (II. Pius) ile çatışmaya yol açması kaçınılmazdı.

Georg Podiebrad önce, Papa'yı Basel antlaşmasını tanıması için kazanmaya koyulur ve bu amaçla Roma'ya bir elçi yollamayı planlar: Pius antlaşmayı tanımalıdır, zira kendisi imparatorluk içinde itaati sağlayabilecek ve

---

* Kutsal akşam yemeğinin Katolik ayininde olduğu gibi şarap ve ekmekle yapılmasını kabul eden ve inanç konusunda daha ılımlı davranan Hus taraftarları.

haçlı seferini idare etmeyi isteyen tek hükümdardır. Papa'nın bunu reddetmesi halinde, elçi, XI. Louis'yi, Burgondiya Dükü'nü, Lehistan, Macaristan, Sicilya ve Elektör Prensleri içine alacak Papa karşıtı bir koalisyon tehdidini savurmalıdır. Podiebrad, Türk meselesini kullanarak, imparatorluk idaresini ele geçirmeği ummakta ve Basel antlaşmasının tanınmasını amaçlamaktadır. Ancak Hus taraftarlarının oluşturduğu hizip buna itiraz eder ve elçi Roma'ya gönderilmez.

Bu sırada Prag sarayında, ilerideki görüşmelerde önemli bir rol oynayacak olan Grenoble'li Anton Marini adında biri zuhur eder. Çekçe dahil olmak üzere birçok dil konuşan ve yaratıcı bir zekâya sahip olan bu adam, sanayici kimliğinde Bohemya'ya gelmiş olup, burada madencilikle meşgul olmaktaydı. Podiebrad'ın dikkati, Bohemya ticaretini canlandıracak bir programa sahip olduğuna dair yapılan kasıtlı uyarılarla Marini'nin üzerine çekilir ve kısa zaman içinde onu dış politika danışmanı olarak hizmetine alır.

Marini, aracı sıfatıyla Pius'la beraber Fransa Kralı'na teklif götürür. Türk savaşı hazırlığında bağlayıcı kararlara varmak için, Kayzer'i tamamen dışlayacak ve Papa'yı icra organı haline getirip, konumunu tenzil edecek olan bir hükümdarlar meclisi oluşturulması fikrini ortaya atar[40]. Aynı zamanda yüksek mahkeme olarak çalışacak olan bu meclis projesi aşağıdaki 24 maddeden oluşmaktaydı[41]:

1. Birlik ve barışın tesisi.

2. Üyelerin birbirlerine yardımcı olmaları.

3. Bir üyenin uyruklarına başka bir üyenin uyrukları tarafından tecavüz edilmesi halinde, bunların tâbi oldukları hükümdarlar tarafından cezalandırılmaları gerekir. Bu ceza mümkünse olay mahallinde icra edilir. Metbû hükümdarın kayıtsız kalması halinde kurulacak olan yüksek mahkemeye başvurulur.

4. Topluğun bir üyesi, üye olmayan bir güç tarafından saldırıya uğrarsa, topluluk uzlaşma için bir müddet tayin etmek üzere meseleyi mahkemeye havale etmeyi derûhde eder. Düşman buna yanaşmazsa, saldırıya uğrayanın hakları güvence altına alınıncaya kadar sürmek üzere, giderleri ortakça karşılanan yaptırımlara tevessül edilir.

5. Üye olmayanlar arasındaki anlaşmazlıkların fevkalade aracılarla veya silahlı müdahaleyle giderilmesi.

6. Barış ve huzuru bozanlar topluluk üyelerinde melce bulmamalıdır.

7. Bu husus topluluk üyelerinin uyrukları için de söz konusudur.

8. Böyle bir davranış içinde olanlar huzur bozucu olarak cezalandırılırlar.

9. Değişik yerlerde bir araya gelen İmparatorluk Meclisi'nin toplanma mahallerinde içtima edecek ve bir mahkeme olarak vazife görecek bir Federal Meclisi kurulması.

10. Kararların sür'atle ve tartışma götürmeyecek bir açıklık içinde bir alınması.

11. Birliğin yapılandırılmasından sonra üyeler arasında meydana çıkacak olan anlaşmazlıklar federal mahkemeye havale edilecektir.

12. Federal meclis yeni üyeler kabul edebilecek ve bunu diğer üyelerin bilgilerine sunacaktır.

13. Birliğin en başta gelen amacı olan Türk savaşının giderleri müştereken karşılanacaktır. Kilise, meclis tarafından ön görülecek bir zaman için ondalık ve diğer vergileri tahsis edecektir.

14. Türkler'le yapılacak savaşın zamanını, yerini ve tarzını federal meclis belirler.

15. İaşe işlerini meclis üstlenir.

16. Orduda ortak kullanım için yeni bir para birimi oluşturulması.

17. Türkler'den alınacak topraklara, güvenlik unsuru başlıca esas olmak üzere tasarruf edilmesi ve sınır bölgelerindeki prensliklerin özellikle desteklenmesi.

18. Üyelik katkılarının birliğin kuruluşu akabinde federal meclisin vereceği talimata göre toplanması.

19. Federal meclis 1464 senesi içinde Büyük Perhiz'in ikinci pazarında, yeterli yetkilerle donatılmış olarak ve beş sene için Basel'de toplanacak ve meclisi yapılandıracaktır. II. Oturum bir Fransız şehrinde, III. Oturum bir

İtalyan şehrinde vb. toplanacaktır. Bir hükümdarlar çalışma heyeti kurulmalı ve hakemlik vazifesini üstlenmelidir.

20. Meclisin önemli makamları, toplanılan yerin mensubu olan memurlar tarafından işgal edilecektir.

21. Her birlik üyesi masraflara, birliğin yapılanmasıyla tesbit edilecek oranda olmak üzere kilise ondalık vergisinin bir kısmını ve uyruklarından toplanan vergilerin üç günlüğünü tahsisen iştirak edecektir. Bu paralar birlik tarafından tesbit edilen bir vadede federal hazineye aktarılacaktır.

22. Oylamalar, her üye için bir oy olup, kararlar ekseriyetle alınır.

23. Her hükümdarın mükafatı uhrevî saadet olacağından, imânsızlara karşı verilecek kutsal savaşa katılacaklardır. Zamanı geldiğinde Türkler'e karşı verilecek savaşa yardım etmekten kaçınanlar, Hıristiyanlığın düşmanlarına destek vermiş olacaklardır. Bu yüzden bütün üyeler Papa'ya resmî elçilik heyetleri göndererek, ruhbanın ondalık vergilerini toplamasına izin vermesini ve birliğin talimatı doğrultusunda vergi toplanmasını, Papalık fermanlarıyla ve uhrevî cezaların tehdidiyle desteklemesini sağlayacaktır. Papa, ayrıca piskopos prensler arasındaki anlaşmazlıkları gidermek üzere temsilcilerini göndermeli ve anlaşmazlıkları çözmek üzere son kararı bir hakem gibi vermelidir. Türkler'in komşusu olmalarından ötürü İtalya'nın hükümdar prensleri ve şehirlerini bir donanma hazırlamaları için zorlamalı ve buna yanaşmamaları halinde uhrevî cezalarla karşı çıkmalıdır.

24. Birliğe mensup bir hükümdarın halefi, tahta çıkmadan önce birliğe girmiş olmalıdır.

Bu plân hayata geçirilebilmiş olsaydı, Papalık yalnızca Hıristiyanlar arasındaki hakemlik konumunda olduğu iddiasından vazgeçmeyecek (5 ve 19. maddeler), artık birliğin bir meselesi olduğundan (13 ve 14. maddeler), aynı zamanda Türkler'e karşı verilecek savaşta her türlü inisiyatif kullanımından da uzak durmak zorunda kalacaktı. Türkler'e karşı kazanılacak muhtemel bir zaferde alınacak kararları yalnızca birlik belirleyecek (17. madde) ve öncelikle "güçlü sınır hükümdarlarına" önem verilecektir. Bu gerçekten çok geniş kavram, istendiğinde Venedik'i, bu suretle cezbedilmek istenen Mathias Corvinus'u veya gerekirse, zaman zaman Paleologların tacına göz koyan Podiebrad'ı içine alacak şekilde yorumlanabilirdi. Anjou hanedanın bir kolu

olarak Ferrante'ye karşı koyan Napoli ise hesaba katılmamaktaydı. Her halükârda Papa'ya bu konuda söz hakkı verilmemiştir. Onun vazifesi imkânlar sağlamakla (21. madde), piskopos prensler arasında hakemlik yapmakla ve komşularını uhrevî cezalara çarptırmakla (23. maddenin ikinci kısmı) kısıtlıdır.

Papa'nın Türk savaşı tekelini kolaylıkla elinden alınmasına izin vermeyeceğinin beklenmekte olmasından ve hatta belki de karşı tedbirlere tevessül edeceğinden ötürü mızrağın ucu gizlenmez (23. maddenin birinci kısmı) ve Papa veya onun adına faaliyet gösterecek olan hükümdarlar yanlış anlamaya mahal bırakmayacak bir açıklıkla, "Hıristiyanlığın düşmanına yardımcı olmamak" için uyarılırlar. Hülâsa, Türk savaşı bunu tekeline alana hizmet eder ve Hıristiyanlar'ı iki gruba ayırır: İmânsızların düşmanı ve Hıristiyanlığın düşmanı. Dolayısıyla, kurulacak birliğin düşmanı olan Hıristiyanlığın da düşmanıdır.

II. Pius'un, bu plândan haberdar olur olmaz, bunun akamete uğraması ve şahsî iktidar ihtirasının Hıristiyanlık ideolojisiyle bütünleştiği bu değerli tekeli tekrar ele geçirmek için her şeyi deneyeceği gayet tabiî idi.

Marini, -Papa'nın Basel antlaşmasını reddetmesinden önce- Çek elçisi sıfatıyla bu plânla Venedik'e gider ve orada, Papa'dan gizlenmek kaydıyla Fransa, Bohemya, Lehistan, Macaristan, Burgondiya ve Bavyera arasında Türkler'e karşı bir ittifak önerisinde bulunur. Venedik, Mora'da Türkler'e karşı verdiği ve sonu görünür gibi olan savaş arifesinde, ittifaka Papa'yı da dahil etmek istediğini ifade eder, bununla beraber gizli tutulmasına riayete hazırdır ve Marini'ye Burgondiya Dükü ve Fransa Kralı'na baş vurmasını tavsiye eder. Marini bu tavsiyeye uyar. Burgondiya Dükü İyi Philip, XI. Louis'den önce bir karara varmak istemez ve Marini 1462/63 kışında Fransız sarayına yönelir. XI. Louis bu plânda, II. Pius'u yalnız Napoli veraseti için baskı altında tutmakla yetinmeyecek derecelerde fevkalade bir imkân yattığını görür ve Marini'yi doğrudan Venedik'e geri yollar. 17 Mart 1463'de Venedik Doju Christoforo Moro Fransa Kralı'na verdiği cevapta, Venedik'in güçlü bir donanma ile haçlı seferine katılmaya hazır olduğunu bildirir ve bunu Podiebrad ve Mathias'a da iletir. 5 Mayıs 1462'de ölen sabık Doj Pasquale Malepiero'nun Osmanlılar'la uzlaşma siyaseti artık sonuna yaklaşmıştır ve Venedik Türkler'le yeni bir savaşa hazırlanmaktadır. Bu sebepten

ötürü Çek plânı tamamen ciddiye alınır ve Cumhuriyet bunu elçisi vasıtasıyla Burgondiya Dükü ve Fransa Kralı nezdinde destekler[42].

1463'de Venedik elçisi Canal, İyi Philip'e, haçlı seferi için kesilen paraların, -Papalık elçisinin haberi olmadan- emaneten Venedik'in kasalarına yatırılmasını teklif eder. Bununla beraber Papalık diplomatları bu sırrın saklanamamış olmasından ötürü oynanan oyunu fark ederler ve Canal'a fevkalade öfke duyarlar.

Türkler'e karşı verilecek bir savaşın baş engeli Macar veraseti meselesi olup, bu Mathias'ın felce uğratmaktaydı. Bununla beraber, bu arada -muhtemelen Burgondiya vasıtasıyla- Marini'nin plânından haberdar olan Papalık diplomasisi Buda'da yapılan bir antlaşmayla (26 Temmuz 1463), bu meseleyi çözüme kavuşturmayı başarır. On dört gün sonra Mathias Venedik ile bir ittifak akdeder. Aynı sırada Papa, kardinal Bessarion'u, Marini'nin plânı aleyhinde iddialarda bulunmak üzere Venedik'e gönderir. Buna göre plân çok ayrıntılıdır ve uygulaması daha kolay, daha az kapsamlı projelerle işe başlanmalıdır. Bessarion üstlendiği görevi başarıyla sürdürür. XI. Louis de Papa'yı kendi yanına çekmeyi dener. Podiebrad'ın harekete geçmemesi Papalık diplomasisinin işini kolaylaştırır. Burgondiya ile ittifak içinde olan Bavyera, Burgondiya'nın bir hasmı olan XI. Louis'nin müttefik olarak yanma çekmek istediği ve Luxemburg'un ele geçirmesi ve aynı zamanda Konsil toplanmasıyla ilgili plânlarının gerçekleşmesinde yardımcı olmayı düşündüğü Çek Kralı'yla arasına mesafe koyar. Bodiebrad, Bavyera'yı gözden çıkarır ve Brandenburg Herseki Albrecht ile ittifak eder. Sonunda, "barış istiyorsan savaşa hazır ol"* deyişine uygun olarak bir barış federasyonu oluşturmaya hazırlanır. Louis'nin ordusu hazır olur olmaz, bir temsilci yollayacağı ve oylamaların katılan milletlere göre yapılacağı bir Konsil toplantıya çağrılacaktır. Buraya iştirak etmeye yanaşmayan hükümdarlar, silah gücüyle daha iyi bir karara varmaları için zorlanacaklardı.

Bunun üzerine Louis kararını tehir eder. Bu arada Marini Mart 1464'de Bodiebrad'ın kızı olan Kral Mathias'ın karısının vefatı sebebiyle Macaristan'a gider. Orada yeni bir ittifak teklif ederse de Mathias tarafından kabul edilmez. Bunun dışında Mathias, önce Kayzer ve Papa ile irtibata geçmeyi ve bundan sonra bir karara varmayı arzulamaktadır.

---

* "si vis pecem para bellum"

Böylece, Marini tekrar Fransa'ya geri döner. Burada nihayet, kralın çevresininin çetin bir direniş göstermesine rağmen, 18 Temmuz 1464'de Dieppe'de, Papa'nın sadece vazifeleri sebebiyle hatırlanıldığı bir Fransız-Çek ittifakı meydana gelir. Bu, Marini ve Bodiebrad'ın, bu antlaşma içine gömülen, övünç duydukları hükümdarlar plânının mütevazı bir sonuçuydu. Papa, bu antlaşmanın oluşumunu engellemek için elinden gelen her şeyi yapmıştı. Bir sene boyunca II. Pius ve XI. Louis birbirlerinin Türk ittifakı akdini engellemek için uğraşmışlardı. Bununla beraber, Feltre Piskoposu tarafından dile getirilen Papalık'ın sert protestosuna rağmen Dieppe'de meydana getirilen ittifak antlaşması, her ne kadar Podiebrad muvaffak olamamış olsa bile, Türk savaşı tekelinin Papalık'ın elinden alınmak istenmesinin dikkat çekici bir işaretidir

II. Pius'un ise Türk savaşındaki önderlik iddiası için ikinci defa olarak tekrar bir mücadele vermesi icabetti. Ancak, bu anlaşmazlığın sonunu görmeye ömrü vefa etmedi. Mantova kongresi beklenen meyvelerini vermemiş olsa da, yaşlı Papa -ayrıca aşağıda söz konusu edileceği üzere, II. Mehmed'e yanaşma girişimlerinin akim kalmasından sonra- Türkler aleyhindeki plânlarından vazgeçmedi. Zahmetle yürütülen küçük diplomatik çalışmalar neticesinde yine de Burgondiya Dükü'nü ve Venedik'i bir donanma göndermek için harekete geçirebildi. Burgondiya hanedanının bir gayrı meşru çocuğu olan Anton, iki filonun buluşma yerinin tesbitini görüşmek ve Şark'taki para piyasası hakkında havadis toplamak üzere Venedik'le bir mu'temed vasıtasıyla irtibata geçmişti. Venedik, Burgondiya parasının Şark'ta tedavülü olmadığını, bu sebepten ötürü Burgondiya parasını ücret karşılığında eritmeye ve Venedik dukası haline getirmeye hazır olduğu cevabını vermişti.

1463 Noel'inde XI. Louis Milano elçisi Maletta'ya, bazı sorun çıkaran baronları memnuniyetle haçlı seferine gönderebileceğini ve bunların kibirlerinin orada Türkler tarafından tesirli bir şekilde tedavi edilebileceğini ifade eder. Bu havadis de II. Pius'u tasavvurlarında teşvik eder.

Papa uzun zamandır, teşebbüsüne gerekli propaganda etkisini verebilmek amacıyla, haçlı seferinin başına bizzat geçmeye karar vermiş bulunuyordu. Mora savaşının patlaması plânlarına ziyadesiyle uygun düşer. Venedik'in iyi gelir getiren Mora bölgesini tamamen ele geçirmek, Kuzey-Batı istikametine doğru yönelen Türk ileri harekâtını yan cephe tehdidiyle durdur-

mak, Adriyatik girişini güven altına almak beklentileri, Cumhuriyet'i, hatırı sayılır bir şekilde zayıflaması neticesini verecek bir yola saptırır. Bu anlaşmazlıkta, denizlerde bir defa bile büyük bir mücadele vermeye cesaret edemeyen Venedik donanmasının savaş gücünün çok düşmüş olduğu ortaya çıkar. Venedik'in yüzyıl dönemecinde İtalya'ya yönelmiş ve burada bir arka bahçesi olarak gördüğü toprakları (Terra-ferma) ele geçirerek genişlemesi, eskiden donanmada hizmet etmekle yükümlü olan soyluların bölünmesine yol açmıştı. Bunların en işe yarayanları Lombardiya'da meşgul edilirler. Ayrıca, askerî efrad giderek daha az bir şekilde Dalmaçya ve Arnavutluk'tan ve daha da artan bir biçimde Kuzey İtalya'dan toplanmaya başlanır. Ancak Lombardiya'dan toplanan tayfalar, daha öncekiler gibi vasıflı değildir. Esas itibariyle paralı askerlerle sürdürülen İtalya'daki savaş, Avrupa'nın diğer yerlerindekinden farklı bir şekle büründü. Oldukça uzun süren ve askerlere çeşitli faydalar sağlayan harbin sevk ve idaresi, paralı askerliği özellikle köylüler arasında çok tutulan bir meslek haline getirmekteydi. Savaş sona erdiğinde ise, köylüler tekrar tarlalarda çalışmaya dönmekle karşı karşıya kalmaktaydılar ki, bu husus kesin askerî çözümlerin savsaklanmasında hiç de önemsiz bir etki icra etmemekteydi. Eskiden Venedik'in sürdürdüğü deniz savaşları, genel askerlik hizmetiyle görülen millî savaşlar halindeyken, şimdi artık donanmayı paralı askerler doldurur ve gözü ganimette olan yağmacı bir yeni subay tipi zuhur eder. Böylece giderek Sultan'ın donanması Venedik donanmasını gölgede bırakmaya başlar ve üstelik XVI. yüzyılda zaman zaman Batı Akdeniz'e de hakim olur.

II. Pius ise, haçlı seferi vaazları verilmesine girişmiştir. Gemilerin harekete geçmesi 1464 yazında Ankona'da gerçekleşecektir. Ayrıca birkaç bin haçlı da burada hazır olacaktır. Papa'nın din savaşı çağrısı duyulmayan bir ses vermediyse de, bu daha ziyade ganimet umudunun câzibesine kapılan ve çatışmaları Ankona sâkinlerine saldırarak başlatan, karanlık tiplerde, macera düşkünlerinde ve dilencilerde sedâ buldu. Bunların hemen hepsi parasız ve silahsız olarak gelmişlerdi. Bu teşebbüsün zorlukları hakkında hiçbir fikri olmayan az sayılardaki dindar haçlılar ise, kısa zamanda tekrar memleketlerinin yolunu tutarlar.

19 Haziran 1464'de ölümcül derecede hasta olan Papa Ankona'ya vâsıl olur. Henüz daha buraya doğru yol alırken, haçlı seferine kalkışan ayak ta-

kımı gürûhunun Papalık alâyıyla her karşılaşmasında, yaşlı adamın bu açıklı manzarayı görmemesi için hasta arabasının perdeleri indirilir.

Ankona'ya gelen Papa'nın ilk işi, kardinal Carvajal ve Estouteville vasıtasıyla, şehrin içinde birbirleriyle çarpışan İspanyol ve Fransız haçlıları arasında barışın tekrar sağlanması olur. Talimatlarına aykırı olarak, savaşçıların silahsız ve donanımsız olarak gelmiş oldukları kanaatine vardıktan sonra da bunları, günahlarını affederek tekrar evlerine yollar.

Bu şartlar altında Venedik'in, haçlıların nakil işinin üstesinden gelmek üzere 40 parça üç çifte çektirinin yola çıkartılmasını devamlı olarak tehir etmesine de şaşırmamak lazım gelir. Ancak, Venedik çok daha önceden, denizde sürdürülecek her hangi bir faaliyet şöyle dursun, kara harekâtının kendisine bırakılmasına da katiyen istekli olmadığını Papa'ya ihsas etmişti. Daha 1464 Ocak'ında Roma'daki Venedik elçisi, Papa'ya refakat edecek olan kalyonların sayılarının azaltılmasını ve buna ayrılan paranın Macaristan'a yollanmasının daha doğru olacağı hususunda ısrarlı girişimlerde bulunur. Buna karşılık Kutsal Peder, bilakis Venedik'in kendi gemilerinin sayısını azaltmasının ve Macaristan'a kendisinin para yollamasının daha iyi olacağı cevabıyla mukabele eder. Bunun üzerine Venedik elçisi açıkça, Venedik için Papa'nın evinde kalmasının daha iyi olacağını ifade eder.

Pius, Ankona'da Venedik nakliye gemilerine böylece karşı çıkarken, bunların çok az sayıda olmak üzere gelmiş olmalarını göremeden, 14 Ağustos'ta dünyaya vedâ etti.

Anton'un idaresinde olarak 21 Mayıs 1464'de Flandern'den yola çıkan Burgondiya savaş gemileri, Marsilya'ya kadar gelirler. Burada Anton Papa'nın öldüğünü öğrenir ve Philipp tarafından geri çağrılır.

Papalık'ın Venedik'in Türkler'e karşı savaşın idaresini kendine mâletme iddiasına karşı haklı itirazı ve Pius'un tutumu, kendisinin Türkler'e karşı bir savaşa iştirakten ziyade, yalnızca bu savaşın idaresini elinde tutmak istemesiyle ilgilendiği hususunu daha da bir açıklıkla ortaya çıkar. O, Tanrı'ya hizmet paravanası arkasında Kutsal Taht'ın saygınlığını arttırmak ve evrenselliğini vurgulamak isterken; Venedik, Şark'tan yaptığı hububat ithalatının güvence altına alınmasını, günlük ekmeğini ve bir ticaret şehri olarak konumunu belirleyecek olan bir ölüm kalım savaşı sürdürür. Aşağıda

da göreceğimiz gibi burada söz konusu olan şey, VII. Klemens, III. Paul ve IV. Paul için de geçerlidir: Papalık, Roma ve Kilise Devleti'nin Sultan'ın ganimeti olmasını istememekle beraber, Osmanlı devletinin imhası için de en küçük bir ilgi göstermemektedir. Türk tehlikesi daha ziyade Papalık gücünün güvence altına alınmasının uygun bir bahanesidir.

Yedinci Bölüm

PAPALIK'IN TÜRKLER'LE İLK YAKINLAŞMASI
(II. Pius - II. Mehmed)

Garb Âlemi'nde saygınlık kazanabilmek için II. Pius, diğer bütün dünyevî güçler karşındaki üstünlüğüyle, Papa'nın isteklerini her zaman gerçekleştirebilecek bir durumda olan güçlü bir orduya, bir "din savunucusuna" muhtaçtı. Orta zamanlar anlayışına göre böyle bir rolü üstlenmek Kayzer'e düşerdi. Ancak Kayzer III. Friedrich'in buna hiçbir şekilde uygun olmadığını izah için uzun açıklamalar yapmaya gerek yoktur.

Onun yerini kim dolduracaktı? Hangi hükümdar komşularıyla devamlı mücadele içinde tamamen meşgul değildi ve hangi hükümdar içte ve dışta iradesini geçerli kılmaya muktedirdi? Yalnızca bir hükümdar taleplere cevap verebilecek durumdaydı, ancak o da Hıristiyan değildi: Sultan II. Mehmed.

İlk bakışta, haçlı seferi gayretkeşi II. Pius'un, "imânsızların" hükümdarına yönelmesi şaşırtıcı gelebilir. Ancak tekrar ve tekrar ifade edildiği üzere, Papa'nın haçlı seferine teşebbüslerinde hiçbir zaman Türkler'in imhası amacı söz konusu olmamıştır. II. Pius, II. Mehmed ile bir irtibat kurulmasını Sultan'ın Hıristiyanlık'a geçmesi şartına bağladığında, daha ziyade devrinin Hıristiyanlık telâkkisini hesaba katar ve böylece, onunla görüşmelere başlamak ana amacını dindarca gizler. Başka bir Papa'ya müyesser olacak olan, Sultan'm İtalya politikasının içine çekilebilmesi işi için ise, yaklaşık daha otuz senenin geçmesi icab edecektir. Bununla beraber, II. Pius'un 1461'de II. Mehmed için tasarladığı din değiştirme teşebbüsü, Salip ve Hilâl arasındaki ilişkilerde başlayan değişimin niteleyici bir belirtisidir ve bu yalnızca Papalıkla kısıtlı kalmayıp, kısa zamanda Avrupa güçlerinin çoğuna sirayet edecektir.

Bu din değiştirme mektubuyla ilgili olarak reddiye havasına sokulmuş literatürde yer alan düşünceler pek güven verici değildir. Bu belge, ya politik gerçekçilikle ilgisiz hayalî bir olay olarak değerlendirilmekte[43] ve yahud

Sultan'ın bir mektubuna verilmiş cevap olarak takdim edilmektedir. Sahte olduğu açık olan bu mektup[44], haksız yere Sultan Mehmed'e isnad edilmiştir. Orta zamanlar yüksek Almancasıyla bu maksatla üretilen bir kayıtta[45], bu onun tarafından II. Pius'a, İtalyanca bir kayıtta ise V. Nikolaus'a yöneltilmiş gibi gösterilmektedir. Bu mektuba göre, II. Mehmed, Konstantiniyye'nin fethinden sonra kendisini Trojalılar'ın ahfâdı olarak göstermekte ve Hektor'un öldürülmesinden ötürü Yunanlılar'dan nefret etmektedir. Aeneidlar'ın halefi olarak da, Roma imparatorluğu üzerinde hak iddiasında bulunmaktadır.* Papa, dininden vazgeçmek zorunda olmadan kendisine tâbi olmalıdır. Kendisinin Hıristiyan dinini kabul etmesi ise imkân haricinde değildir. Zira müneccimleri muhakkak surette böyle bir şeyin olacağını kendisine temin etmişlerdir. Ancak bu hususta o, ilâhî bir ilhâm beklemektedir.

Papa III. Alexander'in 1169 senesinde Selçuklu Sultam'na yolladığı, kendisini din değiştirmeye davet eden mektubuna örnek bir olay olarak işaret etmeyi, bu tertibin müellifleri ihmal etmiş görünüyorlar.

Ancak, Papa'nın niyetini bönce ve umutsuz bir tutum (naively and hopeloss method) olarak tanımlayan, Şark'ın tamamen tarafsız görünen bir müellifinin, bu mektubu misyonerlik geleneğine bağlama girişimi de başarısız kalır[46]. Böylece, II. Pius'un Papalık döneminde, kendisine yakıştırılan bu bönce davranışına her hangi bir mesnet bulabilmek üzere nafile yere uğraşılır.

---

* II. Mehmed'in kendisini, Truvalıların ahfadı ve Homer'in, Hektor'dan sonra en cesur Truva kahramanı saydığı, son Truva kralı Priamos'un ölümünden sonra hükümdarlığı ele alan Aeneid'in (Äneas) ve onun ardıllarının halefi olarak görmesine yol açan, Türkler'in Truvalıların ahfadından geldikleri hakkındaki bu görüşün uzun zamanlar geçerli olduğu ve kökenini VII. yüzyıl Avrupa kroniklerindeki kayıtlardan aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim aradan üç yüz yıl geçtiği halde, 1763'de sefaretle Berlin'e giden Ahmed Resmî Efendi'ye, Türkler'in kökeni hakkında Prusya İlimler Akademisi tarafından verilen konferansta, bu görüş tekrarlanmıştır. Buna göre, Truva'nın zabt ve tahribiyle buradan kaçanlar Frank ülkesine gelerek yerleşmişlerdir. Dolayısıyla Türkler bu suretle Franklar'la irtibatlandırılmıştır. (Bk. *Wesentliche Betrachtungen von Resmi Ahmed Efendi*. Çeviren ve yayıma hazırlayan, Heinrich Friedrich von Diez. Halle-Berlin 1815, s. 48). Fatih'in, Roma imparatorluk taçı üzerinde hak iddiası bu bilgi dahilindedir.

Bu din değiştirmeye davet mektubu, ne II. Mehmed'in yazmış olduğu bir mektuba verilen cevap, ne fevrî bir davranışın mahsulü, ne de Sultan'ın ruhunun selâmeti için gösterilmiş bönce bir gayrettir. Bu daha ziyade son derece kritik şartların baskısı altında meydana gelmiş olan bir şeydir.

Mantova kongresi, Papalık'm evrensel güç konumu açısından bir fiyasko ile sonuçlanmış bulunuyordu. Mainz Başpiskopos Prensi ve Tirol Dükü Sigismund ile süregelen anlaşmazlık ciddî bir şekilde ağırlaşmış olup, Alman imparatorluğu içinde Papalık'a karşı açık bir başkaldırış kendini göstermekteydi. Georg Heimburg'un aforoz edilmesi de, durumun düzelmesine hiçbir şekilde yardımcı olmadı. Nürnberg'de toplanan hükümdarlar meclisinde II. Pius bir Konsil toplanmasıyla tehdid olunur ve kendisine kilise memuriyetlerinin tevcihi için ödenen senelik vergilerin ilgası ihsas edilir. 1461'de İmparatorluk Meclisi'nin toplanmasından önce yapmış olduğu açıklamada, "Papalık'ın zulmüne karşı konsil yegane silahımızdır" diyen, Mainz Başpiskoposu ve İsenburg prensi Dietrich bu vergileri ödemediği için sonunda Hıristiyan camiasından tard edilir.

Napoli veraset mücadelesinde II. Pius, Sforza ile birlikte Ferrante lehine Tarent Prensi'ne karşı tavır almış ve Papalıkla Ferrante'nin oluşturduğu hizip, tam da bu din değiştirme mektubunun gönderilmesi öncesinden ağır bir yenilgiye uğramış bulunuyordu.

Papaya sadakat yemini etme işini iki senedir sürüncemede bırakmış olan Podiebrad'a karşı duyulan -hiç de haksız sayılmayan- güvensizlik, artmaktaydı. Fransa'da Pragmatik Sanksiyon'un tekrar ilanı -bu, aslında Gallikan kilisesinin Papa'ya tâbi olmamasını istilzam eden tamamen nazarî anlamda bir hareket olmakla beraber, Papalık için saygınlığını gösteren bir başarı oldu- ise, XI. Louis tarafından henüz yürürlüğe sokulmamıştı.

Bu şartlar dahilinde, II. Mehmed'in din değiştirmesine teşebbüs etmek, ilahiyat sahasında oynanan oyunları çok aşan bir anlam taşır. Hıristiyan Trabzon'un Türkler tarafından fethinden az önce Sultan'a gönderilen ve önce İtalya'nın II. Mehmed tarafından hakimiyet altına alınmasının imkânsızlığına kanıtlar getiren bu mektup, burada hulasaten ele alınacaktır[47]:

"... Eğer sen, Hıristiyanlar arasında hükümdarlığını yaymak ve ismini zafer çelenkleriyle süslemek istiyorsan, bunun için paraya, silahlara, ordu-

lara, donanmalara ihtiyacın yoktur. Önemsiz bir ayrıntı seni bütün zamanların en büyük, en güçlü ve en tanınmış fânisi yapmaya muktedirdir. Bunun ne olduğunu sorabilirsin. Bu, bulunması o kadar zor olmayan, bulmak için fazla uzaklara gitmeyi gerektirmeyen, her yerde rastlanan bir şeydir: Kendini vaftiz ettireceğin, Hıristiyanlık'a geçeceğin ve İncil'e imân edeceğin, yalnızca birazcık su damlacığı! Bunu yapacak olursan, artık yeryüzünde şan, şeref ve güç itibariyle seni aşacak veya sana denk düşecek bir hükümdar kalmayacaktır. Biz seni, Rumlar'ın ve Şark'ın imparatoru olarak adlandıracağız ve şu anda güç kullanarak elinde tuttukların, hukuken de senin mülkün olacaktır. Bütün Hıristiyanlar seni sayacak ve aralarındaki anlaşmazlıkların hakemi yapacaktır. Bütün zulme uğrayanlar ortak koruyucuları olarak sana sığınacaklar, dünyanın hemen tüm ülkelerinde insanlar sana yöneleceklerdir. Pek çokları gönüllü olarak senin hakimiyetine girecekler, senin hakemlik tahtına başvuracak ve sana vergi ödeyeceklerdir. Zâlimleri ezmek, zayıfları desteklemek ve kötülere karşı savaşmak sana nasib olacak ve hak yolunda yürüdüğün müddetçe Katolik Kilisesi sana karşı olmayacaktır. Kutsal taht, seni diğer krallara gösterdiği aynı sevgiyle kucaklayacak ve hatta konumun daima diğerlerinden daha yüce olacaktır. Bu şartlar altında, savaşmadan ve kan dökmeden birçok krallıklar kazanabilirsin... Biz, senin düşmanlarına asla yardım etmeyeceğiz, bilakis, bunun tam tersi olarak, Roma Kilisesi'nin mevcud haklarını gasbedenlere ve ana kiliseye baş kaldıranlara karşı senin gücünü yardıma çağıracağız. Seleflerimiz olan Stefan, Adrian ve Leo'nun, Langobardiya kralları Aistulph ve Desiderius'a karşı Pipin ve Karlman'ı nasıl yardıma çağırdılar ve zalimlerin elinden kurtuldularsa, imparatorluğu Rumlardan alıp kurtarıcıların bizzat kendilerine teslim ettilerse, biz de kilisenin sıkıntıya düştüğü anlarda kendimizi senin korumana tevdi edeceğiz ve bu şekildeki hayırhahlığına aynıyla mukabelede bulunacağız. Ah, bu nasıl da her tarafı saran bir barış olurdu...Bütün yeryüzünde barışı sağlamaya muktedir bir istek olurdu: Bu senin de isteklerinden biridir...".

Bu mektubun politik önemini vurgulamak, daha açık bir hale getirmek ve politikanın günlük diline aktarmak için uzun yorumlarda bulunmaya hacet yoktur. Açık seçik söylemek icab ederse bu mektupta şu denmektedir: Sultan zahmetsizce Arnavutluk ve Macaristan'ı fethetmek istiyorsa ("Hıristiyanlar arasında hükümdarlığını yaymak..."), kendisini vaftiz ettirmelidir. Böylece,

güçsüz III. Friedrich, ("Rumlar'm ve Şark'ın imparatoru") Basileus Mehmed tarafından önemsiz bir konuma sokulacaktır. Avrupa'daki fetihler ise meşrûiyet kazanacak ve II. Mehmed Hıristiyanlar'ın hakemi (Arbiter Christianorum) olacaktır. Orta zamanlar sonrası telakkisine göre imparatora mahsus olan ihtiram, artık Mehmed'e gösterilecektir. Hıristiyan hükümdarları arasında taraftarları artacaktır. Zâlimler -Papa'nın İtalyan karşıtları, Podiebart veya XI. Louis- onun tarafından ezilecektir. Sultan-Basileus'un güçü arttıkça, Papa da ona karşı daha da artan bir dostluk gösterecektir. Papa, her hangi bir zorlukla karşılaşırsa, Mehmed'i düşmanlarına karşı yardıma çağıracak, dolayısıyla yeniçerileri Almanya'ya veya İtalya'ya getirtecektir. Mehmed, Papa'yı (Karlman gibi) "kurtaracak" ve Roma'da imparatorluk tacını giyecektir. Mehmed dışında başka bir barış meleği söz konusu değildir. Bütün dünyanın kurtarılmasına muktedir olan yalnızca o'dur. Onun sayesinde her tarafta barış hüküm sürecek, Papalık Devleti (Respublica Christiana) tekrar ihya edilecek ve böylece Papalık'ın kudreti zirveye çıkacaktır.

II. Pius'un gerçekten Sultan'ın din değiştirmesini temenni edip etmediği sorusunu sormak lazımdır. Bu zeki ve ehil adamın kendini böyle hülyalara kaptıracağını sanmak tamamen ihtimal dışıdır. Onu ilgilendiren husus, daha sonra el altından siyasî uzlaşmalara varabilmek için öncelikle Mehmed ile irtibata geçmekti. Başka bir ifadeyle, o muhtemelen daha sonraları VI. Alexander'in gerçekten yaptığı gibi, Türkler'i kendi siyasî oyununa dahil etmek istemekteydi. Mehmed'in Hıristiyanlık'a geçmesi, kendisinin güçsüzlüğüne ve halkıyla arasının bozulmasına yol açacağından, ayrıca Sultan'ın da Papa'nın muhatabı olarak önemini kaybedeceğinden hareketle, Papa muhtemelen daha başlangıçta bir orta yol düşünmüş olmalıydı. Din değiştirmeyle ilgili olarak yapılan anlamsız teklifin karşısına, Hıristiyanlığın hakemi görevini üstlenmesi için yapılan anlamsız vaat konur. Her ikisi de pratikte asla bir önem taşımaz, fakat belki belirli bazı politik meselelerde uzlaşma sağlanmasına yardımcı olabilecektir. Ancak, Sultan'ın kısa ve öz cevabı, ustalıkla hazırlanmış olan tertibi bozuverir. Rönesans döneminin bu usta diplomatının yaptığı teklifteki derin anlamı acaba Sultan kavramamış mıdır? Yoksa, kendisini böyle bir şeye bulaştırmak mı istemiyordu? Belki de kendisini, Avrupa'nın fethi mücadelesine tek başına kalkışacak kadar kuv-

vetli hissetmekteydi. Her neyse, neticede Papa'ya sadece, kendisinin İsa peygamberin ölümünden sorumlu olmadığını ve onu çarmıha geren herkesten nefret ettiğini bildirir. Hıristiyanlık'a geçmeye ise niyetli değildir.

II. Pius'un beyhude hayaller kurmuş olduğu Kutsal Taht ile irtibat sağlanması ise, ancak II. Mehmed'in daha az savaşçı bir zihniyete sahip olan halefi zamanında mümkün olacaktır.

Sekizinci Bölüm

Osmanlı'nın Paraya Bağladığı Papalık

II. Pius'un halefi, II. Paul adını almış olan Venedik asıllı Marco Barbo, daha 1459'da üstelik kendisinin Padua piskoposluğuna yükseltilmesi aleyhine çalışmış olan ve şimdi ise Mora'da Türkler'le savaş sürdüren anavatanıyla son derece kötü ilişkiler içindeydi. Selefinin haçlı seferi politikası dışında bu şahsî sebep, yeni Papayı, Venedik'le ilgili meselelerinin desteklenmesine veya yeni haçlı seferi plânlarına karşı mesafeli olmaya sevkeder. Ve Mora'nın kaybının (1470) etkisi altında kalarak haçlı seferi plânları kurduğunda ve Roma'da yapılan bir antlaşmayla İtalya'da barışın sağlanmasına muvaffak olduğunda, sözlerini yerine getirmek için hiçbir şey yapmaz. Halefi olan IV. Sixtus, fırsat düştükçe Hıristiyanlar'ı savaşa çağırırsa da, bu ses getirmez ve Tanrı'nın davası için o kadar da yoğun bir gayret göstermez. Kendisi tarafından donatılan bazı gemilerin kardinal Caraffa idaresinde olarak Venedik ve Napoli kadırgalarıyla Türk sahillerinde harekâta geçmeleri gerekirken, daha kara görünür görünmez Ferrante'nin gemileri geri dönerler ve geriye kalan kuvvetler ise İzmir'i yağmalamakla ve çok sayıda antik eserleriyle birlikte şehri ateşe vermekle yetinirler.

Otranto'nun Türkler tarafından ele geçirilmesinden sonra, Sixtus Avignon'a kaçmayı düşünür, daha sonra ise bu düşüncesinden vaz geçer ve bir İtalyan kongresini Roma'da toplantıya çağırır, Floransa ile barışır ve bir donanmanın hazırlanmasına üç gemiyle iştirak ederek katılır. Türkler Otranto'dan çekilir çekilmez ise, Papalık kadırgaları tekrar Civita-Vecchia'ya geri dönerler. Paylaşılacak ganimetten umduklarını bulamadıklarından, yalnız Papalık'ın kaptanı Fregose değil, Cenevizliler ve İspanyollar da "haçlı seferini" yarıda keserler. Bu arada Sixtus yardıma koşan, Otranto'ya kadar zaten hiç gitmeyen Portekiz filosunu Ostia'dan Napoli'ye zorlukla sevk edebilmiştir. Portekiz tayfaları Roma'nın çevresini yağmalamışlar ve üstelik sonra da, uzun süren yolculuk sebebiyle Türkler'le savaşamayacak kadar çok yorgun düşmüş olduklarını açıklamışlardır.

Otranto önlerinde herhangi bir önemli çarpışma meydana gelmez. Türkler, II. Mehmed'in vefatından -Sixtus, Sultan'ın ölümünü çan çaldırtarak, üç günlük adlî tatil ve işyerlerinin kapalı tutulmasıyla resmî olarak kutlar- bir müddet sonra, yapılan bir antlaşmanın gereği olarak şehri boşaltırlar. Daha sonraları Kral II. Alfonso bu antlaşmayı çiğnemekte gecikmez ve Türk askerlerinin bir kısmını esir alır.

VIII. İnnocent zamanında haçlı seferi sorunu bambaşka bir tarzda ortaya çıkar. Papalığı esnasında Türkler'le gerçekten başarılı bir şekilde mücadele etme imkânı doğar. Ancak bu, Papa ve Sultan arasında, başlayan XVI. yüzyılda Avrupa'nın Türk politikası üzerinde neticesiz kalmayacak olan dostâne bir münasebetin oluşmasına yol açar.

II. Mehmed sonrası dönemi, oğulları Bayezid ve Cem arasında geçen mücadeleye sahne olur. Mehmed tarafından Otranto'daki köprü başını genişletmek ve İtalya'yı fethetmek amacıyla hazırlanan 25 bin kişilik ordu, ölümünden sonra Gedik Ahmet Paşa tarafından Cem'e karşı kullanılır. Cem yenilmiş olmakla beraber mücadeleden vazgeçmez. Taht üzerinde hak iddia eden bu her ikisi de, hukuken tamamen birbirine denk düşen gerekçeler ileri sürerler: Bayezid ekber evlattır, Cem ise babası padişahken doğmuştur. Çok daha yetenekli olan Cem'e tahtı sağlamak için özellikle Sadrazam Nişancı Mehmed Paşa, Bayezid doğduğunda babasının padişah olmadığı hususunu öne çıkarır.

Yenildikten sonra Cem önce Kahire'ye gider. Burada Sultan Kayıtbay (1468-1496) tarafından hararetle karşılanmış olması, yenilgisinden önce kardeşine Osmanlı imparatorluğunu aralarında paylaşılmayı ileri sürmüş olmasından ötürü asla şaşırtıcı değildir. Cem, Avrupa kısmını Bayezid'e teklif etmekte, Asya vilayetlerini ise kendisi için istemekteydi. Mısır Sultanı Türkler'i zayıflatmak için bu emsalsiz fırsattan istifade etmek ister (devleti 36 sene sonraki Türk saldırısıyla ortadan kalkacaktır). Kayıtbay'ın yardımıyla Cem bir ayaklanma çıkarır ve Konya'yı muhasara eder. Bayezid'e tekrar paylaşma önerir. Bayezid şu sözlerle bunu reddeder: "Devlet yalnızca bir kişiye ait olması icab eden bir sevgilidir". Bir uzlaşmaya varılamadığında ise taraftarları dağılır ve Cem Aziz Jean şövalyeleri Büyük Üstadı Pierre d'Aubusson idaresindeki Rodos'a gider. Görünüşe göre, Mısır yetkilileri, Cem'i kardeşiyle bir savaşa zorlamak için kendisinin ikinci defa Mısır top-

raklarına ayak basmasını önlemişlerdir. Böylece Cem, Büyük Üstad'ın seyahat serbestisi ve iltica garantisi vermesinden sonra Hıristiyan topraklarında sığınma arar. Aubusson'un kendine özgü sığınma hakkı anlayışı, daha sonraları Cem'in ölümüne kadar (1495) esaret altında tutulması neticesini verir.

Cem'in gelişinden sonra Büyük Üstad, uygun bir ödeme karşılığında kendisini ele geçirmeye hazır olan Sultan Bayezid'le bu taht iddiacısı hakkında pazarlığa girişir ve senede 45 bin duka ve barışın güvence altma alınmasını taleb eder.

Sultan, önce kardeşini zehirletmek ister, bunun üzerine Büyük Üstad Cem'i tarikatın Fransa'daki bir manastırına naklettirir. Cem'in Nice'e varışından sonra XI. Louis'ye gönderdiği habercileri, Şövalyeler tarafından yakalanarak ortadan kaldırılırlar. Cem, dört ay cevap gelmesini boş yere bekler.

Cem, dışarıdan yapılacak herhangi bir müdahaleyi bertaraf etmek için devamlı surette yerini değiştirmek zorunda kalır. Şeref ve haysiyetiyle mütenasip olmayacak bir şekilde gözaltında tutulur. Büyük Üstad, bu yakışık almayan muameleyi ve sözünü tutmamış olmasını örtbas etmek için para gücüyle bir mutemedinden gizlice Cem'in imzası bulunan boş kağıtlar temin eder ve bunları, iyi durumda olduğunu beyan eden sahte mektuplar halinde doldurarak Avrupa hükümdarlarına göndertir. Aubusson'un davranışı hakkında bilgi sahibi olan çeşitli hükümdarlar, bu kötü duruma bir son vermesi için Fransa Kralı'na başvururlar.

Bu arada, 7 Aralık 1482'de Büyük Üstad ve II. Bayezid arasında bir antlaşma oluşur. Bayezid, kardeşinin nezaret altında tutulması karşılığında senelik 40 bin duka ödemeye razı olur. Rodos'a vardığında Cem, kardeşiyle arasında olan meseleleri düzenlemek üzere Büyük Üstad'a tam bir güvenirlik içinde vekaletname vermiş olup, o da görüldüğü gibi bunu kullanmıştır.

Bu 40 bin duka artık, Aubusson ile yazışmalarda bulunan ve Cem'i kabul ederek daha sonra -senede 40 bin duka getireceğinden ötürü haliyle ağırdan alarak- II. Bayezid'e karşı kullanmak üzere Hıristiyanlık davasına hizmet etmek isteyen, gözünü para bürümüş çok sayıda hükümdarın büyük bir tamahkarlık meselesi haline gelecektir. Nihayet, Büyük Üstad ve VIII. Charles ile giriştiği uzun pazarlıklardan sonra VIII. İnnocent, mahpus şehzadenin Roma'ya teslim edilmesine muvaffak olur. Oysa aynı sıralarda Mediciler'in

bir mutemedi Moulins'te Madame de Beaujeu ile Cem'in kendisine teslimi için 100 bin duka teklif eden Kayıtbay'ın adına görüşmelerde bulunmaktaydı. Öte yandan, 21 Ocak 1489'da II. Bayezid'in bir elçisi olan Antonio Rericho[48], Napoli elçisi Pandone'nin refakatinde olarak Paris'e gelir ve Cem'in Fransa'da göz altında tutulması için girişimlerde bulunur. Rericho, VIII. Charles'a, kutsal yerlerin fethi, Küdüs taçı ve serbest ticaret karşılığında Mısır aleyhine bir ittifak önerir. Ancak, Papalık elçisi VIII. Charles ile uzlaşmada başarılı olur. Papa, özellikle o sıralarda Cem'in Roma'da bulunmasına özel bir ilgi göstermiştir. Zira tam o sıralarda bir Türk filosu Malta'yı tahrib etmişti ve şimdi de, Sultan'ın Macaristan, Napoli ve Venedik ile barış içinde olmasından ötürü, Kilise Devleti'nin sahillerine saldırmasından korkuluyordu.

İnnocent, Fransa Kralı'ına, İngiltere Kralı'yla yapacağı barışa Papalık elçisi Chieregato'nun aracı olmasını kabul ettiğini bildirir, Bordeaux başpiskoposu André D'Espinay'ı kardinalliğe yükseltir ve Anne de Bretagne'nın -daha sonraları VIII. Charles'la evlenecektir- zengin bir prens olan Alain d'Albret ile evlenmesini Papalık iznini vermeyerek engeller. Ayrıca, onayı olmadan Cem'i başka bir hükümdara teslim edecek olursa Fransa Kralı'na, 10 bin duka tazminat ödemeyi tekeffül eder.

Bu pazarlık daha 1492'de VIII. Charles için semeresini verecektir. Fransa Kralı, Kayzer Maximilian'nın vekalet yoluyla evlenmiş olduğu -Kayzer'in vekili kıyılan nikahın sıhhatini sembolik bir şekilde tasdik etmek üzere yeni gelinin yatağına tek ayak üzerinde sekerek gitmişti- nişanlısı Anne de Bretagne'yi kaçırtır. Bu ilişkinin feshi ve ayrıca VIII. Charles'm Burgondiya prensesi Margareta ile olan nişanının da bozulması için Papalık izninin alınması icab etmekteydi. Üçüncü bir Papalık izni ise Charles ile Anne arasındaki akrabalık sebebiyle gerekmekteydi. Anne ile evlenmesi için bütün bu Papalık izinleri Charles'a verilir. Ancak çok gizli tutulur ve bu konuda İnnocent tarafından Maximilian'nın elçilerine yalan söylenir.

Papa, Büyük Üstad'a kardinallik ve ayrıca II. Bayezid'in verdiğinden çok daha fazla gelir getiren kilise vakıfları vermeyi teklif eder. Ancak Sultan, vaktinde ve nakit altın olarak bir kalemde ödemede bulunurken, kilise vergilerinin toplanmasının zaman ve para kaybına yol açmasından ötürü, gelirleri beklenenden çok daha az mıkdarda tahakkuk edebilmekteydi. Bunun dışında

Büyük Üstad'a ayrıca, Rodos'taki müstahkem yerlerin bakımı için her sene malî yardımda bulunma sözü verilir.

Bu arada Aubusson boş durmamaktaydı. Aslen Sırp kökenli bir Hıristiyan olan Cem'in annesinden -Mathias Corvinus, Cem'i ele geçirme teşebbüsüne daha da bir kuvvet katmak için kendisini kuzeni olarak göstermekteydi-, oğlunu serbest bırakacağı ve Mısır'a göndereceği vaadi ve yolculuk için gerekli geminin hazırlanması bahanesiyle 20 bin duka sızdırmıştır. Ancak Büyük Üstad, daha sonraları bir Mısır elçisinin Roma'da yaptığı enerjik girişimleri neticesinde, anne sevgisinin istismarıyla şantajla kopardığı bu paranın bir kısmını iade etmek zorunda kalacaktır.

Cem, 13 Mart 1489'da Roma'ya vâsıl olur ve bir çok kardinal tarafından konumuna yakışır bir şekilde karşılanarak Vatikan'da ikamet ettirilir. Roma'ya varışı bütün ahalinin katıldığı bir halk şenliği havasına bürünür. Papa tarafından kabulünde, II. Mehmed'in oğlunun Türkler arasındaki saygınlığının zarar görmemesi için teşrifatta bu amaçla değişiklik yapılır. İnnocent önceleri Cem'i Bayezid'e karşı verilecek mücadelede kullanmak ister. II. Pius da, Cem örneğinde olduğu gibi, II. Murad'ın Hıristiyanlık'a geçmiş ve Kalixt adını almış olan bir oğlu hakkında aynı şeyi düşünmüştü. Bu şehzade kardinal İsidor tarafından Konstantinopel'den Roma'ya getirilmiş olup, daha sonraları Spoleto şatosuna yerleşmiş ve II. Pius Ankona'ya giderken kendisini buradan aldırtarak beraberinde götürmüştü. Daha sonraları II. Paul Kalixt'i Mathias Corvinus'a gönderirse de, tam o sıralarda Türk savaşına bir son vermiş olduğundan, Sultan'ın Hıristiyanlık'a geçmiş olan bu oğlundan da herhangi bir mucize beklenmedi. Buna karşılık, Osmanlı devletinde hâlâ taraftarları bulunan ve kendi dinini muhafaza etmiş olan bir şehzadenin devreye sokulması daha fazla başarı vaat etmekteydi. Bu anlamda Papa, 1490'da bir Türk kongresi toplanması için hazırlanır, ancak, Türkler'i öfkelendirmek istemeyen Venedik buraya herhangi bir temsilci göndermez.

1488/89 kışında Avlonya'dan hareketle Ancona yakınlarında karaya çıkan, Madonna die Pesaro dolaylarını yağma ve talan eden ve Ancona'yı Avlonya'ya amannameler ve hediyeler yollama zorunda bırakan 700 Türk, İtalya'da Türk savaşına karşı duyulan ilginin tekrar canlanmasına yol açar.

Toplanan kongrede bir harekat plânı kabul edilir ve delegeler hükümdarlarından yetki aldıktan sonra tekrar geri dönmek üzere dağılırlar. Ancak

araya giren bir olay bütün plânları bozar: Mathias Corvinus ölmüştür. Ölümünden sonra eski anlaşmazlıklar hemen tekrar ortaya çıkar ve Maximilian Macaristan'a saldırır ve bununla VIII. Charles arasındaki gerginlik had safhaya varır. Haçlı seferi için zorunlu olan hükümdarlar arası birlik ve beraberlik, kıyas kabul etmeyecek derecelerde azalmıştır.

Bu arada II. Bayezid, Cem'i Roma'da zehirletme teşebbüsünde bulunur. Suikastın akim kalması üzerine, Roma'ya bir elçi yollar. Elçi, 30 Kasım 1490'da varır ve bir mektup[49] ile 120 bin duka (Cem'in nezaret altında tutulması karşılığı olarak 3 senelik ödeme mukabili. Papalık kayıtlarından hareketle Thuasne'nin Ağustos 1492'de verdiği bilgiye göre, Cem günde 10 duka almaktadır) getirir. Papa, elçiyi kabul eder ve Sultan'ın yolladığı incileri, kıymetli taşları ve sair hediyelerini de alır.

İtalya'daki şartlar açısından bu olayın hiç de yadırganacak bir yanı yoksa da, Avrupa'nın geri kalan kısmında fevkalade alışılmadık bir etki yapar. Daha altı sene önce XI. Louis'nin, Reins-en-Provence kadar gelen ve Cem'in Kral tarafından nezaret altında tutulması karşılığı olarak para ödenmesi teklifi dışında[50], teslim edilecek olan azizlere ait kalıntıların listesini getiren bir Türk elçilik heyetini kabul etmeyi reddetmesi olayı hatırlanır. Fransa Kralı fırsat çıktıkça Marsilya'nın ticarî çıkarları için Tunus hakimi nezdinde girişimlerde bulunmuş olmakla beraber[51], Hıristiyan Avrupa'nın baş düşmanı olan II. Bayezid'in elçisiyle şahsen ilişki içine girmeyi bir kalemde açıkça reddetmekteydi.

VIII. İnnocent Bayezid'in elçisiyle Roma'da bulunan bütün sair elçilerin huzurunda Sultan'ın yaptığı teklifleri görüşürse de, elçinin Adriyatik'te barışı garanti etmekle beraber, Macaristan için böyle bir şeyi kabul etmek istememesinden ötürü önceleri her hangi bir uzlaşmaya varılamaz. Nihayet Papa, 120 bin dukanın kabulüne karar verir ve böylece Büyük Üstad'ın Cem hakkında Bayezid ile yapmış olduğu antlaşmayı da üstlenmiş olur. Bununla beraber Türk elçisi bu parayı Cem'le görüşmesine izin verilmesi halinde ödemek ister. Muhtemel bir zehirleme girişimini önlemek amacıyla, huzura kabul sırasında alınan geniş tedbirler hakkında müellif İnfessura şunları kaydetmektedir:

"Elçi, Cem'in bir tahta oturmuş olarak bulunduğu salonun kapısından girmeden önce, maiyetinde ve hizmetinde bulunanlar içinden bir Türk, elçiye

elinde bir bez olduğu halde yaklaştı ve onu bu bezle başından ayaklarına kadar, sanki baştan aşağı unlanmış ve tozlanmışçasına sildi ve daha sonra bu bezi öpmesi için elçiye uzattı. Elçi ancak bundan sonra içeri alındı... Ve elçi hemen elbisesinin bir yerinden kapalı ve mühürlü bir mektup çıkarttı ve bunu Cem'e gösterdi ve sonra bunu Cem'e takdim etmeden önce hemen diliyle dört bir yanını yaladı. Ve daha sonra elçi mektubun kesesini bizzat açtı ve mührünü kopardı, bu arada maiyetteki iki Türk kendisini dikkatle izlemekteydi. Ve mektup açıldığında, elçi tekrar bunun içini ve dışını ve arkasını diliyle yaladı. Ve bütün bunlar tamamlandıktan sonra maiyetindeki sözü edilen iki Türk mektubu aldılar ve bunu Cem'in kulağına okudular...".

Beğenmediği olayları meteorolojik olgularla ilişkilendirmekten hoşlanan İnfessura'ya göre, bunun cereyan ettiği günde, şehirde daha evvel hiç görülmemiş bir şekilde endişe verici ve fırtınalı bir havanın hüküm sürmüş olması dikkat çekicidir. Bir yağmur yağmakta, bir kar atıştırmakta ve daha sonra hava doluya çevirmekte, bu arada etraf kararmakta ve sürekli olarak acı soğuk bir fırtına esmektedir.

Elçi, Cem'in hayatta olduğuna kani olduktan sonra, Papa'ya parayı verir ve kendisinin cevabî mektubunu hamilen Roma'yı terk eder[52]. Paranın kabulüyle birlikte, vaktiyle Büyük Üstad'ın onaylamış olduğu, Cem'in nezaret altında tutulmasıyla ilgili sözleşme yürürlüğe girmiş olmakla beraber, İnnocent, henüz sanki daha kararını vermemiş izlenimi takınır. Metbû' hükümdarlarıyla istişarede bulunmaları akabinde, meseleyi Hıristiyan devletlerin elçileriyle müzakere etmek istemektedir. Ancak bu uzun zaman alacağından, Türk elçisini bir mektubuyla beraber geri göndermiştir. Hükümdarların cevabını Sultan'a bildirecektir. Elçiye, Cem'i görme imkanı vermiştir...

Papa'nın parayı kabul etmesi, Papalık'ın saygınlığının artmasına yol açabilecek olan Türkler aleyhindeki bir girişime imkânsız görüntüsü veren siyasî karmaşanın bir sonucudur. Devamlı para sıkıntısı çekmekte olan VIII. İnnocent, Osmanlı devletinden senelik ödemeler kabul eden bir hale gelme kararını fazla direnmeden verir. Bu ödemelerin ne derecelerde yüksek bir meblağ oluşturmakta olduğu, İtalyan devletlerinin 1492 senesi gelirlerine bir göz atılmasıyla daha iyi anlaşılır[53]:

Venedik	1.000.000 Duka	Urbino	50.000 Duka
Milano	600.000	İmolo ve Forti	30.000
Napoli	600.000	Piombino	20.000
Floransa	300.000	Lucca	20.000
Papalık	200.000	Pesaro	15.000
Ferrara	120.000	Carpi, Corregio	15.000
Ceneviz	100.000	Faenza	12.000
Savoya	100.000	C. d'Asti	12.000
Bologna	60.000	Saluzzo	10.000
Siena	60.000	Camerino	10.000
Mantova	60.000	Rimini	10.000
Montferrat	50.000		

Bu durumda Osmanlı devletinin yaptığı senelik ödeme, Ceneviz'in senelik gelirinden daha yüksektir ve Papalık sabit gelirlerinin ise % 60'ına tekabül eder. Tediyesi beklenen senelik ödemeler zengin Ferrara'nın senelik gelirlerinin üçte birine eşittir. Papalık'ın muntazam gelirlerine dahil olduktan sonra ise, artık bu büyüklükteki bir meblağ bağımlılıkla eş anlama gelmekteydi. Böylece -aynı değerde başka bir gelir kaynağı yaratmadan- bundan vaz geçmek düşünülemez olmakta ve Cem ile yapılan ticaret sürdükçe, Papalık'm Osmanlı devletine karşı tutumu ilk ve son defa olmak üzere belirlenmiş bulunmaktaydı. Papalık'ın Türk politikası, artık Sultan'ın Papalık politikası haline gelmiştir.

Sultan'la uzlaşmadan önce Papa, Mısır'la görüşmeler sürdürüyordu. Kayıtbay devamlı olarak kendisine, Cem'le beraber başa geçerek Türkler'e karşı savaşmayı teklif etmekte ve "haçlı seferine katkı" olarak da 200 bin duka vermeyi önermekteydi. Fakat, kendi konumunu sağlamlaştırmak ihtimali karşısında, Avrupa'nın Roma'yla barışık halklarının başında olarak göz kamaştırıcı bir eyleme kalkışıp, Osmanlı devletinin zayıflamasına yol açmanın Papa'ya ne faydası olurdu? Hayalleri Roma'daki Türk kongresiyle beraber yıkılıp gittiğinde, Osmanlı devletiyle barışını yapar ve şartların müsait gelişmesi halinde kısa zamanda 200 bin dukanın üstüne rahatlıkla çıkabilecek olan senelik ödemenin keyfini sürer.

Daha 1487'de, Mısır'a elçi olarak gitmiş bulunan Malfoto, Lorenzo'yu, Cem'in güçlü ve savaşa hazır bir hükümdara (Mathias Corvinus kastedilmektedir) teslim edilmesi amacıyla Papa'ya başvurmaya teşvik etmek üzere Kahire'den Floransa'ya varmış bulunuyordu. Lorenzo, yalnız bu önermeyi değil, aynı zamanda halifenin bir mektubunu da Papa'ya iletir. Halife, tüm diğerlerinin kendi çıkarını gözeterek sükût ile geçiştirdiği şu hususu uygun görmediğini en sonunda açığa vurmaktaydı: Büyük Üstad Cem'e serbest dolaşma ve sığınma hakkı güvencesi vermiş olmakla beraber, sonradan sözünü tutmamıştır. Şimdi bunu yerine getirmek ve Cem'e hürriyetini iade etmek Papa'ya düşmektedir. Papa 1489'da, elçisi Cavoni'yi, Kayıtbay'ın Cem'in kendisine teslim edilmesine karşılık 600 bin duka ödenmesiyle ilgili teklifine açıklık getirmek üzere Kahire'ye yollamıştı. Cavoni, Büyük Üstad Aubusson'u bu teklif hakkında bilgilendirmek ve böylece ona, kardeşinin nezaret altında tutulması karşılığı olarak Bayezid'in yaptığı ödemeleri daha da artırmak imkânını vermek için Rodos üzerinden seyahat eder. Ancak, Bayezid böyle bir arttırmayı onaylamaz. Kahire'de ise, Cem'in nasıl kullanılacağına ve "haçlı seferine katkı" bedelinin ne kadar olacağına dair bağlayıcı bir söz alamayan Cavoni tekrar geri döner.

Roma'daki Türk kongresine bir Mısır delegesi de iştirak etmiş bulunuyordu. Bu ise dinî önyargıların yalnızca Avrupa'da çöküş halinde olmadığının bir başka kanıtıdır. Mısır delegesi yalnızca 200 bin duka değil, fakat aynı zamanda mübarek makamların da devrini teklif etmekteydi. Ancak, Mısır'ın Osmanlı devletine karşı sürdüreceği bir savaş, Avrupa'da en iyi niyetle bile artık bir "haçlı seferi" olarak gösterilemezdi ve bu durumda Papalık Hıristiyan dünyası içindeki önderlik konumunu zorlukla güvence altına alabilirdi.

Sonunda Kayıtbay tehditlere girişir. Mısır'ın İspanya'daki Müslüman takibatına karşı misillemelerde bulunacağını bildirmek üzere Kudüs'ten iki rahibi Roma'ya gönderir. Ancak bu tehditler, Bayezid'in önerdiği senelik ödemeler kadar ağırlığını hissettirmez.

Gırnata'nın 2 Ocak 1492'de Ferdinand tarafından fethi, trajik olayların çıkış noktasını teşkil edecek olsa da Roma halkı tarafından mutlu bir olay olarak kutlanır. İtalya'nın yüzyıllar sürecek boyunduruk altına alınma sürecine yol açacak olan güçler artık işbaşındadır. Kısa bir zaman içinde başlayan Müslümanlar'ın sürülmesinin İspanya nüfusunun altıda birinin kaybına sebebiyet vermesi ve koyun yetiştirmesine geçilmesinden ötürü uzun zaman-

dır sıkıntı içine düşmüş olan tarımsal hayatı çökertmesi, Fernidand'da, Güney İtalya'nın verimli tarım topraklarının ele geçirilmesi, özellikle hububat deposu olarak gittikçe önem kazanan Sicilya'nın askerî yönden daha iyi güvence altına alınması arzusunu uyandırır. Roma'da halk "imânsızlara" karşı kazanılan zaferi kutlarken, uzak görüşlü Ferrante uzun zamandan beri ülkesini tehdid eden tehlikeyi fark etmiştir ve nefret ettiği Ferdinand'a karşı İspanya'daki Müslümanlar'ı desteklemiş[54] olmakla beraber, başarı kazanamamıştır. İspanyol Müslümanları tıpkı Türkler gibi Avrupa politikasının bir unsuru haline geldiler ve bunların sürülmesi geniş tepkiler oluşturmaksızın gerçekleşmedi.

Yine 1492 senesinde Napoli Kralı Papa'yla barış yapmıştır ve şimdi "Türk tehlikesi" (bu sona eren orta çağların en sevilen resmî ifade tarzıdır) sebebiyle onunla irtibat kurar. Öne sürülen bahane ise güttüğü muhtemel amacının önemini azaltmaz. Bayezid, hemen Napoli ve Roma'ya bir elçi heyeti yollar ve bu 31 Mayıs 1492'de Ebedî Şehir'e vâsıl olur. Türkler beraberinde Papa'ya değerli bir kutsal kalıntı getirirler. Bu, Longinus'un çarmıha gerili İsa'nın böğrünü delerek yaraladığı kargıdan bir parçadır. Bayezid isabetli bir seçim yapmıştır. Aynı zamanda şeref getiren ve parasal bir değeri olan böyle bir hediye takdimiyle, onu hem ululamakta hem de ahlaken ifsad etmekteydi. Venedikli bir tacire, İsa'nın pelerininin ve diğer bazı kutsal kalıntıların satın alınmasıyla ilgili olarak bir Rum'la pazarlık yapmak ve yalnızca pelerin için 10 bin dukaya kadar teklifte bulunulmak üzere Venedik tarafından verilmiş olan ruhsat, kutsal kalıntıların o sıralardaki değeri hakkında bir fikir vermektedir[55]. Papa İnnocent ise, bu hediyenin ne anlama geldiğini kavramış olduğunu göstermekte gecikmez. Tertiplenen âyin alâyı merasimiyle karşılanmasından sonra Kutsal kalıntı, âdet hükmüne girmiş bütün uygulamaların hilâfına muhafaza edilmek üzere St. Peter katedraline değil, bizzat kendisinin hususi dairesine yerleştirilir.

Papa, Türk elçilik heyetinin başkanına, Sultan'ın Hıristiyan ülkelerine saldırmayı düşünmesi halinde, Cem'in Bayezid'e karşı eyleme gireceğini ifade eder. Ayrıca, bunu sözlü olarak bildirmek üzere İstanbul'a bir elçi gönderir. VIII. İnnocent, değerli kutsal kalıntıyı paraya dönüştürme aşamasına gelemedi. 16 Temmuz 1492'de, tereke tanzimi sırasında kardinaller, kutsal kalıntıyı ağır hasta olan Papa'nm odasından alarak St. Peter katedraline gönderirler. Bunu bugün de orada görmek mümkündür. Dokuz gün sonra ise Papa ruhunu teslim eder.

Dokuzuncu Bölüm

PAPALIK-TÜRK ÇIKAR BİRLİĞİ VE İTTİFAK POLİTİKASI

(VI. Alexander - II. Bayezid)

VI. Alexander ile beraber kutsal tahta, kendine özgü her türlü özellikleriyle Papalık dönemini zengince dolduran, takip ettiği, ancak kendi şahsını bağlayan ve müessese olarak Papalığı iltizam etmeyen Türk politikası, genelde öncesi ve sonrası olmayan bir perdelik oyunun sadece emsalsiz bir gösterisi olarak görülen bir Papa çıkar. Hıristiyan geleneklerinden kopmayı böyle köklü bir şekilde gerçekleştirecek, "sıra dışı" bir varlığın Aziz Petrus'un tahtına oturmasına ihtiyaç duyulmakla beraber, görüleceği üzere, Papalık'ın Türkler'le uzlaşması tamamen Borgia Papaları'mn şahsına bağlı değildir. Alexander'in Türkler'le olan münasebeti, Türkler'le uzlaşmak zincirinin yalnızca bir halkasıdır ve bu zincirin diğer halkaları, XVI. yüzyılın gerek Papalar'ı gerekse dünyevî hükümdarları tarafından oluşturulur. Alexander'in politikası, seleflerinin yoğun İtalyan-Türk ilişkileriyle ve Türkler'e karşı takip ettikleri siyasetle hazırlık safhası geçirir ve şimdi Hıristiyanlığın başı, siyaset tarzını dinin temel ilkelerinden ayırır ve Roma'daki bu yeni ve gerçekçi tutumla Türk meselesinin ele alınması yeni ufuklar açar.

Papalık tahtına oturduktan hemen sonra Alexander, kendini selefleri zamanında başlatılmış olan Türkler'le irtibat halinin içinde bulur. Elçi Valori 16 Ocak 1493'de Floransa'ya, Papalık elçisi Buzardo'nun İstanbul'dan Roma'ya avdet ettiğini, Sultan'ın, Cem'in nezaret altında tutulması karşılığı olarak yapılan senelik ödemenin duhûlde kalan kısmının tediyesinden vazgeçtiğini ve büyük ölçüde silahlandığını bildirmekteydi[56].

Türk gelir kaynağından vazgeçilmesi fikri, seleflerine nazaran Alexander için daha uzak bir düşünceydi ve Rodos şövalyeleri Büyük Üstadı'nın, yeni Papa'nın zekâ ve güvenilirliği sayesinde Doğu Akdeniz'in Türk hakimiyetinden kurtarılmasına muvaffak olması dileği, muhakkak ki haçlı seferi politikası anlamında herhangi bir kıymet ifade etmemekteydi.

Borgia Papası döneminde Cem'in ortaya çıkmasından, önceki dönemlere nazaran çok daha az endişe etmesi gerektiğini gayet iyi bilen II. Bayezid, tekrar ileri harekâta geçer, 1493'de Hırvatistan'a girer ve Zengh'i muhasara eder. Böylece savaş bölgesine tehlikeli bir şekilde yaklaşan Venedik, bir haçlı seferine tekrar ilgi duymaya başlar ve Papa'dan Cem'i sahneye çıkartmasını taleb eder. Alexander, Türkler'in ileri harekâtına engel olmaları amacıyla görüşmelerde bulunmak üzere İstanbul'a iki elçi yollar. Venedik'e yazdığı bir mektubunda ise, Zengh kumandanının Papalık bayrağını görünür hiçbir yere dikmemesi ricasında bulunur. Tabii ki Cem sebebiyle bu rica etkisiz kalmaz[57]. Ayrıca, bazı Papalık askerlerinin de savunmasına iştirak ettikleri şehrin elden çıkışından üç ay gibi uzun bir zaman sonra -yani iş işten geçtikten sonra*-, Türkler'e karşı bir koalisyon kurulması amacıyla İtalyan ve bazı diğer hükümdarlara birer mektup yollar. Kayzer Maximilian'dan ise hangi büyüklükte bir kuvvetle yardıma geleceğini ve haçlı seferine dair önerilerini bildirmesini rica eder.

Aynı sıralarda, 11 Haziran 1493'de, pek çok defalar Papalık nezdinde ortaya çıkmış olan bir Türk elçisi Hazma Bey Roma'ya gelir ve bir sene önceki seçiminden ötürü Papa'ya bir kutlama mektubu getirir. Aynı zamanda kendisine duhûlde kalan 40 bin duka ödenen Papa ise, Hırvatistan'a yapılan saldırıyı sükût ile geçiştirerek, Sultan'ın Hıristiyanlar'a karşı düşmanca bir tutum içine girmeyeceğini umduğu cevabını verir. Elçiye, Cem'i ziyaret izni verilmiş ve iyi durumda olduğuna kanaat getirmiştir. Papa seçilmesi münasebetiyle tebrik edilmesine ise teşekkür etmektedir[58].

25 Ocak 1494'de Napoli Kralı Ferrante ölür. Böylece netameli Napoli meselesi tekrar gündeme gelir. Daha 1493 senesi Ağustos'unda, VIII. Charles'ın elçisi Peron de Baschi Roma'ya gelmiş ve Napoli'nin efendisine temlik edilmesi ricasında bulunmuştu. Alexander ise, cevabını sürüncemede bırakmış ve elçi bir başarı elde edememiş olarak Roma'yı terk etmişti. Bu başarısızlık, XI. Louis'nin bilinçli olarak iyi bir eğitimden geçirmediği, beyninde şövalyeler devri romantizminin çok büyük bir yer işgal ettiği ve biraz da hayalperest olan bu genç Fransa Kralı'nın, Napoli yoluyla Güney İtalya'dan İstanbul'a, oradan da kutsal topraklara kadar uzanacak bir haçlı seferi tertiplenmesi arzusuna kuvvet verir. Bir zamanlar Anjou hanedanının

* "qui va piano va sano"

hakimiyetinde olan Napoli krallığını ele geçirdikten sonra, "imânsızlara" karşı savaş açabilecektir. Zamanın şartlarına ters düşen bu tahayyülleri, İtalya'nın müreffeh haliyle büyülenen ve ekseriyetle para sıkıntısı çeken bu kralın buraya yönelik sefer plânında şüphesiz aynı derecede önemli bir rol oynar. Fransa'daki güçlü direnişe rağmen Charles niyetlerini gerçekleştirmeye girişir. Arka cephesini güvence altına almak için, Flander ve Roussillon'da babası tarafından yapılan fetihleri 1493'de Maximilian'a ve İspanya Kral ve Kraliçesi'ne terk eder.

Gösterdiği gayret İtalyan siyasi mültecileri (fuorusciti) tarafından para ve tavsiyelerle desteklenir. Caponi, Floransa cumhurunu tekrar kurmayı arzular. İnnocent tarafından yüz üstü bırakılan Napoli baronları ise mülklerine tekrar ele geçirmek isterler ve ileride II. Julius adıyla Papa olacak olan Giulio della Rovere, Roma'da toplanacak bir konsil vasıtasıyla, sevgi dolu bir ifadeyle *domuz* diye andığı, VI. Alexander'i Papalıktan atmaya niyetlenir.

Charles'ın teşebbüsü, Fransa Kralları'nın geleneksel politikalarından ayrılma anlamına gelir ve bu, ne yakın konumda olan ne de hayatî önem arzeden bir nüfûz sahasına yapılan bir sıçramadır. Bu, orta zamanlara has tahayyüllerden kendini henüz kurtarmış, başlangıçta haçlı seferi olarak düşünülmüş, fakat daha sonra Milano için verilen onlarca senelik mücadelenin neticesinde, I. François'nın V. Karl'a karşı oluşturduğu Türk ittifakıyla sonuçlanacak olan yeni bir politikaya, coğrafî olarak bakıldığında bu günkü güne kadar geçerliliğini koruyan Şark'la yapılan ittifak politikasına bir girizgâhtır.

Charles'ın başlattığı İtalya politikası, aynı zamanda İspanya ve Avusturya'nın birbirine yakınlaşmasını sağlar. Her iki ülkenin hanedanı kendi vârislerine sahiptir ve birbirinden ayrı olarak varlıklarını koruyabilirlerse de, VIII. Charles'ın politikasının halefi XII. Louis tarafından da takip edilmesi karşısında, taht varisleri olan Güzel Philip ile Johanna'nın evlenmeleri uygun görülür. Bu izdivaç ve önceden tahmin edilemeyen gelişmeler -daha sonra V. Karl için olumlu neticeler verecek olan ölümler ve böylece kendisine intikal eden miras-, Türk imparatorluğunun karşısında, Hind Okyanusu'ndan Cezayir'e ve Avusturya'ya kadar uzanan üç kıt'ada yer edinmiş muazzam bir imparatorluk halinde aynı cesametle duran, V. Karl'ın evrensel monarşisinin başlangıç noktasını teşkil eder. Bu kadar küçük bir taşın bu kadar büyük bir çığın oluşumuna yol açması tarih içinde herhalde ender görünen bir olaydır.

Karl, başında Paleologlar'ın ve Kudüs Krallığı'nın tacını birlikte taşımayı arzular. Bunlardan ikincisi, Kayzer II. Friedrich'in karısı İsabella vasıtasıyla Napoli tacına intikal eder. İsabella'nın babası Johann Kudüs Kralı unvanını taşımaktaydı (aynı sıralarda Kıbrıs'ta Lusignan hanedanı da aynı unvanı kullanıyordu). Diğerini ise Karl, kardinal Gurk vasıtasıyla edinir. 6 Eylül 1494'de kardinal Gurk, Roma'da yaşamakta olan Paleologlar'ın son imparatoru Konstantin'in yeğeni Andreas'tan, 1453'de ölen amcasının tacı üzerindeki haklarını 4300 duka karşılığında satın alır. Ancak, Bütün Rusların Hükümdarı III. İvan'ın 1472'de son Paleologun kızı Zoe (Sophie) ile evlenmesinden beri kendisini Doğu Roma İmparatorluğu'nun meşrû' vârisi olarak görmesinden ötürü, bu hukuksal unvanın değeri de şüphe götürür durumdaydı. Papalık bu izdivacı, kiliseler arasındaki ayrılığı aşmak ve Moskova'yı kendi nüfûzu altına almak boş ümidiyle desteklemişti.

İtalya seferi öncesinde Charles, "Sarazenlere" karşı zafer kazanılması için ülkesindeki bütün kiliselerde âyin alayları tertiplenmesini ve dualar edilmesini buyurur. -Duruma göre davranma yeteneği iyi bilinen bir saray falcısı olan- Bordeaux'lu Guilloche ise Charles'a, deniz aşırı gideceği, Yunanistan Kralı olacağı, Kudüs'e kadar ilerleyeceği ve Zeytindağ'a ayak basacağı kehanetinde bulunur.

Bir dizi olaydan ötürü, Charles'ın samimi niyetinin bir haçlı seferine girişmek olduğuna en küçük bir şüphe duyulmamalıdır.

Harekete geçmeden önce Auvergne baş rahibi Guy de Blanchefort'u ve Milano yakınlarındaki kilise mülkünün mutasarrıfı olan Jacques Brunet'yi, Şarkla ilgili her türlü konuya fevkalâde hâkim olan Büyük Üstad'ın, krala tavsiyelerde bulunmak üzere İtalya'ya gelmesini rica etmesi için Rodos'a gönderir. Aubusson, II. Bayezid'i öfkelendirmemek için kararını sürüncemede bırakır. Draç başpiskoposunun Arnavutluk'ta bir ayaklanma tertip edilmesi hakkmdaki teşvikini benimsemesi de, kralın haçlı seferi niyetine başkaca bir delildir. Ayaklanan Hıristiyanlar ise 1495'te yüzüstü bırakılmış olarak Sultan'ın intikamına terk edilirler[59].

Charles Napoli'ye varır varmaz hemen, ülkesindeki tüm gemi marangozlarının, Şark'a yapacağı seferde kullanılacak gemileri inşa etmek üzere yanına gelmelerini emreder. Her zaman olup bitenlerden en iyi bir şekilde haberdar olan II. Bayezid, kralın bu niyetini ciddiye alır ve hararetle

gemi inşasına girişir, Rumeli ve Anadolu'daki askerî birliklerini Edirne ve İstanbul'daki esas karargâhının savunması için çağırır. Mora'dan ve bir çok adalardan Türkler başkente doğru kaçarlar. Ve Venedikli kaptan Grimani, Lepanto önlerinden geçtiğinde, bunları Fransızlar sanan Türkler, sahili ve kaleyi terk ederek kaçışırlar[60].

Böylece, bir Papa'nın yalnızca haçlı seferine mani olmak için bütün imkânlarını seferber etmekle kalmadığı -IX. Gregor afaroz edilen II. Friedrich'in haçlı seferi tertiplemesini engellemeye teşebbüs etmiş ve IV. Klemens de, IX. Louis'nin bir haçlı seferine kalkışmasına hiç olmazsa başlangıçta karşı çıkmıştı-, fakat aynı zamanda, Hıristiyanlığın başının haçlı seferine karşı Sultan'dan yardım isteğinde bulunması gibi, alışılmadık bir durum ortaya çıkar. İtalyanlaşmış bir İspanyol olan Borgia idaresindeki dönemin Papalığı, çok büyük ölçüde bir İtalyan gücü haline gelmişse, bu, Kutsal Taht'ın ilâhî otoritesinin tam da 1493'de bütün açıklığıyla tekrar ortaya çıkmasıyla kendisini gösterdi. Ferdinand ve İsabella, yeni sömürgeler sebebiyle Portekiz ile aralarında oluşan anlaşmazlıklar için, devletler hukukunun en üst otoritesi ve bir hakemi olarak Alexander'e başvurmuş bulunuyorlardı. Böylece Papa, 4 Mayıs 1493'te, çatışan sömürge güçleri arasında nüfuz bölgelerini bir sınır hattıyla tesbit etmiştir. Bu bölüşüm hattı, daha sonra yapılan Tordesillas antlaşmasında biraz değişikliğe uğramış olmakla beraber, Yeni Dünya'nın tüm toprak sorunlarının çözümüne esas teşkil edecektir.

VIII. Charles Napoli Kralı'mn ölüm haberini alır almaz, hemen Roma'ya elçi yollar ve aynı zamanda kardinal Giulio ile ilişki kurar. Elçiler, Papa'nın Alfonso'yu Ferrante'nin halefi olarak tanıması halinde, konsilin toplantıya çağrılması tehdidinde bulunacaklardı. Alfonso ise Papa'nın gözüne girmeye çalışır ve selefinin reddettiği vergileri öder. Bu -ve Charles'ın İtalya'da güçlenebileceğinden endişe etmesi- Alexander'i, daha Şubat ayında Fransa Kralı'nı Napoli'ye karşı girişimlerde bulunmaması için uyarmaya sevkeder. Oysa, daha önceki sene kendisinin İtalya'ya gelmesini taleb etmişti[60a]. Charles'a yazdığı bir mektupta Papa, Hıristiyan ülkelerinin Türk tehlikesine karşı birlik içinde olmalarının acil bir zaruret arzettiği bir zamanda, Fransızlar'ın girişmiş oldukları silahlanmaya karşı duyduğu hayranlığı dile getirir. Ancak, bizzat Papa'nın bu Türk tehlikesine ne kadar inandığı, kısa zamanda ortaya çıkacaktır.

Mart ayında Alexander, Alfonso'yu Napoli Kralı olarak tanır. Selefi İnnocent'in Alfonso'yu Kalabriya Dükü (dolayısıyla tahtın varisi) olarak tanımış olmasını, bu tutumuna gerekçe olarak gösterir. Bu kararın altında gerçek niyeti az çok ifşa eden sebep ise, -politik beklentiler bir tarafa bırakacak olursa- Papa'nm oğullarına yeni kralın önemli menfaatler sağlamasıdır. Fransız elçisi tanıma için genel olarak Papa'nın çocuklarına prenslere layık bir hayat sürdürme vaadinde bulunurken, Alfonso daha da fazlasını sağlamaya gayret eder. Jofré Borgia, beraberinde Squillace prensliği yanında senelik 40 dukalık bir gelir getiren, Alfonso'nun kızı Sanza ile evlenir. 8 Mayıs'taki taç giyme töreninde hazır bulunan Juan Borgia, Tricarico prensliğini ve senelik 10 bin dukalık tahsisata sahip olur ve ayrıca Ferdinand'ın kuzenlerinden biri olan Enrique Enriquez'le evlenir. Cesar Borgia ise zengin gelir kaynaklarıyla nasiplenir ve Papa da, çocuklarını ihmal ettiği kaygusuyla kendi kendini suçlama gereğini duymaz.

Bu arada kardinal Giulio Fransa'ya gitmiş bulunuyordu. Temmuz'da orada, Napoli meselesinin bu şekilde sonuçlanmasından ötürü fevkalade kızmış olan kralla, Roma'da Papa'nın mahkemeye sevk edilmesi ve kilisenin bir düzenlemeye tâbi tutulması imkânlarını görüşür. Bir İtalyan seferine ise Charles Mart'tan beri kararlıdır. Milano ile ittifak halinde, önce Napoli'ye karşı bir deniz harekâtı plânlar. Orleans Dükü donanmayı Ceneviz'den hareketle yola çıkartacak ve aynı zamanda Salerno prensi de Alfonso'ya karşı ayaklanacaktı. Ancak iş bu aşamaya gelmez. Napoli filosu -kısa bir zaman içinde Milano Dükü olacak olan Ludovico Moro'yu teessür içinde bırakarak- Ceneviz önlerine gelir ve yaklaşık 30 bin kişilik bir orduyla Charles 1494 sonbaharında karadan Napoli'ye doğru muzaffer bir yürüyüşe geçer. Mayıs'ta Roma'ya varan Fransız elçileri, Colonnalar'ı ve Roma çevresindeki sair baronları Charles'ın yanına çekmiş olarak çoktandır sefer hazırlıkları içindeydiler. Papa ise şimdilik Alfonso'nun dışında başka bir müttefike sahip değildir ve müttefik seçiminden, konuya önyargısız yaklaşmakta olduğu özellikle anlaşılıyor. Hıristiyan geleneğinden köklü bir şekilde kopmuş ve Türkler'i politik hesaplarının içine dahil etmiştir. Hıristiyan ideolojisinden esaslı bir uzaklaşmayla böyle bir tutum içine girmek bu Papa'nm alın yazısı olmuşsa, buna, mevcut zihniyeti gözden geçirmeye zorlayan siyasî şartlardaki köklü değişimi de ilave etmek lâzım gelir.

Sultan'ı kendisine müttefik yapan bir adımın, hem de bir Papa tarafından atılmış olması hayret verici bir şeydir ve birkaç sene sonra I. François Kanuni'yi yardıma çağırdığında ve onunla ittifak yaptığında, V. Karl, püskürtmeyi bildiği göstermelik öfkeyle, devrinin siyasî eğilimini gayet iyi kavradığına bir delil olan Borgia Papasının bu emsâl olayını görmezlikten gelmeye gayret gösterir. Türkler'e karşı takip edilen bu politikada, kendine şimdi açıkça yol açan bu değişim, bir Türk düşmanlığı zihniyetinin idâmesini, hatta haçlı seferi fikrinin beslenmesine devam edilmesini katiyen dışlamaz. Ancak siyaset gittikçe daha da artan bir tarzda dine karşı üstünlük kazanır ve İspanya'nın II. Philip'i dahil olmak üzere hiçbir Avrupa gücü bu idrak ve hükme devamlı olarak mukavemet gösteremez. Avrupa'nın Türk politikası, dine riayetten ötürü istendiği kadar Hıristiyanlık örtüsü altına gizlenmiş olsun -özellikle I. François takip ettiği Türk politikasını, Hıristiyanlığın ve kutsal yerlerin çıkarlarını koruma perdesi altına gizlemeyi ustalıkla becerir-, Türkler'le yakınlaşma gerçeğinin yalanlanması mümkün değildir ve Osmanlı imparatorluğu çok sayılardaki doğrudan veya vasıtalı etkileriyle Avrupa devletleri arasındaki güç oyununun önemli bir parçası haline gelir. Avrupa sahasına bu giriş İtalya üzerinden gerçekleşir. 1494'te Sultan'ı yardıma çağırmış olan Papa gibi, 1499'da Milano Dükü, 1500'de Napoli Kralı da aynı şeyi yapar. Papa tarafından açılan yol, diğerleri tarafından da daima kullanılır. Türkler önceleri İtalyan politikasının bir unsuru olmuş, Viyana'ya doğru yöneldikleri daha sonraki günlerin birinde ise, Kuzey İtalya Avrupa politikasının anlaşmazlık konusunu teşkil etmiş ve böylece Berberî filolarıyla beraber Türkler de, tesirlerinin sadece İtalya ile kısıtlı kalmayacağını göreceğimiz üzere, Avrupa devletler sisteminin faal bir üyesi haline gelmiştir.

1494 Mayıs'ında Papa, Sultan'a yeni müttefiki Alfonso'yu tavsiye eder. Alfonso, yalnızca kendisinin bir akrabası değil, aynı zamanda bir dostudur ve onun meseleleri, Papa olarak bizzat kendi meselesiymiş gibi aynı derecede önemlidir[61]. Alfonso ise Osmanlı devletiyle zaten ilişki içindedir ve elçisi Pandone, Fransa'da VIII. Charles tarafından kabul edilmediğinde, Fransa'da başarısız kalması halinde İstanbul'a doğru yola çıkması ve orada Alfonso'ya yardım için 6000 kişilik bir kuvvetin verilmesi talebinde bulunmasıyla ilgili olarak, kendisine verilen talimatın ikinci kısmını yürürlüğe sokar[62]. Aynı sıralarda ve hatta Alfonso'yu Sultan'a tavsiye ettiği aynı saatlerde, Fransız

elçisi Aubigny ve Brissonet, Alfonso'nun Türkler'i yardıma çağırabilecek durumda olmasından ötürü, Napoli'ye karşı herhangi bir girişimde bulunulmaması için Papa tarafından ikaz edilir! Böylece VI. Alexander, Alfonso'nun kendi başına davrandığı izlenimini de vermek istemekteydi...

Papa, Venedik, Maximilian ve Ferdinand'ın aracılığıyla VIII. Charles'ı niyetlerinden vaz geçirmek için nafile girişimlerde bulunur. Papa'nın riyasetinde toplanan mecliste okunan ve Charles'la ittifak içinde bulunan Ludovico Moro'nun kardeşi kardinal Ascanio Sforza dışında tüm kardinallerin onayladıkları, Charles'a gönderilen uyarı mektubu da arzu edilen değişikliği sağlamaya yetmez.

Birkaç gün sonra Papa geleneksel politikayı, belirli bazı siyasî amaçların gizlenmesine hizmet etmek üzere arada bir an için geçici dönüşlerde bulunsa bile tamamen terk eder. Haziran'da ise Cenevizli Giorgio Buzardo'yu Sultan'a yollar ve kendisine bu seyahati için şu talimatı verir:

"Elçimiz ve mu'temedimiz Giorgio Buzardo için Papa VI. Alexander'ın talimatı. Buna göre, buradan mümkün olduğu kadar sür'atle hemen hareket ederek, pek kudretli Büyük Türk, Sultan Bayezid'e gidecek ve onu nerede olursa olsun bulacaksın. Kendisini gerektiği şekilde selamladıktan ve Allah sevgisini hatırlattıktan sonra, bizim adımıza kendisine; Fransa Kralı'nın, Milano, Portekiz, Normanlar ve sair kavimlerin yardımlarını almış olarak, çok büyük bir kara ve deniz kuvvetiyle majestelerinin kardeşi Cem'i elimizden almak için Roma'ya gelmeye ve ayrıca Napoli krallığım ele geçirmek ve kendisiyle kan bağı ve dostlukla bağlı olduğumuz Kral Alfonso'yu yerinden etmek üzere hazırlanmakta olduğunu bildiriniz.

Ayrıca, bize tâbi ve boyun eğmiş ve bize senelik vergi vermekte olmasından ötürü kendisini savunmayı önemsemekteyiz. Büyük babası ve Kral Ferrante'nin yerine geçen Alfonso'nun tahta çıkışından bu yana 63 seneden fazla bir zaman geçmiştir ve bunların hepsi, seleflerimiz ve bizzat bizim tarafımızdan adı geçen krallığın tahtına oturtulmuş ve başlarına taç giydirilmiştir. Bu sebepten ötürü Fransa kralı bize düşman kesilmiştir. O, yalnızca Sultan Cem'i esir almaya ve Napoli krallığını ele geçirmeye değil, fakat aynı zamanda majestelerinin topraklarını istila etmek üzere Yunanistan'a çıkmaya hazırlanmaktadır ki, bu husus majestelerinin malumu olmalı-

dır. Ayrıca, Sultan Cem'in bir filonun eşliğinde Türkiye'ye yollanacağından bahsedilmektedir.

Direniş göstereceğimizden ve Fransa kralının üstün kuvvetlerine karşı kendimizi savunmak zorunda kalacağımızdan, hiçbir şeyi ihmal etmek istememekteyiz ve iyi hazırlanmaktayız. Bunları yapmış olduğumuzdan ve çok büyük masraflarda bulunmamız icab ettiğinden, aramızdaki dostluğa tamamen güvenerek, böyle sıkışık bir zamanda bize yardım etmesi için Sultan Bayezid'e yönelmek zorundayız. Bizim adımıza, kendisini uyarmak ve büyük bir ısrarla, silahlanmamızın ve masraflarımızın zamanında karşılanması için vâdesi önümüzdeki Aralık ayının son gününde sona erecek olan 40 bin Venedik altın dukasının (kast edilen Cem için yapılan son ödeme tarihidir), bu senenin ödemesi olarak bize mümkün olduğu kadar çabuk tediye edilmesi ricasında bulunmalısınız.

Şu sıralarda kendisine yük olmak istememekle beraber, bu suretle majesteleri bize büyük bir iyilik yapmış olacaktır. Fransa Kralı'nın bize ve majestelerinin kardeşine karşı olan niyetlerinde başarılı olmaması için gösterdiğimiz direnişte sarf ettiğimiz güç ve gayret hakkında kendisini bilgilendirmek istemekteyiz. Fransa Kralı deniz ve kara gücü itibariyle bizden çok üstündür ve bize yardım etmeyi kabul etmeyen Venedikliler'in desteğinden de mahrum bulunmaktayız. Üstelik bunlar düşmanlarımızla yakın ilişki içindedirler ve bize karşı düşmanca hisler beslediklerini tahmin etmekteyiz ki, bunların bu tutumunun bize zararı büyük olacaktır.

Venedikliler'i yanımıza çekebilmek için, kendilerini bu hususta bilgilendirecek olduğun Türkler'in aracılığından başka bir çare bulamadık.

Ayrıca, eğer Fransızlar başarılı olacak olurlarsa, kardeşi Cem'in kaçırılmasından ve kendisine karşı sefere büyük bir gayretle devam edileceğinden ötürü majesteleri için de büyük bir tehlike söz konusu olacaktır. Ve bunlar, çok güçlü hükümdarlara sahip olan İspanyollar'm, İngilizler'in, Maximilian'ın, Macar, Leh ve Bohemya'nın yardımlarını temin edeceklerdir. Majestelerini, Fransa Kralı'nın, kardeşi Sultan Cem'i ele geçirmek için Roma'ya gelmeye ve Napoli Kralı'na ve nihayet deniz ve karadan bizzat kendisine karşı harekete geçmeye hazırlandığını bildirmek üzere Venedik'e hemen bir elçi yollamaya teşvik ve bunu rica etmelisin -Bütün bunları ise, aramızdaki karşılıklı gerçek ve samimi dostluğa değer vermemizden ötürü ve bu suretle herhangi bir zarara uğramasını önlemek amacıyla ihbar etmekteyiz-.

Bayezid'e yollanan bu elçi ayrıca şunları dile getirecektir: Sultan, VIII. Charles'a karşı gösterilecek her direnişi desteklemeye hazır olmalıdır. Kendisini ona karşı savunmalı ve kardeşinin elimizden alınmasına izin vermemelidir. Venedikliler'le dostane münasebetler içinde olduğundan, bize ve Kral Alfonso'ya yardım etmeleri için kendilerini uyarmalı ve savunmamız için karadan ve denizden kuvvetlerini tahsis etmekle yükümlü tutmalıdır. Ayrıca, Napoli Kralı dahil bizim bütün dostlarımızı, kendisinin en iyi dostları, düşmanlarımızı da düşmanı olarak görmelidir.

Venedik'in Sultanın isteklerini yerine getirmeye söz vermesi halinde, Türk elçisine, sözlerini tuttuklarını görmeden ve bizim ve Kral Alfonso'nun dost ve müttefiki ve Fransızlar'ın dostlarına ve Fransa Kralı'nın kendisini destekleyen diğer dostlarına karşı olduklarını ilan etmeden, Venedikliler'e hemen güvenilmemesi doğrultusunda talimat verilmelidir.

Venedikliler bu tekliflere karşı çıkacak olurlarsa, elçi, hükümdarının kendilerini müttefik olarak addetmeyeceğini ifadeyle, öfkeli bir biçimde orayı terk etmelidir.

Bununla beraber, majestelerinin taleplerini gerektiği şekilde dile getirmesi halinde, bunların majestelerinin arzularını yerine getirmek zorunda kalacaklarından eminiz. Sultan, bize en uygun gelecek şekilde desteklenmemiz için Venedik'i zorlayacak olursa, düşmanlarımıza mukavemet gösterilmesini de sağlamış olacaktır.

Ve Sultan'dan, mümkün olan en kısa zaman içinde ve senin oradan ayrılmandan önce böyle bir elçiyi Venedik'e yollamasını rica etmelisin. Zira, bu konuda süratli davranmak büyük bir önem arz etmektedir.

Aynı zamanda Büyük Türk'e, Mısır Sultanı'nın gönderdiği mektup ve hediyelerle bir Mısır elçisinin tarafımıza gelmiş olduğunu ve Cem'in durumunu tahkik ettiğini ve bize Mısır hazinesinden tediye edilmek üzere büyük vaatlerde ve tekeffüllerde bulunduğunu teyid etmelisin. Çok iyi bildiğin gibi, her şey senin aracılığına bağlıdır ve hatta bu, zikredilen elçinin ele geçirilen mektuplarından da açıkça ortaya çıkmaktadır.

Majestelerine, verdiğimiz sözleri yerine getirmeyi ve hiçbir şekilde bunun aksi bir davranış içinde olmamayı amaçladığımızı ifade etmelisiniz. Hatta, aramızdaki güzel dostluğu takviye etmek ve daha da iyi bir hale getir-

mek bizim en halisâne dileğimizdir. Özellikle şunları fevkalâde arzu etmekteyiz: Sultan'dan, belirli bir zaman için Macaristan'ı rahat bırakmasını rica etmekte ve bunu kendisinden beklemekteyiz. Hatta ne Macaristan'ın ne de Hıristiyanlığın her hangi bir toprağının, özellikle Hırvatistan, Raguza ve Legina'nın (muhtemelen Lesina adası?) rencide edilmesine izin vermemelidir.

Bu durumda, Macaristan'ın da herhangi bir zarara sebebiyet vermemesini temin etmemiz imkân dahilindedir ve majesteleri, Fransızlar'ın ve diğer hükümdarların harekete geçmelerinin beklendiği bir zamanda bu isteğimizi geri çevirmeyecek kadar lütufkârdır. Eğer şimdi savaşa kalkışacak olursa, pek çok Hıristiyan hükümdarın Macaristan'ın yardımına koşacağını bilmelidir ve aksi halde majesteleri tavsiyelerimize kulak asmadığından ötürü nedamet duyacak ve zararlı çıkacaktır. Böyle bir şeyin olmamasını önce, bütün Hıristiyanlar'ın babası ve sahibi olmamız hasebiyle vazifemiz olduğu için, sonra ise majesteleriyle aramızdaki dostluk sebebiyle temenni etmekteyiz. Eğer majesteleri aksi bir karara varacak olur ve Hıristiyanlık'a rahat verdirmez ve rencide edecek olursa, bu durumda, majesteleri aleyhindeki geniş askerî hazırlıklara karşı koyamayacağımızdan ötürü, tavrımızı gözden geçirmek zorunda kalırız.

Sana, Türkler'e ibrâz etmek üzere iki adet Papalık mektubu verdik. Bunlardan biri Sultan'ın sana bu senenin ödemesi olan 40 bin dukayı vermesiyle ilgilidir. Diğerini ise, söylediğin her şeyin bizim adımıza söylenmiş olduğuna i'timâd etmesi için Sultan'a takdim edeceksin. 40 bin dukanın ödenmesinden sonra, ilgili makama gereken makbuzu verecek ve güvenli bir gemiye binmiş olarak en kısa yoldan Ankona'ya döneceksin. Karaya çıktıktan sonra bize haber eriştirmeli ve bizim cevabımıza muntazır olmalısın.

Şu andaki vazifen yol esnasında sür'atle hareket etmektir. Gerek Türkler'e giderken, gerek vazifeni ifa ederken, gerekse dönüşünde ihtiyatlı davranman icab etmektedir"[63].

Bu talimat kısa bir değerlendirmeyi hak etmektedir:

Papa söze, birbirine düşman iki tarafın tefrikiyle başlamaktadır. Bir tarafta VIII. Charles, Milano ve müttefikleri, diğer tarafta ise kendi şahsı için asla bir şey istemeyen Papa. Bilakis o yalnızca, 1. Cem'in VIII. Charles'ın eline geçmesini önlemek, 2. "kendisine senelik vergi ödemekte olan" metbû'su II. Alfonso'yu korumak ister. Papa ve ona tâbi olan Alfonso ya-

nında ise, Charles'ın Yunanistan'a doğru plânladığı haçlı seferinden haberdar edilen Sultan yer alır.

Siyasî olarak bakıldığında bu tamamen yeni bir durumdur. Papa, Sultan'ı haçlı seferi niyetlerine karşı uyarmakta, kendi çıkarlarını Türk çıkarlarıyla özdeşleştirmektedir. Ve savunmasını organize etmek ise, 40 bin dukanın tesbit edilen vâde hitamından önce ödenmesi talebinin gösterdiği gibi, büyük ölçüde Türk yardımına muhtaçtır. Bu rica, "her ne kadar şu sıralarda kendisine yük olmak istemiyorsak da" ifadesiyle samimi olmayan bir güvenceyle vurgulanırken, aynı anda, Mısır Sultam'nın Cem'le ilgilendiği ve Papa'ya hediyeler yolladığına da işaret edilmektedir. Papa, Bayezid'in ödemeleri arttırmasını beklemekte olduğunu ise açıkça dile getirememekteydi.

Venedik'in yardımından istifade etmek amacıyla Papa'nın seçmiş olduğu yol, sona eren Quattrocento dönemindeki siyasî durumu çok güzel niteler. O, Osmanlı devletiyle iyi komşuluk münasebeti içinde bulunmasında hayatî çıkarı olan Venedik'in, sözüne kulak vereceği yegane güçün Türkler olduğunun bilincindedir. Alexander, Venedik'in bu durumunu açıkça siyasî bir baskı aracı olarak kullanır. Venedik'in yardıma yanaşmaması halinde, Türk elçisinin, "Sultan'ın bundan böyle Venedik'i müttefiki olarak görmeyeceğini" dile getirip ve infial göstererek avdet etmesini istemesi bu anlamdadır. Diğer bir ifadeyle Papa, boyun eğmemesi halinde, Venedik'le savaşmak üzere Türkler'i kendisinin savunucusu haline getirmekteydi. Zira, "müttefik" veya "dost olmama" ifadesi o devrin diplomatik dilinde, "düşman olmakla" aynı anlama gelmekteydi.

VIII. Charles'ın haçlı seferine karşı Sultan'a çağrıda bulunmak, çaresiz bir durumda bulunan İtalyan hükümdarları için ümitsizlikten gelen bir zorunluluk olarak yorumlanabilse de; Papalık vazifesi yanında, aynı zamanda bir İtalyan hükümdarı olarak ve bununla bağlantılı her türlü neticeleri göz önünde tutmak kaydıyla, iki görev üstlenmiş olan Papa'nın, Bayezid'i Venedik'e karşı savaşa ikna etmeye teşebbüs etmesi, daha başka anlamlar ifade eder ve kendisinin ne derecelerde güçlü bir şekilde bütün geleneklerin dışına çıktığını ve ne kadar yeni siyaset usûllerini devreye soktuğunu da gözler önüne serer. Yirmi otuz sene sonra ise bunlar, Avrupa dış siyasetinin temel ilkelerini teşkil edecektir. Sultan'ı bir Hıristiyan ülkesi üzerine savaşa sevk etmek, yalnızca "imânsızlara" karşı kültürel ve politik olarak açık bir şekilde

sınırlanmış bir dünya görüşünden uzaklaşılması değil, fakat aynı zamanda Türkler'in İtalya meselelerine, Papalık'ın, Napoli'nin ve Sultan'ın, Venedik, Milano ve Fransa'ya karşı müşterek bir cephede yer alacakları bir mücadeleye dahil edilmesidir.

Bu yeni politik tasarım, sonuçta, fevkalâde istikrarsız olan İtalyan dengelerini, hem de Türkler'in yardımıyla ayakta tutmayı amaçlar. Bir Türk savaşı bu dengeyi büyük ölçüde etkilemez, en nihayet Mora'daki çatışmada olduğu gibi koloni elde edilmesini amaçlayan bir savaşa yol açabilirdi. Doğal olarak Papa dengenin korunmasını değil, bilakis kendi işine geldiği gibi Türkler'in müdahalesine yol açmayı arzular. Fakat, bu noktada bir an için Papalık'ın çıkarlarıyla bütün İtalya'nın çıkarları bir defa daha örtüşür ve Papa'nın girişimi de İtalya'nın yabancı hakimiyetinden kurtulması olarak görülür.

Bu politikanın akim kalmış olmasından Alexander suçlu değildir. Sultan'ın olumsuz cevabı, İtalya'yı -bunun yanında da haliyle Papalığı- kurtaracak bu cür'etkâr girişimi neticesiz kılar ve aynı Papa'nın hatalı politikası, kısa zamanda İtalya'yı birkaç yüzyıl sürecek olan İspanyol hakimiyetine sokar.

Venedik, Papa'nın tarafında yer almış olsaydı, Fransızlar'ın harekete geçmesi beklendiğinden, haliyle yalnızca "bir müddet için" veya "harekat sırasında", komşuları olan Hırvatistan ve Macaristan'da Türkler'in eyleme geçmemesi icab edecekti. Papa, devamlı olarak Türk akınlarının tehdidi altında bulunan bu serhad bölgeleri için uzun bir barış talebinde bulunmayacak kadar gerçekçidir. O, böyle bir şeyi belirli bir zaman için istemektedir ve daha sonra Sultan ihtirasını gemlemek zorunda kalmayacaktır.

Zaman olarak sınırlı olan bu zoraki barışın gerekçesi ise son derece anlamlıdır ve önce, "böyle bir şeyi, bütün Hıristiyanlar'ın babası ve hükümdarı olmamız hasebiyle vazifemiz olduğu için temenni etmekteyiz", ifadesindeki, geleneksel kançılarya üslûbuyla kaleme alınmış olan parlak lâflara açıkça ters düşmektedir: Sonra ise, teessüf kılığına bürünmüş tehdid kokan bir uyarı, Papa'nın Sultan'ı müttefiki olarak gördüğü ve kendi yanında yer almaktan uzaklaşmasına şahit olmaktan hoşnutluk duymayacağı hususunu açıkça ifşa eder: "Majesteleri tavsiyelerimize kulak asmadığından ötürü nedamet duyacaktır... Eğer majesteleri aksi bir karara varacak olur ve Hıristiyanlık'a rahat

verdirmez ve rencide edecek olursa, bu durumda, majesteleri aleyhindeki geniş askerî hazırlıklara karşı koyamayacağımızdan ötürü, tavrımızı gözden geçirmek zorunda kalırız...".

Alexander için, yeniçeriler tarafından Hıristiyanlar'a verilen zarar ve ziyanlar, koruma önlemleri alma veya karşı tedbirlere girişme sebebi değildir - Buzardo'ya bu talimatların verildiği sıralarda, Bayezid bazı Hıristiyan misyonerleri ateşe attırtmıştı-; bilakis bunlar, Sultan'ın, Papa'nın Türkler'le hararetle arzuladığı münasebet içinde olma isteğini gereksiz yere zora koşan sıkıntı veren bir alışkanlığı, bir cins âdapsızlığıdır. Burada da görüldüğü gibi, şimdi yapılan, güç dengelerinin serin kanlı bir şekilde hesaplanmasıdır ve bu düşünce tarzı mevzu itibariyle tamamen yeni bir şeydir: Sultan çok fazla düşman edinecek olursa, müttefik olarak değeri azalacaktır ve Papa -kalben istemese de- Türkler'e karşı direnişte Hıristiyanlığın başı olarak tekrar ortaya çıkmak zorunda kalacaktır.

Ancak, artık Papa, hiçbir şekilde II. Mehmed'in cevherine malik olmayan bir muhatap karşısındadır. Mehmed, büyük bir ihtimalle böyle bir fırsatı kaçırmazdı ve şimdi Papa niyetlerinde başarısız kalmışsa, bu tamamen karşısındaki muhatabından kaynaklanır. II. Bayezid, katiyen savaş adamı değildir. O, daha ziyade seyahatten, binalar inşa etmekten ve avlanmaktan zevk alır. Bu sâikle yeniçerilere karşı derin bir nefret besler. Ayrıca biraz hüzünlü bir karaktere sahip olan bu Sultan 1512'de tahtan feragat eder ve bundan kısa bir müddet sonra da ölür.

Buzardo'nun İstanbul'daki vazifesi hakkında Guicchardini şunları yazar: "Bayezid tarafından büyük ihtiramla karşılanır ve hemen hiç vakit kaybedilmeden yola çıkması için hazırlanır, destek için büyük vaatler almış olarak avdet eder. Bundan kısa bir zaman sonra Bayezid, Napoli'ye yolladığı bir elçiyle bu vaatleri teyid etmiş olmakla beraber, aradaki mesafenin çok büyük olmasından veya Türkler'le Hıristiyanlar arasındaki güven duygusunun kolayca yerleşmemesinden ötürü, bunlardan hiç bir netice çıkmaz"[64].

Sultan, Papa'ya Eylül 1494'de beş mektup yazmış olarak cevap verir[65]: İlkinde Buzardo'nun muvasalatını teyid eder, ayrıca arzu edildiği üzere bir elçisini Venedik'e yolladığını ve istenen 40 bin dukayı, Buzardo'yla beraber seyahat edecek olan elçisi Kasım Bey vasıtasıyla göndereceğini bildirir. Mektubu şu sözlerle bitirir: "Aramızdaki dostluk Allah'ın yardımıyla günden

güne artmaktadır. Afiyet halinizi bize bildirmeyi ihmal etmeyiniz, zira bundan büyük bir memnuniyet duyacağız".

İkinci mektupta Bayezid, Buzardo ile yaptığı bir görüşmeyi teyid eder. Buzardo, görevini iyi bir şekilde yerine getirmiş ve buna uygun bir şekilde mükafatlandırılmıştır. Daha sonra ise, Buzardo'nun mahremiyetine tevdi edilen meselelere işaret eder. Bunlar o kadar alışılmadık şeylerdir ki, Bayezid bunların sıhhatini şu sözlerle tasdik etmeyi gerekli görür: "Ve bizzat kendisine, kutsal şahsınıza aktarmak üzere beyanlarda bulunduk ve bu anlamda size ileteceklerine itimad edilmesi niyaz olunur, zira her söylediği, bizim şüphe götürmez sözlerimizdir". İkincisine nazaran başka bir kâtip tarafından kaleme alındığı anlaşılan ve Sultan'ın yalnızca mu'tad taleplerini içermeyen ve ayrıntısının Buzardo tarafından sözlü olarak itmam edilmesi söz konusu olan beşinci mektupta da göreceğimiz üzere, bu tür ifadeler gerçekten yerindedir.

Üçüncü belge Türk elçisi için hazırlanmış bir itimadnamedir.

Dördüncü mektupta Sultan, daha önceki Papa VIII. İnnocent'in bir akrabası olan Arles başpiskoposu Niccolo Cibo'nun kardinalliğe yükseltilmesini rica eder. Bayezid bu ricasının sebebini şu sözlerle izah etmekteydi: "...kendisi sâdık ve saygı değer bir zat olduğundan ve tıpkı önceki Papa'nın zamanında olduğu gibi... bu güne kadar barış ve dostluk için etkin bir faaliyet içinde bulunduğundan ve daima her iki taraf için can ü gönülden pek sâdıkâne hizmet ettiğinden ve etmekte olduğundan...". Bu rica, VIII. İnnocent tarafından da zamanında olumlu karşılanmış olup, ancak akabinde vefatı vâki olduğundan, tahakkuk ettirilememiştir ve bu sebepten ötürü ricasını şimdi tekrar yenilemektedir.

Bu başpiskoposun, Cem'in öldürülmesi için Bayezid tarafından vazifelendirilen ve Papalık hükümetinde yer alan yüksek bir şahsiyetle irtibat içinde olma halini itiraf etmiş olan Christofano di Castrano'nun suç ortağı olması kuvvetle muhtemeldir[66]. Sultan, Cem'in ölümünden sonra ne teklif ettiyse, bunu cenazesinin teslim alınması anında ödeyeceğinden,"her iki tarafa" hizmet edilmiş olmak ancak böylece gerçekleşecekti.

Bayezid beşinci mektupta şunları dile getirmekteydi: "Cem'in VIII. Charles'ın eline geçmesi bizim ve sizin arzularınıza çok aykırı olurdu. Bundan büyük zararlar oluşabilir ve bütün Hıristiyanlar böyle bir gelişmenin

açısını çekerdi. Bu yüzden, adı geçen Buzardo ile, huzur, fayda ve iktidarınızın şerefi ve aynı zamanda benim de hoşnut olmam için; sizin, azametli şahsınınız ellerinde bulunan ve günün birinde zaten nasıl olsa ölecek olan mezkur kardeşim Cem'i öldürtmenizin iyi olacağını mülahaza etmeye başladık. Böylece, bu şekilde onun için de gerçek hayat başlamış olurdu. Bu, cenâbınız için faydalı ve benim huzurum için de gayet uygun ve arzu edilir bir çözüm olurdu. Ve zekâvetine güvenerek beklediğimiz üzere, yüce şahsınız, hatırımıza riayeten bunu kabul edecek olursa, iktidarınızın güçlendirilmesi amacıyla ve gayet müsterih olmamıza sâik olmak üzere, mümkün olan en kısa zamanda, en iyi tarzda ve cenâbınızın tensip ettiği şekilde, ruhunun bu ıstırap dolu dünyadan, büyük bir ihtiram kazanacağı daha iyi bir dünyaya intikaline vesile olursunuz".

Sultan, Cem'in cenazesi için 300 bin duka ödemeyi vaat etmekte ve Papa'ya, "böylece oğullarınız için bazı mülkler edinme olanağı bulursunuz", demekteydi. Meblağı, adı belirlenecek birine havale edecektir. Nihayet, Papa'ya ölümüne kadar dostluk ve her türlü hoşnutluk verecek davranış içinde olma, aynı zamanda kendisine ve uyruklarına saldırılmadığı müddetçe bütün Hıristiyanlık için de barış sözü vermektedir. Bütün bunları ise, Buzardo'nun huzurunda, "kulu olduğumuz yüce Allah" adına resmen yeminle teyid etmektedir.

Bu durumda Bayezid, eğer Cem Charles'ın eline geçerse, "bütün Hıristiyanlar böyle bir gelişmenin acısını çeker" tehdidinin, Papa'yı etkileyeceği görüşündedir. Ancak, bu Alexander'ı iyi tanımamış olduğu anlamına gelmektedir. Siyasî bir silah olarak o zamanlar tamamen olağan olan cinayete gelince, bu konuda, yüzyılın dönemecinde, Modena kardinalinin öldürülmesiyle 14 bin, Michiel kardinalinin 150 ve Monreale kardinalinin öldürülmesiyle ise 100 bin dukalık bir "mirasa" konmayı başaran Papa'yı daha doğru olarak değerlendirmiştir. Ancak, aşağıda göreceğimiz gelişmelerden ötürü, Cem'in Papa tarafından öldürtülmesi gerçekleşmeyecektir.

Sultan'ın mektupları Papa'nın eline geçmez. Kardinal Giulio'nun kardeşi, Senigaglia Vikar'ı ve Roma Prefekti ünvânı hâmili olan Giovanni della Rovere, Buzardo'yu Ankona ve Senigaglia arasında karaya çıktıktan az bir zaman sonra, 20 kasım 1494'de tutuklar. Kasım Bey ise, 40 bin dukayı Marki Francesco Gonzaga'nın sarayına bıraktıktan sonra Osmanlı devletiyle iyi

ilişkiler içinde bulunan Mantova'ya kaçmayı başarır. Marki Gonzaga baskını ve elçinin kurtulmuş olduğunu 9 Ocak 1495'de Sultan'a bildirir[67]. 26 Kasım'da Alfonso, Trajetto'da bir Türk elçisini kabul etmiş olduğundan, bu olaydan kısa bir zaman sonra Papa da, İstanbul'dan gelen bazı havadisleri Napoli üzerinden almış olmalıdır.

Buzardo önceleri Senigaglia'da gözaltında tutulur. Papa, bundan 1 Aralık'ta haberdar olur. Baskının ise siyasî bir içeriği yoktur. Bu suretle Giovanni, müteveffa İnnocent'in kendisine borcu olan meblağa sahip olmak ister. Ele geçirilen belgeler ve Buzardo'nun açıklamaları fevkalâde çarpıcıdır ve Giovanni, "hayret uyandıran ve Hıristiyanlık için tehlikeli şeyler içeren" bu belgelerle ilgili olarak hemen kardeşine yazar. Buzardo, mektupların sahihliğini ve yazılı olarak tanzim edilen talimatı, 25 Kasım'da Floransa'da noter Philippus de Patriarchis huzurunda doğrular:

"Yukarıda adı geçen Kutsal Peder'in elçisi ve mu'temedi olan ben, Giorgio Buzardo, bu yazılı ve kendi eliyle imzalanmış olan evrakla, sözü edilen talimatları, Haziran 1494'de Roma'da Kutsal Peder'den şifahî olarak ahz ettiğime ve bunları, bana emredildiği gibi Büyük Türk nezdinde ifa ettiğime yemin ve beyan ederim. Ayrıca, Kutsal Peder'in Venedik'e gönderilmesini rica ettiği elçiye gelince, bunun Eylül'de ve hemen benim İstanbul'u terk etmem akabinde, Kutsal Peder'in isteklerini kabul ettirmek üzere Venedik'e yollanmasında başarılı oldum".

Bu beyanın altında, talimat ve mektuplar hakkında noterin tasdiki yer alır. Noter, mektupları, "orijinalinden" aynen Latince'ye tercüme eder, altını imzalar ve mühürler ve "Minoritler Tarikatı Haç Manastırı, Floransa", kaydıyla tasdik eder. Mektupların orijinali ise, Latin harfleri ile İtalyanca'dır ve uzun tarafına katlanmış bir kağıda Türk usûlünde yazılmıştır. Üstte Büyük Türk'ün altın mürekkeple yazılmış tuğrası, altta ise siyah mürekkeple imzası yer alır. (Sultan'm şahsî mührü, eski devirlerde siyah mürekkebe batırılmış parmak basımı ile gerçekleşirdi)[68].

Sultan, istendiği üzere Venedik'e bir elçisini yollamıştı. Ancak Venedik, kendisini tehdid eden en büyük tehlikenin Doğu'dan mı yoksa Batı'dan mı geleceğini henüz kestirememiş olduğundan, Türk elçisi herhangi bir olumlu cevap alamadan tekrar avdet etmek zorunda kalır. O sıralarda Venedik'te Fransız elçisi olarak bulunan Commines, hatıratında, Papa'nın lehinde olarak

Türkler'in yapmış oldukları müdahale hakkında bilgi vermekte[69] ve Floransa elçisi Valori de, 20 Ekim 1494'de Terracino'dan, yine Türkler'in Papa ve Alfonsa lehinde yaptıkları itiraz ve tehditleri yazılı olarak bildirmekteydi. Daha Haziran içinde Papa, gelecek olan Türk elçisi için ortamı hazırlamak üzere, Calaharra başpiskoposunu nafile yere Venedik'e yollamıştı. 22 Eylül tarihli olarak Venedik Doçu'na yazdığı bir Papalık mektubundan da aynı şekilde bir netice çıkmadı. Bunun üzerine Alexander, 28 Eylül'de, Katolik baronların ayaklanma niyetinde olmalarından ötürü, kendine yardım göndermeleri için Ferdinand ve İsabella'ya yöneldi.

Ağustos içinde Alfonso tarafından Venedik'e yollanan bir elçi de, orada hiç bir şey elde edemez. Ve daha sonra Bayezid, Venedik'ten olumsuz cevap almış olmakla yetinir, bu ise haliyle, muhtemelen Cumhuriyet'in savaşın yıkımına uğratılması arzusu içinde olan Papa'nın beklentilerini karşılamaz.

Alexander'in VIII. Charles ile pazarlık yapma girişimi, kral daha henüz Floransa'dayken akamete uğrar. Papa, Kasım içinde boş yere krala üç defa elçi yollar. Bunun üzerine Maximilian'ın Roma'daki elçisine ve en nihayet tekrar Venedik elçisine yönelir. Bütün bunlardan ise bir netice çıkmaz. Charles'ın korkulan ordusu Roma'ya yaklaşmaktadır.

10 Aralık'ta kötü donanımlı Napoli askerleri Ebedî Şehir'e girerlerse de, burasını on beş gün sonra, Charles'ın kuvvetleriyle çarpışmadan ve kralın serbestçe çıkıp gitmelerine izin vermesi üzerine tekrar terk ederler. Alexander teslim olur ve 25 Aralık'ı 26'ya bağlayan gecede, bir antlaşma akdetmek üzere Fransız murahhaslar Roma'ya gelirler. Antlaşmanın, kilise siyasetine taalluk eden imtiyazlar dışında şu dört maddeyi içermesi ön görülmekteydi:

1. Cem'in teslimi

2. Sultan'ın yapmakta olduğu ödemeleri Papa'nın almaya devam etmesi

3. Cesar Borgia'nın Charles'a "refakat" etmek üzere (yani rehine olarak) Napoli'ye gönderilmesi

4. Engelsburg'un teslimi

Charles için plânladığı haçlı seferinin yürütülmesinde Cem önemli bir araçtır, Papa için ise yalnızca teslimi halinde kuruyacak bir gelir kaynağı. Böylece teslim edilmesi hususu görüşmelerin çetin müzakerelere yol açan tek

konusu oldu. Charles, kendisini hemen ele geçirmek, Alexander ise haçlı seferinin başlaması anında teslim etmek istiyordu. 15 Ocak (1495)'ta, dolayısıyla görüşmelerin başlaması üzerinden tam 15 gün geçtikten sonra, antlaşma tahakkuk eder ve 18 Ocak'ta tasdikten geçer. Papa, Engelsburg'u muhafaza ederken, Cesar Napoli'ye götürülür. Cem hakkında ise, Papa'nın bu altın madeni üzerindeki ilgisini bir kere daha açıkça gözler önüne seren bir uzlaşma meydana gelir. Papa Cem'i, Charles haçlı seferini sona erdirip Fransa'ya dönünceye kadar ödünç olarak vermektedir. Büyük hazırlıklar gerektiren bu haçlı seferinin başlamasına kadar Alexander, Sultan tarafından yapılan ödemeleri (Sultan'a böyle bir şeyi kabul edeceği yakıştırılmaktadır) alacaktır. Ayrıca Charles, çeşitli baronların, Cem'in "kaybı", yani tahta çıkması söz konusu olması halinde, tazminat olmak üzere Papa'ya 500 bin dukalık bir teminat yatırmaları sağlayacaktı. Bayezid'in Papa'ya, kardeşini ortadan kaldırması için 300 bin duka teklif etmesinden sonra, Papa'nın diğer "tâlipler" için fiyatı arttırmasında şaşılacak bir şey yoktur. Charles, gerekirse bir kalemde yarım milyon duka ödenmesine çalışacağına dair söz verir. Cem, Terracine'de veya bir başka kalede gözetim altında tutulacak ve mahpesini yalnızca, Türkler'in oraya gelmeleri halinde veya haçlı seferine katılmak üzere terk edecektir.

Böylece Papa çok önem verdiği bu meseleyi, beşerî takdire veya Papalık ölçüsüne göre parasal ziyana uğramadan halletmeye muvaffak olur. Üstelik Senigaglia'da Türk elçisinden gasbedilen 40 bin duka da Alexander'e verilecekti, ki bunun akabinde kendisi de Giovanni della Rovere'nin aforoz edilmesi kararını iptal edecekti.

Ancak antlaşmanın tamamı daha Şubat ayı içinde akamete uğrar. Türk elçisinin yolunu kesen Giovanni della Rovere'nın baskından kısa bir zaman öncesine kadar hizmetinde bulunduğu Venedik de, ister Sultan'a hoş görünmek için, isterse Türkler'in yağmalamalarına tazminat olarak alıkoymayı düşünmüş olarak olsun, sözü edilen bu 40 bin duka için uğraş verir. Bununla beraber Giovanni parayı teslim etmeğe yanaşmaz. VIII. İnnocent'in kendisine borcu vardır ve ayrıca bu arada VIII. Charles'ın hizmetine girmiştir, dolayısıyla Cumhuriyet'e karşı herhangi bir tekeffülü yoktur. Gerçekten de o artık bir Fransız subayıdır ve para konusunda çok temkinli davranan Papa'nın, sözü edilen meblağın tediyesi hususunda herhangi bir tazyikte

bulunmaksızın kendisini 18 Ekim 1499'da ibra etmesi, bu ilk iddiasının gerçek olduğunu teyid eder.

28 Ocak 1495'de VIII. Charles Ebedî Şehir'i terk eder. Aynı gün Alfonso'nun Sicilya'ya firarı ve oğlu lehine tahtan feragat ettiği haberi gelir. Birkaç gün sonra Cesar Borgia da kralın maiyetinden sıvışır gider. Böylece antlaşmanın bir maddesi daha hükmünü kaybetmiş olur. VIII. Charles protestoda bulunur, ancak Papa oğlunun gerçekten nerede olduğunu bilmediğini açıklar.

25 Şubat'ta Charles Napoli'ye girer ve aynı gün antlaşmanın esas maddesi de hükümsüz kalır: Cem ölmüştür. Guiccardini, Corio ve diğer birçok yazarların, Cem'in, Sultan'ın vaat ettiği 300 bin dukayı kazanmak için Papa tarafından zehirletildiği (hiçbir şekilde tevsik edilemeyen başka söylentiye göre, bizzat Sultan bu iş için birini yollamıştır) hakkında ileri sürdükleri iddiaya rağmen, çağdaş bir belge[70] doğal bir ölümden bahseder. Ayrıca Papa, Sultan'a gönderilmesi icab edecek olan cesedin ele geçirilmesi hususunda aşılması zor güçlüklerle karşılaşacağını da açıkça görmüş olmalıdır, ki bu gerçekten de böyle oldu. Ve böyle bir durumda Papa, Cem'in cesedini parasal olarak değerlendirme durumunda olamayacaktı. Öte yandan hayatta kalan Cem, muhtemelen kendisine daha bir süre gelir getiremeye devam edebilecekti. Bu mülahazalar ise, Cem'in öldürülmesinde Papa'nın -haliyle böyle bir davranışın korkunçluğuna değil- suçsuz olduğuna işaret etmektedir.

Cem'in ölüm haberi gelir gelmez Venedik hemen, yetkili olmayan birinin bu "güzel havadis" karşılığı Sultan'dan umulan ödüle konmasını önlemek için liman girişini kapatır. Arnavutluk'taki ayaklanmaya katılmak üzere aynı günün gecesi limandan ayrılmak isteyen Draç başpiskoposu tevkif edilir, eşyaları yoklanır ve evrakına el konulur. Planlanan bu ayaklanma hakkında ise Bayezid, Aloise Agundino tarafından bilgilendirilir.

Ancak, Cem'le ilgili ticaret henüz sona ermemiştir. Sultan Bayezid, kardeşinin ölümünden şahsen emin olmak istemekte ve hanedana mensubiyetinden ötürü lâyıkı vecihle Türk topraklarında defnine özen göstermekteydi. Böylece şimdi de Cem'in cesedi bir gelir kaynağı olur. Mart'ta Charles, -Cem olmadan dahi- haçlı seferine girişmekle ilgili karşı çıkılmaz kararını yeniler ve Papa'dan Napoli'nin kendisine temlik edilmesini rica eder. Alexander buna, oluşma eğilimi gösteren ve kendisinin de iştirakinin

taleb edildiği Fransız karşıtı koalisyona işaretle cevap verir ve Charles'dan bu arada tahnid edilen Cem'in cesedinin kendisine teslimini taleb eder. Charles ise, Bayezid'in rakibinin fâni vücuduyla vedâlaşmaya yanaşmaz.

Bir müddet sonra Sultan, Fransızlar tarafından işgal edilen ve Cem'in cesedinin muhafaza edildiği Gaeta'ya, cenazenin karşılığında kutsal emanetler verilmesi teklifinde bulunmak üzere (bir Türk ve bir Rum'dan müteşekkil) bir elçilik heyeti yollar. Charles, Türkler'le böyle bir ticarî ilişkiye soğuk bakmaz. Ancak, 5000 duka gibi, Papa'nın, bu işlerin acemisi olan krala acıyarak gülmüş olması lâzım gelen komik bir nakit para talebinde bulunur. Öte yandan, efendileri kralın haçlı seferi girişimini tamamen ciddiye alan askerler, Etienne de Vesc tarafından verilmiş olan serbest seyahat güvencesine rağmen sefaret heyetine saldırırlar. Elçilik heyetindeki Rum para ile hayatını kurtarırsa da Türk'ün akıbeti meçhul kalır.

Bu konuyla ilgili herhangi bir pazarlık aşamasına ise gelinemez. Gaeta Aragon kuvvetlerine teslim olur ve müdafiiler Cem'in cesedinin teslimi karşılığı olarak serbestçe çıkıp giderler. Nihayet, Ferrantinos'un halefi olan kral Federigo, Cem'in cesedinin teslimi için tekrar kendisine başvuran Papa'ya olumsuz cevap verdikten sonra, Bayezid ile olan ilişkisini güvence altına almak ve onu kendi tarafına çekmek amacıyla cenazeyi İstanbul'a yollar.

Papalıkla Türkler arasındaki çıkar birliği, Bayezid'in Venedik karşısındaki başarısızlığından ve Cem'in ölümünden sonra berhava olmuş olmakla beraber, VI. Alexander, her ne kadar Papalık yüzyıl dönemecinde haçlı seferi politikasına tekrar geri dönmüş olsa bile, Türkler'e karşı bu kadar güzel bir şekilde denge tutturulmuş olan ilişkilerden vaz geçmez ve göreceğimiz üzere, aradaki ilişkiler belirli bir zaman için korunmuş olarak kalır. Papa ancak, XII. Louis ve Katolik Ferdinand ile yeni bir çıkar birliği içine girmeyi başarması halinde Sultan'dan vaz geçebilirdi. Daha 1498'de, Giovanni della Rovera'nın kendisinin Türkler'le işbirliği yaptığına dair olan iftira dolu iddialarının hiçbir doğru yanı olmadığının, XII. Louis'nin taç giymesi münasebetiyle Papalık temsilcisi tarafından açıklanmasına özel önem gösterir[71]. Ama Papalık temsilcisi daha bu lâfı bitirir bitirmez (ve son defa olarak), Türk elçisinden gasp edilen ma'lum 40 bin dukayı taleb eder. Yeni kralın, işin içine İtalya'yı

karıştırmayarak, Türkler'e karşı savaşa girişmeyi ihmal etmemesine dair Papalık tarafından yapılan uyarı, bu güzel gösteriyi tamamlar.

Papa'nın, 31 Mart 1495'de -açıkçası Türkler'e karşı- oluşturulan Fransız karşıtı birlik adına, Cornova savaşından sonra Venedik'i Fransa'ya karşı desteklemeyi düşünen Sultan'la görüşmelerde bulunmak üzere İstanbul'a yeniden bir elçi yollamasından bu yana tam iki yıl geçmiştir. Ancak, artık böyle bir yardıma ihtiyaç yoktur.

Daha 1499'da Papa'nın ve Napoli Kralı'nın, Sultan'ı Venedik'e karşı bir savaşa sevk ettirme girişimi, Milano Dükü Lodovico Moro tarafından örnek alınır. Şubat'ta Venedik ve Valentina Viskonti'nin torunu olarak Milano üzerinde hak iddia eden XII. Louis, aslan payı Fransa'ya düşecek bir şekilde prensliğin bölüşümü hususunda anlaşırlar. Papa ise bu plânı, oğlunun Kilise Devleti'nin feodal hanedanlarının bertaraf edilmesinde Fransız yardımına -özellikle topçu birlikleri vasıtasıyla- mahzar olmasından ötürü onaylamaktaydı. Ve bu onayının gerekçesi artık mâzi olmuş bir dönemi çağrıştırır: Türkler'e karşı verilecek mücadele Papalık'ın en önde gelen işidir ve Milano Dükü "imânsızların" yardakçısı olduğundan bu kutsal savaşın ilk darbesi ona vurulmalıdır.

Moro ise zor bir durumdadır. O sıralarda Şvablarla İsviçreliler arasında savaş patladığından kayınpederi ve hükümdarı olan Maximilian kendisine yardıma gelecek durumda değildir. Ayrıca bu savaş Moro'nun paralı asker toplamasını da engeller. Bu durumda akla, Venedik'i Türkler vasıtasıyla etkisiz hale getirmekten başka ne gelir? Gerçekten de Moro Sultan'a gönderiliş amacının kısa zamanda başarıyla taçlanacağı bir elçi yollar[72]. Zira Sultan Venedik'e karşı savaş açmaya ciddi olarak kararlıdır. Venedik Mısır Sultanı'yla beraber, baharat ticareti yolunu Mısır'ı devre dışı bırakarak Akdeniz'e sevk etmeyi başarıyla deneyen Portekizliler'e karşı savaşa kalkışmışdır. Kendisinin bir düşmanıyla Venedik'in yaptığı bu işbirliği Sultan'ı hiddetlendirir ve anlaşmazlığı hızlandırır[73]. Savaşın başlamasından az önce, barışın tesisi için gönderilen Andrea Zancani'ye Bayezid, bağlayıcı bir vasfı olmayan -XX. yüzyıla kadar geçerli belgeler yalnızca Türkçe olarak tanzim edilmekteydi- ve Venedik'in de o anda dikkatinden kaçan İtalyanca kaleme alınmış bir antlaşma metni verir.

Moro'nun murahhası İstanbul'da, aynı zamanda kendisini de XII. Louis'nin tehdidi altında hisseden Federigos'un elçisi tarafından desteklenir. Moro'nun sürdürdüğü görüşmeler ise yalanlanmaz. 1499 Ağustos'unun başında, Moro'nun Türkler'i Venedik'e karşı savaşa çağırmakla suçlandığı Fransız elçisinin mektupları Venedik'te okunduğunda, Milano elçisi lâfı hiç gevelemeden, "savunmamız için bizzat Türkler'i ve Berberîler'i kullanacağız" açıklamasında bulunur[73a]. Aralık'ta Milano'da, üzerinde bir Berberî ve Türk figürünün yer aldığı ve altında, "kışın çalgı çalmak, yazın oynamak isteriz" yazısının yer aldığı bir sikke tedavül eder[74].

Bu arada Türkler Zadra'yı yağmalar, harben Friaul'a girer, Lepanto'ya başarıyla saldırırlar ve Navarin önlerinde Venedik filosunu yenerler. Modon ve Koron kaybedilir ve Venedik gemileri Türkler'in karşısına çıkmaya daha fazla cesaret edemez.

Şark'taki bu gelişmeler, Venedik'i Floransa ve Pisa'ya karşı sürdürdüğü savaşa bir son vermek zorunda bırakmış olmakla beraber, hâlâ Milano savaşı için bir ordu sevk edebilecek durumdadır. Bu ise Moro'yu kendini iki cephede savunma zorunda bırakır. Fransız parası ile beslenen Milano soyluları ve idaresi bu taht gasıbını kısa zamanda terk ederler. Moro İnnsburg'a kaçar. Her şeyden vaz geçmiş olarak, "verdikleri sözü yalnızca Türkler'in tuttuklarını" teslim eder[75].

1499'da Venedik nafile yere Sultan'la barış yapmaya teşebbüs eder. Kendi idaresi altında bir haçlı seferi tertibi için ise netice vermeyen görüşmeler sürdürür. Oğlu Cesar'ın plânlarıyla tamamen işgal edilmiş olan VI. Alexander, Cumhuriyet'e, 1501'de 700 altın gibi önemli bir meblağ teşkil eden, günah çıkartma paralarını tahsis etmekle yetinir. Giderek, bir haçlı seferi tertiplenmesi fikri Roma'da, Ferdinand ve Louis nezdinde de revaç bulur. Aynı sıralarda Sultan gelişmelere müdahale eder. Fransız Kralı'na, barışı ihlal ettiğinden ötürü Venedik'i suçladığı ve ayrıca bundan böyle Cumhuriyet'in yanında yer almaması ikazında bulunduğu iki mektup yollar. 1500 Şubat'ında ise Papa'yı haçlı seferiden vaz geçirmek üzere bir Türk elçisi Roma'ya gelir[76]. Ancak, Fransa Kralı'nın Papa'nın oğullarına sağladıklarını Sultan'ın telafi edecek hali yoktur ve böylece arzu edilen yakınlaşma gerçekleşmez. Fransa ve İspanya'nın Kralları haçlı seferi gayreti

içinde daha fazlasını teklif ederler: Birincisi Napoli'ye sahiplenmeyi, ikincisi ise Fransızlar'la birlikte Venedikliler'i İtalya'dan söküp atmayı.

Bu arada Moro, Trivulzio kumandasındaki Fransız ordusunu Novarra'da mağlub etmiş ve Milano'ya geri dönmüştür. Ancak, kısa bir zaman içinde Fransızlar tarafından tekrar alt edilerek ele geçirilir. Bir zamanlar Cem'in de ikamete tâbi tutulduğu Loches Kulesi'nde geçen on senelik esaretten eceliyle kurtulur.

Şimdi ise Fırtına bulutları Napoli üstünde toplanır. Bu yüzden Roma'da bulunan Türk elçisi, Federigo'yu Tarent'in Sultan'a bırakılması için nafile taleplerde bulunmuştu. Buna müsaade edilmesi ise, yalnızca, Ferrantinos'un VIII. Charles ile sürdürdüğü savaştan bu yana Apulya'da beş şehri ele geçirmiş ve çıkacak bir savaşta kendisini büyük kayıplara uğratabilecek olan Venedik'le bir savaş anlamına gelmez, fakat aynı zamanda Fransa ile ittifak içinde olan Cesar Borgia'nın, Fransız yardımını almış olarak muhtemelen Napoli ile de bir savaşa girişmesine yol açabilirdi. Federigo birkaç hafta sonra Sultan nezdinde, Louis'nin takip ettiği politikanın, tıpkı seleflerininki gibi Napoli'yi hedef aldığı hususuna geçerlilik kazandırmak istediğinde, gönderdiği elçisi, Tarent'in kendilerine terk edilmesi teklifinin reddinden ötürü hoşnutsuz olan Türkler tarafından kabul edilmez[77]. 1500 senesi sonbaharında devletinin paylaşılmasıyla ilgili olarak Ferdinand ve Louis arasında yapılmış olan antlaşmadan tamamen habersiz olan Napoli Kralı, bir Fransız saldırısı karşında İspanyollar'a dayanabileceğini zannetmekteydi. 1501'de bu gizli antlaşma, Federigo'nun 1498'de büyük kızının Cezar Borgia ile evlenmesini ve bir müddet önce öldürülen Juan Borgia'nın da topraklarının teslimini reddetmiş olduğu Papa'ya sunulur. Alexander, hükümdarının, "imânsızlarla takbihi müstelzim ilişki içine girmiş" olan Napoli'yi, bu iki krala temlik eder ve bu ise tabiatıyla, "Hıristiyanlığın hayrı ve imânsızlara karşı mücadeleyi teşvik için" yapılmaktaydı!

Feredigo, İspanyollar'ı müttefiki sanarak Louis'ye karşı yardıma çağırmış olduğundan, ülkesinin ele geçirilmesi kolaylıkla gerçekleşir. Önemli mevkilerin işgalinden sonra maskeler düşer. Louis, Federigo'yu Anjou Dükalığı ve ayrıca 30 bin duka ile tazmin ederse de, bu onu Fransa'da hapse atmaktan alıkoymaz. 1504'de ise vakitsizce hayata veda eder. Bununla beraber, hiç olmazsa ölmeden önce İspanyollar'm XII. Louis'i Napoli'den

defettiklerini görmüş olmakla teselli bulur. Milano ve Napoli hükümdarlarının yükseliş ve yıkılışları aynı zamanda tezahür etmiştir. Bu her iki krallık tek bir büyük devletin eline geçmedikleri sürece, Papalık güney ve kuzeydeki bu komşularını birbirlerine karşı kullanmıştır. Bu iki ülkenin tek bir elin idaresi altına girmesi halinde ise durumun vahamet kesbetmesi kaçınılmazdı. İçine düşeceği böyle bir kuyunun bizzat Papalık'ın kendisi tarafından kazılmış olduğunu ise göreceğiz.

Türkler bu mücadelenin dışında kaldılar. Bir haçlı seferi ittifakının oluşmasını -Floransa tarafından daima en iyi şekilde bilgilendirilmiş olarak- kaygıyla izlediler ve Nisan ve Mayıs aylarında Roma'ya varan elçileriyle tekrar iyimserliğe kapılan Venedik'i barışa sevk etmeyi nafile yere denediler. Türk elçileri 21 Ağustos'ta bir şey elde edememiş olarak Ebedî Şehir'i terk ederler. Bununla beraber Bayezid için durum göründüğü kadar tehlikeli değildi. Her ne kadar Ferdinand, Venedik'le birlikte Kefalonya'yı ele geçiren Consalvo die Cordova idaresinde 65 gemi göndermiş ve akabinde Papalık ve Rodos gemileriyle takviye edilmiş olarak İspanyollar'dan müstakilen harekatta bulunan Fransız filosu Megara ve Leş'i (Alessio) zabt etmişse de, Draç elden çıkmış ve gösterilen gayret kısa zamanda kaybolmuştu. 1502'de, Venedik'in Mora'daki konumunu tamamen yıkan ve güçlerinden çok şey kaybetmelerine yol açan bir barış Macarların aracılığıyla sağlanır. Haklı olarak Bayezid bu gelişmeyi şöyle terennüm etmekteydi: "şimdiye kadar hareminiz olan deniz, bundan sonra bana aittir"!

Birçok defalar gözler önüne serildiği üzere ve bu son örnekte olduğu gibi, böyle güçlü bir birliktelik halinde olunsa bile, Osmanlı İmparatorluğuna karşı sürdürülecek savaştan fayda hâsıl olmaz. Bu sonuçtan ders almak ve barışçı yollardan hareketle amaca varmayı denemek, yokluğunu Avrupa'da artık uzun zaman hissettirmeyecektir.

Buna karşılık Papa, haçlı seferi siyasetini, Türkler'le ittifak politikasında olduğu gibi aynı ustalıkla sürdürmüştür. Bundan ne oluştuysa, hepsi onun işine yaradı. 18 Ağustos 1503'de öldüğünde, Kilise Devleti'nin oğlunun kucağına düşmesi için her şeyi hazırlamış görünüyordu. Ancak en kritik anda yakalandığı ağır bir hastalık, Cesar'ı gerekli tedbirleri almaktan alıkoyar. III. Pius'un dört hafta süren Papalığından sonra, II Julius adıyla Giulio della Rovere Papa seçilir. Böylece, özellikle Şark siyasetinde gözlenen uyumsuz-

luklarına rağmen Borgialar'ın hayrına ustaca yürütülen ve örgütlenen bir politikanın meyvelerinden istifade edenler Kilise ve II. Julius olur.

Şüphesiz Cem meselesi Papalık'ın Türkler'le yakınlaşmasında önemli bir rol oynadı. Ancak, Türk ittifakına sığınmak, kendilerini tehdid altında gören Roma ve Napoli'yi birbirine yaklaştıran siyasî şartlarla açıklanır ve Papalık'ın Türk politikası Alfonso'nun gösterdiği yolda ilerler. Kilise Devleti, büyük bir güç olarak ortaya çıkmaya çalıştığı ve daha güçlü devletlerle savaştığı ve kayırdığı akraba ve yakınları -doğrudan olmasa bile- dış politikada etkili oldukları müddetçe; Papalık, dengeyi tekrar kurabilecek durumda görünen, tek bir büyük güç olarak Osmanlı imparatorluğuna dayanmak zorunda kalır. Quintocento döneminin ortasından daha sonralarına kadar İtalya, Habsburglar'a karşı Fransızlar'ın mücadele meydanı olduğundan, Papalık çok defalar Sultan'ın askeri yardımına muhtaç olacak duruma düşer. Avrupa'nın şimdi oluşan Türkler'le uzlaşma hali, Aziz Petrus'un halefleri için, diğer güçlerin aracılığıyla Türkler'le ilişki içinde olamaya çalışmaktan daha rahatlatıcı bir durumdur. Böyle olmakla beraber, İstanbul ile doğrudan irtibata geçerek, isteklerinin aciliyetini dile getirme yine de Papalık'ın ihtiyarında kalır.

Onuncu Bölüm

Osmanlı Devleti İle Uzlaşma Yolunda Avrupa

1512'de Şehzade Selim, Avrupa'ya bir "karşı haçlı seferinde" bulunmak üzere 25 bin askeri Edirne'de toplar. Bununla beraber, bir müddet sonra din savaşını bunun da Hıristiyan krallar kadar ciddiye aldığı ortaya çıkar. Babasının tahttan feragatini sağlar sağlamaz -ki bu, kısa bir zaman sonra muhtemelen zehirlenmiş olarak ölür-, örnek aldığı Büyük İskender'in yaşantısına özenerek, Hıristiyan dünyasına arkasını döner. İran'daki başarılı seferden sonra yeniçeriler (Hıristiyan asıllıdırlar) Mısır Memluklarını (Türk-Tatar kökenlidirler) yenerler ve 1517'de yalnızca Suriye değil Mısır da Selim'in eline geçer. Mısır ticaret yollarının güven altına alınmasıyla, kervan ticaretinin korunmasına yönelik önlemlerle ve zengin İskenderiye tüccarının İstanbul'a yerleştirilmesiyle, Portekizliler tarafından açılan baharat yollarının yerini tutmayı ve payıtahtı şarkın en büyük baharat limanı haline getirmeyi umar. Venedik'in azimli katkılarına rağmen arzu edilen başarı elde edilemez.

1520'de Selim'in vefatıyla Süleyman -kısa bir müddet sonra *Muhteşem* olarak anılacaktır- tahta çıkar ve İstanbul'da Avrupa meselelerine karşı tekrar büyük bir ilgi uyanır. Buna rağmen Asya siyaseti daima ön sırada yer tutar. 46 senelik hükümdarlığının ilk seferini, 29 Ağustos 1521'de ele geçirdiği Belgrad'a yapar. Köle ve esir edinmekten sarfı nazar eder ve müdafileri yeniçerilerden esirger. Macaristan'la olan zıtlaşma daha Selim devrinde ortaya çıkmıştır. Kral Wladislaw, Johann Zapolya vasıtasıyla, kraliyet maliyesini tamamen çökerten Dosa idaresindeki köylü ayaklanmalarını bastırdıktan sonra, X. Leo tarafından dile getirilen haçlı seferi plânını ciddiye alır. I. François tarafından vaad edilen parasal yardımı boş yere bekler ve ölümünden az bir zaman önce, 1516'da, üç sene evvel Selim'le akdedilen mütarekenin yenilenmesini reddeder.

Kendisinin genç halefi olan II. Layoş, henüz iktidara geçen Süleyman'ın, vergi ödemesi karşılığında barışın rahatlığını yaşamasına dair yapmış olduğu talebini kabul etmez ve Sultan'ın elçilerini öldürür. Bunu öğrenen

Türkler, fethettikleri Böğürdelen kalesi ahalisinin tamamını katlederler. (Burasının fethi Belgrad'dan yedi hafta öncedir). Süleyman bu kanlı olayı önlemeye çalışırsa da başarılı olamaz. Bu hadise, yeniçeriler arasındaki savaş disiplininin gevşemekte olduğunun ilk işaretini vermiş olup, yüzyılın ortalarında bu durum, Türkler'le askeri bir ittifak içinde olmanın getireceği faydaları önemli ölçüde azaltacak derecelerde, daha da belirgin bir hale gelecektir.

Süleyman, yukarı Belgrad'a kadar açık olan nehir yolunun stratejik konumunun getirdiği faydalardan istifade edene kadar, daha beş sene geçmesi gerekti. Mısır'da meydana gelen bir isyan vesilesiyle, artık Payıtaht ile İskenderiye arasındaki yoğunluk kazanmış olan deniz yolunu tehdid eden ve ele geçirilmesi sahil gemiciliği için elzem olan Rodos'un fethine yöneldi. Adanın ele geçirilmesinden önce Sultan'la Büyük Üstad arasında dikkate değer yazışmalar cereyan eder[78]. Cesurca direnişten sonra Aziz John şövalyeleri alt edilir ve 1522 Aralık'ında adayı silah ve tüm eşyalarıyla terk etmelerine izin verilir. Böylece Doğu Akdeniz, Lepanto savaşına kadar yarım yüzyıl boyunca sarsılmaz bir şekilde Türkler'in elinde kalır. O zamanlar, Türkler'in karşısına çıkması söz konusu olabilecek yegane deniz gücü Venedik donanmasıydı. Bu donanmanın da yenilgisi bir zaferi gayet şüpheli bir hale getirmekte olduğu bir tarafa, Venedik'in, genelde riayet ettiği üzere, Türkler'le barış içinde yaşaması için -mecburen girdiği 1537-40 savaşı bir tarafa bırakılacak olursa- pek çok sebebi bulunmaktaydı. Venedik hububat ihtiyacını karşılamak açısından hemen tamamen, Balkanlar'ın ve Güney Rusya'nın tahıl tekelini elinde tutan ve bunun ihraç edilmesini, zorunlu tuttuğu imtiyaz beratlarına bağlı kılan Osmanlı devletine muhtaç bir haldeydi. Türk tahılı yanında en nihayet Sicilya'daki hububat üretimi gündeme gelmekteydi -ve 1499 savaşında buradan alım yapılmıştı-. Ancak bu istisnaî bir durumdur. Zira, Sicilya'nın ihracat kapasitesi, İspanya, kuzey Afrika ve İtalya'nın sair bölgeleri tarafından kullanılmaktaydı. Ayrıca, burada da Venedik'in bu iş için ihracat ruhsatı edinmesi gerekiyordu. Türk hububatı ise yalnızca Venedik şehri için değil, elinde tuttuğu kolonilerinin iaşesi, uzak mahallerdeki askeri birliklerin ve donanmanın ihtiyacı olan peksimet imalatı için de vaz geçilmezdi. Böylece, Türk-Venedik ilişkilerinin takip edeceği yol açıkça belirlenmiş oluyordu ve Venedik de bunu hesaba katmak zorundaydı.

Doğu Akdeniz'deki Osmanlı deniz hakimiyetinin sağlanmasından sonra Süleyman, Macaristan'ın egemenlik altına alınmasına yönelir. Macaristan'ın

ise içinde bulunduğu durumu, böyle bir girişimi çok kolaylaştıracak mahiyetteydi. V. Karl'ın ve Ferdinand'ın kızkardeşi Maria ile evli bulunan II. Layoş'un devleti kargaşa içindedir. İçinde bulunduklarından daha da kötü bir duruma düşmeyeceklerine inanan köylüler, devletin savunması konusuna ilgi duymazlar. Hayvancılık Corvinus zamanında büyük bir gelişme göstermiş olmakla beraber, şimdi kral tarafından ihraç yasağı konulmuş olması çok yıkıcı sonuçlar doğurmuştu. Vergi mükelleflerinin siyaseten her türlü söz söyleme hakkı ellerinden alınmıştı. Askerî açıdan ise durum daha da iyi değildi. Corvinus tarafından kurulan ordu, Bohemya ve Moravyalı askerlerden oluşmakta[79], bunlara Husçular'ın taktiğini kullanarak harekatta bulunan Macar serflerinden tertip edilen süvarîler eşlik etmekteydi. Mathias Corvinus ayrıca bir de Tuna filosu meydana getirmiş bulunuyordu. Bu enerjik hükümdarın ölümünden sonra, soylular zayıf Wladislaw ve II. Layoş'u, Mathias dönemi öncesi hükümdarlarından daha da güçsüz bir hale soktular. Bu ise, yalnızca vergi sisteminin çökmesi, kraliyetin malî gücünün zayıflaması ve büyük soyluların (Magnat) siyaseten ağırlık kazanması değil, fakat aynı zamanda şimdi tekrar büyük ve küçük soylular tarafından oluşturulan ve dolayısıyla ehliyet ve yaya askerliğinin yeni savaş taktiklerinden yoksun subaylar tarafından idare edilen ordu teşkilatının da çökmesi anlamına gelmekteydi. Topçuluk da geri kalmış ve yetersiz bir durumdaydı.

Soyluların bir kısmı, özellikle Hırvat soyluları, hayatlarını "Türk savaşı"yla kazanırlar. Bunun anlamı, feodal bey ve şövalyelerin talan ve ganimetle geçinmeleridir ki, bu yüzden kralla anlaşmazlık içine düşerler. Yayçe'nin ces'ur müdafii Christopher Frangepani, hem de bu kahramanlık gösterisinden kısa bir müddet sonra bu yüzden hapse atılmış ve daha sonraları kendi topraklarına çekilmişti. Burada ise, Karinya (Krain) ve Steinmark'a akında bulunmak üzere Bosna paşasıyla anlaşmıştı. Türkler'e karşı kralı hiçbir zaman desteklemeyen Hırvat idaresi (Comitate), 1525 Aralık'ında Hırvat meclisinde bir Türk elçisiyle pazarlıkta bulunmuş ve geçiş izni vermek şartıyla kaybettikleri bütün kaleleri ve esirleri geri almışlardı. II. Layoş, Ban Franz Batthyany'yi görüşmelerde bulunmak üzere yollamak istemişse de, bu Ban tarafından, parasızlıktan Türkler kadar muhteşem bir refakat heyetiyle gelme imkânına sahip olmadığı gerekçesiyle reddedilmiş, dolayısıyla Hırvatistan'a asla ayak basmak istememiştir.

Kralın, Belgrad'ın elden çıkışından beri esarette tutulan bir Türk elçisi vasıtasıyla barış görüşmelerine başlatma teşebbüsü de başarısız kalır. Erdel voyvodası Johann Zapolya'ya bağlı hizip, kendilerini Sultan'dan ziyade Habsburglar'ın tehdidi altında görmekteydi. Lehistan elçisi Budin'den şunları bildirmektedir: "Burada Almanlar'a karşı duyulan nefret o kadar büyük ki, Türkler'le ittifak içinde olmak ve müştereken Almanya'ya saldırmaktan başka hiçbir şey bu kadar hasretle düşünülmemektedir"[80]. Ve Zapolya bu elçiye, Alman hükümdar prenslerinin bir Macar Kralı öldüğünde, Macaristan'ı ele geçirmek ve Macar milletini yok etmek için her defasında Macar tacına tâlib oldukları açıklamasında bulunur.

Daha sonraları iş, 29 Ağustos 1526'da Mohaç'ta savaşa vardığında, Türk topçusunun karşısına aynı ayarda bir şey çıkartamamış olmasından ötürü Macar ordusu perişan edilir. II. Layoş ölür ve bu böylece, Pressburg ve Stuhlweissenburg'da yapılan iki kral seçiminde sergilendiği üzere bir veraset sorununa yol açar. Alman yanlısı büyük soylular 16 Aralık 1526'da, 1519'dan beri Arşidük olarak Avusturya mevrus topraklarının başında bulunan ve Ekim 1526'dan beri de Bohemya tacını taşıyan Ferdinand'ı; Macar-Türk taraftarları ise daha 26 Ekim'de Zapolya'yı seçerler.

Savaşın ve müteakip gelişmelerin bir tanığı,"şimdiye kadar hiçbir devlet bu kadar istek ve tezahüratla yıkılıp gitmemiştir", demektedir[81]. Tahtın iki rakibi arasında şimdi başlayan çatışmayla, Mohaç savaşının yol açtığı gelişmeler asla sona ermez. Bu suretle Habsburglu iki kardeş (Ferdinad ve V. Karl) arasındaki anlaşmazlığın da temelleri atılır. Ferdinand, Macaristan için -Türkler burasının işgal altında tutmak için kuvvetlerini bölmek istemezler- başlayan mücadele sebebiyle Türkler'le çatışma içinde girer. V. Karl ise, üstünlük kurma plânlarını zora koşacak olan böyle bir gelişmenin hiç olmamasını tercih ederdi. Mohaç hezimeti aynı zamanda Türk idaresiyle ilk defa olmak üzere, kalıcı bir irtibat köprüsünün oluşması neticesini de verir. Yetersiz saldırı gücü Ferdinand'ı, kısa bir zaman içinde Türkler'le uyum içinde bir arada yaşama (modus vivendi) şartlarını aramaya iter. Ve Alman prensleri, İstanbul'da görünmeden ve Şubat 1528'den beri tâbi prens (vasal) olarak Sultan'ın egemenliğinde olan Zapolya vasıtasıyla, tıpkı bununla Ekim 1529'da ittifak eden ve Macaristan tahtı için muhtemel bir halef olarak bir Fransız prensi üzerinde anlaşan I. François gibi, severek Türkler'le ilişkiye girme fırsatından istifade ederler.

Zapolya'nın, Sultan'ın egemenliği altına girmeye rıza göstermesine, 1527/28 kışında Ferdinand tarafından ağır bir hezimete uğratılmış olması etken oldu. Şimdi ise Ferdinand, Zapolya'nın Süleyman'la olan vasallik ilişkisini bir elçilik heyeti yollayarak bozmaya teşebbüs eder, ancak başarılı olamaz. Sultan, Türk himayesinin boş bir söz olmadığını, 1529'da Macaristan'ı Zapolya'nın eline teslim etmekle, Ağustos'ta ona taç giydirmekle ve Viyana'yı kuşatmayla ispat eder. Ancak şehri ele geçirmeyi başaramaz ve 1532'deki teşebbüsü de akim kalır. Böylece Osmanlı ordusundaki esas zafiyet kendini gösterir: Topçuluğun yetersiz kalması. Her ne kadar Türkler Bağdad'tan Buda'ya bütün geri kalmış orduları yenebilecek durumda olsalar da, Süleyman, Habsburglar'm sahip olduğu topçuluğa aynı şekilde mukabele edememekteydi. Devlet hazinesinin çok iyi bir durumda olması ve baharat dahil olmak üzere yiyecek ve ham madde idhaline ihtiyaç duymamaları, Türkler'in güçlü olmalarına tek başına yeterli olmakla beraber, teknik konulardaki geri kalmışlık zaman içinde kendisini ağır bir şekilde hissettirdi. Böylece, topçuluğun gelişmesini tamamen Hıristiyan mühtedilere terk etmek zorunda kalırlar. Uzmanlaşmış elemanları daima Avrupa'dan celbetme gayreti içinde olmakla beraber, ordunun kumanda mevkiinde olanlar âdeta ehliyetsizdi. İhracatın fazla olmasıyla oluşan gelirler sayesinde, kendi sanayilerini kurma zorunda kalmamış olmaları gerçeği, şimdi felaket getirici bir tesir icra eder. Özellikle Selanik'e yerleşmiş olarak, Almanya ve İspanya'dan iltica eden ve çoğunlukla harp sanayi işletmelerinde çalışan çok sayılardaki Yahudiler, küçük imalathaneler kurmaktan öteye geçemediler[82].

Türk topçuluğu gerilerken, diğer taraftan da Türk ve Avrupa yaya askerliği arasındaki XVI. yüzyılda gözlenen muazzam fark giderek daha çok dengelenir. İsviçre örneğindeki Alman köylü askerleri ve İspanyol piyadeleri gayet işe yarar birlikler oluşturmakla ve hatta sırf askerî açıdan bakıldığında yeniçerilere denk düşmekle beraber, kendilerine yapılan ödemelerin felaket bir durumda olmasından ötürü, disiplinleriyle çağdaş Hıristiyan gözlemcileri daha da derin bir şekilde etkileyen Türk hasımları karşısında hemen daima yenik düşerler. Rodos'un fethini müteakip galiplerin şehre girişini tasvir eden bir görgü şahidi, "tek bir ses dahi duyulmuyor. Önümüzde sanki 30 bin Yeniçeri değil de, bir o kadar manastır keşişleri durmakta" tesbitinde bulunmaktadır[83]. Ve Türkler'in savaş morali hakkında Fransız zabiti Blaise de Monluc 1544'de şunları söyler: "Onların eşit kuvvetle bizi yeneceklerine

inanmaktayım. Bizden çok daha fazla, mukavim, itaatkar ve sebatkarlar. Devamlı olarak savaşı düşünmekte olmalarından ötürü bizden üstündürler"[84]. Türkler hakkında bilgi verirken, Fransız amirali Saint-Blancard'ın de ne derecelerde etkilenmiş olduğu açıkça görülür[85]. Fransız amiral, Saray'da, kımıldamadan duran ve bir kelime dahi sarf etmeyen 3000 yeniçeri görmüştür. Türk ordusunun maksada uygun bir şekilde, onluk, yüzlük ve binlik birlikler halinde yapılanmış olmasından hayranlıkla bahseder. Her onluk birliğin çadırına bir onbaşı ve ayrıca iaşe, yakacak ve mutfak işleri için birer kişi vazifelendirilmiştir ve herkes kendi işini yerine getirir. Ağır cezalardan ötürü itaat tasavvur edilemeyecek derecelerde büyüktür. XVI. yüzyılda, aynı güçteki Hıristiyan ordularına karşı yeniçerilerin üstünlüğü, yalnızca sahip oldukları disiplin sayesindedir. Bunun azaldığı zamanlar ise -yüzyılın ortasından hemen sonra bu artık söz konusudur-, eşit güçteki Hıristiyan orduları karşısındaki Türk üstünlüğü sona erer. Türkler yüzyılın sonuna kadar üstünlüklerini yalnızca bir tek sahada korudular: Kale işleri. İmparatorluk topraklarının savaş alanı olma tehlikesi taşımamasından ötürü, Osmanlı devletinin bakımına özen gösterdiği kalelerin neredeyse yok gibi olması daha da hayret vericidir. Böyle olmakla beraber, 1542'de Brandenburg Markgrafı'nın 80 bin kişilik ordusu, sadece 8000 Türk tarafından savunulan Peşte'yi ele geçirmeye muktedir olamaz[86]. Ve iki sene sonra İspanyol kumandan Marki del Vasto, Türkler tarafından Provans sahillerinde inşa edilen müstahkem mevkilerin ne kadar ustalıkla yapılmış olduğunu gözlemlediğinde şaşkınlığa düşer ve bu konuda Türkler'in Hıristiyanlar'dan çok daha ileride oldukları açıklamasında bulunur[87].

Türkler'in topçuluk sahasındaki güçsüzlüğü sür'atle etki sahası geniş siyasî bir unsur haline dönüşür. Viyana'yı ele geçirmek için yapılan nafile teşebbüs akabinde Süleyman kendini Ferdinand'la barışa hazır bulur ve Viyana için yapılan ikinci sefer esnasındaki girişiminde olduğu gibi, saldırılarının ağırlığını denize kaydırır. Bununla beraber, imparatorluk amirali Doria, o sıralarda donanmasının ileri harekata geçmesini önledi. Güçlü bir donanma meydana getirilmesi ve Batı'da, özellikle yeterli topçuluğuyla katkıda bulunmaya muktedir olabilecek askeri bir müttefik aranması, çözümü artık ileridek birkaç senelik bir zaman içinde mümkün olacak meselelerdir.

1514'den beri, Midilli'de Anadolu kökenli bir Türkün çocukları olan Oruç ve Hayreddin Barbaros kardeşler, Kuzey Afrika'da bir korsan devleti

kurmaya başlamışlardı. Oruç'un Tlemsen'deki ölümünden sonra Hayreddin tek başına idareyi eline alır, 1519'da Osmanlı devletine tâbi olur. Filosu kısa zamanda Venedik ve Ceneviz filosuyla boy ölçüşebilecek hale gelmiş olmakla beraber, mükemmel toplara sahip olmamasından ötürü bunlara karşı üstünlük kuramaz.

V. Karl idaresindeki İspanya'nın önceleri Felemenk'e sonraları ise Amerika'ya yönelen bir dünya devleti haline gelmesinden ötürü Yahudiler'in bu ülkeden tardı, XVI. yüzyılda gözle görülür doğrudan zararlı sonuçlar vermemekle beraber, Araplar'ın sürülmesi kısa zamanda ağır bir şekilde karşılık buldu. Bunlar, bu korsan reisin, İspanya, İtalya ve diğer mücavir adalarda sıkça cereyan eden insan avıyla devamlı olarak takviye edilen ve sayıları arttırılan kürekçileriyle yürütülen gemilerine yalnızca mükemmel savaşçılar temin etmekle kalmadılar, Kuzey Afrika'daki gemi yapımına da büyük bir gelişme imkânı kazandırdılar. Gemi yapımı sanatım ağırlıklı olarak ellerinde tutmuş oldukları Katolonya'da ise, kendilerinin tardından sonra bu işler tamamen çöker.

Akdeniz sahillerindeki Müslümanlar, Bizans imparatorluğunun gelişme döneminde denize açılmak ve bahrî sahada Bizans'la boy ölçüşebilmek yeteneğini gösteremediler (yalnızca Kızıl Deniz'de durumlarını daha iyi koruyabilmişlerdir). Denize açılmadaki zafiyetleri açıkça, savunacak durumda olamadıkları limanlardan 150-200 km. gibi önemli bir mesafeyle içerde yer alan baş şehirlerinin konumundan kaynaklanır. Beyrut ve İskenderiye terk edilir, Şam ve Kahire kurulur. Tunus ve Sus (Sousse) yerini Kayrevan'a (Kairoan) bırakır. Hatta İberik yarımadasında bile düşman filosu karşısında duyulan korku Kurtuba'nın tahkim edilmesi neticesini verir. "Serazenler"in de tamamen ve kesin olarak telafi edemedikleri Müslümanlar'ın bahrî sahadaki bu zafiyetine, şimdi Barbaros, Türk ileri harekatı ve İspanyollar'ın Araplar'a karşı güttükleri siyaset vasıtasıyla bir son verilir. Hayreddin zaten Cezayir'i elinde tutmaktaydı. 1529'da İspanyollar'ı Cezayir limanının önünde bulunan Penon adasından uzaklaştırır ve böylece tam bir hareket serbestisi kazanır. Portekizliler'in elinde tuttukları Fas dışında kısa zamanda tüm Kuzey Afrika Osmanlılar'a ait olur. Moriscolar'ın ayaklanması esnasında Barbaros filosuyla Valensiya önünde görünür ve Formentera'da imparatorun gemilerine karşı bir zafer elde eder. 1532'de Endülüs'ten 70 bin Morisko'yu tahliye eder. Buna ilaveten harekatını Güney Fransa ve İtalyan

sahillerine kadar genişletir ve V. Karl'ın imparatorluğunun coğrafi merkezinin yaklaşık olarak Ceneviz'de olduğu tasavvur edilecek ve ayrıca imparatorun İspanya'dan İtalya ve Orta Avrupa'daki topraklarıyla irtibatı yalnızca, devamlı olarak Barbaros'un saldırılarına maruz kalan Barselona-Ceneviz hattından deniz yoluyla sağlayabildiği düşünülecek olursa, Barbareskler'in deniz güçünün gittikçe artan siyasî önemi tekrar açıkça görülür.

Nihayet Süleyman kendini denizlerdeki savaşa vakfetmek istediğinde, uzun zamandır kendisine tâbi olan Hayreddin'i Mayıs 1533'de Kaptan Paşa olarak Akdeniz donanmasının başına getirdi. Barbaros 1534'de Tunus'u fetheder ve böylece Sicilya ve Güney İtalya'ya yönelik tehdid o kadar büyür ki, Temmuz 1535'de tüm ahalisi katledilen önemli limanları Barbaros'tan geri alabilmek için İmparator Avrupa'daki bütün meseleleri bir tarafa bırakmak zorunda kalır. Ancak, karadan etkili bir şekilde mücadele vermeden Barbaros'u yenmek mümkün değildir. Bu durum Minorka'ya yapığı cüretkar bir saldırıda açıkça gözler önüne serilir. Barbaros, Cezayir ve Mehdiye'nin sahibi olarak ileri harekatına devam eder ve çok geçmeden Biserta'yı feth ederek, Tunus'un kaybını telafi eder. Karl'ın Tunus seferinin siyasî yönden tek sonuçu, kendisinin düşmanlarına karşı Türkler'in daha fazla yakınlık göstermeleri oldu. Böylece, ayrıntılarını aşağıda ele alacağımız Fransız-Türk yakınlaşması hız kazanır.

Türkler'le ilişkilerin düzeltilmesi eğilimleri yalnızca İtalya'da kendini hissettirmez. Yüzyıl dönemecinden itibaren Habsburglar'ın Türkler'le işbirliği yapmak için nasıl bir gayret içinde oldukları giderek daha da belirginlik kazanır. XVI. yüzyılın ilk on senelerinde inisiyatifin, yalnızca 1508'de Marsilya için bir ticaret antlaşması gerçekleştiren Fransızlar'ın değil de, Habsburglar'ın elinde olduğu hususu, hiç de yeterince vurgulanmadan dile getirilir. Bütün gayretlere rağmen, Maximilian'nın Türkler'le ilişkilerinin kapsamına dair noksansız bir tablo çizmeyi başarmak hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Zira, Hıristiyan toplum hissiyatıyla açık bir zıddiyet hali arzeden vasfı, bu ilişkilerin sıkı bir gizlilik içinde olmasını zorunlu hale getirmekte ve her zaman belgelere geçmesini önlemekteydi.

Maximilian, daha 1497'de bir Türk elçilik heyetini İnssburck'ta kabul eder. Az bir zaman sonra kendini bir Türk savaşı içinde bulacak olan Venedik'le sürdürülen ilişkiler, elle tutulur bir netice vermemiş olsa da görüşme-

nin konusunu teşkil etmiş olmalıdır. Ancak imparator tekrar mevcut bağlantılarına dönmek zorunda kaldı. Aralık 1508'de Cambrai ittifakına katılmasından ve "Hıristiyan dinini Türkler'e karşı savunmak" amacıyla, müttefikleri tarafından temin edilen 170 bin dukalık bir yardımla Venedik'e karşı savaşa iştirak ettikten sonra, II. Julius'un Cumhuriyet'i aforoz etme kararını geri alması üzerine, Türkler'i Venedik'e karşı savaşa sokmak için birkaç ay süren girişimlerde bulundu. 1510'da bir mu'temedini, Venedik'e akında bulunması ricasıyla Bosna paşasına gönderir[88]. Firûz Bey, bu hususta izin istihsali için Divân'a müracaat eder. Ancak Bayezid, imparatorun ricasına, 16 sene önce Papa'nın da bu doğrultuda yaptığı başvuruya vermiş olduğu cevapta olduğu gibi mukabele eder ve bir eyleme izin vermez. İstanbul'da ise Venedikliler kısa bir zaman içinde İmparator'un bu girişiminden haberdar olurlar. Oysa daha önce kendileri de, Maximilian'a karşı aynı anlamda bir girişimde bulunmuştu. Venedik Balyosu'nun 27 Aralık 1513 tarihli olarak gönderdiği bir rapordan,[89] İmparator'un 24 Ağustos 1513'de mektuplarına hamilen bir mu'temedini İstanbul'a gönderdiği ve Sultan'ın, kendisine atfedilen saldırı plânı iddiasıyla Venedikliler'in yardım ricasını dikkate almamasını, aksi takdirde Divân'la arasındaki dostluğu sona ermiş olarak telakki edeceğini bildirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Venedik, 1514'de İstanbul'daki elçisine, Türkler'i, 10 bin duka ödenmesi karşılığında 10 bin Türk atlısının Friaul'a sevkedilmesi hususunda ikna etmesi (ve aynı zamanda Apulya'ya donanmayla saldırılması teşvikinde bulunması) talimatını vererek mukabele eder[90]. Ancak Sultan Selim'in askerlerine Asya'da ihtiyacı vardır.

Frankfurt'taki imparator seçimine gelinceye kadar geçen müteakip barış zamanı içinde, Habsburglar'm yaptığı diplomatik bir girişim olağan üstü niteliğiyle öne çıkar. İspanya Kralı Karl ve I. François arasındaki, tamamen her ikisinin de vermiş olduğu haçlı seferi sözünün damgasını taşıyan imparatorluk seçimi mücadelesinde karara varılmadan önce, Habsburg adayı, pek dostane bir şekilde kabul edilecek olan bir İspanyol elçisini Sultan Selim'e yollar. Elçi, mübarek makamlara hacıların ziyaretiyle ilgili meselelerin, Mısır'ın fethinden önceki dönemde o zamanki Mısır Sultanı'yla yapılmış antlaşmalar doğrultusunda düzenlemek görüntüsü altında gönderilmiştir. Selim, bir antlaşmanın akdedilebilmesi için kendisine tam yetkili bir sefir izamını beklediğini, efendisine iletmek üzere İspanyol elçisine bildirir.

Bu arada her iki aday, imânsızlara karşı düşmanlıklarını ve imparator seçilir seçilmez Türkler'e karşı savaşta Hıristiyanlığın hayrını gözetecekle-rine dair olan sarsılmaz iradelerini dile getirmekte yarışırlar. İspanya, Felemenk ile Orta Avrupa'daki mevrus topraklarıyla bir imparatorluk oluşturan (hanedan birliğinin nihaî yapılanışı 1522 Brüksel antlaşmasıyla gerçekleşir ve Karl Avusturya mevrus topraklarını ve Würtemberg'i kardeşi Ferdinand'a bırakır) Karl, seçiminden sonra artık Sultan'ın yardımına muhtaç değildir ve dolayısıyla seçimden önce çok önem vermiş olduğu "hacılar meselesi"ne de bir daha geri dönme ihtiyacını duymaz. Karl, şimdi artık istediği gibi Hıristiyanlığın koruyucu hükümdarı olarak ortaya çıkabilirdi ve eğer I. François daha sonraları takip ettiği Türk siyasetinde büyük tereddütler geçir-miş ise, bu yalnızca kamu oyunun baskısının sonuçu olarak değil, fakat aynı zamanda V. Karl'ın şahsında, kendi ilkeleriyle mücadele vermek zorunda kalmış olmasındandı. Başkası için hayal ettiği müşkül duruma, şimdi kendisi düşer.

İmparator ilk hamlede Türkler'le bir uzlaşmadan sarfı nazar eder ve böylece "Hıristiyan tavrını" korumak ister. Ancak bu onu, 25 Ağustos 1525'de Toledo'da kaleme aldığı bir mektupla, yedi sene önce Maximilian ve Macar Kralı II. Layoş'a aynı amaçla başvuran Şah İsmail'e ittifak teklif etmekten alıkoymaz[91]. Şah İsmail'in mektubunun yedi senedir sürüncemede kalmış olması gerçeği ise, her iki hükümdar arasında ortak bir eylem oluştu-rulması zorluğunu büyük bir açıklıkla gözler önünde serer. Macaristan'ın Türkler tarafından fethinden sonra, Ferninand -değindiğimiz üzere- Zapolya ve dolayısıyla da Türkler'le büyük bir zıddiyet içine girer. Belgrad ve Bosna paşalarını para gücüyle elde ederek, Zapolya'ya yapılan Türk yardımına bir son vermek amacıyla Avusturya tarafından gizlice yürütülen nafile bir girişimden, Ferdinand'ın Macar Kralı seçildiğinin Mayıs 1528'de iki ayrı elçi tarafından İstanbul'a bildirilmesinden ve Süleyman'ın, akıncıların Regensburg'a kadar uzanmış oldukları Viyana'ya yaptığı başarısız saldırısın-dan sonra, İmparator ve Ferdinand barış vaktinin geldiğine kani oldular. Karl'ın vaftiz babası olan Don Garcia de Loaysa da imparatoru bu anlamda yönlendirmekteydi[92]. Bunun için ise pek çok sebepler mevcuttu. Venedik ve Milano'ya karış yürümek üzere 1529'da ordusuyla birlikte Ceneviz ve Savona'ya çıktığında, Ferdinand'dan gelen Türkler'in ileri harekatına dair olan huzursuzluk veren haber, kendisini niyetlerinden vaz geçirir. İtalya'daki

imparator karşıtı gruplar ümitlerini bir Türk zaferine bağlamışlardır ve 1529 Ağustos'unda İstanbul'daki Venedik Balyozu Senato'dan, Türkler'in plânlarını destekleme talimatını alır. Bunun üzerine Karl, Bolonya'dan, kardeşi Ferdinand'dan gizlice mütareke görüşmelerine başlanmasını taleb eder. Ancak, bu amaçla gönderilmiş bulunan Niklas Jurischitz ve Graf Lamberg heyeti başarılı olamaz. Bu gelişmeler Don Garcia de Loaysa'nın da fikrinden dönmesine yol açar. 18 Kasım 1530'da Karl'a şunları yazmaktaydı: "Türkler çok güçlü olduklarından ve saldıracakları ilk ülkenin sizin ve kardeşinizinkiler olacağından ve yalnızca Almanlar'ın karşı koyabilecek durumda olmalarından, ayrıca Fransa Kralı'nın sizin uğraş ve kayıplarınızdan mutluluk duyması ve iyi halinizin kendisini rahatsız etmesi ihtimal dahilinde olduğundan; majestelerine, tüm Almanya ile barışmanızı ve tek başınıza içinde bulundukları bu imânsızlığı* menetmeye veya düzeltmeye gücünüz yetmeyeceğinden, istedikleri gibi yaşamalarına izin vermenizi, tekraren ifade etmekteyim".

Buna rağmen Ferdinand -1531'den beri Roma Kralı unvanını taşır- 1532'de İstanbul'a yeni bir heyet yollar. Elçiler, Viyana'ya doğru ilerlemekte olan Sultan'la buluşur ve nafile yere kendisine haraç ödenmesi teklifinde bulunurlar. Bunlar orduyla beraber götürülürler ve daha sonra ise Süleyman'ın bir mektubunu hamilen, Eylül 1532'de Viyana'ya geri dönerler. Bu mektubunda Sultan, aralarındaki uyuşmazlık ve çıkar çatışmasından muhakkak ki haberdar olduğu bu iki Habsburglu kardeşi birbirlerine karşı kullanmayı dener ve hükümdarları tarafından ezilmekte olan "zavallı Hıristiyan" halkın haklarının savunuculuğuna soyunur[93]: "Ülkenizde uzun zamandan beri zavallı Hıristiyanlar, Türkler'e karşı savaşmalarını telkin etmeniz suretiyle aldatılmaktadır. Her sene bu bahaneyle onlardan para sızdırmaktasınız ve bu amaçla sık sık İmparatorluk Meclisi'ni toplamakta ve toplantılar tertiplemektesiniz. Bu sebepten ötürü İspanya Kralı üzerine sefer etmeye karar verdim. Böylece biliniz ki, niyetim size değil, İspanya Kralı'na karşı sefer etmektir... Eğer cesareti varsa, beni savaş meydanında bekler... Beni beklemek istemezse, o zaman Padişahlık katıma haraç yollamalıdır. Siz, benden barış ve dostluk niyazında bulunmak üzere elçilerinizi yollamışsınız. Bunda samimi ve iyi niyetli iseniz, şeref ve haysiyet icabı olarak barışı esirgemeyiz...".

---

* Kastdilen Protestanlıktır.

Çatışmalar, kuşatmış olduğu Köseg (Guns) önünde uzun zaman kaybeden Sultan için tatmin edici bir netice vermez. Nihayet kale fethedildiğinde, kalenin ces'ur müdafii olup, daha önceleri elçi olarak İstanbul'a gönderilmiş olmasından ötürü tanımış olduğu Niklas Jurischitz'i hediyelerle onurlandırır ve kendisinin bir koruma birliğini tahsis eder (bu şövalyece davranış, imparatorluk askerlerinin Roma ve Tunus'taki vahşiliğiyle kıyaslansın). Graz'ı fethetmek için Süleyman nafile yere uğraşır. İmparator ise, askeri birliklerin bir kısmının maaş ödemelerindeki aksamalar sebebiyle isyan halinde olmaları ve bir kısmının da yalnızca imparatorluk topraklarını savunmak üzere gelmiş olduklarını ileri sürerek, Türkler'i Macaristan'a kadar takip etmeğe yanaşmamalarından ötürü, bu durumdan istifade edecek durumda değildir.

1533 Ocak'ında Avusturya elçisi [Köseg müdafii Jurischitz'in kardeşi] Zara Divân tarafından dostça kabul edilir. Kendisine, yalnızca görüşmelerde bulunulması, ancak bir sonuça varılmasının mümkün mertebe ertelemesi talimatı verilmişti. Bu arada Doria'nın fetihleriyle Koron ve Patras Türkler'in elinden tekrar çıkar ve böylece Divân'ın tavrında kendiliğinden bir düzelme meydana gelir.* Macaristan meselesinin düzenlenmesine hazırlık babında Sultan Viyana'ya bir Divân Çavuşu yollar ve bu orada merasimle karşılanır. Bir mütareke için sözleşmeye varılır ve gönderilen Çavuş Mayıs sonunda tekrar geri döner. Bunun arkasından Vespasien de Zara ve İmparator'un temsilcisi olarak Hollandalı Cornelius Schepper de İstanbul'a gelirler. [25 Mayıs 1533]. Karl, Macaristan'ın Ferdinand'a verilmesi halinde barış yapmaya hazırdır. İran'a karşı sefer hazırlığı içinde olan Süleyman da İmparator'la bir barış akdine soğuk bakmaz. Bununla beraber İran seferi için daha zaman vardır ve görüşmelerin sonuçlandırılmasında acele etmez. Sadrazam İbrahim Paşa bahaneler arar ve V. Karl'ın kendisini Küdus Kralı olarak adlandırmasına hakkı olmadığına, tamamen güçsüz olup, bir konsil dahi toplayacak durumda bulunmadığına, kendisinin ise onun için böyle bir şeyi yapabileceğine ve Luther'i Papa'yla yüzleştirebileceğine ve böyle bir toplantıya katılmayı reddedecek olan Alman prenslerinin ise hadlerini bildireceğine dair beyanlarda bulunur. Bu ve buna benzer ifadelerle görüşmeleri uzatır. Aralık** 1533'de Ferdinand ile belirli bir zaman için bir mütareke -Batı'daki

---

* Koron'un Doria tarafından fethi Eylül 1532 olup, Nisan 1533'de tekrar geri alınır. Avusturya barşına İran seferine hazırlanılması etken olur.

** Temmuz olmalıydı.

gibi bir barış antlaşması akdi Osmanlı diplomasisi için söz konusu değildir- akdedilir. Buna göre Ferdinand senelik vergi verecektir, karşılığında ise Sultan kendisini askeri yönden destekleyecek ve II. Layoş'un dul eşine ait mülkler kendisine bırakılacaktır. İmparator'un temsilcisi Schepper ise eli boş olarak geri döner. 1534'de İmparator kendisini tekrar İstanbul'a yollar. Burada yeniçerilerin "İspanyol, İspanyol" nidalarıyla alaya alınarak kabul edilir. Aşağıda, Karl'ın eline geçirdiği II. François ve VII. Clemens'e karşı takip ettiği aşırı siyasetine tekrar geri döneceğiz. Karl'ın akılcı bir siyaset takip etmemesi dışında, devrinin güçlü Hıristiyan hükümdarlarının gaddarlıkta herkesi geride bırakmalarını, Sultan memnuniyetle karşılamakta ve böyle bir despotluk karşısında duyduğu nefretten ötürü İmparatorla görüşmelerde bulunmak istemediği görüntüsünü vermekteydi. Dolayısıyla Schepper'e verilen talimat içinde, En Hıristiyan Kralın Madrid'te ve Kutsal Peder'in de Roma'da mahpus tutulmalarının, devlet politikası açısından tamamen izahı mümkün bir davranış olarak tevil edilmesi yer almaktaydı. Schepper, aşağıdaki tavizler karşılığında barış akdetmeye memurdu:

1) Macaristan Ferdinand'a bırakılacaktır.

2) Süleyman, Alman Protestanları'nın desteklemeyecektir.

3) Süleyman, Barbaros'la ilişkisini kesecektir.

Bunun dışında elçi, Barbaros'un öldürülmesini temin etmek gibi daha başkaca işlerle de vazifelendirilmiştir ki, bunlara kendiliğinden el atmış olmasını düşünmek mümkün değildir. Kaptan Paşa baştardasını havaya uçurmaya hazır kiralık bir katil tutarsa da, bu iş ancak tasavvurda kalır. Bu ise, o sıralarda İmparator için Garb Ocakları filosunun Türkler'e tâbi olmasının ne kadar rahatsızlık verici olduğunu gözler önüne serer.

Schepper barış akdine muvaffak olamaz. Macaristan meselesinin Osmanlı hizmetindeki Venedikli Aloisia Gritti vasıtasıyla çözülmesi niyetleri, bunun Medyaş'ta Zapolya'nın dahliyle öldürülmesi üzerine tekrar sürüncemede kalır. 1535 sonbaharında Gran'daki görüşmelerde bir an için bir uzlaşmaya varılacak gibi olursa da, Habsburglar'la gizli ilişkiler içinde olmasından şüphelenilen Sadrazam İbrahim Paşa'nm idamı, Divân'ın Habsburglar'a karşı olan tavrı üzerinde soğuk bir tesir icra eder. 1537'de Ferdinand'ın

kumandanı Katzianer'in Gorian'da ağır bir mağlubiyete uğraması* üzerine, Zapolya Türkler'den çekinmeye başlar ve Ferdinand'la Şubat 1538'de Nagy-Varad'da bir barış antlaşması akdeder. Pazarlıklar Zapolya'nın 21 Temmuz 1541'de vaki olan ölümüne kadar devam eder. Ölümünden sonra ise, dokuz günlük çocuğu Johann Sigismund, senelik 100 bin dukalık bir vergi karşılığında kendisinin halefi olarak tanınır ve nâibliğini Martinuzzi üstlenilir. Bundan kısa bir süre sonra ise Sultan Macaristan'ı ilhak eder ve merkezi Budin olmak üzere burasını bir eyalet haline getirir, küçük kralı ve annesi İsabella'yı Theiss nehrinin doğundaki bölgelerle tazmin eder ve Johann Sigismund'un reşit olması halinde Budin'i tekrar iade etme sözü verir. Ferdinand ise bundan sonra, elinde tuttuğu Macaristan'daki dar sahayı genişletme uğraşısı içine girer. Ancak, Türkler'le baş edecek durumda değildir. 1543'de Süleyman, Viyana ile Budin arasındaki Estergon kalesini muhasara ettiğinde, şaşkınlık içine düşen Ferdinand, bütün topları kaybedilmiş addettiği Viyana'dan uzaklaştırır[94]. Viyanalılar ise, ne pahasına olursa olsun İspanyol ve İtalyan askerlerini bir daha şehrin savunucusu olarak görmek istemezler. Ancak bunlar olmaksızın şehrin elde tutulması da mümkün değildir. Nihayet Ferdinand vergi ödemek kaydıyla Sultan'ı, kendisini çok endişelendiren ileri harekattan vazgeçirmeye muvaffak olur.

Ferdinand ile Divân arasındaki ilişkiler, giderek artık tamamen Karl'ın Türkler'e yanaşmasının gölgesi altında kalır. Ancak bu konuya tekrar döneceğiz.

Ne beberuhî VIII. Charles ne de bunak XII. Louis, diplomasinin gelişmesine anlamlı katkılarda bulunmuştur. Habsburg hanedanı ise bu sahada XVI. yüzyılın ilk on senelerinde açık bir üstünlüğe sahip olmuştur ve ancak imparatorluk seçimindeki yenilgisinden sonra I. François bu konuda belirli bir etkinlik sergilemeye başlar. Kendisinin, neredeyse her tarafından tamamen sarılmış olan devleti, İspanya'yı, Felemenk, Alman imparatorluğu ve Habsburglar'ın mevrus topraklarını arka cephelerden sıkıştıracak dışarıdan müttefiklere ihtiyaç duymaktaydı. İspanya'daki Moriskolar'la[95], İngiltere, Cleve ve Danimarka'yla kurduğu ilişkiler dışında, *En Hıristiyan* sıfatını taşıyan bu kral, Lehistan ve Macaristan'la da irtibat kurar. 1524'de İtalya'da sürdüreceği savaşa hazırlandığında, Lehistan Kralı Sigismund ve Macar Kralı

* 1.12.1537 Vertizo mağlubiyeti.

II. Layoş'la olan ilişkilerini güçlendirir. Sultan'la yakınlaşma fikrinden ise henüz tamamen uzaktır. 25 Şubat 1525'deki Pavia savaşından sonra En Hıristiyan Kral tutsak düşer ve İmparator tarafından, görüşmelere başlama vaktinin geldiği kanaatine varana kadar, aylarca bir kule içinde zillet çekeceği Madrid'de mahpus tutulur. Hem François hem de bunun yokluğunda nâibeliği üstlenmiş bulunan annesi Louise de Savoyen bu müddet zarfında Sultan'la irtibata geçmeye çalışırlar. Bunun gibi olağan üstü bir girişimin ilk irtibatını oluşturmak üzere diplomatlar ve saray adamları değil, maceraperestler kullanılır. Bunun kolayca cesaret edilecek bir iş olmadığı, nâibenin 30 kişiden oluşan ilk elçisinin Bosna paşası tarafından eşyaları yağma edilerek öldürülmüş olmasından anlaşılır. Bu olay üzerine Bosna paşası Divân'a, kurbanlarının, Sultan için yanlarında hediye olmaksızın yola çıkma cesaretini göstermiş olduklarını bildirir. Bundan kısa bir zaman sonra Hırvat asıllı maceraperest Johann Frangepani, Madrid'de mahpus tutulan kralın ve annesi nâibenin birer mektubunu hamilen, Aralık 1525'de varmış olduğu İstanbul'a yollanır. Sultan, karadan ve denizden kendisine yardım etmeyecek olursa, En Hıristiyan Kral, Karl'a boyun eğmek ve "Cihan hükümdarı" olarak onun imparatorluk unvanını tanımak mecburiyetinde kalacaktır. Süleyman'ın, Eflak ve Güney İtalya'ya saldırma vaadinde bulunan cevabî mektubu, -taviz vermeyen tavrının tehlikeler doğuracak neticelerini gözler önüne sermek üzere ve muhtemelen kasıtlı olarak- İmparator'un eline geçer. Bununla beraber, İmparator 1526 başlarında mahpus Kral'la Madrid Barış antlaşmasını akdeder. Mecburiyet altında yapılmış olmasından ötürü geçersiz kalacak olan bu belgeyi François usûlen imzalar. İmparatorun uzak görüşlü müşaviri Piemontese Gattinare, "midenin alabileceğinden daha fazlasını bir defada oturup yemek zararlıdır", diyerek efendisini nafile yere uyarır. Karl, daha sonraları Aziz Yust manastırındayken bu konuda kendisine hak verecektir. Kral'ın, Milano'dan vaz geçmesi İmparator'un içinde bulunduğu güçlü duruma belki uymakla beraber, aynı şeyi Burgondiya'nın terki için söylemek mümkün değildir. Valois ve Habsburglar arasındaki -bu Papalık için de geçerlidir- tüm anlaşmazlıkların niteliğine uygun olarak, burada bir millî savaştan ziyade, veraset ve hanedan meseleleri söz konusu olmaktaydı. Mesela, yapılan barışın takviyesi amacıyla François'nın, Karl'ın kız kardeşi olan Portekiz Kralı'nın dul eşi Eleonore ile nişanlanması bu anlamdadır. Ayrıca, En Hıristiyan Kral'ın çocuklarının rehine olarak İspanya'ya

gönderilmesi icab etmekteydi ki, bu da kendisinin başlangıçta Şark politikasında ihtiyatlı davranmaya itmekteydi. Mohaç muharebesinden sonra En Hıristiyan Kral bir haçlı seferine hazırlanır ve Papa bu sonu belirsiz girişiminde kendisini, kilisenin tahsil ettiği ondalık vergisini tahsis ederek destekler. Bununla beraber bu, imparatorluk propagandasının Mohaç yenilgisini, Fransızlar'ın Sultan'ı desteklemelerinin bir sonuçu olarak takdim etmelerini engellemez. Mohaç'tan iki ay önce, François, VII. Clemens, Venedik, Milano ve Floransa Dükleri arasında meydana getirilen Cognac Birliği, haçlı seferi önündeki tek engel olarak İmparator'u gösterir. Birkaç ay sonra birlik, Zapolya ile bir antlaşma yaparak, kendisini Macar Kralı olarak tanır. O sıralarda Fransız hizmetinde çalışan İspanyol asıllı Rincon bu anlaşmadan Divân'ı haberdar ettikten sonra, Zapolya birliğe girer ve yalnızca Fransız prenslerinin serbest bırakılmalarına kadar beraberce savaşma sözü vermez, fakat aynı zamanda ölümünden sonra Macar tacını Orléans Dükü'ne bırakmayı da tekeffül eder.

Bu arada birlik, Karl'ın kuvvetleri 1527 baharında Roma'ya yürüdüğünde ve kararsız Papa'nın imparatorluk askerleri karşısında yalnız kaldığında -bu konuya tekrar döneceğiz- tamamen etkisiz kalır. Burada da, bir Avrupa imparatorluğu kurmayı gözüne kestiren bir hükümdarın, Garb Âlemi'ndeki kimi bireylere felaketler getirecek olan, Avrupaî olmayan nitelikteki ölçüyü aşma hali tekrar gözler önüne serilir. Karl'ın, Papa'nın ve Fransız prenslerinin serbest bırakılmasını temin amacıyla Madrid yolunu tutan Fransız-İngiliz ortak sefaret heyetini tereddüt etmeden hapse attırması bu anlamdadır. Bununla beraber Karl, yalnızca Türk tehdidi sebebiyle olmasa da önce Papa'yla, daha sonra da Cambrai'da yapılan Kadınlar Barışı antlaşmasıyla (5 Ağustos 1529), çocuklarına tekrar kavuşan, Burgondiya'yı geri alan ve iki milyon duka tazminat ödemek zorunda kalan François'le barışır.

En Hıristiyan Kral, Türkler'le olan ilişkilerini kendisi için faydalı olacak bir duruma sokmayı bilir. Türk ve Fransız temsilcilerinin buluşarak, Macaristan'la ilgili gerçek görüşmelerin sürdürüldüğü bir sırada, I. François, 1528'de Venedik'le birlikte "Hıristiyanlar'ın selâmeti için" Divân nezdinde diplomatik bir girişimde bulunur. Venedik de böyle bir girişimde bulunarak, ağır bir şekilde zedelenmiş olan Hıristiyan saygınlığını tekrar kazanmaya kararlıdır. Mukaddes topraklarda yer alan çok sayılardaki manastırların çevresi cami-

lerle çevrilmiştir ve dinî vecibelerin serbestçe yerine getirilebilmesini temin için, bunlardan bir kısmının ortadan kaldırılması, şimdi Sultan'dan rica edilmekteydi. Aynı sıralarda I. François, bir hac ziyareti münasebetiyle Kudüs'te Süleyman'la buluşma plânları yapmaktaydı ki, bu her ikisi için de olacak bir şey değildi.

Bununla beraber bütün bu sofuca girişimler, Fransız-Türk ilişkilerinin gelişmekte olduğu gerçeğini gizleyemez. Her ne kadar François, ağırlıklı olarak Protestan olan Alman müttefiklerini teskin etse de, Süleyman'ın Viyana önünden çekilmesinden sonra âyin alâyları tertiplese, ülkesinin her tarafında şükran duâları ve donanma şenlikleri düzenletse de, en parlak donanma şenliği bile, o sıralarda Andrea Doria'yla, dolayısıyla Ceneviz ve Ceneviz donanmasıyla bozuşan En Hıristiyan Kral'ın, Akdeniz'de içinde bulunduğu felaketli durumunu gölgelemeye muktedir olamazdı. Fransızlar tarafından başarı vaat eden beklentiler içinde muhasara edilen Napoli, denizden Filippino Doria tarafından ablukaya alınır; Doria'nın çekilmesi üzerine ise Temmuz 1528'de İspanyollar tarafından kolaylıkla kurtarılır. François, Ceneviz'in Savona'nın egemenliğine girmesine razı olmamış ve bu sebepten ötürü ilişkiler bozulmuştu. Bu gelişmeyi yorumlayan Wolsey, "François için, Doria'yı küstüreceğine altı tane Savona'yı terk etmesi daha hayırlı olurdu", demekteydi. Akabinde İmparator işe karışır ve Andrea Doria'yla 10 Ağustos 1528'de Madrid'de bir antlaşma yapmak üzere hiçbir fedakarlıktan kaçınmaz. Cenova'nın bağımsızlığını garanti eder, böylece Fransız ordusu Güney İtalya'da, kendisinin ihtiyaç duyduğu malzemeleri temin eden limanlarla olan ilişiği kesilir ve daha 30 Ağustos'ta teslim olmaya mecbur bırakılır. İki hafta sonra ise Ceneviz Doria tarafından ele geçirilir. Ancak şehrin korunabilmesi ancak Milano'nun da müttefik olarak kazanılması, dolayısıyla İmparator'un elinde olmasıyla mümkündür. Fransız kraliyet ailesi, Milano'nun daima ve her şeye rağmen ancak Ceneviz'in korumacılığıyla savunulur olduğu temel gerçeğini idrak edene kadar, karada otuz sene geçer.

Fransızlar, dokuz ay sonra Milano'yu da ebediyen kaybederler. Doria, Güney Fransa sahillerine küçük çaplı akınlar tertip eder, François ise bir Akdeniz donanmasına sahip değildir.

Ceneviz donanmasının yokluğunu telafi edecek şey neredeyse kendiliğinden ortaya çıkar. Doria, Fransa'nın Akdeniz sahillerine yaptığı

saldırıları kısa bir zaman içinde sona erdirdiyse, bu Kuzey Afrika korsanlarının kendisini buna zorlamış olmasındandı. I. François, Aralık 1529'da Karl'la Bologna'da bir antlaşma akdeden ve böylece İmparator'a karşı bir ileri harekatta çok işine yarayacağı Apulya'daki limanlarından vaz geçen Venedik'in donanmasını, daha da az hesaba katmak zorundaydı.

Korsanlarla bir uzlaşıya varmak o kadar kolay değildi ve Divân da böyle bir şeyle ancak 1532'den sonra ilgilenmeye başlar. Türkler'e karşı savaş tekelini muhtemelen bu şekilde İmparator'un elinden almayı uman ve "Hıristiyanlar'ın hayrı" için duyduğu ilgiyi ispat etmek isteyen I. François, 1532'de Süleyman ve Barbaros'a karşı savaş plânları kurmaktaydı. Almanya içindeki zıddiyetin ise, tam da Türkler'in ileri harekatı esnasında gerilemiş olduğu, Zapolya ile Schmalkald'ta bir İttifak yapan müttefiklerin, İmparator'a yardıma koşmalarıyla gözler önüne serilir.

Gelişmelerin kaçınılmaz yaptığı bir ilişkinin önüne ne kadar çok engeller çıkmaktadır. Türk-Fransız ittifakı, Habsburg-İspanyol birliğine karşı alınacak en iyi karşı önlemdi. Türk tehlikesi olmaksızın I. François -ve İmparator'a karşı olan her Papa-, günün birinde ezici üstünlükteki oluşumları tek başına göğüslemek zorunda kalırdı. Habsburglar'ın Burgondiya ve İtalya'daki çıkarları, bir Türk savaşını nasıl engellemekteyse, Macaristan sınırlarındaki ve Akdeniz'deki sonu gelmez mücadele de Fransa'ya karşı savaşın etkin bir şekilde sürdürülmesini akim bırakmaktaydı. Ayrıca, bir Türk ittifakı Fransa'nın dış politikada ufkunu genişletmekte, Doğu Avrupa'yla sıkı irtibatlar oluşmakta ve Moskova Knezliği ile de yakınlaşılmaktaydı.

Sultan'ın Barbaros'un donanmasından istifade etmeyi düşünüp düşünmediği hususu açıklığa kavuşmadan önce, François Ocak 1533'de Macaristan üzerinden Camillo Orsino'yu elçi olarak Divân'a yollar. Kadınlar Barışı antlaşmasından ve İtalya'da yapılan yeni düzenlemelerden beri En Hıristiyan Kral'a artık oradaki bütün kapılar kapanmıştır. Bir Türk müdahalesi burada kendisine yardımcı olabilirdi. Bu sebepten ötürü Orsino, Sultan'ın, bir mu'temedini Fransa'ya yollamak üzere Barbaros'u harekete geçirmesi için çalışacaktı. Sultan bu isteğe olumlu cevap verir ve gerçekten 1533 sonbaharında Barbaros'un bir mu'temedi Fransa'ya gelir. VII. Clemens ile buluşmak üzere Marsilya'ya gitmekte olan François, bunu yolda kabul eder.

Alîcenâp bir kişi olarak Barbaros yalnızca hediyeler değil, aynı zamanda, En Hıristiyan Kral'a teslim edilme anına kadar zincirlere raptedilmiş olarak sevkedilen bir mıkdar Fransız esir de göndermiştir. Bu kabul esnasında, daha ziyade, özellikle Marsilya'yı yakından ilgilendiren ticarî meseleler ele alınmış ve her hangi bir askerî mutabakat söz konusu olmamıştır. Ancak, Barbaros'un Kaptan Paşa olarak atanmasıyla durum değişir. François, artık Türk yardımı sayesinde Savoya ve Ceneviz'i tamamen ele geçirmeyi ümit eder. Mayıs 1534'de Barbaros'la bir antlaşma akdeder ve Divân'a Güney İtalya ve Ceneviz'e yönelik bir saldırı teklifinde bulunur. Bu işle, eski ve yeni Yunanca'ya vâkıf eğitimli bir kişi olan Jean de Laforest'i vazifelendirir. Laforest Kuzey Afrika'ya gittiğinde, Fransa'daki kamuoyu, bir ticaret antlaşması yapılacağını ve ayrıca Barbaros ve oğullarının vaftiz olmak istedikleri zannını taşımaktaydı!

Kuzey Afrika'daki vazifesini sona erdirdikten sonra Laforest, yalnızca bir ticaret antlaşması değil, fakat aynı zamanda, mümkünse yalnızca mâlî anlamda bir yardım (1 milyon duka) sağlamak, bunun olmaması halinde askerî yardım temin etmek üzere İstanbul'a yönelir. Laforest, Karl'ın İranlı müttefiklerine karşı çıkmış olduğu seferden dönene kadar, Sultan'ı uzun zaman beklemek zorunda kalır.

Şubat 1536'da Ceneviz'e karşı ortaklaşa bir eyleme geçilmesine karar verilir. François karadan saldıracak ve Sicilya ve Sardinya'nın fethi için 50 parça gemi hazır edecekti. Daha sonra ise müştereken denizlerdeki İspanyol-İtalyan irtibatını kesebileceklerdi. Alman hükümdar prensleri İtalya için bile yerlerinden kalkmazlardı. Ancak muhtemelen imparatorluk topraklarına yapılacak bir saldırı karşısında harekete geçeceklerdir. Bu sebepten ötürü Sultan'ın -1532'de olduğu gibi- imparatorluk topraklarına saldırmaması ısrarla rica edilir. Sözü edilen Akdeniz adalarını ele geçirdikten sonra, buralardan elde edeceği vergilerle geri ödeme sözü verdiği, 1 milyon dukalık bir yardımda bulunulması talebi, Sultan tarafından kabul edilmez. Bunun karşılığında Fransa'ya, En Hıristiyan Kral'ı politik, ekonomik ve diğer bütün Avrupa güçlerinin önüne geçecek bir şekilde Şark'taki Hıristiyanlar arasında dinen üstün güç konumuna sokan ve böylece Venedik'i sür'atle arka saflara atacak olan bir ticaret antlaşması bağışlar. İtalya dışındaki güçler, Doğu Akdeniz'de artık Fransız bandırası altında (dolayısıyla Fransa'nın onayı dahilinde) ticaret yapabileceklerdir. Mübarek makamlar Fransa'nın korumacılı-

ğına girer, Fransız tüccarları Türk tüccarlarıyla -mütekabilen Türkler de Fransa'da- aynı oranda vergi öder. Fransızlar'a kaza yetkisi ve konsolosluk hizmeti tanınır ve bütün Fransız esirler esaretten âzâd edilirler. Papa, İngiltere Kralı VIII. Henry ve İskoçya Kralı bu antlaşmada ismen zikredilir ve 8 ay içinde buna iştirak edebilecekleri belirtilir.

Antlaşma, Osmanlı devletiyle ne getireceği belli olmayan masraflı savaşlara kalkışmaktansa, çıkarların uyuşması halinde çok daha kârlı çıkılacağını gözler önüne serer. Ağır çıkar çatışması fazla bir başarı şansı vermese bile, V. Karl da bu gelişmeden sonra aynı yola sapmaktan tereddüt etmez.

Bu arada I. François Kasım 1533'de Barbaros'un resmî bir elçisini hiç de az olmayan bir helecan yaratmış olarak, o sıralarda ikamet etmekte olduğu Châtellerault'da kabul eder. Bunu Paris'teki resmi kabul takip ederse de, bu, François'nın Tunus'un İmparator tarafından ele geçirilmesine seyirci kalmış olduğunu gören Barbaros için büyük bir teselli anlamına gelmez. Ancak, Papa'nın, İmparator'a arkadan saldırarak Avrupa'da savaşa başlaması halinde François'yı aforoz edeceğine de şüphe duyulmaz.

Ceneviz'e karşı kısa bir müddet sonra gerçekleştirilen Türk-Fransız müşterek harekatı, tarafların aynı anda harekete geçmemelerinden ötürü arzu edilen sonuçları vermez. François, kuvvetlerini Picardie'de bölmek zorunda kalırken, Türk donanması -her biri 50 asker alan özel çıkartma gemilerine sahip olarak- ve güçlü bir kara ordusu Güney İtalya'da savaşmak üzere Avlonya'da beklemekteydi. Amiral Saint-Blancard, Barbaros'u Korfu muhasarasından alı koymak üzere müdahale eder. Doria ise, maharetle kaleme alınmış bir mektupla, Türk-Venedik ilişkilerini, sonuçta 1538-40 Türk-Venedik savaşına sebebiyet verecek olan, denizlerde karşılıklı yağma saldırılarına yol açacak derecelerde bozmayı başarır (Venedik, Ocak 1537'de Divân tercümanı Yunus bey tarafından getirilen bir ittifak teklifini geri çevirmişti). Bütün bu olumsuz gelişmelere ilaveten Laforest'in ölümü, En Hıristiyan Kral ve Sultan arasındaki irtibatın kesilmesine yol açar ve böylece ön görülen teşebbüs akim kalır. François, İmparator'la barışmak üzere Nice'de bir mütareke imzalar ve kuvvetlerini dağıtır. Hanedan çıkarları tekrar üstün gelir. Karl, Orléans Dükü'ne Milano'yu vermeyi ve evlilik yoluyla akrabalık kurulmasını vaat eder. Habsburg ve Valois hanedanları arasındaki bu güçlü ittifak, uzun ömürlü olmasa da, Türkler'in hoşnutsuzluğuna yol açar ve

arabulucu rolünde kendisinin aldatılmış olduğunu gören İngiltere'de ise endişelere mucib olur. Şimdi artık bu uzak ada ülkesi de ümitlerini Sultan'a bağlar. Laforest'in ölümünden sonra İstanbul'da Fransa'yı temsil etmiş olan Marillac, yeni vazife yeri olan Londra'dan 15 Nisan 1539'da efendisine, VIII. Henry'nin sarayında, V. Karl ve I. François'nın müştereken İngiltere'ye saldırabileceklerinden duyulan huzursuzluğu bildirir: "...Bununla beraber burada, Türkler'in Şark'ta harekete geçmeleri halinde, büyük bir sıkıntıya düşmeden bu tehlikenin üstesinden gelinebileceğine inanılmaktadır. Bu sebepten, İngiltere Kralı ve bakanları, beni, İmparator ve Sultan'nın birbirleriyle anlaştıklarına dair söylentilerin doğru olup olmadığı hakkında sorulara boğuyorlar".[96] Bu söylentinin ne olduğuna ise, hemen döneceğiz. Karl'ın Avrupa'ya hükmetmeye yönelik ölçüsüz plânlarının, Avrupa'nın en ücra köşelerinde bile Türk silahlarına umut bağlanmasına yol açtığını tekrar teyid edilmiş görmek ilgi çekicidir.

Artık, Osmanlı-Avrupa ilişkilerinin yeni bir döneminde bulunmaktayız: -Nice'de François tarafından üstlenilen- Türkler'e karşı savaşılmasının tekeffül edilmesi, doğrudan İmparator'la Sultan arasındaki ilişkilerin düzeltilmesine ve barışın teminine teşebbüs edilmesi sonuçunu verir. Dolayısıyla Karl da, Akdeniz'deki Türk filosunu kendi yanına çekmeye çalışır.

En Hıristiyan Kral, muhtemelen Türkler'le olan aşırı ilişkisini mazur göstermek üzere, İmparator'a, Venedik'le barış yapılması için Divân nezdinde aracı olmayı teklif eder. İmparator yalnızca bunu kabul etmez, fakat aynı zamanda kendisinin de yapılacak barışa sokulmasını taleb eder. François, 1539 yazında Rincon'a bununla ilgili talimat verir. Aynı zamanda İmparator'un can düşmanı olan kralın bu elçisi, elinden gelen bütün gayretle İmparator'un bu plânının gerçekleşmesini engeller ve yalnızca Venedik barışının oluşması için gayret sarf eder. Bunun sonuçu ise, Karl ve François arasında barışın tesisini mümkün olan en uzun süre üzerinde oluşmasına aracı olmayı iştermiş gibi yapan ve gerçekte ise haliyle, arzu edilmeyen böyle bir ittifakı mümkün olan en kısa zaman içinde bozmayı amaçlayan Sultan'ın, şimdi artık "Hıristiyanlar'ın hakemi" olarak ortaya çıkması olur. Süleyman Mayıs 1539'da François'ya, "İspanya Kralı'nın, imparatorluğunun mütarekesiyle müstefid olmayı arzu ettiği" haberini aldığını yazar. Sultan, François ile arasındaki dostluğu muhafazaya kararlıdır. Ve Karl'ın arzusu, "bu dostluğa mutabık ise ve İspanya Kralı'yla mütareke yapılması sizin için de uygunsa, o

takdirde sizden almış olduğu ve şu ana kadar elinde tuttuğu ve işgal altında bulundurduğu bütün vilayetlerinizi, topraklarınızı, şehirlerinizi ve hakkınız olanları size iade ve teslim etmek zorundadır ve bunları yerine getirdiğini lütfedip bana bildirdiğinizde, arzunuz yerine getirilmiş olacaktır..."[97].

Rincon, İmparator'la bir mütareke dışında her şeyi iyi halleder. Mesela, Barbaros tarafından yerinden edilen Naxos Dükü III. Coursin de Sommerive'in tekrar nasbedilmesi bu anlamdadır. Ayrıca Venedik'le barış yapılmasını da sağlar. Bununla beraber barış, Venedik için Şark'taki öncü konumunu Fransa'ya terk etmek zorunda kalması sakıncasını taşır ve böylece Marsilya'nın gelişmesine katkıda bulunmuş olur. François ise, Hıristiyan çıkarlarının koruyucusu konumunun getirdiği faydalarla ortaya çıkar. Bu yarım barıştan katiyen hoşnut olmayan ve kendi barışını yapmaktan alıkonulmuş olan İmparator'un intikamı ise daha sonraları gerçekleşir. Habsburglar, Venedik barışını engellemek üzere Divân'a Laski ve Tranquillo'yu gönderir ve Venedik'e saldıracağı her seferinde Friaul'dan ve mücavir bölgelerden geçiş izni vermeyi ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamayı teklif eder. Elçilerin ifadelerine göre, Süleyman orada Venedik'le, diğer Hıristiyan hükümdarlara karşı olduğundan çok daha büyük bir başarıyla mücadele edebilirdi[98].

François, Rincon'nun "gayretlerinde" başarısız kaldığını İmparator'a bildirdiğinde, Sultan En Hıristiyan Kralı şehzadelerin sünnet düğününe davet etmiş bulunuyordu. İmparator ise verdiği cevapta, kendisini Türkler'e karşı bir saldırı ve savunma antlaşması yapmaya çağırır ve Rincon sayesinde Fransa'yla olan iyi münasebetleri zedelemek için, bunu dolaylı olarak Divân'ın bilgisine iletir. İmparator'un 1 Aralık 1540'da, Gent'te çıkan bir ayaklanmayı bastırmak üzere Paris'ten geçip gitmesi, Divân nezdinde, Madame d'Etampes ve kardinal Tournon'un İmparator'u esir almak plânının Montmorency tarafından akim bırakılmasına karşı duyulandan çok daha büyük bir hoşnutsuzluğa yol açar. Bu işe Sultan'ın öfkesi o kadar büyük olur ki, Rincon, bir sene sonra Lombardiya'da imparatorluk kuvvetleri karşısında kaybedeceği hayatını kıl payı kurtarır.

Ancak, İmparator Divân nezdindeki Fransız barış aracılığıyla yetinmemiştir. Venedik ise, Nice'te yapılan toplantının hemen ardından, İmparator'un veya devlet adamlarının Türkler'le gizli ilişkiler içinde olmaları

gerektiği kanaatine kesin olarak varır. Bu önce, Preveze deniz savaşında Doria'nın, Barbaros'un donanmasına kuşatmış olduğu halde, kurtulmasına izin vermesiyle kendini gösterir. Daha sonraları İmparator Venedik'i, Türkler'le tek başına barış yapmaya çalışmakla suçlandığında; elçilerine, Venedik'in hiçbir zaman Doria'dan şikayetçi olmadığı ve Cumhuriyet'in ne onun ne de başka bir imparatorluk mensubu gibi davranmadığı ifade edilir[99]. Kısa bir zaman sonra ise, bu iki amiral arasında, en azından İmparator'un karşı çıkmadığı, mütarekeye benzer bir şeyin meydana geldiği ortaya çıkar. François'nın, Türk donanması 1543'de Toulon önlerinde bulunduğunda, Barbaros'un, yakında ve uygun bir durumda bulunan Doria'nın donanmasını gafil avlayıp saldırıya geçeceği yerde, Antibes'ye yönelmesinden ve hiç harekete geçmeden orada durmasından hoşnutluk duymamış olması gerekir. Türk kaptanları ise buna gerekçe olarak, Barbaros'un Doria'ya saldırmamasının yakışık aldığını, zira korsanlık âdâbı gereği onun iyi ve kötü zamanda kendisinin meslekdaşı ve müttefiki olduğunu ifade etmekteydiler[100]. Zira, kesin bir zafer kazanılması halinde tarafların geçim kapısı kapanacaktır. Bu durumu bir Venedikli şöylece söze dökmektedir: "karga karganın gözünü oymaz". Ve 1544'de Doria, Barbaros'un en iyi kaptanlarından olup, daha sonraları kendisine de halef olacak olan, ele geçirmiş olduğu Turgut Reis'i serbest bırakır. Fidye için yalnızca 5.000 duka gibi bir "dost fiyatı" tesbit eder[101].

Bu durumda bizzat İmparator Barbaros'la irtibata geçer ve onu müttefik olarak kazanmaya çalışır. Bu anlamdaki ilk girişim Talent'te vaki olur, bunu daha sonra Preveze ve Sakız'da sürdürülen görüşmeler takip eder[102]. Barbaros Osmanlı devleti ile olan ilişkisini kesecek, ayrıca 50 kalyon tahsis edecek ve bunlara karşılık Oran, Tunus ve Trablus üzerindeki egemenliği İmparator tarafından tanınacaktır[103]. Kaptan Paşa bu pazarlığa karşı görünmezse de; İmparator, sözünde duracak olsa bile, bunun için yeterli garantiler verecek durumunda değildir. Böylece ikisi arasında bir ittifak oluşmaz -bu gerçekleşmemiş olsa da, göreceğimiz gibi, Doria'nın Barbaros'la olan dostluğu bozulmaz- ve Karl tekrar "Hıristiyanlığın hamisi" olarak ortaya çıkmaya karar verir. Kastilya büyük soylularının baskısıyla ve meclisin (Cortes) ödemelere taraftar olmasını teminen, Cezayir'e karşı bir sefer açmaya karar verir. Fransız elçisi Pellicier, imparatorluk donanmasının hareket ettiğini Barbaros'a bildirir. Ancak, bu ihbarın seferin seyri üzerinde bir tesiri olmaz.

Zira, İmparator'un donanması sonbahar fırtınaları altında kendiliğinden yok olur. Kısa bir zaman sonra da Tunus Barbaros'un eline geçer. Venedik ise, bir Türk saldırısı karşısında müttefik olarak İmparator'un artık bir değeri kalmamış olmasından ötürü, Cezayir'e karşı tertiplenen seferin bu açıklı sonuçundan büyük bir endişe duyar[104].

İmparator tekrar çark eder ve Sicilya kral nâibi aracılığıyla Divân'la barış yapmaya çalışır[105]. Böylece, En Hıristiyan Kral'ı Türk müttefikinden uzaklaştırmayı ve onu yalnızlığa itmeği amaçlamaktaydı. François ise 1540 yazında, Karl'ın Milano ile ilgili olarak verdiği sözleri tutmaması anında, Süleyman'la olan askerî ittifakım yeniler. Ve Karl Ekim 1540'da Milano'yu oğlu Filipe'ye bıraktığında, aldatılmış olan kral, İstanbul'dan, masrafları müştereken karşılanmak kaydıyla 200 gemi taleb eder. Haziran 1541'de, Sultan'a bu sefer ciddi olduğunu göstermek amacıyla Piemonte'ye asker sevkeder. İmparator'un adamları tarafından öldürülmüş bulunan Rincon yerine elçi olarak Polin de la Gadre gönderilir. Gadre Süleyman'la Budin'de buluşur. İstanbul'a, Sultan'ın maiyetinde olarak seyahat eder. Burada kendisine Süleyman, 100 gemi ve 1542 yazı için para yardımı vaadinde bulunur. Ferdinand'a karşı tertiplenecek sefer, İtalya'ya karşı yapılacak donanma harekatıyla eşgüdümlü olarak gerçekleşecektir. Fransızlar, donanmasını İspanya sahillerine gönderecek ve bir orduyla da İtalya'da Barbaros ile irtibat halinde olacaklardı. Deniz savaşı 1543 senesine tehir edilirken, kara savaşı bundan bir sene önce başlar. İçkalesinin dayanmaya devam etmesine rağmen, Nice'in fethinde olduğu gibi gerçekten müştereken yürütülen çarpışmalar meydana gelir. Bununla beraber, Fransız donanması çok acınacak bir haldedir ve Türkler mühimmat yardımında bulunmak zorunda kalırlar. Barbaros, "barut yerine şarap fıçıları yükleyen" müttefikine karşı gazaba gelir. En Hıristiyan Kral'dan yiyecek ve askere ödenmek üzere para taleb eder. Kendisini elde tutmak için, Toulon'u esnafına varıncaya kadar tamamen boşaltır. Fransızlar'ın zambaklı bayrağı, kırmızı-yeşil üzerine gümüşî hilâlli korsan sancağıyla yan yana kardeşçe dalgalanır. Ancak, Barbaros kadar Kral da belirli bir ihtiyat içinde davranmaya özen gösterir ve ne Türk kuvvetleriyle müştereken karada savaşır ne de Tunus'taki savaşa iştirak eder. Barbaros'un üstlenilen masrafları çok yüksektir ve kamu oyunu şaşkınlığa sevk eder. Speyer'de toplanan İmparatorluk Meclisi'nde, En Hıristiyan Kral'ın tutumunu savunmak isteyen Fransız elçisine katılma izini verilmez. Zira artık, "François da

tıpkı Süleyman gibi Hıristiyanlığın bir düşmanıdır". Barbaros'un geri dönüşü Kral'a büyük masraflara mâl olur. Doria'nın sessiz müttefiki Mayıs'ta yola çıkar ve Sardinya ve Napoli sahillerini yağmalar. 1544 Eylül'ünde François İmparator'la Crépy Barışı'nı akdeder ve İmparator'un vaadi doğrultusunda Orléans Dükü'nü damat edinmeyi ve Felemenk'i buna devretmeyi ve Türkler'e karşı verilecek savaşlara tekrar iştirak etmeyi tekeffül eder. Bu havadis Sultan'ı öfkelendirirse de ilişkileri kopma noktasına getirmez.

1538'de olduğu gibi "Türkler'e karşı müştereken savaş" sloganı yine işin paravanası olur ve bunun arkasına gizlenmiş olarak İmparator'un Sultan'la olan ilişkisinin bir düzene sokulması amaçlanır. V. Karl'ın, Türkler'e karşı konumunu garantiye almak için çok daha fazla sebepleri vardır ve böyle bir şey gerçekleşmeden Schmalkald ittifakını alt etme plânını yürürlüğe sokması mümkün değildir.

Macaristan'da istenilen sonuça varılmış olduğu ve İran'a karşı büyük bir sefer hazırlıklarına girişilmiş olmasından ötürü, Türk tarafının bu defa daha fazla uzlaşıcı olması beklenmekteydi. Ayrıca bir takım iç huzursuzlukların da giderilmesi gerekiyordu. Rincon'un elçiliğinden edinilen tecrübeler ışığında, İmparator'un, bir Fransız ve Alman elçilik heyetinin Divân nezdinde ortak bir girişimde bulunması hususunda ısrarcı olması hiç de şaşırtıcı değildir.

Habsburglar, Türkler'le olan ilişkilerini düzenlemek ve mümkün mertebe çok faydalar istihsal etmek üzere şimdi Fransızlar'dan istifade etmeye çalışırlar. En Hıristiyan Kral, olayın seyrini yavaşlatmayı ister ve dikkatini İstanbul'da cereyan eden gelişmelere teksif eder. Zira İmparator'un en güçlü hasmı olarak Türkler'in kendisine bahşetmiş olduğu üstün konumu kaybetmek istemez.

Fransız temsilciliğine Jean de Monluc'un atanmasına karar verilir. Sultan'la görüşmelerde bulunmak üzere çoğunlukla gönderilen diğerleri gibi bu da üst düzeyde (Prälat) bir din adamıdır. İmparatorluk elçisi olarak da Gerhard Veltwic seçilir. Her ikisi Haziran 1545'de Venedik'te buluşurlar. Her ikisi de müstakil talimatla teçhiz edilmiştir. İmparator'un şifahî talimatı şöyleydi: Eğer, barış tahakkuk edecek olursa, bu Papalık'a, İmparatorluğa ve bütün Hıristiyanlık'a teşmil edilmeli ve kutsal yerleri ziyaret müsaadesi (bu zikredilmeden nasıl olur!) açıkça dile getirilmelidir. Gizli talimatta ise, Monluc'un sıkı bir şekilde daima göz altında tutulması istenmekteydi. Zira

muhtemelen, İmparator'u güven telkin ederek aldatmaya yönelik bir Türk-Fransız manevrası söz konusuydu. Monluc görüşmeleri sabote edecek olursa, o zaman Veltwic, Hürrem Sultan (asıl adı Roxolane olup. Süleyman döneminde Osmanlı devleti için meş'um bir rol oynamış, çocukları için birkaç defa kardeş kavgasının çıkmasına sebebiyet vermiş ve devletin zayıflamasında hiç de az olmayacak bir katkıda bulunmuştur) veya vezirler vasıtasıyla bir şeyler elde etmeye çalışacaktır. Ayrıca Veltwic, Barbaros'un Tunus'a dair olan ilgisini göz önünde bulunduracak ve yenilgilerini belgeleyecek olan böyle bir barışa Protestanlar'ın dahil edilmemelerine dikkat edecektir. Uyruklar arasındaki münasebete ancak bir barış antlaşmasının akdinden sonra izin verilecektir. Hürrem Sultan'a ise Veltwic, çocuklarıyla ilgili olarak bağlayıcı olmayan genel vaatlerde bulunacaktır[106]. Gizli talimatta, hacıların kutsal yerlere seyahat etmeleri hususuna yer vermeyi ise İmparator unutmuştur!

Her iki diplomatın Venedik'te yapmış oldukları öngörüşmeler, iki taraf arasında devam eden görüş ayrılıklarını gecikmeksizin su üstüne çıkarır. Marsilya ticaretinin gelişmesine özen göstermek isteyen Monluc, Portekiz'in buna katılmasına karşı çıkar. Osmanlılarla-Portekizliler arasında bir savaşın patlayacağına bağladığı ve bunun neticesinde İskenderiye'nin tekrar baharat ticaretinin mübadele limanı haline geleceği ve böylece bunun Marsilya'nın tekeli altına girebileceği dair olan umudu, kendisini fikrinde ısrarcı olmaya iter.

Veltwic, kısa bir müddet sonra, sözde hastalığını ileri sürerek hızla ilerlemelerine engel olan yol arkadaşından şikayet etmeye başlar. Bu arada Ferdinand'ın da bir temsilcisi İstanbul'a gelmiş ve ister Fransız arabuluculuğuna meydan vermemek, ister Karl'ın niyetlerinden şüpheye düşülmüş olmasından olsun, doğrudan Sadrazam'la görüşmüştü. Diğer yandan François, Divân nezdindeki daimi elçisi olan Aramont'u, Jean de Monluc'a havale edilen vazifeden haberdar etmemiş, her halükarda her hangi bir talimat göndermemişti. Bunun sonucu olarak çok geçmeden bu her ikisi arasında anlaşmazlık -muhtemelen Kral böyle bir şeyi arzu etmekteydi- çıkar. Monluc, görüşmeleri sabote etmek için, önce Ferdinand'ın araya girmesini bahane eder. Bu girişim, François için bir güvensizlik beyanıdır ve bunu kralına yazacaktır. Bir neticeye varılmasına engel olunamayacak kadar çok yol kat edilmiş olan uzun görüşmelerden sonra, I. François 9 Eylül 1545'de

Orléans Dükü'nün ölümünü vesile ittihaz ederek, Monluc'a eskisini iptal eden yeni bir talimatname gönderdiğinde (Portekiz de dahil olmak üzere), 18 aylık bir mütareke meydana getirilmiş bulunuyordu. Monluc, affına sığınarak krala, "... Portekiz Kralı'nın baharatı yüzünden Hıristiyanlığı savaşın kargaşasına itmek kötü bir izlenim verecektir", diye yazar[107]. Tutum değiştirmek için ayrıca başka sebepler de vardı: Zira, Osmanlı idarecileri, François'nın antlaşmadaki rolünün ne olacağını sormaktaydılar ve Monluc'tan şu üç şıktan birini seçmesi istenmekteydi.

1. Bütün Hıristiyan hükümdarlara karşı Sultan'm tek başına yer alması.

2. Sultan ve François'nın birlikte olarak diğer Hıristiyan hükümdarlara karşı cephe alması.

3. Sultan ve François'nın, François'nın da dahil olduğu diğer tüm Hıristiyan hükümdarlara karşı cephe alması.

Birinci şık, Süleyman'ı hoşnutsuzluğa sevk edecek ve İmparator'u, En Hıristiyan Kral'a karşı savaşmaktan alıkoymayacaktır. Ayrıca içlerinden birinin Sultan'a karşı savaş açması halinde, bütün Hıristiyan hükümdarlar antlaşmayı ihlal etmiş sayılacaklardır.

İkinci şıkta, En Hıristiyan Kral, tıpkı üçüncü şıkta olduğu gibi "imânsızların" tarafında yer alacaktır. Bu durumda da muhtemel anlaşmazlıklarda sonu gelmez karışıklıklar ortaya çıkacaktır.

Monluc, Habsburglar'ın Sultan'a veya onun dostlarından birine karşı savaş açmaları halinde, antlaşmanın ilk şeklindeki haliyle geçersiz olacağı hususunu kayda geçirerek meseleden sıyrılır. Meslekdaşı Veltwic'i ise, bunun Venedik tarafından taleb edilen bir hususu olduğunu ve Türkler'in de uygun görerek tasdik ettiklerini ileri sürerek ikna eder. Bu başarıdan sonra - bununla beraber Ferdinand sınır boylarındaki kaleleri için de vergi ödemeği tekeffül etmek zorunda kalmıştır-, Veltwic bir sene sonra, ancak bu sefer Fransız vesayeti olmaksızın, Macaristan'da büyük soylulara (Magnat) ait el konulmuş olan emlâk meselelerini düzenlemek, Habsburglar'la daha uzun süreli bir barış antlaşması yapmak ve özellikle bir Fransız-Türk ittifak antlaşmasına engel olmak üzere tekrar İstanbul'a gelir. Crépy barış antlaşmasından sonra İngiltere ile savaş halinde bulunan I. François, Haziran 1546'da barış yapmış ve böylece Almanya'da meşgul olan İmparator'a karşı

eyleme girişmek için elleri tekrar serbest kalmıştı. Aramont, Veltwic'in görevini yapmasını engellemeyi başarır. 1547'de İmparator'un temsilcisi tekrar İstanbul'a gelir ve bu defa daha başarılı olur. Sultan Avrupa'ya yönelik bir sefer niyetinde değildir. I. François'in ölümü akabinde yapılan iki değerlendirme, yani halefi II. Henri'nin, bunu Sultan'a bildirmek lüzumunu bile hissetmemesi ve bu davranışının Divân'dan uzaklaşmanın bir nişanesi olarak algılanması ve Mühlberg'de Protestanlar'a karşı zafer kazanmış olan İmparator'un, yalnızca Türkler'e karşı tehdidkar bir tutum içine girmeyip, fakat aynı zamanda Divân'la arasındaki münasebetleri de daha iyi bir hale getirmeyi ummakta olması, beş senelik bir mütarekenin oluşmasına yol açar. Venedik, Fransa ve bunun zorlamasıyla Papalık da bu antlaşmaya dahil edilirler. Roma Kralı unvanını taşıyan Ferdinand senede 30 bin duka vergi öder ve bundan böyle İstanbul'da bir daimi temsilci bulundurma hakkını da elde eder. İmparator, buna 1 Ağustos 1547'de onay verir ve antlaşmanın ayrıntılarıyla ilgili görüşlerini 4 Şubat 1548 tarihli bir mektupla Sultan'a bildirir[108].

1546'da Barbaros'un ölümünden sonra yeri gerçekte Turgut Reis tarafından doldurulan Türk Akdeniz donanmasının devam eden faaliyetleri karşısında, Divân'la olan ilişkiler özelikle önem kazanır. Aradaki mütarekeye her iki tarafça da tam riayet edilmemekle beraber, hiç olmazsa 1572'ye kadar büyük bir Türk-Fransız ileri harekatı meydana gelmez. Böylece Karl, 1550'de Kuzey Afrika'daki mütareke haline başarılı bir şekilde son verir! Öyle ki, Türkler tekrar Mehdiye'ye girerler ve ertesi sene Trablus'taki Maltız yerleşimlerini ele geçirirler. Macaristan ve Erdel'e yapılan küçük çaplı başarılı seferler ise, bu gelişmeye eşlik eder. Öte yandan Malta şövalyeleri, Aramont'un Turgut Reis'in yanında bulunmasından ötürü şanslıdırlar. Zira Fransız elçisi, vakit geçirmeden teslim olmaları -bu kaçınılmaz ve aynı zamanda Türkler nezdindeki saygınlıkları için hayırlıydı- şartıyla şövalyelerin esarete düşmelerini önleyebilirdi. Ancak, Malta şövalyelerinin, bütün Avrupa seyirci kalırken, serhad bölgesinin bu ileri karakolunda Türkler'e karşı tek başına durmaya niyetleri yoktu. Bu sebepten Büyük Üstad 24 Ağustos 1551'de Mareşal Anne de Montmorency'ye, şövalye tarikatının durumunun ümitsiz olmasından ötürü II. Henri'nin Divân'la barış yapılması için aracı olmasını yazar[109].

Az çok riayet edilen mütareke süresi ise yavaş yavaş sona erer. Karl ve kardeşi Ferdinad arasındaki anlaşmazlık ise daha da derinleşmiştir. Böylece,

Saksonya Dükü Moritz tarafından sıkıştırılan İmparator, 1552'de Passau'daki elçisini, Ferdinand ve oğlu Maximilan'ın, Fransızlar ve Moritz ile mutabakat içinde oldukları hususunda ikaz eder[110]. Macaristan'da meydana gelen olayları görmezlikten gelmeyi daha bir rahatlıkla sineye çeker ve içinde bulunduğu zor durum karşısında, bunlar için Sultan'dan özür diler. Bu anlamda, 11 Nisan 1552'de sadrazam Rüstem Paşa'ya (Sloven asıllıdır) İnnsbruck'tan bir mektup yazar[111] ve 1550'de Turgut'la düşman cephelerde yer almış olarak karşılaşmış olmasından ötürü duyduğu derin üzüntüyü dile getirir. Aradaki mütarekeyi uzatmak arzusundadır ve donanma sahasında Fransızlar'la yapılan işbirliğine son verilmesini diler. Ferdinand da kendi açısından Sadrazam'ı mütarekenin uzatılmasına ikna etmeye çalışır[112].

Buna rağmen Türkler ve Fransızlar ortak çalışmalarını sürdürürler ve 1552/53 kışında beraberce Korsika'yı işgal ederler. Turgut ve Fransa'nın, soyluluk unvanını henüz edinmiş müteşebbis bir eski asker olan İstanbul elçisi Polin de la Gadre ile birlikte İtalyan sahillerini kasıp kavururlar. Bununla beraber Türkler ve Fransızlar giderek birbirinden uzaklaşırlar ve 1557'deki İtalyan savaşında Türk donanması neredeyse ortalıkta hiç görünmez. Asya ve Batı Akdeniz'de Osmanlı imparatorluğunun komşusu olan II. Filipe, münasebetlerdeki bu gevşemeden istifade etmek ister. 1558'de İstanbul'daki Fransız elçisi Codignac'ı kendi tarafına çekmeyi başarır. Ancak, Codignac İstanbul'da fazla kalamaz[113].

İspanya Kralı'nın aynı sene içinde Fransa'nın Divân üzerindeki etkisini ortadan kaldırma ve Türk donanmasını kazanma hedefinde bir adım daha ileri gitmiş olduğuna[114], En Hıristiyan Kral'ın İstanbul'daki yeni elçisine yaptığı şikayetler delildir[115]. Kral'a göre, son müşterek donanma faaliyetinde Türk tarafı yalnızca yağma ve talanla temayüz etmiştir. Ceneviz ve İspanya'yla mutabakat içinde olup, bu iki güçle görüşmelerde bulunmuştur. Bunun suçu Sultan'da değil, açgözlü vezirlerdedir. Dolayısıyla Kral, suçluların cezalandırılmalarını taleb eder ve aksi takdirde Süleyman'la olan dostluğunun bundan etkileneceğini ileri sürer, ki gerçekten de bu böyle olmuştur. Aynı sıralarda Ceneviz'in, İstanbul'da daimi bir temsilci bulundurmayı arzu ederek, Divân'la ilişkilerini düzeltme gayreti içinde olması ve Türk hububatını satın almak üzere ortaya çıkması da[116], En Hıristiyan Kral'ı hoşnut etmemekteydi.

Ayrıca burada, İngiltere'nin yirmi sene sonra, Doğu Akdeniz'de Fransız vesayetinden çıkmaya teşebbüs edeceğine de değinmek gerekir[117]. 1583'de İngiltere Kraliçesi Elisabeth tüccardan John Harborn'u Divân nezdinde daimi elçi olarak atar. Türk donanmasının Avrupa politikasındaki önemi ise tekrar ortaya çıkar. İspanya büyük bir donanma inşa ettiğinde, Fransa ve İngiltere - İngiltere yanında Fransa'da kendisini tehdid edilmiş görmekteydi- 1587'de müştereken, dolayısıyla Büyük Armada'nın İngiltere'ye saldırısından bir sene önce, İspanya'ya karşı bir Türk donanma saldırısını temin etmeye çalışırlar.

Ekonomik, ama öncelikli olarak siyasî ve askerî bakımdan, özellikle I. François'nın ve İmparator'un askerî dayanışma sağlamayı amaçlayan gayretleri açısından Osmanlı imparatorluğu Avrupa devletler sisteminin bir üyesidir. Bireysel anlamdaki iş bağlantıları ise ilişkileri takviye eder. Bu bağlamda vezirlerin ve diğer makam sahiplerinin yüzyılın ortalarında Lyon'da katıldıkları borsa spekülasyonları hatırlansın.

Büyük güçlerin Türkler'le bu tür ilişkileri içinde olmaları sebebiyle, pek çok defalar Habsburg hegemonyasına karşı ön safta mücadele vermek üzere ortaya atılan ve ciddi bir şekilde dünyevileşmiş olan Papalık'ın da, Türk ittifakı yoluna sapmaktan kendisini alıkoyamamış olması, kendiliğinden anlaşılan bir husustur. Şimdi ele alacağımız Reformasyon gibi bir olayın ise, Avrupa'daki durumu tamamen değiştirdiği ve Türkler'in İmparator'a karşı yönelik ileri harekatının Fransızlar ve zaman zaman Papalık tarafından da arzu edilir olduğu gizlenemeyecek kadar açıktır.

Onbirinci Bölüm

REFORMASYON VE TÜRKLER

Çeşitli mülahazalardan hareketle, biri ilahiyatçı diğeri ise milliyetçi olan Martin Luther ve Ulrich von Hutten 1518'de Türk meselesi hakkında benzer görüşlere varırlar. Her ikisi de birbirlerini dolaylı olarak tanırlar. Hutten ilk defa 1519'da, artık Almanya'nın Roma Kilisesi'nin etkisinden kurtarılmasının önde gelen en önemli mücahidi haline gelmiş olan Luther'le irtibat kurar.

Her ikisi de sürdürülen polemikte Papa ve Türkler'i birbirinden ayırır ve her ikisi de öncüllüğün Papalık'a karşı verilecek mücadelede olmasının altını çizer. Her ikisi de siyasî olarak çözülmüş olmakla beraber, Garb Âlemi'nin bilincinde hâlâ yaşamakta olan Respublica Christiana'nın Haçlı seferi dayanaklarını yıkar ve her ikisi de Papalık'ın Türk savaşları tekelini elinde tutma iddiasına dinî kisveyle karşı çıkar. Her ikisi için de Türk, Papalığı zayıflatacak ve cezalandıracak en uygun insandır. Ancak buna rağmen her ikisi de Türkler'le ittifak edilmesine karşıdır.

Kaleme aldığı *Exhortatoria*'sında[118] Hutten, 1518'de Türkler'e karşı savaşı Almanlar'ın ulusal görevi olduğunu iddia ederken, kiliseye karşı böyle bir girişimin tekeffülü içinde olunmasını reddeder. Uzun zamandan beri kendini ısrarla hissettiren, Haçlı Seferi'nden Türk Savaşı'na doğru olan gelişme artık sona erer ve "dış politikaya ait bir fikirden, bunun iç politikada oluşturduğu sonuçlarına geçiş" için bir adımlık mesafe kalır. Ve Hutten, biyografisini kaleme alan bir yazarın ifadesiyle, "kilisenin idaresine karşı ulusal bir hareket Türkler'e karşı ulusal bir savaş vermekten, eğer daha fazla değilse en az onun kadar gereklidir", dediğinde, gerçekten de iç politikanın içinde bulunduğu durumun sonuçlarını açıkça göstermiş olur[119]. Bundan az bir zaman sonra Hutten düşüncesini formüle eder ve Papalık'a karşı verilen mücadele, Türkler'e karşı verilenin önüne geçmelidir, der. Karşılıklı konuşma şeklinde kaleme aldığı *Vadiscus*'unda, "Tanrının saygın Kilisesini parayla berbat eden Roma'daki sizler varken, zavallı Türkler'i Hıristiyan düşmanı olarak tanımlamak mümkün mü?", diye yazar[120]. Papalık, Alman halkının düşmanları ara-

sında ilk sıraya yerleştirildikten sonra, Hutten, kendisini Türkler'le ittifak etmeye değilse de onlara karşı sıcak hisler duymaya götürecek olan bir adım daha atar ve Roma Türkler'e karşı savaşmamalı, bilakis haçlı seferi için topladığı paralarla zenginleşmesine devam etmeli ve şehvet içinde yaşamalı, diye yazar ve devam eder[121]:

"Onların amacı budur. Düşünceleri buna yöneliktir. Roma'nın da içinde bulunduğu bu ahlâk karşısında, Türkler'in büyük bir tehlike olduğunu düşünmüyor musun? Bunu görmek istemedikleri ve bir nasihate muhtaç oldukları yerde Hıristiyanlar, batıl inançlarıyla baş başa kalmayı ve kötülüklerinin cezasız kalmasını istiyorlar, ama buna ihtiyaç duyacağımıza inanıyorum".

"...Roma'yı tekrar eski hukukuna ve en iyi konuma getirecek olan şu üç şeydir: Alman hükümdarlarının ciddiyeti, Hıristiyan halkın iştiyakı ve Türkler'e karşı eş değerde bir ordu".

"...Türkler'e karşı silahlanılmasına gerek var mıdır?".

"Evet vardır".

Roma'nın ahlâkını cezalandırmak ve Kiliseyi reforme etmek için bu üç şey herhalde tamamen yetersiz kalırdı. Bununla beraber Hutten, bu olmadan da Roma'nın doğru yolu bulacağını umut eder. Ancak, ya kilisenin reformu Hıristiyanlar'dan beklenen bir şey olmadığı Allah'ın takdiri ise. "...O zaman, Türkler'in Roma'yı ve içindeki halkı ele geçirmelerini ve esir almalarını, geniş bir katliam yapıp hepsini öldürmelerini dilerim. Tabii ki, suçsuz zavallı halkı değil, ama güzel ahlâk karşıtı olan bu rezilleri, hayatın bu saygın ustadlarını...".

"Suçsuz zavallı halk"ın zarar görmeden Roma'nın cezalandırılmasını nasıl ön gördüğü hakkında Hutten, bize herhangi bir ipucu vermez. Ancak, 1527'de imparatorluk askerlerinin Roma'yı yağma ve tahrib ettikleri Sacco di Roma olayına giden yolun işaret edilmekte olduğunu görmemek mümkün değildir. Böyle düşünenler arasında ise Hutten yalnız değildir.

Reform hareketi, ama özellikle Luther'in ortaya çıkışı Osmanlı idaresi tarafından daima memnuniyetle karşılanır. İstanbul'un fethinden beri, Katolik ve Ortodoks kiliseleri arasındaki zıddiyetten istifade etmek imkânları

istismar edilmiş, ancak bunun siyasî yöndeki etkisi oldukça kuvvetten düşmüştü. Yeni inanç ayrılığı, Osmanlı Avrupa politikasının istifade edeceği ve eskisinin yerine koyacağı yeni bir unsur oldu. Bununla beraber Divân bu beklentisinde önceleri hayal kırıklığı yaşadı. Gerçi bazı Alman hükümdarları (bunlar her zaman Protestanlar değildir), Divân'la zaman zaman ilişki içine girmiş olmakla beraber, toplumsal mülahazalar genelde siyasetin önüne geçer ve reform hareketinin ilk senelerinde Türkler'e karşı şaşılacak derecelerde kayıtsız kalan hükümdarlar, elden çıkan bölgelerdeki halkın büyük bir kısmının Müslümanlar'la işbirliği yapmasından ve bunun sonuçu olarak da bu yerlerdeki soyluların ve prenslerin akıbetinin belirlenmiş olmasından ötürü (bk. I. Bölüm), Türkler'in imparatorluk topraklarında görünmeleri ve buralarda sağlamca yerleşmelerinin, Almanya'nın toplumsal yapısını tahrib edeceğini görmüş olmalıdırlar. Bu mülahaza, Divân'la her türlü samimi irtibatı daha başlangıcda engeller (I. François için bu tür endişeler coğrafî sebeplerden ötürü söz konusu değildir). Buna karşılık, reform hareketinin sonuçları Türkler için tartışmasız bir şekilde faydalı olur ve birinci derecedeki düşman olma konumundan sıyrılırlar. Şiî "sapkın"lara karşı Süleyman'ın sürdürdüğü mücadelenin ön safhada yer alması gibi, şimdi "Papacılar" ve "reform sapkınları" arasındaki kavgada, Müslüman "imânsızlar" arka plânda kalır. Katolik ve Protestanlar arasında mutabık kalman bir husus varsa, o da Türk'ün birden bire keşfedilen zararsızlığıdır.

Papa III. Paul'ün yeğeni ve Schmalkald ittifakına karşı savaşa hazırlanan kardinal Alessandro Farnese, "Türkler Protestanlar'dan daha iyidir. Zira Hıristiyanlar'ın yaşamlarını sürdürmelerine, böylece Katolik olarak da yaşamalarına izin veriyorlar. Buna karşılık Protestanlar, insanların yaşamlarını sürdürmelerine izin verdiklerinde, reforme ediyoruz bahanesiyle ruhlarını tahrib ediyorlar", demektedir[122].

Buna karşılık Luther de şöyle diyordu: "...Ayrıca Türk herkesi inancında serbest bırakıyor, Papa bunu da yapmamaktadır... Bu açıdan da Papa daha kötüdür. Daha çok dünya malını gasbetmekte ve bunu yaparken de insan ruhuna kıymaktadır, öyle ki, Papa idaresinin insanın canına ve ruhuna yaptığı kötülük Türk'den on kat daha beterdir... Türk yok edilmek isteniyorsa, buna önce Papa'dan başlamak lâzımdır"[123].

Reform hareketinin yol açtığı bu zihniyet değişimi, Türkler'e hemen değilse de zaman içinde hiç de azımsanmayacak faydalar getirir. Bu anlamda 1550'de bir Protestan din adamı şunları yazmaktaydı: "...Papa ve Kral Ferdinand'ın ellerinden gelse kâmilen imha edeceği Protestan öğretisi Macaristan'da serbestçe vaaz edilebildiğinden, burasının kaybının o kadar büyük bir felaket olup olmadığını kestiremiyorum. Zira, gerçek Protestan öğretisi orada artık imânsızlara bile vaaz edilmektedir"[124].

1577'de Güney Fransa'daki reform taraftarları, bir Türk filosunun Aigues-Mortes'e gelmesi için girişimde bulunurlar[125]. Claude du Bourg, Bourbon prensi Henri'nin (daha sonraki Fransa Kralı IV. Henri) elçisi olarak İstanbul'a gider ve III. Murad, din savaşından istifade etmeyi memnuniyetle kabul eder. Ancak daha sonra, 200 gemi yollamayla ilgili niyeti gerçekleşmez.

Ve XVII. yüzyılda Macar Protestanları'nın hoşgörüsüz Habsburg hanedanına karşı duydukları nefret ve inançlarını rahatça yaşamalarına izin veren Türkler'e karşı besledikleri sempati, Macaristan'ın Türk hakimiyetinden kurtarılması için verilen mücadeleyi iki nesil kadar geciktirir[126].

Buna ayrıca, her iki tarafın birbirlerini "Mohammed" veya "Türk" olarak tanımlamaktan hoşlandıkları da ilave edilmelidir ve aslında söze kötü bir anlam katmayı amaçlayan bu sıfatların sıkça kullanımı, Türkler'e karşı uyanık olma hali veya nefret duygularının kızışmasını önlemekteydi. Mesela, kardinal Medici 1520'de Alexander'ın faaliyetlerini över ve Papa'ya sadakat gösteren Almanya'nın, Allah'ın hidayete erdirmesini dilediği "yeni Arius veya Mohammed"e karşı [yani Protestanlar'a karşı] iyi tavırlar içinde olduğuna dair verdiği havadisten ötürü kendisine teşekkür eder. Yine, 15 Temmuz 1524 tarihli bir Papalık yazısında Luther, "bu yeni Mohammed" diye tanımlanır. Luther de Papa ve Türkler'i sıkça bir arada zikreder ve bunu yaparken de, göreceğimiz gibi sadece "günahkar kilise" ve "cezalandıran Türk" arasındaki sebep sonuç ilintisini göz önünde tutmaz. "Mohammed" sözü kendisine yeterince isabetli gelmediğinden Papa'dan "Deccal" tanımlamasıyla söz eder. Bu tanımlamayı ise Muhammed için kullanmak istemez, "zira bu söz çok kabadır"[127].

Orta zamanların sonlarında zihinlerde hâlâ, hemen "Hıristiyanlığın can düşmanı" anlamını çağrıştıran "Türk" tanımlamasından söz edilmekteyse,

zamanın havasına uygun olarak bu tahkir edici isim artık olumsuz anlamını yitirir ve bunun aksine -Türk tehlikesi konusunda- uyuşturucu bir etki yapmaya başlar.

Luther'in bir ilahiyatçı olarak, siyasî tesirler icra etmesine karşı koymadığı veya koyamadığı görüşleri, reformistin mücadelesine samimi olarak pek fazla kafa yormayan ve bilakis açıklamalarını giriştiği işin tamamına bakmadan ele alan Sultan gibi mutlak bir hükümdar tarafından alkışlanmış olmalıdır. Luther 1525'de, İsviçreliler ve Danimarkalılar'ın gösterdikleri şiddetli tepkiden ötürü haksız olduklarını ileri sürdüğünde ve "hükümdarlık, İranlılar'dan, Tatarlar'dan ve bunun gibi kavimlerdekinden daha fazla şerefle taşınmalıdır, bu yüzden istikrarlı bir idare göremekteyim" dediğinde[128], Süleyman'ın bu son grup içinde yer aldığı imâsında bulunduğuna açıktır. *"Türkler'e karşı ordu vaazı"* (1529) adlı eserinde dile getirmiş olduğu, Türkiye'deki Hıristiyan esirler için söyledikleri ise Sultan için daha önemli olmalıdır:

"Türkler tarafından esir edilmiş, alıp götürülmüş ve satılmış olman Allah'ın takdiridir. Buna rıza göstererek yaşamalı ve köleliğe razı olmalısın. Bu sıkıntıyı ve hizmeti Allah'ın takdiri olarak sabır ve istekle kabul etmelisin. Allah rızası için ıstırap çekmeli ve en büyük sadakat ve gayretle seni satın alan efendine, onun imânsız veya Türk, senin ise bir Hıristiyan olduğuna ve bu yüzden onun kölesi olmana değmeyeceğine bakmadan hizmet etmelisin. Ve pek çoklarının kendilerini haklı ve gerekli görerek yaptığı gibi asla kaçmaya yeltenme. Pek çokları kendi suya atarak veya asarak canlarına kıymaktadır. Hayır, hayır böyle yapmayın sevgili kardeşlerim. Sen özgürlüğünü kaybettiğini ve köle olduğunu düşünmelisin ve bu durumdan efendinin bilgisi dışında olarak günaha girmeden ve itaatsizlik etmeden kurtulamazsın. Aksi takdirde efendinin satın aldığı veya bir şekilde kendine mâl ettiği varlığını yağmalamış ve çalmış olursun. Senin varlığın, artık efendinin hayvanları veya diğer sahip olduğu mallar gibi ona aittir"[129].

İncil öğretisi bunu koyu sofuluk ve Allah'a teslimiyet olarak algılamış olabilir. Sultan için ise bu kulağına gelen güzel bir ses gibidir. Bu yüzden ve aynı zamanda İncil öğretisinden uzak olanlar üzerinde bozguncu bir karamsar etki yapan diğer pek çok beyanlardan ötürü, Luther hakkında Sultan, 1532'de bir görgü şahidi tarafından nakledildiği gibi, muhtemelen çok dostane şeyler

söyler: Sultan, Luther hakkında bilgiler toplamış ve onun 48 yaşında olduğunu öğrendiğinde, "daha genç olmasını dilerdim, ayrıca kendisi için lütufkar bir hükümdar olduğumu bilmelidir", demiştir. Luther bunu işittiğinde hemen haç çıkarır ve "Bu lütufkar hükümdardan Allah beni esirgesin", der[130].

Mohaç savaşına kadar Luther, Türk meselesine yalnızca ilahiyat açısından bakmıştır. Mohaç ve Viyana muhasarası arasındaki zaman içinde görüşleri değişmeye başlar. Şüphesiz faaliyete geçişinin ilk senelerinde, Türkler'in işine yarayan görüşlerde bulunmuştur. Sık sık ortaya atıldığı gibi, Mohaç'taki hezimetin oluşmasında bu görüşlerin payı olduğu iddiası son derece abartılıdır. Bu hezimetin sebepleri, Macaristan'ın sosyal örgüsünün çözülmüş olmasında ve topçuluğunun geri kalmışlığında yatmaktaydı ve Almanya'dan askerî yönden güçlü bir şekilde desteklenmiş olsaydı bile, yine de sonuç değişmezdi. Bununla beraber, Luther'in ilk zamanlardaki beyanları, güçlü bir direnişin oluşmasına muhakkak ki hizmet etmedi. Daha ilan ettiği tezlerinin hatimesinde, Türkler'e karşı savaşmak, günahlarımızı bu şekilde cezalandıran Allah'a karşı gelmektir, görüşünde bulunur. Ve 21 Aralık 1518'de Spalatin'e, halka dağıtılmak üzere içinde, "asla böyle bir savaşa kalkışılmamalı" ifadesinin yer alacağı bir uyarı vaazı hazırlamasını yazar[131]. Almanya'da savaş ateşi, öncelikle imparatorluğun despotça idaresine ve kilisenin ayyuka çıkmış berbat durumuna karşı körüklenmelidir. 1522'de şöyle yazar: "Türk'e karşı gerçekten direnmenin kime ne faydası var ki? Kötülük olarak Türk ne yapıyor ki? Toprak zabt ediyor ve dünya nizamına göre idare ediyor. Üstelik Türk herkesi kendi inanışı içinde yaşamasına izin veriyor..."[132]. 1524'de kaleme aldığı, *"Öfke uyandıran iki imparatorluk fermanı"* adlı yazısında yer alan şu cümleleri de bozguncu bir karamsarlık yaratmış olmalıdır: "...Türkler'e karşı savaşmaya veya bu iş için para vermeye yanaşmıyoruz, çünkü Türk, bizim hükümdarlarımızdan on defa daha akıllı ve dindardır. Allah'ı bu derecelerde aldatan ve küfr içinde olan böyle budalalarla Türkler'e karşı nasıl başarılı bir uğraş verilebilir ki?.."[133].

Böyle beyanların bozguncu bir karamsarlık yaratacağı Luther'in asla meçhulü değildi. Bu, onun 1529'de kaleme aldığı *"Türkler'e karşı savaş"*a yazdığı önsözünde açığa çıkar. Burada yeni bir bakış açısı benimser ve öncelikle şu açıklamada bulunur: "Bu yüzden, günahsız vicdanların benim veya yazdıklarım hakkında şüpheye düşmemeleri için veya Türkler'e karşı savaşılmamalıdır şeklinde bir inanış içine yöneltilmemeleri için bu konuda yaz-

mak istemekteyim... Çok sayıda yeteneksiz vâiz biz Almanlar arasında dolaşmaktadır. Maalesef bunlar, âvâmı Türkler'e karşı savaşılmamalı ve savaşmak zorunda olunmamalıdır şeklinde bir zanna itmektedirler... Halk, böyle bir yanılma ve fenalığın suçunu Luther'e yükleyecektir ve bunu benim Protestan öğretimimin neticesi sanacaktır... Bu sebepten ötürü bağışlanmamızı dilemeyi vazife addediyorum"[134].

Bununla beraber, Luther'in bozguncu bir karamsarlık etkisi yapan ilk beyanlarını anlamak için, bunun, kendisinin "direniş hakkı" ile ilgili olarak başlangıçta ortaya koyduğu tutumuyla birlikte değerlendirilmesi lâzım geleceği göz önünde tutulmalıdır. Savaşa dair kanaatlerinde meydana gelen değişim, Türk savaşıyla ilgili olarak görüşlerinde oluşan değişimle çok sıkı bir ilişki içindedir. 1532'de kaleme aldığı *"Dünyevî iktidara ne derecelerde itaat mecburiyetindeyiz"* unvanlı yazısında açıkça ifade ettiği husus, bu anlamdadır: "Kötülüğe yol açan hiddet ve şiddete karşı koymamalı, bilakis bunun ıstırabına katlanılmalıdır. Buna rağmen ona ne onay verilmeli ne de hizmet edilmelidir". İktidar, onaylanamaz işler yapmamalıdır, "bu, canavarlar gibi tüm mal ve mülkümüzü yağmaladığı zaman için de geçerlidir"[135]. Luther, İmparator'a karşı silahlı bir direniş gösterilmesine ve hatta onun tahtan çekilmesine ilk defa 1529'da cevâz verir. 1530 sonbaharında, bir din savaşının Augsburg'da İmparatorluk Meclisi'nin toplanmasıyla hissedilecek derecelerde yaklaşması, Luther'i daha önceki görüşlerinden uzaklaştırırsa da, düşünce alanındaki bazı endişe ve tereddütlerini daima korumuştur. Buna rağmen, Bolonya'da Papa VII. Clemens tarafından taç giydirilmesinden sonra, "Papa'ya tâbi ve onun sadık taraftarı" olarak artık İmparator, kendisine karşı direnişi çok daha önceki senelerde kaçınılmaz olarak gördüğü Papa kadar mücadele edilmesi gereken biridir[136]. Daha yakından göreceğimiz üzere, zaman içinde Luther'in bakış açısı muhakkak ki değişmiştir. Fakat bir teolojik görüşe daima sâdık kalmıştır. Bu da, yazılarında tekrar ve tekrar ortaya çıkan, "Türk, günahlarımızdan ötürü Allah'ın bize verdiği cezadır", görüşüdür.

İlan ettiği tezlerine açıklık getirmek üzere Luther 1518'de şunları söyler: "...Her iyi Hıristiyan'ın bildiği gibi, Türkler ve Tatarlar ve diğer imânsızlar Allah'ın cezalandırmak için kullandığı sopadır. Ancak, pek çokları ve özellikle kilise babaları şimdi Türkler'e karşı savaşmaktan başka bir şeyin rüyasını görmüyorlar. Besbelli günahlara karşı değil de, günahların cezalandırıcısı

olan bu sopaya karşı mücadele vermek istiyorlar ve böylece Allah'a karşı geliyorlar. Zira o, bu sopayla günahlarımızın cezasını vermek istediğini söylüyor, çünkü biz bunun kefaretini kendiliğimizden ödemek istemiyoruz...Papalık'ı günahkarlık ve kokuşmuş olmak kadar hiçbir şey etkilemez. Kulağı olan herkes duysun ve Papalık'ın ismi gök kubbe altında durduğu müddetçe kendini Türk savaşından uzak tutsun...".

1529'da ise *"Ordu vaazı"*nda şunları dile getirir: "Türk, ne kadar iyi bir zamanda yaşadığını sana öğretecek olan insandır... Türk, soyluları yola getirmeyi ve onların haddini bildirmeyi, şehirlileri tedip etmeyi ve itaatkar kılmayı, köylüleri zabturabt altına almayı ve mütecavizleri cezalandırmayı bilir. Bu yüzden düşün ve dindar ol ve seni terbiye edenin Türk olmaması için Allah'a yalvar. Sana bunu öneririm. Türk, Viyana önünde ne kadar korkunç olduğunu gözler önüne serdi ve ne kadar dehşet verici bir terbiyeci olduğunu gösterdi"[137].

1541'de, *"Türkler'e karşı duâya davet uyarısı"* başlıklı yazısında Luther, bu düşüncesini tekrar dile getirir: "Türk bizi dayaktan geçirmeli ve Allah'tan korkmamızı ve ibadet etmemizi öğretmelidir, aksi takdirde günahlarımız içinde mahvolup gideriz..."[138].

Türk savaşı hakkında Luther'in tutumuna geri dönmeden önce, burada, "Türkler'in Allah'ın cezası" olduklarına dair olan görüşe değinmek lâzımdır. Luther, Tevrat'ta Danyal peygamberin "Kıyamet alâmetleri"nde (apokalypse) Türk tehlikesine işaret edildiğini varsayar. Bununla beraber, böyle bir yorum Calvin tarafından kabul edilmemiştir[139]. Bu görüşün kökenini, Luther ve Melanchthon'un Friedrich Mykonius'la olan konuşmalarında aramak lâzımdır. Friedrich Mykonius bu ikisini, Fransiskan tarikatından keşiş Johann Hilten'den çıkan ve Danyal peygambere dayandırılan bu kehânetlerden haberdar eder[140]. Allah'ın Türkler'i, insanların işledikleri günahları cezalandırmak üzere seçtiği görüşü, sona eren ortaçağ boyunca olağanüstü bir yaygınlık kazanır.* Daha 1265'de, Arsuf'un düşüşü üzerine Mabet (Templer) tarikatından bir rahip şu ağıtı yakar[141]:

---

* Bu bağlamda bk. Lucette Valenski, *Venedik ve Bâb-ı âli. Despotun'un Doğuşu.* Çeviren A. Turgut Arnas. İstanbul 1994, s. 67 vd.

Türkler'le savaşan her kimse, o delidir

Çünkü Hristos onlardan yana

Zaferleri acı veriyor bana.

Franklar'ı, Tatarlar'ı, İranlılar'ı ve Ermeniler'i yenerler

Burada ise bizleri her gün ezer geçerler.

Her zaman uyanık olan Allah, çünkü uykudadır şimdi...

Ciddî sözümdür sizlere, Papalar

Para için günahı da Allah'ı da satarlar.

Burada, Müslümanlar'ın gücü Papalık'ın yol açtığı kötülüklerin bir cezası olarak görünürken, yaklaşık iki yüzyıl sonra, 13 Ekim 1458 tarihinde II. Pius, çıkarttığı Haçlı seferi fermanında, Türkler'in ilerlemelerini halkların günahlarından ötürü semâvî bir cezalandırma olarak açıklar. Ve II. Pius'u haçlı seferi fikrinden caydırmaya çalışan Marini, 1462/63 kışında Fransa Kralı XI. Louis'ye Türkler'in ilerlemelerinin insanlığın günahlarından ötürü Allah'ın bir cezası olduğunu ifade eder[142]. 1470'de Mora elden çıktığında, Kalahorra piskoposu Rodrigo Sanzo, Papa II. Paul'a, felaketin Türkler'in gücünden ötürü değil, Hıristiyanlar'ın günahları sebebiyle meydana geldiğini bildirir[143]. Burada, Hıristiyanlar'ın hangi günahlarının söz konusu edildiği, kardinal Bessarion'a yazdığı mektupta açıklığa kavuşur: Bütün Hıristiyanlar Papa'ya boyun eğmiş olsalardı, her şeyi göğüsleyebilirlerdi. Buna, yalnızca dünyevî çıkarlardan uzak, saf ve gerçek bir gayretle ayakta kalınabileceği hususunu ilâve ederken, açıkça adını koymaksızın bu okların kimi hedeflediğine işaret eder[144]. Birkaç sene sonra Hıristiyanlık'la ilgisini hâlâ koruyan bir yeniçeri, öldürme ve yağmalamanın Allah tarafından Türkler'e havale edilmiş olduğunu şöyle izah eder:

"Kadir olan Allah böyle istediğinden Türkler bunu yapmak zorundadır. Eğer bu Allah'ın arzusu olmamış olsaydı, böyle şeyler yapabilmeleri mümkün olamazdı. Hıristiyanlar sadakatle bir arada duracak olurlarsa, Türkler'in öfkesinden korkmaları için bir sebep kalmayacaktır. Ancak, biz Hıristiyanlar birlik içinde değiliz ve içimizde ne sevgi ne de itaat, bilakis sürdürdüğümüz rahat hayattan ötürü yalnızca kuru ihtişam ve boş cesaret var. Bu yüzden Allah, Türkler'i bizi cezalandırmak üzere gönderdi"[145].

Bütün Garp Âlemi'nde yaygınlık kazanan bu düşünce tarzı, Protestan öğretisi açısından Luther'in bunu Kutsal Kitab'a dayandırmasıyla kuvvet kazanır. Luther'in bu tutumuyla Türkler'e karşı verilen mücadeleyi zayıflattığı suçlamasını, bu durumda tek başına onun üzerine atmak isabetli değildir. Bilakis böyle bir suçlama, mutlaka Reform hareketinden önceki dönemlerde benzer fikirlere sahip olmuş olan çok sayılardaki Hıristiyan için de geçerli olmalıdır. Luther'in kıyamet gününün yaklaşmakta olduğuna dair olan daimi beklentisi, faaliyetlerinin özellikle ilk zamanlarında Türkler'e karşı savaşılmasının, ilâhî hesap gününe hazırlanan Allah'ın arzusuna aykırı olduğu doğrultusundaki inancını güçlendirir. Ona göre Türk tehlikesi "son" aşamadır, Mesih'in hükümdarlığının ortaya çıkması arifesinde dünyevî devletin vedâ hediyesidir. Böyle olmakla beraber, Mohaç'tan sonra imparatorluğun içine düştüğü tehlike, halkın Türk savaşına karşı tutumunu zararlı bir şekilde etkileyen fikirleri ve Katoliklik aleyhindeki hararetli tartışmalar, kendisini görüşlerini daha belirgin bir şekilde ifade etmeye sevk eder ve artık Türkler'e karşı direnmenin gerekliliğini savunur. Ancak bu direniş kilisenin bayrağı altında değil, bilakis imparator ve imparatorluk, ev-bark, çoluk-çocuk uğruna bir savunma savaşı halinde sürdürülmelidir. Bu açıklamaları, son darbeyi vurduğu haçlı seferi ideolojisinden kesin olarak uzaklaşması sonuçunu da beraberinde getirir. Önce, Papalık'ın Türkler'e karşı savaş konusunu hiçbir zaman ciddî olarak düşünmediğini ve bu görüşünün şimdi Papalık tarafından tenkit edilmesinin sebebinin, Papalık'ın Türkler'e karşı verilen mücadeleyi felce uğrattığını ileri sürmüş olmasından değil, bilakis bunun "Roma'ya giden yola para akmasını" engellemesinden ötürü olduğu açıklamasında bulunur. Daha sonra, dünyevî ve uhrevî devlet ayırımına uygun olarak, Papalık'ın savaşmasını tenkit eder. Havarilerden Johannes ve Matha'nın İncilleri'ne dayanmış olarak, Kılıç kuşanmanın ruhanîlerin işi olmadığı beyanında bulunur. Görüşünün doğruluğunu ve gerçekliliğini takviye etmek üzere, bir dizi tarihsel örnekler getirir, Varna'da kardinal Cesarini'nin ve Mohaç'ta Tomory'nin oynadıkları meş'um role işaret eder ve I. François'nın Pavia savaşını, Papa'nın ordusuyla birlikte dövüştüğü için kaybetmiş olduğunu ileri sürer[146]. İmparatorluk ordusunun Roma'yı tahrib ve yağma ettiği Sacco di Roma olayını da (1527), Papalık'ın savaşlara karışmaması gerektiğine dair olan görüşünün doğruluğuna delil olarak görür ve özetle sonuç olarak şunları söyler: "...Bir savaş adamı olsaydım ve savaş

meydanında bir papaz veya üzerinde haç işareti taşıyan bayrak görseydim, hatta bu bizatihi bir haç dahi olsaydı, peşimden sanki şeytan kovalıyormuşçasına ondan uzaklaşmak için kaçıp giderdim...". Haç ve şeytanı bu şekilde yeni bir ilişki bağlamıyla bir araya getirdikten sonra, şu iki hususu Hıristiyanlar'm seçimine sunar: Hıristiyan olarak savaşmamamız gerektiğini ya ilâhî kitaptan öğrenirsiniz veya Türkler bunu sizlere kılıçla öğretecektir. Rodos, Macaristan ve Alman serhad bölgelerine işaretle şunları söyler:

"...Türk mütecâvizâne buralara kadar gelmekte ve Almanya'yı zahmetsizce ve bir direnişle karşılaşmadan perişan etmesi için, sanki Allah imparatorluk meclislerimizle alay etmekte ve şeytan da bunları engellemekte ve yönlendirmektedir. Bu neden böyle oluyor? Tabiî, Papa Leo tarafından lânetlenen görüşlerimin, bilakis bu lânetten sıyrılmış olarak geçerlilik kazanması için. Ve bunları Papa taraftarları kutsal kitaptan her hangi bir delil getirmeden gazaba kapılıp reddettiklerinden, Türk buna sahiplenmek ve bunu yumruğunu vurarak ve güçlü bir şekilde teyid etmek zorunda kalıyor. Kutsal kitaptan öğrenmek istemezsek, o zaman, Hıristiyanlar'ın savaşmaması ancak kötülere karşı direnmesi gerektiğini ceremesini çekmiş olarak idrak edene kadar, Türk bunu bize kılıçla öğretecektir...".

Bu tesbitlerden sonra Luther, Türkler'e karşı savaşla ilgili yapıcı önerilerde bulunur. Dünyevî ve uhrevî devlet ayırımı uyarınca, Türkler'e karşı çifte savaş sürdürülmelidir. Önce tövbe ve istiğfar etmeli ve duâ ve ibadetlerle Türkler'in Allah tarafından cezalandırma vasıtası olarak görülmesi önlenmelidir. Ancak bu vazife Türk'ün elinden alındıktan sonra, onunla ve diğer öteki düşmanlarla mücadele edilmesi mümkün olacaktır. Luther, Avrupa ordularını gerçek Hıristiyan orduları olarak görmediğinden, mücadeleye kalkışanların önce Hıristiyanlıklarını geri kazanmak zorunda olduklarını ileri sürer. Hattâ Luther, bir Avrupa ordusunun daha önce tövbe ve istiğfar getirmemiş olarak Türkler'le savaşması halinde, zaferin Türkler'de kalmasını yeğler. Bu şekilde tövbe ve istiğfar getirmemiş bir orduyu Türk ordusu gibi görür:

"Kendilerini biri Müslüman diğeri Hıristiyan olarak adlandıran bu şekildeki iki Türk ordusu birbirinin üzerine yürüdüğünde, Cenâb-ı Allah'ımız, hangi Türkler'e yardım edeceğini ve şanslı kılacağını (tam olarak kestire-

meyeceğinden), en iyisi ona güzel bir tavsiyede bulunmaktır. Tavsiyede bulunan acizlerden biri olan ben, Hıristiyan Türkler karşısında Müslüman Türkler'i şanslı kılmasını dilerim ki, o da zaten bizim tavsiyemiz olmadan da, bütün yakarmalarımıza rağmen şimdiye kadar bu şekilde davranmıştır. Bunun sebebi, Müslüman Türkler'in Allah'ın emirlerini bilmemelerinde ve domuz gibi pis ve kaba, vâizlerinin de nasıl yaşayacaklarından ve neye inanacaklarından habersiz olmalarında yatmaktadır. Eğer Allah'ın emirlerini bildirecek vâizleri olmuş olsaydı, belki o zaman onlardan bir çoğu domuzluktan insanlığa dönerdi. Ancak bizim Hıristiyan Türkler'imiz Allah'ın kelâmına sahiptir ve vâizleri de vardır. Buna rağmen işitmek istemez ve insanlıktan çıkıp domuz olmayı tercih ederlerse, o zaman, kendilerini Hıristiyan olarak adlandırıp, Hıristiyanlıkla övünerek Hristos'un ismini lekelemiş olurlar ve bu sebepten ötürü bunlar, kendilerini Hıristiyan olarak değil Müslüman olarak anan Türkler'den daha beter Türkler'dir"[147].

İlinti bağlantısından koparılmış ve yalnızca siyasî açıdan değerlendirilen şarta bağlı olarak temenni edilen Türk zaferi örneğinde olduğu gibi, yapılan açıklamaların, Luther'e karşı sürdürülen her polemikte etkili bir şekilde dile getirilmekte olduğu açıktır. Buna rağmen, Papalık'ın tersine Luther, Türkler'le her türlü yakınlaşmadan uzak durmuştur. 1545'de Sultan'la İmparator arasında akdedilen antlaşmadan haberdar olduğunda, öfkelenmiş ve dünyanın sonu geldiğine inanmış olarak şunları yazar:

"Henüz duymadınsa işit: Papa, İmparator, Fransızlar ve Ferdinand değerli hediyelerle muhteşem bir sefaret heyetini Türkler'le barış görüşmelerinde bulunmak üzere yola çıkartmışlar... Bunlar şimdiye kadar, Türkler'i Hıristiyan adının düşmanı olarak ilan etmiş, bu bahaneyle bizlerden para sızdırmış ve dünyayı Türkler'e karşı kışkırtmış olanlardır. Zira malum ya, Roma'daki iblis, günah satın alma belgeleri sattıkça, makamları beher sene satışa çıkarttıkça ve talankârlıkta çeşitli hünerler gösterip dünyayı soyup soğana çevirdikçe Türkler'de itibar görür. Hey, siz Hıristiyanlar, özellikle cehennem zebanisi olan sizler! Dünya devletinin çökme zamanının, dolayısıyla kurtuluş günümüzün geldiğini görmüyor musun? Bırakınız sevinelim, sürur ve meserret içinde olalım! Dünyanın sonu işte geldi. Ezelden ebede Allah'a hamd ü senâ olsun! Amin"[148].

Ancak şimdi, yeterince duâ ve tövbe edildikten sonra, nasıl savaşılacağı ve bu savaşın nasıl sürdürüleceği hususuna cevap verilmesi gerekmektedir. Luther'e göre, Türk savaşına, İmparator'un idaresinde olarak imparatorluğun savunulması amacıyla kalkışılmalıdır. Halkına ve imparatorluğuna saldırdıkları için, İmparator Türkler'le savaşmak zorundadır. Bu konuda İmparator'a gösterilen sadakat, Allah'a gösterilmiş sadakat gibidir ve ona gösterilecek itaatsizlik yine Allah'a gösterilmiş itaatsizlik gibidir. Türkler'le savaşmak için çok geniş hazırlıklarda bulunulması gerekmektedir. Bu, Türkler'in tamamen imhasına ilgi duymadığı malum olan Papalık'm haçlı seferi siyasetinden tamamen farklı bir şeydir ve Luther, Osmanlı imparatorluğunun askerî gücünün küçümsenmemesi gerektiği uyarısında bulunur. O, Sultan'ın devrinin en büyük askerî gücüne sahip olduğunu bilir ve buna uygun olarak etraflı ve isabetli hazırlıklar yapılmasını taleb eder.

Luther halka, Türkler'le savaşacakların, Allah'ın düşmanına ve Hristos'a dil uzatanlara ve hattâ şeytanın ta kendisine karşı savaşacaklarını bilmeleri gerektiği açıklamasında bulunur ve bu savaşa, "işgüzarlık olsun diye, mal ve şeref kazanmak için değil, bilakis memleketi ve halkı, çoluk ve çocuğu korumak ve esirgemek için yapılan ve özelliği olan bir mücadele" olarak onay verir[149]. Hattâ bir adım daha ileri giderek, bu gün yakıp yıkarak geride hiçbir şey bırakmama taktiği diyebileceğimiz bir metodu bile önerir:

"...karşı konulabildiğince, genç-ihtiyar, kadın-erkek, uşak-hizmetçi kız, öldürülene kadar herkes karşı koymalıdır. Türkler'in hiçbir şey bulmamaları için ev ve çiftlikler dahil olmak üzere her şey yakılmalı ve imha edilmelidir..."[150].

Uyararak ve hayranlıkla Türkler'in disiplini hakkında halkı ikâz eder:

"...Türkler, Padişahlar'ına ve beylerine karşı büyük ve kusursuz bir itaat, disiplin ve saygı gösterirler ve idareleri, Alman topraklarında severek sahip olmak isteyeceğimiz tarzda gevşek ve olağandır..."[151].

Ve daha sonra esefle devam eder:

"Hıristiyanlığın dışında ve ona karşı olan böylesine güzel bir şeyin ne faydası var ki...".

Ve düşman Türkün karşısında ölümü "haysiyetli" bir şey olarak görür...

1541'de Luther yapmakta olduğu "uyarılarıyla" bir defa daha, ilâhî gazabın ve dolayısıyla Türkler'in güçlenmesinin sebebi olarak gördüğü, reform hareketinin yalnızca açgözlülükle yağmalamalarda bulunmak ve azgınlıklarına devam etmek için yapıldığını zanneden hükümdarlara ve toprak sahibi soylu ve zenginlere hitap eder:

"Allah'ın gazabını dayak yememiz için üstümüze ve de kendi üzerlerine gelmesine yol açan, tövbe ve istiğfar etmeyen bunlardır. Soyluların, kentlilerin, köylülerin ve toplumun sair bütün katmanlarının giderek artan bir şekilde zâlimlik, ihtikâr, tamahkârlık ve azgınlıklarına böylece devam etmelerinden ötürü Almanya'nın ayakta kalması mümkün değildir. Sonuçta fakirler evlerinde kuru bir ekmek parçası bile bulamıyorlar ve böyle Hıristiyanlar arasında olmaktansa Türkler'in idaresi altında olmayı tercih ediyor, hattâ bunu iştiyakla arzu ediyorlar"[152].

Luther'in Türk savaşını zora koşan sosyal durum hakkındaki bu tesbiti yakın ilgimizi hak etmektedir. Gerçekten de Alman reform hareketi -kilise mülklerine el konulmasının ekonomik açıdan ve denizcilik alanında gelişmelere yol açtığı İngiltere'deki reform hareketinin aksine-, halkın Roma kilisesi tarafından soyulmasını önlemişse de, bunun başkaları tarafından sürdürülmesini engelleyecek bir sistem de getiremedi: Hasenclever, "kilise mülklerine el konulmasında ve özellikle bu şekilde elde edilen imkânların kullanımında büyük yolsuzluklar yapıldığı inkâr edilemez", demektedir[153]. Bu bağlamda Luther, Allah'ın gazabının, yalnızca Türk ordusunun devamlı zaferler elde etmesiyle değil, fakat aynı zamanda Osmanlı imparatorluğunun sosyal câzibesinin Almanya'nın içinde etkili olmasıyla da kendini göstereceğini ve bunun en azından Osmanlı topraklarına göç etme şeklinde ortaya çıkacağını büyük bir açıklıkla ifade eder. Gerçekten Türk topraklarına kaçış güncel bir mesele haline gelmişti. Daha 1525'lerde Sultan'ı dinî açıdan hoşgörülü bir hükümdar olarak takdir eden keşişler kaçarak Türk topraklarına göçerler. Çok sayılardaki köylüler, "Köylü Ayaklanmaları" esnasında Türkler'i kurtarıcı olarak görürler ve bu ayaklanmalar sonunda soyluların zulüm ve tecavüzlerinden kurtulabileceklerinden ötürü memnunluk duyarlar. Salzburg köylülerinin pek çoğu Türk tarafına geçerler. Würtzburg ırgat ve köylülerinin de yüzlercesi Tuna'dan aşağı doğru inerek Türk bölgesine giderler. Toprağını terk ederek kaçıp giden köylüler ise hiç eksik olmaz[154]. Bu konuda 1541'den itibaren Macaristan belirli bir çekim gücü oluşturur. Burada

soylular Türkler tarafından kovulmuştur ve sipahiler kendilerine tahsis edilen topraklarda ekser zaman ağır tecavüzlerde bulunma kusuru içine düşmüş olsalar da, düzenli vergilere tâbi kent sakinleri ayrıcalıklı bir duruma sahiptiler ve Sultan'ın çok sayılardaki çiftliklerinde yaşayan köylüler için hayat bir önceki devirden çok daha iyidir[155]. Luther'in bunları açık bir şekilde görmesi ve kesin bir şekilde dile getirmiş olması, Türkler'e karşı verilen savaşın can alıcı noktalarını asla gözden kaçırmamış olduğunu gösterir. Hattâ sonraları daha da ileri gitmiştir ve görüşlerinden, Türk idaresini yalnızca içine sindirmediği, aynı zamanda bu idareyi beğendiği, hattâ Türkler'in Almanya'ya da gelmesini arzu ettiği gibi bir izlenim edinmemek mümkün değildir. Aksi takdirde, Karlstadt'ın ölümü münasebetiyle kendisine itibar etmeyen diğer reformcular hakkındaki şikayetini dile getirdiği, Justus Jonas'a yazdığı 25 Şubat 1542 tarihli mektubunu başka türlü yorumlamak nasıl mümkün olabilir. Bu mektubunda Luther devamla şöyle demektedir:

"Ve üstelik bir de duâ ediyor ve imânsız Türk'ün, Türkler'den daha beter olan böylesi Hıristiyanlar'ı öldürmemesi için gayret sarf ediyoruz! Eğer günün birinde Türk boyunduruğu gelecekse, o zaman, Türk dostlarının ve bu topraklarda oturanların bizi idare etmelerine izin vermektense, Türk düşmanlarına ve yabancılara hizmet etmek daha iyi olmaz mı...?"[156].

Bununla beraber Luther, bu düşüncesini kamu oyuna daha fazla açıkça ifade etmez.

Burada kısaca özetleyeceğimiz Haçlı seferi hakkındaki görüşleri daha da bir önem taşır. Haçlı seferinin Papalık'ın zenginleşme vasıtası olduğu, uyrukları hükümdarlarına karşı hizmet vermek ve itaat etmek yükümlülüğünden kurtardığı ve onları alışılmış yaşam bölgeleri dışına sürükleyerek ahlâkî yönden bozulmalarına, dolayısıyla sosyal düzenin çözülmesine sebebiyet verdiği, Haçlı seferinin bireysel günah itirafı görüntüsü altında günah işleme imtiyazı demek olduğu ve bunun bizatihi günah olarak kabul edilmesi gerektiği gibi hususları bir tarafa bırakırsak, Luther devamla şu yeni görüşlerde bulunur:

1. "Kutsal savaş" tanımlaması Hristos isminin kötüye kullanılmasıdır.

2. Hıristiyan inancını yaymak için yapılan savaş Allah'a karşı işlenmiş günahtır.

3. Türkler'e karşı savaşmak, uyrukların itaatle mükellef oldukları hükümdarın işidir.

4. Savaş duâ ve silahla sürdürülür ve esaslı hazırlıklar gerektirir.

5. Yeterli silahlanmaya rağmen mağlubiyet söz konusu olacak olursa, bu ancak günahlarımızla (ve de sosyal durumun kötülükleriyle) açıklanabilir.

Luther yanında Melanchthon da, yalnızca ilâhiyatcı olarak değil aynı zamanda tarihçi olarak da Türk meselesiyle ilgilenir. Kendisinin bir dostu olan ve geçici bir zaman için İstanbul'da İmparator'un elçisi olarak bulunan ve uzun bir müddet Wittenberg'de rektörlük yapan David Ungnad*, Türkler'in içinde bulunduğu durum hakkında kendisine aydınlatıcı bilgiler verir[157]. Melanchthon'un Türkler hakkındaki yargıları Luther'inkinden çok daha fazla tenakuz içindedir. Bir taraftan İmparator, David Ungnad'ın yönlendirmesine atıfta bulunarak Türkler'le savaşmaya çağırılır, diğer taraftan kutsal kitabın zor kullanmama ilkesine karşı çıktıkları için "imânsızlar"ı Allah'ın gazabının temsilcisi (exampla irae Dei) olarak tanımlar.

Melanchthon da Danyal peygamberin Apokalypse'sinde** Türkler'e işaret edilmiş olduğu kanaatindedir ve kendisine zâhir olan on boynuzlu bir canavarın boynuzları arasından çıkıp, bunlardan üçünü kıran küçük boynuzun, Türkler'i sembolize ettiğine zâhip olur. Bu hususla ilgili şu delilleri ileri sürer:

1. Franklar'ın Galya'da ve Langobardlar'ın İtalya'da hükümran olmalarının, Heraklius zamanında Muhammed'in zuhuruyla zaman olarak örtüşmesi.

2. "Os loquens grandia et conzumeliosa in Deum"*** ifadesinde anlam bulan küfür içinde olmalar ve Muhammed'in bâtıl inancı.

3. Danyal peygamberin küçük boynuzla sembolize edilen devletin güçlenmesiyle ilgili kehânetine İslâmiyet'in yayılmasının kesin delil olması.

4. İslâmiyet'in yol açtığı toprak ve sınır değişiklikleri -Danyal'da, yerlerine küçük boynuzun geçtiği koparılan üç boynuz ile temsil edilir-.

---

* David Ungnad 1573'de bir elçilik heyetiyle İstanbul'a gelmiştir. Heyette yer alan papas Stephan Gerlach'ın yazmış olduğu günlüğün değerlendirilmesi ve Lutaristlerle Ortodoks kilisesi arasındaki yakınlaşma girişimleri hakkında bkz. Kemal Beydilli, "Stephan Gerlach'ın Rûznâme'inde İstanbul", Tarih Boyunca İstanbul Semineri, *Bildiriler*, İstanbul 1989, s. 83-105.

** *Ahd-i atik*, 7, 8.

*** Onlar Allah'a karşı kâfir ve müfsiddirler".

Melanchthon ayrıca Antiochus'u Papalık ile birlikte "Deccal" (Antechrist) olarak tanımlar. Bu düşüncesi Luther'inkiyle çok benzeşirken, "direnme hakkı" meselesinde, "hakkın res'en savunulması yasağı"ndan "direnme zorunluluğu"na kadar uzanan bütün meselelerde daima Luther'in yanında yer alır[158].

Girişte söylendiği üzere, Alman hükümdarlarıyla Sultan arasındaki ittifak imkânları sosyal sebeplerden ötürü çok sınırlıydı. Şüphesiz, Schmalkald ittifakına dahil olanlar ve Katolik Bavyera ile Johann Zapolya, Süleyman'la doğrudan irtibat halindeydiler. Ancak, V. Karl ve Ferdinand'ın daima çok çekindikleri ortak bir eylem, Habsburglar'ı imparatorluk topraklarında ve Macaristan'da iki cepheli bir savaşa girmek zorunda bırakacak ortak bir faaliyet hiçbir zaman gerçekleşmedi. Habsburglar üzerindeki Türk baskısı Protestanlar'ın başarı kazanmalarını sağladığı müddetçe, özellikle söz konusu edilen, Habsburglar'ın düşmanı olarak Osmanlı imparatorluğunun Avrupa devletler sisteminin üyesi olduğu gerçeğinin yarattığı sonuçlar olmuştur. Ferdinand'ın kuzey ve güneydeki düşmanları bu gerçeği hesaba katmakta ve bundan istifade etmekteydiler. Ancak, 1532'de Belgrad'daki Avusturya temsilcisine Türkler'in, İmparator'un Luther'le barış yapıp yapmadığını sormuş olmaları[159], düzenli ve plânlı bir ortak çalışmadan bahsetmenin mümkün olmadığı sonuçu verir. Türkler'le görüşmelerde bulunmaksızın, ancak onların baskıları sayesinde aynı sene içinde [1532] Nürnberg'te dinî meselelerde bir uzlaşı sağlanır ve Habsburg ağacındaki diğer pek çok meyveler Türk fırtınasının gürlemesiyle Protestanlar'ın kucağına düşer.

Doğal olarak Habsburglar'ın zor durumundan istifade edilmesi akla gelmiş olmalıydı. Bununla beraber, Protestanlar'ın kritik anlarda Türk savaşlarına katkıda bulunmayı reddetmedikleri tarihsel bir gerçektir. Luther de 1538'de Kurfürst* Johann Friedrich'e yazdığı bir mektupta, böyle bir politika takip edilmesini açıkça dile getirmiştir. Ona göre, Protestanlar'ın yardımda bulunmaları doğal bir vazifedir. Ancak 1541'de imparatorluktaki Protestan şehir idarelerini bu anlamda harekete geçirmek mümkün olmadığından, Ferdinand bunların yardımı olmasa da Macaristan'da savaşmayı düşünür. Schmalkald savaşında İmparator'a karşı açıkça harekete geçmek hususunda tereddüt gösteren Protestanlar'ın, Süleyman'la askerî bir ittifaka girmeleri de

* İmparator seçiminde oy sahibi hükümdar prens.

söz konusu olamazdı. Ayrıca böyle bir ittifak, İmparator ve Sultan arasında bir mütareke yapılması halinde akim kalırdı. Hiç olmazsa yalnızca, Luther'in *"Türkler'e karşı savaş"* unvanlı eserini ithâf ettiği Hessen Landgrafı* Philipp, Almanya'ya gelmelerini istememekle beraber Türkler'e yakın durmaktaydı. Kendisine yollanmış olan bir Fransız elçisinin 10 Ekim 1547 tarihli mektubundan[160], yalnızca Süleyman'ın erişmesini iştiyakla beklemediği, ancak geç kalması halinde V. Karl'ın istediği gibi hareket etmekte serbest kalacağından korkmakta olduğu anlaşılmaktadır. Kendisi daha evvelki hatalarını görmüştür ve en geç 1548 Nisan'ında büyük askerî hazırlıklarda bulunmuş olarak savaşa gidecektir. İmparator Macaristan'la artık ilgilenmediğinden ve Sultan'ın da Viyana önünde uzun zaman kalması ihtimalinden ötürü, Türkler'in İtalya'ya saldırması çok daha isabetli olacaktır.

Ve 1552'de İmparator'un mağlubiyeti vâki olur ve bu sırada Sultan'ın, Friedewalde Barış Antlaşması'na taraf olan II. Heinrich ve Saksonya Kurfürstü Moritz ile ortak bir faaliyet içine girmesinin söz konusu olması halinde, imparatorluk topraklarının Türk ordusunun tecavüzünden esirgenmiş olacağı açıktır. Habsburglar'ın bütün mütareke görüşmelerinde Alman Protestanları'nın desteklenmemesini rica ettikleri Sultan'ın bizzat kendisinin ise, bunun ne anlama geldiğine dair açık bir fikri olduğu, 10 Mayıs 1552 tarihli olarak Alman hükümdarlarına müştereken yöneltilen bir mektubunda[161], donanmanın ve ordusunun başında olarak kendisinin İmparator'a karşı sefere çıkacağını ve sonra da Protestanlar'ın II. Heinrich ile ittifak etmeleri talebinde bulunmakla yetineceğini bildirmiş olmasından anlaşılmaktadır.

Protestanlar'ın kendi yurtlarında Türkler'le işbirliği içinde olmaya karşı duydukları isteksizlik, ağırlıklı olarak sosyal gerekçelerden ziyade, ayrıca aşağıda ele alınacak olan ideolojik nedenlere dayandırılmalıdır.

Mohaç'taki hezimetin sorumluluğunu Luther'e yüklemek ne kadar doğru olmayan bir husus ise, onun Türkler'e karşı direniş çağırışının büyük bir ses getirdiğine dair olan inanış da o kadar yanıltıcıdır. Ayrıca, yazdıkları da buna müsait değildir ve bu konuda da hedef tahtası olan Papalık ve Papa taraftarlarına karşı ağır hakaretlerle dolu olarak, Türkler'e karşı yeterince açık ve güçlü bir etki meydana getirmez. Üstelik Luther'in bütün yazılarında

---

* Landgraf, Kont karşılığında bir unvan.

dile getirdiği kıyamet beklentisi, Türkler'e karşı mücadele ruhunu canlandırmaya uygun değildir ve içerdiği kötümserlikle daha ziyade -dünyevî anlamda- karamsar bozgunculuk aşılar. -Papalık karşıtı içeriği itibariyle *"Savaşa dair"* unvanlı yazısından daha dolgun olan- *"Ordu vaazı"* isimli eserinden yapılacak küçük bir alıntının, en iyi niyetle bile Türk savaşına karşı tahrik ve teşvik unsuru taşıdığını söylemek mümkün değildir: "...Bırakınız yaya ve atlı gidecekler gitsin. Bundan böyle artık iyi bir şey beklemek beyhudedir"[162].

Luther'in Türk savaşı hakkındaki açıklamaları, doğal olarak döneminde Katolikliğe karşı hararetle sürdürülmekte olan ve ifade kabalığı ve yüzeysellik açısından -bu husus çağdaşlarının gözüne daha az çarpmış olmalıdır- kendisinin yazdıklarının yanına bile yaklaşamayan polemiğin konusunu teşkil etmiştir. Burada da Türkler'in Allah'ın dayak sopası olduğuna dair olan Ortaçağlara has düşünce dile getirilir, haliyle bu sefer Türkler, Luther'in ifadesiyle, "doğru yoldan çıkanlara" karşı Allah'ın gazabı olarak tanımlanır. Johannes Eck ve Paul Andermann Luther'in Türk meselesiyle ilgili görüşlerindeki tezatları bir tarafa bırakmış olmakla beraber, Cochläus, 1529'da dialog formunda yayımlanmak üzere Luther'in bu konuyla ilgili bütün tezatlı ifadelerini bir araya getirir[163]. Muhalifler tarafından Protestanlar'a yapılan, İmparatorluk Meclisi'nde Türk meselesiyle ilgili kararların alınmasını sürüncemede bıraktıkları suçlaması doğru olmakla beraber, karşı taraftan da aynı şekilde meseleyi sürüncemede bırakmak girişimlerinin eksik olmadığı göz ardı edilmemelidir. Mesela, Saksonya herseki* Georg'un Speyer'deki toplantıda onayını vermek için Bavyera herseklerinin kendisinin üstünlüğünü tanımaları şartını ileri sürmüş olması bu anlamdadır[164].

Luther'in -ve dolayısıyla Papa'nın- Türkler'le anlaşmış olduğuna dair ileri sürülen karşılıklı iddialar da haliyle eksik olmamaktaydı. Cochläus böyle bir şüpheye mesnetsiz olarak kapılmışsa da, VI. Alexander ve VII. Clemens'in Türkler'in askeri güçünden istifade etme gayretlerini muhakkak ki bilmemesi icab eden Luther'in, 1544'de "akdes daha doğrusu ebleh Papa'nın Türkler'le ittifakı"ndan söz etmesi neredeyse kehânet mertebesindedir. Bu ifadesine atıfta bulunarak biyografisini yazmış olan Cizvit papazı[165], -haklı olarak- bu tanımlamayı uygunsuz bulursa da, daha sonra bu

---

* Herzog (Hersek): Dük anlamındadır.

suçlamayı, ürkütücü bütün emarelere bürünmüş olarak "dehşet-engiz ve batıl bir tahayyül" olarak nitelemekle açıkça çok ileri gitmiş olur. Oysa, üç sene sonra Papa III. Paul ve bundan dokuz sene sonra IV. Paul bu "tahayyülü" tekrar siyasetin gerçekleri arasına katacaklardır.

Reform hareketi, Garb Âlemi'nin bir kısmının Türkler'le olan ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi meselesine özellikle ideolojik açıdan katkıda bulunmuştur. Haçlı seferinin Türk savaşı haline dönüşmesi sürecine ideolojik bir görünüş kazandırmıştır. Haçlı seferi fikrinden köklü uzaklaşma, ulusal ve yeterli hazırlıklar içinde olarak Türkler'e karşı çıkma düşüncesi, sıkça yapılan mütareke görüşmelerinin de gösterdiği üzere, savunma konusunda uzun zaman olumlu tesirler icra eder. Reform hareketi yalnızca düşünce, dil, ibâdet ve ekonomiyi değil fakat aynı zamanda haçlı seferi fikrini de ulusal bir temele oturttur. Ancak bu katkı, o ana kadarki dünya görüşünün çökmesi, Hıristiyan âlemini ikiye bölen duvarın yıkılması ve Türkler'in daima artan bir tarzda arka plâna itilmesiyle ciddî bir dengeye kavuşur. Reform hareketinin Avrupa'ya yaptığı katkı; Fransa'nın, Garb Âlemi'ndeki ülkelerin Habsburg hakimiyeti altına girerek, bir Habsburg Avrupası'nın oluşumunu önlemiş olmasıyla eş anlamlıdır. V. Karl'ın hakimiyet iddialarına karşı verilen bu mücadele, netice olarak kritik anlarda diğer bütün cepheleri gölgesi altında bırakmıştır ve bu mücadele imparatorluk bölgeleri aleyhine Protestanlar'ın Türkler'le bir ittifak içine girmelerine yol açmamışsa da, Protestanlar'la Papalık arasındaki köprülerin atılmasını sağlamıştır. Papa III. Paul, Güney Almanya'daki yüksek ruhban vasıtasıyla Schmalkald ittifakına taraf olanlarla irtibat kurar[166] ve IV. Paul Markgraf* Albrecht Alcibiades gibi Protestanlar'ın önde gelenleriyle uzlaşır[167]. Protestanlar'a ihtiyaç duyduğunda IV. Paul için artık onlar "din sapkını" değil, "qui discesserant a nobis"** dir[168]. Ve bu her iki Papa da Türkler'in yardımını sağlama girişimlerinden ziyade Protestanlar'la olan ilişkilerine öncelik verir. Böylece manevra sahası dikkati çeken bir tarzda daha da daralır. Bu oyunda ise ne Protestanlar'ın ve ne de Türkler'in kaybedecek bir şeyleri yoktur.

---

* Markgraf, serhad boylarındaki kontlukların başında bulunan kont

** "bizden ayrılanlar"

Onikinci Bölüm

Haçlı Seferi Tekeli Mücadelesinde Papalık'ın Yenilgisi ve Sonuçları

(X. Leo – I. Selim)

Cesar Borgia Ortaçağın feodal despotizmine ağır bir darbe vurmuştu ve II. Julius ise kendisini iç politikadaki gelişmelerden büyük ölçüde bağımsızlaştıran bir dış politika takip edecek durumdaydı. Venedik'e karşı başarılı bir mücadele sürdürmüş ve daha sonra Fransız saldırısını geri püskürtmüştü. Gerekli desteği, 3 Mart 1510'da Napoli idaresini kendisine tevcih ettiği Katolik Ferdinand ile olan ilişkisi temin etmekteydi. Bununla beraber, ne Lombardiya'nın ve ne de Toskana'nın Napoli tacına sahip olamayacağına dair olan eskiden beri geçerli olan kaideyi mahfuz tutmuş bulunuyordu. Fransa'nın marifetiyle toplanan ve küçük rütbeli ruhbanın iştirak ettiği Pisa konsiline mukabele etmek üzere Papa, 15 Temmuz 1511'de Roma'daki Lateran sarayında, neticede kendisini kilise siyaseti cihetiyle de büyük güçlerden bağımsız bir hale sokacak olan bir konsil toplamak zorunda kalır. Barbarlara karşı ve İtalya'nın bağımsızlığı için verdiği mücadele, haçlı seferi projeleriyle ilgilenmek üzere kendisine çok az vakit ve heves bırakmaktaydı. Böylece, Rodos ve Portekiz'e haçlı seferi çağrısında bulunmak ve bazı önemsiz savunma önlemleri almakla yetinir.

9 Mart 1512'de X. Leo adıyla Papa olarak seçilen kardinal Giovanni de Medici kendisine halef olur. Yeni Papa önceleri büyük selefinin izinde yürür, onun Fransa karşıtı siyasetine devam eder ve Fransa'nın Marignano'da kazandığı zaferden sonra tutumunu değiştirir. Kilise Devleti ise en parlak dönemini yaşamakta ve gücünün zirvesinde bulunmaktadır. Parma ve Piacenza Papalığının daha ilk yılında Kilise Devleti sınırları içine sokulmuştur. Ailevî meseleleri de en iyi durumdadır ve yine aynı sene içinde Floransa Habsburglar ve İspanya tarafından yeğenine bırakılmıştır. Haçlı seferi politikasını genelde iç politika açısından İtalya'daki başarısızlıklarını dengelemek için kullanan Quatrocento Papaları'nın aksine, şimdi Papalık'ın içinde bulun-

duğu siyasî durum, 1515'de kalkıştığı gibi bir din savaşı tahrikkârlığı yapmasına meydan vermemekteydi. Yalnızca Kilise Devleti'nin sahillerini devamlı olarak tehdid altında tutan Türk ve Kuzey Afrika korsanları sebebiyle değil, fakat aynı zamanda mâlî, ekonomik ve siyasî gelişmeler münasebetiyle şimdi çeşitli projelerle halkın önüne çıkar. Sahillerdeki halk gerçekten devamlı olarak korsanlar tarafından yağmalanmak veya sürüklenip götürülmek tehlikesi altındaydı. VI. Alexander, 1500 senesinde tertiplenen büyük kutlamalar esnasında deniz yoluyla gelecek hacıların nâhoş bir şekilde gafil avlanmalarını önlemek için Ostia sahilleri önlerinde bir karakol gemisini devriye gezmekle vazifelendirmişti. Her halükarda en azından, çok sayıdaki hacıların Roma'da bağışta bulunmak ve harcamak üzere yanlarında taşıdıkları paraların korsanların eline geçme tehlikesi söz konusuydu.

1516'da avlanmak münasebetiyle çıktığı gezide, Tiber nehri mansıbı yakınlarında Tunus korsanları tarafından esir alınmaktan kıl payı kurtulur ve bu olayın kendisinin haçlı seferi gayretini fevkalade arttırdığına şüphe yoktur. Bütün XVI. yüzyıl boyunca bir korsan baskına uğramak tüm Papalar'ın kâbusu olmuştur. Tehlike zamanlarında Avignon'a kaçmayı düşünürler. Kendilerini Türkler'le görüşmelerde bulunmaya veya Türk askerî gücünü İtalya'ya davet etmeye hazır bulup, daha sonra bir şey olduğunda, bunu Türk tehlikesinden daha büyük bir tehlike olarak görmeleri, daha da garipsenecek bir tezat hali arz eder. Buna yalnızca Kutsal Taht'ın Divân'la olan ilişkilerini istikrarlı bir şekilde iyileştirmesi çare olabilirdi. Ancak Papalık geleneksel görevi itibariyle bunu gerçekleştirecek durumda değildi ve açık bir uzlaşma düşünülemez olduğundan Divân'la olan ilişkileri daima kamu oyunundan gizlenmekteydi. Bununla beraber, gördüğümüz gibi, Fransa'nın Türkler'le ittifak içinde olması Papalık için de semereli olmuştur.

Ayrıca, Papalık'a düşmanca hisler besleyen devlet veya şehirlerin sürekli olarak Türkler'le ittifak etme tehdidini savurmakta olmaları Papalar'ı daha da zor bir duruma sokmaktaydı. Venedik'in 1513'de X. Leo'yu açık bir şekilde Türkler'le tehdid etmesi ve 1516'da Ravenna temsilcisinin Romagna'daki Papalık elçisi ve aynı zamanda Papa'nın yeğeni olan Guilio Medici'ye, Papalık'a ait olan şehirlerde hüküm süren yolsuzluk ve kötü durumla ilgili olarak yaptığı açıklamalarda dile getirdikleri bu anlamdadır: "Kiliseye karşı herhangi bir şeye teşebbüs etmekten çekindiğinden Venedik

bizi istemiyor. Ancak, eğer Türkler Raguza'ya gelecek olurlarsa, o zaman bizler onlara tâbi olacağız"[169].

İngiltere sarayı Leo'nun haçlı seferi niyetlerinden haberdar olmuştu ve Kral VIII. Henry Papa'yı bu "boş hayale" karşı uyarmaktaydı. İngiltere Kralı Venedik elçisi Giustiniano'ya Nisan 1517'de şu açıklamayı yapar: "Tek düşünceleri karşılıklı olarak birbirlerini mahvetmek olan Hıristiyan güçleri arasında bu denli ihanet hüküm sürdüğü müddetçe, Türkler'e karşı genel bir girişimin gerçekleşemeyeceğini görecek kadar bilgesiniz"[170]. Bununla beraber zaman o kadar da kötü seçilmemişti. Katolik Ferdinand'ın ölümünden sonra I. François 13 Ağustos 1516 tarihli Noyon antlaşmasıyla Napoli'den vaz geçmişti ve hem kendisi hem de genç İspanya Kralı Karl bir haçlı seferi tertiplenmesine karşı değildi. Yalnızca I. François ve imparator I. Maximilian'ın aralarının bulunmasıyla barış halinin tesisine ihtiyac duyulmaktaydı. İmparatorun torunu olan genç Kral ise müştereken Yunanistan'ın fethini teklif ederek bu amaca ulaşmayı ümid etmekteydi. I. Selim'in İran, Suriye ve Mısır'da kazandığı zaferlerin Avrupa'daki akisleri bu tür projelere kuvvet vermiş görünmektedir. Böylece 1517'de görüşmeler başlar. Papalıkla bir antlaşma yapılması tekliflerini 1516'da olumlu bir neticeye bağlamış olarak I. François ile yakınlaşan ve Kral'a malî ve kilise siyaseti açısından faydalar sağlayarak, dünyevileşen reform hareketi karşısında daha sonraları duyulan sempatiye bağışıklık kazandıran X. Leo, şimdi En Hıristiyan Kral'a, çok sayılardaki Türk korsanlarının Sardunya ve Korsika'yı güvensiz bir hale getirdiklerinden ve kendini devamlı olarak tehdid altında hissettiğinden ötürü esefle yakınmaktaydı[171]. Livlandiya'da, "dinsiz Tatarlar'ı memlekete çağırdıkları için barbar, imânsız ve sünnetli (aynen!) Ruslar'a karşı"[172] haçlı seferi vaazlarının verildiği aynı sıralarda, Mart 1517'de Cambrai'de toplanan kongrede haçlı seferi projesi üzerinde görüşülür. Fransız temsilcisi Boisy, bir haçlı seferi yapılmayacak olursa Habsburglar'a müştereken Calais'yi ele geçinmeyi teklif etmekle vazifelendirilmiş bulunuyordu. Buna göre, Tournai Maximilian'a verilecek ve daha sonra İngiltere'nin fethine girişilecek, en nihayet I. François'nın yalnızca Lombardiya'ya almak ve diğer yerleri büyük bir cömertlikle Habsburglar'a bırakmak istediği İtalya paylaşılacaktır. Eğer imparator bunu da uygun görmezse, o zaman İsviçre'ye saldırılabilinirdi. İngiltere, İtalya ve İsviçre'nin

fetihlerinden geçen haçlı seferi yolunun, En Hıristiyan Kral'a hiç de uzun gelmediği görülüyor!

Yine de Fransızlar, Kutsal Mezar'ın fethi belirsiz bir konumda yer almış olsa da, Osmanlı imparatorluğunun müştereken paylaşımı için bir plân ortaya koyarlar. Bu plân, Leo'nun haçlı seferi projesinin alternatifiydi ve bundan haberi olan herkesin Papa'ya karşı derin bir sükut içinde olması tavsiye edilmekteydi.

11 Mart'ta [1517], Avrupa barışını temin eder görünen ve Mayıs'ta İmparator'un François ile buluşmasını öngören tedafüî bir ittifak antlaşması akdedilirse de, bu buluşma gerçekleşmez. Buna rağmen Maximilian, rakibini bertaraf etmek ve böylece haçlı seferi yönetiminin Papa tarafından tek başına kendisine havale edilmesini sağlamak amacıyla, hem İngiltere aleyhindeki Fransız teklifleri hakkında VIII. Henry'yi, hem de En Hıristiyan Majesteleri'nin çok gizli haçlı seferi plânları hakkında Papa'yı bilgilendirmekte tereddüt etmez.

X. Leo, İmparator'un sözünü sened ittihaz eder ve onu Hıristiyan ordularının seraskeri olarak gözüne kestirir ve Augsburg İmparatorluk Meclisi'ndeyken kendisine takdis edilmiş bir zırh gönderir. Ayrıca Kutsal Peder Lateran konsülünde resmen haçlı seferi kararı aldırır ve bunu 3 Mart 1518'de, Hıristiyan dünyasında barışın beş sene için güven altına alınmasını içeren bir teklifle beraber ilan eder. Haçlı seferi tekelini Papa'nın elinden almakla ilgili olarak Fransızlar'ın yaptığı teşebbüs böylece ilk hamlede başarısız kalır. Ancak, Papa'nın En Hıristiyan Kral'ı tamamen devre dışı bırakmamış olmasından ötürü İmparator haçlı seferine karşı bir tavır içine girer. Papa, her iki hükümdarı eşit ortaklar olarak projesine iştirak ettirmeye muvaffak olmaz.

Bu arada Roma'da haçlı seferiyle ilgili görüşmeler başlamıştır[173]. Gönderilen temsilciler dışında çok sayıda askerî otorite ve Şark'ı yakından tanıyanlar bir araya gelirler. Teşebbüsün siyasî dayanağı, bütün milletleri bir araya getiren bir projeyle hayat bulacaktı. Bütün hükümdarlar birbirlerine "kutsal haç kardeşliği" (Fraternitas sanctae cruciatae) ittifakıyla bağlanacaklar ve yeminini nakzedenlere karşı askerî müdahalede bulunacaklarını tekeffül edeceklerdi. Para sağlanmasıyla ilgili olarak, burada yalnızca dinî ve siyasî bir teşebbüsün söz konusu olmadığı, bilakis aynı zamanda sosyal nite-

likli bir savunma mücadelesi verilmek istendiği hakkındaki bakış açısı ayrıca ilgi çekicidir. Türkler sade halkı kendilerine dert etmediklerinden ve bilakis kralların kellelerini istediklerinden, hareketin finansmanı ilk hamlede krallar ve hükümdar prensler tarafından karşılanacaktı.

I. François bu plânı uygun görürse de kilisenin topladığı Türk ondalığı vergisine daha şimdiden üç yıllığına el koymayı arzular. Ancak bundan sonra 50 bin yaya ve 12 bin süvarîyle Papa'nm yanında yer almak ister. Bununla beraber diğer hükümdarlarla birlikte harekata geçmeye taraftar değildir. Maximilian, Almanlar, Macarlar ve Lehler'le harekata geçmeli; İspanya Kralı Karl ise İngiliz ve Portekizler'le birlikte donanmada kalmalıdırlar. Daha sonra müştereken savaşılmalıdır.

Maximilian ise münferiden gerçekleştirilecek bir harekata olduğu kadar bu şekilde yapılacak bir saldırıya da karşıdır. İlk sene Fransa ve İngiltere dışındaki bütün müttefikleriyle birlikte Kuzey Afrika'da savaşmak ister. Fransa ve İngiltere ise şanslarını ikinci sene denemeliydiler. Anlaşıldığı kadarıyla, tabiî eğer niyetlerinde ciddi ise, diğer iki hükümdar karşılarında Selim'i kendilerini bekler bulur ve büyük bir ihtimalle mağlubiyete uğrarken, kendisi Sultan'ı hazırlıksız yakalayabilmeyi ve böylece kendisine faydalar getirecek bir konumu sağlama almayı ummaktaydı.

6 Mart 1518 tarihli haçlı seferi ilanıyla ilgili Papalık fermanı yanında, değinilen bu gelişmeler, Sultan'm X. Leo'ya gönderdiği mektubun içerik yönünden pek de dostane olmamasında etken olmuş olmalıdır. Papalık'm geliştirdiği faaliyet ise şimdi beklenmeyen sonuçlar verecektir. Kardinal Sadolet haçlı seferi ile ilgili söylevinde önce Venedik'in Hıristiyanlık uğuruna yaptıklarını övgüyle dile getirir. Venedik elçisi ise, samimiyeti şüpheli bu övgülerin neşrini önlemek için etkili bir müdahalede bulunur. Ayrıca Venedik, Papalık'ın rüyalarının bedelini kendi canıyla ödemeye niyetli değildir ve Divân'ı bütün bu gelişmelerden haberdar eder.

Papalık diplomasisinin etkinliği, İngiltere'de kardinal ve devlet nazırı Wolsey'i tarafları birbiriyle rekabete düşürecek bir proje oluşturmaya sevkeder. Daha 1518 baharında En Hıristiyan Kral'la, ana hatları görüşmelere başlandıktan sonra Papa'ya sunulacak olan ve karar merkezinin ağırlık noktasının Roma yerine Batı Avrupa'nın teşkil edeceği "ebedî" bir genel barışın şartları üzerinde müzakerelere girişir. VIII. Henry'nin müşaviri,

kendisinin bu mukabil projesinin yorulmak bilmez bir takipcisi olur. Temmuz'da müzakerelerin Papa'ya sunulabilecek aşamaya gelir. Bu ise, Papalık'ın beş yıllık planının böylece bir tarafa atılacağını, dolayısıyla -barışın idamesiyle çok sıkı bir ilişki içinde olan- haçlı seferi tekelininin elinden alınacağını hemen idrak eder. Kutsal Peder, zamanla mukayyed bir barışın tercih edilmesi hususuna beyhude yere işaret eder -aynı gerekçeleri II. Pius'a arzeden Bessarion'u hatırlayalım-. Neticede Wolsey, uluslararası hakemlik rolünü kendine mâl eder ve Papa mücadeleyi kaybeder. Bu andan itibaren büyük siyasî kararlar Batı'da alınır ve Şark meselesi hakkında da neler yapılacağı artık İtalya'da değil Batı Avrupa'da tesbit edilir. "Papalık'ın uluslararası konumu ağır bir darbe yer"[174] ve Papa ister istemez 1518 Noel'inde Londra antlaşmasına imzasını vaz eder.

Ancak her şey o gün attığı imzayla bitmemektedir. Papalık'ın haçlı seferi niyetlerinde ne derecelerde samimi olduğunu, bu işin tekelinin elinden çalınıp alınması saikiyle I. François ile yaptığı bir antlaşmada görülür. Papalık tarihini yazan Pastor bunu "utanılacak bir suiistimal" olarak niteler. Papa, En Hıristiyan Kral'ın, ikinci bir Türk ondalığı vergisi toplaması iznine karşılık, dört sene içinde kendisine 100 bin duka "geri ödemeyi" tekeffül ettiği bir antlaşma yapar ve aynı sıralarda, kendisinin yeğeni olan Lorenzo de Medici "ifa ettiği hizmetlerin" karşılığı olarak Kral'dan 100 bin duka alır.

II. Pius'un haçlı seferi meselesinde Podiebrad'a galebe çaldığı zamanlar artık bir daha geri gelmemek üzere geçip gitmiştir. Papalık haçlı seferi tekelini kaybetmiştir ve bu andan itibaren Türkler'e karşı verilen savaşlarda ikinci sırada yer alır. X. Leo'un, Karl'ın Aralık 1519'da Saragossa'da akdettiği Londra ittifakını "kutsal ittifak" olarak nitelemesi gerçeği, yenilgiyi gizlemeye yetmez. Ne Alman ne de Kastilya soyluları Osmanlı devletine karşı savaşa girişmeyi ve Kutsal Mezar'ın fethini düşünmekteydiler ve antlaşmanın akdinde Türk savaşından ziyade birbirlerine karşı muhtemel yaptırımlar söz konusuydu. İmparator Maximilian'ın 12 Ocak 1519'da vaki olan ölümü halefiyle ilgili sorunu öne çıkarır ve değinildiği üzere bu konuyla ilgili mücadele tamamen, gerekli ideolojik maskelemeyi daima en uygun şekilde temin eden haçlı seferi fikrinin gölgesinde ceryan eder.

Yine de arada geçen zaman içinde Müslümanlar'a karşı bazı küçük girişimleri desteklemek Papa'ya kısmet oldu. 1516'da kardinal Ximenes'in

Cezayir'e karşı yaptığı beyhude teşebbüse, Rodos şövalyelerinin Bizerta'ya karşı yaptıkları akın esnasında Fransızlar'ın sağladığı desteğe, 1518'de Fransızlar tarafından desteklenen ve Türkler tarafından sıkıştırılan Rodos'un savunulmasına ve bunun gibi Akdeniz'deki diğer bazı küçük etkinliklere yaptığı katkılar bu anlamdadır.

Papa'nın kendisini haçlı seferi tekelinin kaybedilmesinin intaç ettiği neticeleri kabullenmeye hazır hissetmesi daha da anlamlıdır. Aniden artık haçlı seferinden hiç bahsedilmez olması da tamamen anlaşılır bir şeydir. Augsburg İmparatorluk Meclisi'nde Papalık karşıtı muhalefet var kuvvetiyle ortaya çıkmıştır. Londra'dan Papalık temsilcisi kardinal Campeggio, Türk tehlikesiyle ilgili havadislerin Kral üzerinde, sanki Hıristiyanlık değil de Hindistan söz konusuymuş gibi bir tesir icra ettiğini bildirmekte, Macaristan ise 1519 baharında üç yıllığına Divân'la bir mütareke akdetmekteydi. Bu durumda X. Leo ne yapabilirdi ki? Eflak Voyvodasına yazdığı 3 Haziran 1519 tarihli bir Papalık mektubunda, Türkler'le müzakerelerde bulunmayı ve bir mütareke akdetmeyi arzuladığını yazmaktaydı[174a] Diğer bir ifadeyle, haçlı seferi tekelini elinde tuttuğu ve Papalık diplomasisi ve propagandasının yardımıyla Hristiyanlar'ın hakemi sıfatıyla uluslararası üstün konumu güvence altında olduğu müddetçe, haçlı seferi oluşturmak için hiç bir zahmetten kaçınmayacaktır. Haçlı seferi tekeli elinden gasbedilmiş olarak Papalık, geleneksel yoldan ayrılır ve inisiyatifi ele geçirmek için, hem de Türkler'le Hıristiyanlık arasında aracı olma gibi yeni bir yola girmeye teşebbüs eder. Din savaşı tekeli artık din barışı tekeli haline dönüşmeliydi.

Aşılamayacak gibi görünen ideolojik karşıtlığın siyasi uygulamada Papalık tarafından çok kolaylıkla aşılacak bir şey olduğu bir kere daha açıkca görülür ve ne din savaşı amacıyla Hıristiyan dünyasını bir araya getirmek hedefi ne de Türk korsanları karşısında duyulan devamlı korku Papalık'ın Türk askeri yardımına yönelmesine engel olur.

İster Selim'in böyle bir şeye pek hevesli görünmemesi, isterse İspanya ile Napoli'nin Habsburg topraklarıyla birleşmesinin doğurduğu sonuçlar ve aynı zamanda Karl ile François arasında İtalya yüzünden ortaya çıkan anlaşmazlıkların Papa'nın dikkatini büyük ölçüde bu meselelere teksif etmesine yol açmış olması yüzünden olsun, kendisinin bu plânı tatbik sahfasına varmaz.

Ayrıca bu Papa'nın Şark'a yönelik tek nabız yoklaması da değildir. X. Leo, Akdeniz ticareti üzerindeki iddialarını geçerli kılmak amacıyla, Hazar Denizi ve Volga Nehri üzerinden Orta Asya'ya uzanan eski Hindistan ticaret yolununu tekrar açması isteğiyle aynı zamanda Çar'a da baş vurur[175]. Ancak, Bizans tahtının varisesi Zoe'nin III. İvan ile izdivacına aracı olan ve bundan bir yakınlaşma ümid eden, daha sonraları ise Moskova'nın "üçüncü Roma" olarak ortaya çıktığını ve kendisini güçlü bir şekilde Batı'dan tecrid ettiğini gören IV. Sixtus'un Rusya politikasının akamete uğramasından beri, Çar, bunun oluşturacağı bütün imkanlara rağmen Papa'nın arzularını yerine getirmeye pek de hevesli değildir.

Onüçüncü Bölüm

V. KARL'A KARŞI VERİLEN MÜCADELEDE PAPALIK'IN YENİLGİSİ VE ETKİLERİ

(VII. Clemens – I. Süleyman)

Leo'nun halefi ve Kuzey ülkelerinin Kutsal Taht'a oturan son temsilcisi olan VI. Hadrian Papalık diplomasisinin islahı ve maliyesinin düzene sokulması için nafile yere uğraşır ve Rodos'un Türk saldırıyla elden çıkışını çaresizce seyreder. Adanın fethi akibinde Roma'yı hemen bir Türk korkusu sarar, yakın bir zamanda Apulya'ya çıkartma yapılacağına dair söylentiler yayılır ve Türk casusu töhmetiyle bazı kimseler tutuklanır. V. Karl'm eski mürebbiyesi ve onun İspanya'daki naibi olan yeni Papa'nm, Kutsal Taht'ın ağır yükünü taşıyacak güçten yoksun olarak vakitsiz ölümü, Romalılar'ın "saçmalık" olarak niteledikleri haçlı seferi plânlarını akim bıraktı. Almanya'daki mezhep mücadelelerinin oluşturduğu yangını söndürmek için boş yere uğraşmış, bu amacla 28 Eylül 1522'de isdar ettiği Papalık fermanıyla, Nürnberg'te Arşidük Ferdinand'a, her sene kilise makamlarının tevcihi münasebetiyle ödenen vergilerin ve kardinal seçiminde ödenmesi gereken paraların Türkler'e karşı kullanılmak üzere Almanya'da alıkonulabileceği teklifini yapmıştı. Bütün Hıristiyan hükümdarlara boş yere mütareke yapmaları tavsiyesinde bulundu. En Hıristiyan Kral'm, gerçek ve savaşılması icap eden Türk'ün, ruhban takımı olduğunu açıklaması karşısında, bir Fransız haçlı ordusunun İtalya'ya, hem de "Hıristiyan cephesinden" olmak üzere saldırabileceği korkusuna düştü.

Felemenk'li olan bu Papa'yı 18 Kasım 1523'de, X. Leo'nun yeğeni ve Medici hanedanının gayrı meşrû çocuğu olan Giulio de Medici, VII. Clemens adıyla takip eder. Yeni Papa, selefi ve V. Karl arasında Ağustos 1523'de akd edilmiş olan savunma antlaşmasını önceleri yürürlükte tutar. Bütün İtalyan devletleri ve İngiltere'nin bu ittifaka girmiş olmasından ötürü, I. François kendisini tamamen tecrid edilmiş olarak görmekteydi. İttifak, 1524 Nisan'ında Fransızlar'ı Milano'dan sürüp atarsa da, bu birkaç aydan fazla

sürmez ve sonbaharda bir Fransız ordusu tekrar oraya geri döner. En Hıristiyan Kral kısa zamanda ittifakı dağıtmaya muvaffak olur. Aralık'ta Venedik ile bir ittifak akdeder, buna Papalık yalnızca dahil olmakla kalmaz, üstelik Ocak 1525'de Fransızlar'ın Napoli'den geçerek ilerlemelerine izin verir. Bununla beraber, ne Fransızlar'ın Napoli'ye yürümeleri ne de Ceneviz'e yaptıkları akın herhangi önemli bir netice vermez. Buna karşılık Milano, En Hıristiyan Kral'ın Şubat'ta [1525] Pavia'da uğradığı hezimetle elden çıkar ve Kralın V. Karl'a esir düşmesiyle durum tamamen değişmiş olur. Esaretten kurtulmasından ve 22 Mayıs 1526'da Madrid Barışı'nın akdinden kısa bir zaman sonra, En Hıristiyan Kral, Papalık, Venedik, Milano, Floransa ile birlikte Cognac Kutsal İktifakı'nı kurar. Buna ertesi sene Johann Zapolya da dahil olur. İttifak şunları amaclar: Napoli'nin fethi, İspanya'yı rehin tuttuğu Fransız prenslerini salıvermeye zorlamak ve topraklarına serbestçe sahip olmasını sağlamak amacıyla Milano Dükü'ne yardım etmek. Ancak, Fransa İtalya'daki harekata etkin bir şekilde iştirak etmez. İspanyollar'ın, Roma'nın soylu ailelerinden Colonnalar'la birlikte 20 Eylül 1526'da Roma'ya karşı yaptıları baskın ise, Papa'ya ileride olabilecekler hakkında bir fikir vermiş olmalıdır. Bununla beraber, Clemens Mart 1527'de V. Karl'la yaptığı bir mütarekeyle gönlünü tekrar ferah tutar. Ancak, En Hıristiyan Kral'ın hizmetinden çıkarak, 1523'de Karl'ın tarafına geçmiş olan Charles de Bourbon bu gelişmeden memnun olmayarak Roma'ya doğru harekete geçer. Floransa ittifak tarafından kurtarılırken, Ebedî Şehir kaderinden kaçamaz. Roma, İmparator'un askerlerince yağmalanır (Sacco di Roma) ve bir yıl bolunca işgal altında tutulur.

6 Mayıs 1527'de Roma ve Papalık'ın aldığı bu darbe, İtalya topraklarında Türkler'in yaptıkları aşırılıkların yol açtığı bütün korku ve kaygıları unutturur. Bourbon, eskiden beri imparator'a ait olduğunu ve sadece bir "piskopos" olarak üzerinde hiçbir hakkı bulunmadığını ileri sürdüğü şehrin kapılarını açmasını Papa'dan taleb etmişti. Engelsburg'a kaçmış olan Clemens ise işin üstesinden ustalıkla gelemez. İttifakın yakında yardıma geleceği beklentisi içinde, 300 bin duka ödenmesiyle ilgili talebi reddeder ve akabinde şehrin yağmalanması (Sacco) başlar. Luther'in "deccal" dediği ihanet içindeki Papa'dan İmparator'un intikamını almak ve Roma denilen bu Sodom'u cezalandırmak üzere yola çıkmış olan Jörg von Frundsberg'in fanatik paralı askerleriyle, ideolojik yaklaşımdan yoksun olarak sergiledikleri

vahşetle birbirleriyle yarışan İspanyol ve Napoli askerleri, birkaç gün içinde şehri telafisi onlarca sene mümkün olamıyacak şekilde tahrib ederler. Eğer öldürülenlerin sayısı "sadece" 7000 olarak kalmışsa, bunun sebebi Romalılar'dan tekrar ve tekrar para sızdırılmasındandır. Ancak bu paralar da barbar güruhunun elinden su gibi akıp gider. Paraları kumarda kaybetmemişlerse, yiyip içmek için harcarlar. Zorbalıkları iaşe maddelerinin sevkini imkansız hale getirdiğinden, fiyatlar fevkalade yükselir. Bütün saraylar, çok sayılardaki kiliseler ve şehir sakinlerinin evleri yağmalanır. II. Julius'un cesedinden parmağına takılı olan altın yüzüğü çalınır, 20 milyon duka olarak hesaplanan çalınmış mal kaybolup gider. Açlık ve veba da bu gelişmelere katkıda bulunur ve Roma'nın tahrib edilmeyen kısımları da ağır hasar içinde kalır. O dönemi yaşayanlar, bunların Vandallar'ı, Gotlar'ı ve Türkler'i gölgede bıraktıkları yargısında birleşirler.

Böyle bir olay Papa'yı gözlerini İstanbul'a çevirmeye meylettirir. Tehlikenin bu kadar büyük olabileceğini daha evvelden görmemiş, ittifakın yardımına ve Roma'nın savunma tesislerine güvenmiş olarak, daldığı ruyadan acı bir şekilde uyanır. Türk silahlı kuvvetlerinin kendisi için savaşmasını temin etme girişimi, sadrazam İbrahim Paşa'nın Ekim 1530'da Avusturya elçisi Niklas Jurischitz'e yaptığı ve bunun da arşidük Ferdinand'a ilettiği açıklamalarından anlaşılmaktadır[176]. Dolayısıyla Papalık kendine özgü iki vecheli politikasına daha da bir güç verir ve göreceğimiz üzere, Türk tehlikesinden ötürü sarf ettiği barış gayretini, İmparator'a karşı mücadele hazırlıklarının Türkler'le olan gizli irtibatıyla uyum içine sokma hususunda fevkalade bir kavrayış sergiler.

Roma olayının etkisiyle, Sacco di Roma'dan birkaç gün sonra Floransa'da Papalık hanedanının hükümranlığı çöker. 11 Mayıs'ta Medici'ler şehri terk eder ve soylular idareyi üstlenirler. 7 Haziran'da Papa, Engelsburg'un kapılarını açmak zorunda kalır ve teslim olur. Bu ona esaretine, Modena, Parma ve Piacenza'nın kaybına mal olur. 26 Kasım'da V. Karl ile bir antlaşma husule gelir ve Kilise Devleti tekrar ihya edilirse de bir çok şehirlerde İspanyol garnizonlarının bulunması zorunlu olur. Papa'nın ise İmparator'un elindeki esareti devam eder. İtalya'daki savaş daha kesin olarak sona ermediğinden ve İngiltere de buna henüz iştirak etmediğinden, İmparator Papa'nın 6 Aralık'ta Orvieto'ya kaçma olayını sükunetle karşılamayı daha akıllıca bulur. Ocak 1528'de Fransız mareşali Lautrec kuvvetleriyle

Napoli krallığına girer. Daha önce Divân'dan İmparator'a karşı bir Türk saldırısı ricasında bulunmuş olarak Venedikliler Apulya limanlarını tekrar işgal ederler. Ve 1528'de Viyana'ya karşı savaş hazırlıkları başladığında, İtalya'daki durum Andrea Doria'nın I. François'dan ayrılıp İmparator'un safına geçmesinden sonra düzelmiş olsa da, kendini gittikce daha fazla hissettiren Türk tehlikesi, Türkler'e karşı kilisenin malî ve politik yardımını hesaba katabilmek amacıyla İmparator'u Papa'yla anlaşmaya sevk eder. Böylece Papa'nın kurtuluşu her şeyden önce, ortaya çıkan Türk tehlikesiyle gerçekleşmiş olur.

İktidar değişikliğinden sonra Floranşa, İmparator karşıtı koalisyona iştirak etmişti ve böylece uzlaşmaya hazır ve kendisini I. François'nın V. Karl'la mücadelesinden uzak tutmuş olan Papa şimdi tuhaf bir anlaşmazlığın içine düşmüştü. Papa olarak, ana vatanının İmparator'a karşı olan tutumuna saygı göstermek zorunda kalırken, bir Medici olarak buna karşı çıkmaktaydı. Kilisenin parasıyla finanse edilmiş olarak Floransa'da Mediciler'in iktidarını ihya etmek ve böylece hem burasını hem de Papa'yı kendi tarafına çekmek, V. Karl için mükemmel bir şah hamlesi olmuştur. İmparator, 29 Haziran 1529 tarihli Barselona antlaşmasıyla, Ekim 1528'de Roma'ya dönmüş bulunan Papa ile olan ilişkilerini düzeltir. Bu antlaşmayla, İmparator'un o sıralarda altı yaşında olan kızıyla Papa'nın gayrı meşru yeğeni Dük Alessandro'nun nişanlanması ve Dük'ün Floransa'yı ele geçirmesine yardım edilmesi, ayrıca Ferrara ve Venedik tarafından zabt edilmiş olan çeşitli şehirlerin tekrar Kilise Devleti'ne kazandırılması kararlaştırılmış bulunuyordu. VII. Clemens bütün bunları, dünyevî bir devlet olarak Papalık'ın siyasî anlamda intiharı sayılabilecek bir tavizle öder: Karl'a yalnızca Napoli'yi tevcih etmekle ve Kilise Devleti topraklarından serbest geçiş hakkı tanımakla kalmaz, aynı zamanda Milano'nun imparator tarafından muhtemel ilhakıyla da hemfikir olduğunu açıklar ve böylece İspanya tarafından kuşatılmış olma haline son vermek üzere ileride halefleri III. Paul ve IV. Paul tarafından yapılan o ümitsiz girişimlere yol açacak bir durum yaratmış olur.

Bu suretle Papa içinde bulunduğu vahim durumdan kurtulur. Halkın ise bunu nasıl karşıladığına değinmek yerinde olacaktır. Orta zamanların sonlarında kâhinlerin, siyasetin bir unsuru, havadis kaynağı, propaganda ve kamu oyu oluşturucu olarak oynadıkları rol malumdur. Floransalılar'a -dönemin siyasî gelişmeleri içinde tamamen muhtemel bir varsayım olarak- Fransız

ordusunun geleceğini önceden haber veren Savonarola'yı hatırlayalım. Halkın, olmayacak veya olması arzu edilen olaylara ne kadar değer verdiği ise bilinmektedir. Bütün İtalya'da çok tutulan ve Roma'nın yağmalanacağını daha öncesinden haber veren kâhin Brandona'ya değinelim. O, Mart 1528'de şöyle bir kehânette bulunur: Roma ve İtalya 1530'a kadar devamlı ıstırap içinde olacak, sonra Türk, Hıristiyanlık'a geçmek üzere Papa'yı, İmparator'u ve Fransa Kralı'nı esir edecek. Daha sonra Türk'ün hükümranlığı altında kilisenin yenilenmesi dönemi başlayacak.

Burada böylece Sultan, tabir caizse, İtalya'yı çekmekte olduğu bütün acılarından, yabancı hakimiyetinden ve kilisenin çürümüş idaresinden, savaşlardan ve Medici Papası'ndan kurtaracak bir *münci* ve *müceddid* olarak ortaya çıkar. Anlaşıldığı kadarıyla Türk ehven-i şer olarak görülmektedir.

Kilise Devleti'nin maliyesinin tekrar düzeltilmesi için haliyle yine Türk vergilerinin devreye sokulması icab etmekteydi. 1531'de Papa bu konuyu kardinaller meclisiyle istişare ettiğinde, bu amacla hiç kimsenin ödemede bulunmak istemediği kendisine açıkca izah edilir. Bunun üzerine Clemens, kıyıların Türk korsanları tarafından tehdid altında tutulmakta olduğunun öne çıkarılmasını teklif eder. Neticede ise hububat vergisi üzerinde uzlaşılması tercih edilir.

Ahalinin, Papalık'ın Türkler'e karşı savunma içerikli projelerine güven duymamasında ne kadar haklı olduğunu, kısa bir müddet önce Ancona'da cereyan etmiş olan hadiseler gösterir. Bu Cumhuriyet, her ne kadar hukuken Kilise Devleti'ne aitse de şimdiye kadar bağımsızlığını idame ettirmeyi bilmiştir. 1530 senesinde Papa, Türk tehlikesi sebebiyle şehirde bir içkale inşa ettirtir ve hitamı akabinde Papalık askerleri bu liman şehrini işgal ederler, anayasayı yürürlükten kaldırırlar ve mülkî memurları kovarlar. Bunun üzerine VII. Clemens şehri 20 bin duka karşılığında kardinal Benedetto Accolti'ye iltizamen satar. Kardinalin kötü idaresi daha sonraları Papa III. Paul'un kendisini yedi senelik sürgün cezasına çarptırmasına vesile olur.

Ancona'nın Papalık idaresi altına sokulması, burada öne çıkartılan Türkler'e karşı savunulması gerekçesi dışında, Papalık'ın Divân'la olan daimî, ekseriya vasıtasız, ama zaman zaman da doğrudan olmak üzere menfeat meselelerine sıkıca sarılmış olarak bina edilen ilişkileri açısından da belirli bir önem arzeder. Hem de şu sebeplerden ötürü:

Floransa tarafından da kullanılmakta olan bir mübadele limanı olarak Divân'la sıkı bir ilişki içinde olan Ankona'da -VII. Clemens'in ana vatanının ticarî çıkarlarını da unutmadığı görülmeli ve şehre bu elkoyuşunda bunun da etkisi olduğu unutulmamalıdır- önemli bir Osmanlı Yahudi kolonisi bulunmaktaydı. Büyük Türk'ün Hıristiyan uyrukları gibi, İspanya, Portekiz ve Orta Avrupa'dan göçmüş bu Yahudiler de Osmanlı imparatorluğunda fevkalade müsait şartlar dahilinde yaşamaktaydılar ve hatta ekseriya durumları genelde Hıristiyan uyruklardan daha iyiydi. Sultan, bunların Doğu Akdeniz ticaretinde giderek artan bir şekilde Venedik'i bertaraf etmelerine ve ticarette anahtar rolü üstlenmelerine müsahama göstermekte ve teşvik etmekteydi. Bunların ise Avrupa'da her hangi bir dayanağı kalmadığından, sadakatları, Türk çıkarlarıyla nadiren uyum içinde olan yabancı Hıristiyanlar'dan çok daha fazlaydı. Avrupa'da sıkca vâki olan Yahudi takibatına maruz kalmamak için başlarına, kendilerini bu tür tacizden koruyan Türk sarığı geçirirler ve böylece bunların Sultan'ın uyruğu olduklarını herkes anlardı. Yabancı tüccarlara bahşedilen ticaret serbestisi karşılığı olarak Sultan, Akdeniz havzasındaki Hıristiyan devletlere, yalnızca Rum değil Yahudi uyrukları için de aynı hakların tanınmasını kabul ettirmiştir[177].

Papalık'ın Yahudiler'e karşı takip ettiği siyasetin fevkalade istikrarsız olmasından ötürü, Kilise Devleti'nde bulunan Türk Yahudileri yüzünden er geç bir anlaşmazlık çıkması kaçınılmazdı. *Domuz* (Maranne) sıfatıyla anılan Yahudi dönmeler VI. Alexander zamanında Papalık idaresinde kısmı bir yer edinebilmiş olmakla beraber, ancak alt kademelerde hizmet verebilmekte ve o dönemdeki Roma Yahudileri kendilerini mantıklı bir sistem dahilinde korumayı bilmişlerse de. -Hıristiyanlar'dan yüksek faiz karşılığında pek çok küçük krediler aldılar ve böylece Hıristiyan mudilerinin sermayesiyle çalışmaya başladılar. Bu durumda Yahudiler'e karşı yapılan pogromlar aslında Hıristiyan çıkarlarına zarar vermekteydi-. mesela IV. Paul zamanında ağır sıkıntılara maruz kalmışlardır. Bu gerçek, göreceğimiz üzere, Carrafa ailesinden Papa IV. Paul'un Türkler'den yardım istemesi başvurusuna Divân'ın verdiği cevap üzerinde meş'um etkilere yol açar. Ve 1600 senesinde Divân, Ancona'daki Yahudi uyruklarının çıkarları için çok etkin bir şekilde müdahale etmek ve âmirâne bir tarzda bastırmak zorunda kalır ve böylece bunlar VII. Clemens'in Yahudi takibatından korunmuş olurlar.

Böylece Ancona vasıtasıyla Divân'la Kutsal Taht arasında bir irtibat husûle gelir ve bu suretle hiç olmazsa bazı Papalar Kilise Devleti toprakları üzerinde Sultan'ın arzularına riayet etmek zorunda kalır.

Buna ilaveten VII. Clemens'in Divân'la ilişki içinde olmasına ve bundan da istifade etmesine yol açan başka bir sebep daha oluştu: Bunu da Floransalılar'ın Sultan'la olan münasebetleri teşkil etmekteydi. V. Karl Barcelona antlaşmasıyla Papa ile ittihada muvaffak olduktan sonra, verdiği sözleri tutmamaya başladı. Henüz daha Floransa'nın muhasarası esnasında Papa, Karl'ın 22 Şubat 1530'da Bologna'da Lombardiya demir krallık tacıyla tetviç edilmesini ve bundan iki gün sonra da Kaiser tacını giymesini öngörür. Karl, Venedik ile de çok yüksek ödemeler karşılığında aynı barış antlaşmasını akdetmiş, Milano bundan hiç de az olmayan ödemeler karşılığında Franz Sforza'ya bırakılmış ve kıtlıktan zayıf düşen Floransalılar'ın kahramanca direnişine bir son verilmişti. Kardinal Alessandro Farnese [1534'de III. Paul adıyla Papa olarak seçilecektir], vaad edildiği üzere 6 Temmuz 1531'de Floransa'nın başına geçirilir ve İtalya'da İmparator'un durumu istikrar kazanır. Kilise Devleti, imparatorluğun nâfiz olduğu topraklar arasında sanki bir adaymış gibi kalır. Karl'ın Papa'ya sunmuş olduğu bütün nimetlere rağmen, Kilise Devleti konumu itibariyle vasal devlete benzer bir durumdaydı ve 1528'den beri İmparator'un bir Konsil toplanmasıyla ilgili ağırlığını giderek hissettiren talebi, VII. Clemens'i daha da rahatsız etmekteydi. I. François'ya yakınlaşma ise çok itinayla ele alınmasını icab ettiren bir işdi ve ayrıca zayıf Fransa ile güç dengesinin tutturulabileceği de mechuldü. Vatikan'daki Fransız elçisi olan Auxerre başpiskoposu, daha 1532 senesi başlarında, I. François'nın da arzusu olarak, Papa'nın Arşidük Ferdinand ile Zapolya arasını bulmaya yönelik çalışmalarına bir son vermesi için yaptığı girişimlerinin netice vermediğini Fransa'ya bildirmekteydi[178]. Papa, Ferdinand böyle bir şeyi istemediğinden âdeta sağır gibi davranmakta ve Habsburglar'ın baskısı neticesinde Zapolya'nın aforoz edilmiş olduğuna atıfta bulunarak, aforoza uğrayan bir kimseye elçi yollanmasının yakışık almayacağını ileri sürmekteydi. Fransız diplomatı biraz isabetsiz bir karşılaştırmayla, bunun isabetli bir gerekçe olmadığını, zira Papa'nın Sultan'a da bir elçi yollayabileceğini yazar. Fransız elçisi, bir ay sonra, 21 Mart 1532'de, En Hıristiyan Kral'a, Clemens'in Türkler sebebiyle kaygulu olduğunu ve Kral'ı İtalya'ya çağırmayı candan arzuladığını bildirir[179]. Her ne kadar İmparator'dan çekinmesi

yüzünden böyle bir davete cesaret edememekteyse de, kapıları da böyle bir ihtimale açık tutmaktadır. Bir hafta sonra ise Papa'nın, Türkler'in gelmesi halinde Avignon'a kaçma niyetinde olduğundan söz eder.

Papa'nın zihninde bu kaçma niyetinin gerçekten de Türkler'den mi yoksa V. Karl'dan korktuğu için mi oluştuğu hususunu bir tarafa bırakalım. Her halükarda Fransa'ya bu şekilde bir yakınlaşma, gerek kilise siyaseti ve gerekse genel siyaset açısından çok ciddi sonuçları olacak bir gelişme olurdu.

Bu arada I. François, Papa'nın tereddüdleri karşısında cesaretini kaybetmez. Ekim 1532'de İngiltere Kralı VIII. Henry ile Boulogne'da Sultan Süleyman ve Türk tehlikesine karşı bir antlaşma yapar. Gerçekte ise bu daha ziyade İmparator'u hedef alan bir antlaşmadır. İmparator karşıtı grupların kuvvetlenmesi üzerine Papa'yı da yanına çekmeyi dener. Papa ise şimdi En Hıristiyan Kral'a teveccüh göstermeye yatkındır. Ancak bunu yaparken bu sefer de bir başkasıyla vasallik ilişkisi içine girmek istemez, bilakis önderliği kendine mal etmek ve bu iki güç grubu arasındaki dengeyi kendi çıkarlarına hizmet edecek bir şekilde kurmak ister. Ancak bu nasıl yapılacaktır? Bir haçlı seferi çağrısında bulunmak, Sultan Süleyman'ın Viyana muhasarasından henüz dönmekte olduğu bir anda, gerçekten ciddiye alınacak ve uygulamaya sokulacak olursa, bu en nihayet Habsburg hanedana yardım etmek ve ona kazanç sağlamak anlamına gelirdi ve dolayısıyla Papa'nın bağımlı olma halini devam ettirirdi. Ayrıca vaktiyle X. Leo'nun haçlı seferi politikasında uğramış olduğu başarısızlık, şimdi buna sahip çıkmak isteyen yeğeni Clemens'in son hayallerini de yıkmıştı. Değinilen bu şartlar dahilinde, Arşidük Ferdinand'ın Türkler'le barış yapmak için büyük gayretler sarfettiği bir sırada, Papa'nm bundan böyle din mücadelesinde artık Hırisitiyanlığın çıkarlarının koruyucusu olarak değil de, Divân'la barışın arabulucusu olarak ortaya çıkmayı düşünmekte olması şaşırtıcı gelmemelidir. Bunda başarılı olursa, Habsburglar'ın kendileri için büyük bir hararetle arzu ettikleri barış tüm Hıristiyanlık için gerçekleşmiş ve böylece Papalık Avrupa'da tekrar öne çıkmış, diplomatik ve politik önderliği ele geçirmiş ve bu suretle muhtemelen İmparator'la İngiliz-Fransız grubu arasındaki dengeyi kurabilmiş olacaktı. Diğer bir ifadeyle, Papa uluslar arası önderliği elde etmek için Türkler'den istifade etmeyi düşünmekteydi. Bununla beraber kısa zaman sonra bu barışçı yolun, Papalık'ın dünyaca geçerliliğine haçlı seferi çağrısı kadar güç katmaya uygun olmadığını itiraf etmek zorunda kaldı. Zira Türkler kendilerine hiçbir

kazanç getirmeyecek olan böyle bir işte Papa'ya yardımcı olmak eğiliminde değildiler. Mamafih bunun da denenmesinde fayda vardı.

Daha henüz 1530'da Papa, zemini yoklamak ve gözlemde bulunmak üzere İstanbul'a birini yolladı. Bununla beraber sonuç muhtemelen olumsuz çıkmıştı, aksi takdirde Clemens, Türk yardımından istifade etmenin yolunu bulur ve bunun üzerinden üç sene geçmesini bekleyen bir davranış içine girmezdi. İmparatorluk elçisi Cornelius Schepper 1533'de İstanbul'a vardığında, VII. Clemens'in Floransalı konsolos Luigi Gherardi vasıtasıyla Hıristiyanlık için barışı sağlamak üzere Sultan'la müzakereye geçme teşebbüsünde bulunmuş olduğunu şaşkınlıkla öğrenir[180].

Bu başarısızlıktan kısa bir süre sonra, Ekim 1533'de, Marsilya'da I. François ile buluşan Papa, nihayet uzun zamandır plânlanan yakınlaşmanın önünü açma imkanım buldu. Papa, En Hıristiyan Kral ile ailevî bağlar kurarak daha yakın ilişki içinde olmak arzusunda olduğundan, rakibiyle o sırada savaş halinde olmayan İmparator bu işe kolayca itiraz edemiyecekti. Papa bu yakınlaşmayı, yalnızca denge politikası sebebiyle değil, Floransa'ya dair isteklerinin gerçekleşmesi hakkında V. Karl'ın daha fazla verebileceği bir şey olmamasından ötürü de ısrarla takip etmekteydi. Nihayet, Papa'nın büyük memnuniyetini mucib olarak, büyük yeğeni Katharina de Medici'nin En Hıristiyan Kral'ın ileride Fransa tahtına II. Henri adıyla oturacak olan ikinci oğlu ile evlenmesi işine girişilir. Cehizlik meblağ Lyon'daki Floransa bankasına yatırılır[181].

Leopold von Ranke, Papa'nın şimdi artık Protestanlar'la gelişen münasebetiyle ilgili olan bu tuhaf duruma dikkat çekmiştir:

"Kilise ve dünyevî çıkarların içiçe geçmesi halinin sonucu olan bu oluşum aynı zamanda olağanüstü derecede alışılmamış bir şeydir. I. François o sıralarda Protestanlar'la çok iyi ilişkiler içindeydi. Marsilya'da Papa ile yakın bir ittifaka girmesi, bir anlamda Protestanlar'la Papa'yı da aynı sistem içinde birleştirmekteydi. Ve bu gelişmeden, Protestanlar'ın siyasî konum itibariyle ne kadar güçlü bir duruma yükselmiş olduklarını görebiliriz. Artık İmparator tekrar bunları kolayca Papa'nın hükmüne sokmaya niyet edemezdi ve bunların faaliyetlerini ancak Papa'yı dizginlemek için kullanabilirdi. Zamanla, Papa'nın da Protestanlar'ı İmparator'un insafına terkedilmiş olarak görmeyi arzulamadığı ortaya çıkar. Hatta VII. Clemens'in bunlarla olan ilişkisi o

kadar da bilinçsiz değildi. Bunların İmparator'a karşı olan muhalefetlerinden istifade etmeyi ve böylece ona zorluk çıkartmayı ummaktaydı".

I. François ise yalnızca Protestanlar'la değil aynı zamanda Türkler'le de irtibat halindeydi. Ve Protestan muhalefetinin ifade ettiği değer, belirli ölçüde Türk baskısı için de geçerliydi. O sıralarda François tarafından hazırlanan Türkler'le askerî bir ittifakın ve Barbaros'la çoktandır varolan ilişkisinin Marsilya'da müzakere konusu yapılıp yapılmadığım, mevcut belgelerin yetersizliği sebebiyle söylemek mümkün değildir. Bununla beraber, François'in, Akdeniz'de İmparator'a karşı başarıyla rekabet edebilmek için Ceneviz donanmasının kaybını nasıl telafi etmeyi düşündüğü meselesinin söz konusu edilmemiş olması uzak bir ihtimaldir. Genel efkarın infiali kendisince malum olması icap eden En Hıristiyan Kral'ın, Papa'yla görüşmesinden üç hafta sonra bir Türk elçisini Châtellerault sarayında resmen kabul etmiş olması gerçeği, Aziz Petro'nun tahtında oturan yeni akrabasının Barbaros'la olan işbirliğini takbih etmediği anlamını da taşımaz.

On Dördüncü Bölüm

TÜRK SAVAŞLARINDAN TÜRK ASKERİ YARDIMI RİCASINA

(III. Paul - I. Süleyman)

13 Mayıs 1534'de Kardinal Alessandro Farnese, III. Paul adıyla Papa olarak seçildiğinde, seçimi icra eden kardinaller heyeti, vaktiyle Alessandro'nun genç yaşında kardinal olmasına izin verdirtecek derecede Papa VI. Alexander'i kendisine bağlamış olan güzel Julia'nın şimdi artık 68 yaşında olan bu kardeşine, uzun zaman Papalık tahtında oturmanın kısmet olmayacağı hesabındaydı. Ve kardinaller kısa zamanda yeni bir seçim için tekrar bir araya gelecekleri beklentisi içindeydiler. Ancak bu gerçekleşmesi onbeş sene sürecek bir bekleyiş oldu.

Roma halkı nezdinde ayrıca büyük bir sevgiye mahzar olan yeni Papa, hiç de hoş olmayan bir durumla karşı karşıyaydı. Seleflerinin kendisine 12 bin dukalık bir hazine devretmiş oldukları bir yana, Avrupa'daki durum da yeni Papa'yı pek mutlu kılacak bir görüntü vermemekteydi. Almanya ve İsviçre'nin büyük bir kısmında kilise mülkleri hükümdarların eline geçmişti. Danimarka ve Norveç'de durum Papalık için fevkalade ciddiydi ve hızla kötüye gitmekteydi. İngiltere ise, VII. Clemens'in İmparator'un baskısı sonucu, 1526'da VIII. Henry tarafından İmparator'un teyzesi olan eşi Aragon prensesi Katharina'dan boşanmak üzere yaptığı başvurunun reddi üzerine Roma kilisesinden kopmuştu. Buna rağmen bu boşanma 1532'de İngiltere'de gerçekleşir. Ortaya, Roma imparatorluğu döneminden beri Avrupa'nın bağcılık yapılmayan hemen her yöresinin yeni öğretiye katıldığı acayip bir manzara çıkar.

İtalya sıkı bir şekilde İmparator'un elindedir. Venedik ise çoktandır, etkili bir şekilde ortaya çıkamayacak derecede zayıftır. III. Paul, I. François ve İmparator arasında dengeyi kurmak ve bundan istifade etmek istiyorsa, Fransız kefesine başka ağırlıklar koymak zorundaydı. Bunun için, VII. Clemens zamanında olduğu gibi, Habsburglar'ın en önemli dayanağı olan Şvab İttifakı'nı bertaraf etmeyi başaran Alman Protestanlar'ı akla gelmekteydi. Akla

ayrıca Türkler de gelmekteydi. Gerçekten de İmparatorluğun Roma'nın tekrar yağmalanması korkularını canlı tutan müdahaleleri, Papa'ya Türk yardımının çarelerini aramaya sevk etmekteydi.

III. Paul ise önceleri uluslararası düzeyde etkin olma aşamasına hiçbir zaman gelemedi. Andrea Doria, İmparator'a, Kuzey Afrika korsanlarını yok etmeyi ve böyle bir girişimin başına bizzat geçmeyi tavsiye etmişti[182]. İmparator'un, İtalyan ve İspanyol sahillerini güven altına almak ve böylece I. François'yı Papalık'ın bahrî desteğinden mahrum bırakma teşebbüsü, Papa'yı geri saflara atmakta ve Kral'a yalnızca ondalık vergilerin tahsisi ve silahlanma -Papa on gemiyle katılmıştır- türünden yardımlarda bulunmakla yetinmeye itmekteydi. Bu gemilerin ise Kilise Devleti'nin sahillerini güven altında tutmaya katkıları olmakla beraber, siyasî anlamda bir getirisi yoktu. Neticede, Tunus'taki 20 bin Hıristiyan esirinin kurtarıcısı ve Hıristiyanlar'ın gözünde dinin savunucusu (defendor fidei) olarak öne Papa değil İmparator çıkar. En Hıristiyan Kral'ın durumu ise hiç de parlak değildir. Kral'ın, sefer esnasındayken Karl'ın yokluğundan istifade etmesi, daha önce ifade edildiği üzere, aforoza uğramasını kaçınılmaz kılardı. Şimdi ise tamamen tecrid edilmiş bir durumdadır. Olayların baskısı altında Papa ile olan ittifakı geçerliliğini kaybetmiştir ve Protestanlar da onunla olan görüşmelerini geçici olarak keserler. Cezayir ve Mehdiye'ye karadan yapılan bir harekatla sona erdirilmemiş olmakla beraber Karl'ın Tunus'da elde ettiği zafer, Türk-Fransız münasebetleri üzerinde canlandırıcı bir etki icra eder ve her iki tarafın birbirlerine ne kadar muhtaç olduklarını gözler önüne serer.

Papa ve İmparator'un sergilemek istedikleri Türk düşmanlığının kalıcı ve gerçek olduğuna ne kadar az inandıklarına, ikisi arasında teati edilen mektuplar bir delil teşkil eder. Haziran ve Ağustos 1537 tarihli bu mektuplarda, her ikisi de karşılıklı olarak birbirlerini, o sırada Güney İtalya'ya vaki olan Türk çıkartmasının vebalini üstlenmek konusunda suçlamaktaydı[183].

1536/37'den beri I. François Türk müttefikleriyle beraber İmparator'a karşı savaş halindedir. Milano Dükü Franz Sforza'nın ölümünden sonra V. Karl bu dukalığı imparatorluk tımarı olarak topraklarına dahil etmişti. I. François kendi hesabına dukalık üzerindeki iddialarından yalnızca ölen dükün lehine feragat etmiş olarak vaz geçmişti ve şimdi iddiasını tekrar gündeme getirmekteydi. İmparator ise burasını En Hıristiyan Kral'ın üçüncü oğ-

luna bırakmaya karşı değildi, ancak I. François bunu kendisinin Katharina de Medici ile evli bulunan ikinci oğlu için istemekte ve bu suretle Floransa üzerinde de nüfuz kurmayı ummaktaydı.

Tunus'tan beri Papalık üzerinde İmparator'un baskısı yoğunlaşmakta ve Türkler'in tekrar savaş hazırlıklarına başlamaları sebebiyle, Papa'yı 1537'de I. François'ya karşı tavır almaya ve bunu açıklamaya zorlaması uzun sürmedi. Ancak, Türk-Fransız ittifakının Avrupa güç dengesinin ağırlıklı bir unsuru olmasından bu yana, Papa tabir câizse sanki Roma'da Türkler'in bir esiri gibiydi. François'yı terk etse, yalnızca bunun kiliseden uzaklaşmasına yol açmış olmayacak, üstelik Türkler'in Roma üzerine saldırmalarına da sebep olmuş olacaktı. III. Paul'ün tarafsız kalmaya sağlamca nasıl tutunduğunu, kısa bir müddet sonra Türkler'in Apulya'ya çıkartma yapmaları gözler önüne serdi ve Doria Türkler'le savaşa girişmek için çok güçsüz -veya isteksiz- bulunuyordu. Türk donanmasına eşlik eden Fransız elçisi, Kilise Devleti sahillerinin esirgenmesine özen gösterir. Aynı şekilde, yine başka bir Fransız diplomatı olan Polin la Gadre, 1542'de, Türk donanması Ostia önlerinde dolaştığında Kilise Devleti'nin egemenlik haklarına karşı saygılı olunmasını göz önünde tutar. Ve bir sene sonra Türk gemileri yeniden Roma'da korku ve kargaşaya yol açtığında, Türkler'e eşlik eden Fransız gözlemci verdiği güvencelerle ortalığı sakinleştirir[184]. Roma halkının artık Türkler'i gayet dostane karşılamakta oldukları da bir gerçektir. Bu her şeyden önce onların, satın aldıkları bütün yiyecek maddelerinin parasını itirazsız hemen ödemelerinden de kaynaklanmaktaydı[185]. Ve donanma gerçekten en küçük bir hasara yol açmadan tekrar çekip gider.

Böylece Fransa yeni davranış tarzları sergileyerek Papalık'ta sempati uyandırmaya muvaffak olur ve bu da En Hıristiyan Kral aleyhine genel efkarda her daim propagandası yapılarak istismar edilen, din düşmanıyla açık bir ittifak içinde bulunma lekesinin bir az olsun giderilmesine yardımcı olur.

Papalık'ın tarafsızlığı üstelik İmparator için de fayda getiriciydi. İmparatorluğun bir suikasti sonuçunda François'nın elçileri Rincon ve kardinal Fregoso'nun öldürülmeleri (1541), Fransa'yı savaş ilanının eşiğine getirdiğinde, V. Karl plânladığı Cezayir seferini tehlikede görür ve III. Paul'dan savaş tehdidini bertaraf etmesini istirham eder. Ancak Papa bunun yalnızca tehir edilmesini sağlayabilir ve savaş 1542'de tekrar başlar.

Papa'nın tarafsızlık siyaseti, savaşın Türkler'e karşı yapılması söz konusu olduğunda daima geçersiz kalır ve Papalığının ilk yıllarında Türkler'le savaşılmasına onay verdiği her türlü şüpheden uzaktır. Tunus'a yapılan seferden hemen sonra, Türkler'in İran'a mukabil bir saldırıda bulunduklarına dair haberler geldiğinde, Osmanlı devletine karşı esaslı bir harekata geçilmesini İmparator'dan taleb eder. Ve Venedik ağır ağır Türkler'le savaşa doğru yol aldığında, III. Paul tehdid altındaki Cumhuriyet'in yardımına koşacak ve önderliğinin İmparator tarafından önceleri kendisine bırakılacağı bir ittifak oluşturmaya çalışır. 8 Şubat 1538'de bu üçü arasında bir ittihad husule gelir ve buna katılması kendisine bırakılan En Hıristiyan Kral'ın da itiraz edebileceği pek bir şey kalmaz. Bütün anlaşmazlık noktalarının giderilmesi işi açıkça Papa'ya havale edilir. Osmanlı imparatorluğu ise haliyle bir defa daha kağıt üzerinde paylaşılır ve V. Karl başına fethedilecek olan Doğu Roma imparatorluğu tacını geçirmeyi tasarlar.

Papa için Türk savaşı, bu vesileyle Camerino'yu topraklarına katması ve burasını torunu Ottavio'ya temlik etmesi açısından faydalı olur. Cepheleşmenin yarattığı hava istismara müsaittir ve ayrıca İmparator'la I. François arasında artmakta olan münazaanın savaşın sürdürülmesine engelleyici bir etken oluşturmasından ötürü, III. Paul Hıristiyanlığın hakemi (arbiter christianorum) rölünü tekrar kendisine kazandıracak bir eyleme teşebbüs etme kararı alır. Her iki monarşi arasında arabuluculuk rolünü üstlenmeyi, kendisinin mensubu olduğu Farnese ailesini, yapılacak iki evlilik yoluyla Habsburg ve Valois hanedanlarıyla bağlamayı ve akrabalarının topraklarını genişletmeyi düşünmekteydi. Bu düşüncesi kısmen Nice'deki buluşma esnasında gerçekleşir. Alessandro de Medici 6 Ocak 1537'de Floransa'da öldürülmüş bulunuyordu ve maktulün aynı zamanda İmparator'un öz kızı olan 14 yaşındaki dul eşi Margareta'nın tekrar evlendirilmesi söz konusu olduğunda, bu Papa'nın da işine gelecek bir şekilde halledildi. Ottavio Farnese Nice'deki buluşmadan sonra Margareta'nın ikinci kocası olur ve Papa'nın torunu olan Pierluigi'ye İmparator tarafından Novara verilir. En Hıristiyan Kral ise Papa'ya, Vittoria Farnese'nin bir Fransız prensi olan Vendôme dükü ile evlenmesi vaadinde bulunur.

V. Karl ve I. François Papa'nın davetine icabeten Nice'de buluşmuşlardı ve buradaki görüşmeler 1538 senesi Mayıs'ından Haziran ayına kadar devam eder. İmparator bu vesileyle Burgondiya, Alman ve Türk meselelerini çöz-

meği arzulamaktaydı. François ise, Habsburg hanedanıyla evlilik yoluyla sıhriyet peyda etmek ve Milano'nun Orléans Dükü'ne verilmiş olmasını görmek beklentisiyle gelmişti. III. Paul için, Savoya Dükü'nün Nice içkalesini boşaltmayı reddetmesine şahit olmak hayal kırıklığına uğramasına yol açmış olmakla beraber, özellikle şehrin müntehasında yer alan basit bir manastırda ikamet etmek ve çok sıkıntılı bir hayat sürmek zorunda kalması yaşlı Papa'ya daha da ağır gelmişti. Her iki hükümdarın bir araya gelmeyi reddetmeleri gerçeği ise, kendisi için daha da infial uyandırıcı bir husus olur. Müzakereler yalnızca yazılı olarak ve aracılar eliyle yürütülür. Nihayet 18 Haziran'da 10 seneliğine bir mütareke oluşturulduğunda, görüşmeler Hıristiyanlığın çıkarlarını ve Papalık'ın saygınlığını tatmin edecek bir sonuça ulaşmış gibi görünür. Gerçekten III. Paul artık, ailevî meselelerinin düzenlenmesi yanında, uluslar arası düzeyde etki oluşturacak büyük bir diplomatik zafer kazanmış olduğu zannındadır.

III. Paul, hayal kırıklığının ne kadar büyük, evrensel saygınlığını yükseltmek mücadelesindeki yenilgisinin ne kadar derin ve gizlenemez olduğunu henüz daha bir ay geçmeden idrak etmek zorunda kaldı. Nice'de birbirlerinden uzak durmaya o kadar özen gösteren bu iki hükümdar, kendisinin bilgisi dışında Aigues-Mortes'de üç günlük bir görüşme için bir araya gelirler ve yine kendisini dışlamış olarak barışırlar. Bu ise Fransa için, dinî açıdan sonuçlar doğurmuş ve İtalya hakkındaki projelerinden vaz geçmesini hazırlamış ve böylece, daha sonraları Fransa'daki din savaşlarının da gösterdiği üzere, İspanyol hakimiyetine hiç de azımsanmayacak bir katkıda bulunmuş olarak, gayet şeametli bir barışma oldu.

Böylece, Hıristiyanlığın en güçlü iki hükümdarı barışmalarıyla, kararlarını bağımsız olarak almak için, yalnızca Papalık'ın aracılığına ihtiyaç duymadıklarını, fakat aynı zamanda bunu görmezlikten de geldikleri hususunu Roma'nın ve Dünya'nın (urbi et orbi) gözleri önüne sermişlerdir.

I. François yapılan mütarekeye rağmen Papalık'ın Türk karşıtı ittifakına iştirak etmek istemez. İmparatorluğun Venedik'e sağladığı yardım ise bir hiç mesabesindedir ve 27 Eylül'de Andrea Doria'nın Preveze'deki ihanetinden sonra ittifak, aynı ayın sonunda dağılmış olur. Papa, her ne kadar Venedik'i Divân'la barış görüşmelerine girişmekten alıkoymak isterse de, başarılı olamaz ve barış Ekim 1540'da gerçekleşir.

III. Paul müteakip yıllarda giderek daha ziyade ailesinin meselelerine eğilir. Hemen hemen bütün Avrupa'nın Divân'la uzlaşı içinde olmasından ötürü, Türkler'e karşı mücadelenin örgütlenmesi düşünülmez. Budin, 145 sene sürmek üzere artık sıkıca Türkler'in elindedir. Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa'ya karşı sefer eden V. Karl, donanmasını kaybetmiş olarak geri dönmüştür ve Alman Protestanları'yla uğraşmak üzere, Türkler'le savaşmaktan giderek artan bir şekilde elini çeker.

Şimdiye kadar Papa, belirli bir ölçüde tarafsızlığını korumada ve böylece ailesi için bazı faydalar sağlamada başarılı olmuştur. Ancak bu Farneseler'in açgözlülüğü karşısında devede kulak kabilindeydi ve 1541'den beri gayrı memnun ve İmparator karşıtı tutumlarını giderek Papalık idaresine de bulaştırdılar. III. Paul her ne kadar önceleri belirli bir itidal göstermiş ve hatta bir defa daha İmparator'la ittihad içine girmiş olsa da, Roma'da artık başka rüzgarlar esmeye başlamıştır. Şimdi başlayan münazaa ve İmparator'un Farnese ailesinin bir mensubuna vurduğu darbe, kilise, aile ve devlet meselelerinin şifa bulmaz bir şekilde iç içe geçmiş olması muvacehesinde ortaya süratle öyle bir durum çıkar ki, Papa yeni bir Roma Yağması olayının yaşanabileceğinden endişe etmek zorunda kalır. Bu sıkışık durumda tehdid altındaki Papalık için Türkler yine ehven-i şer olarak görünürler.

I. François ise, İmparator'un 11 Ekim 1540'da Milano'yu oğlu Philipp'e tevcih ettiğinde, kendisini yine aldatılmış olarak görür. Değinildiği üzere, 3 Temmuz 1541'de elçileri Rincon ve Fregoso öldürülmüş olup, bu suikast haftalar sonra ortaya çıkar. 17 Temmuz'da En Hıristiyan Kral, Geldern Dükü Wilhelm'le bir ittifak akdeder, akabinde VIII. Henry ile olan ilişkisini düzeltir ve Divân'la olan askerî ittifakını yeniler. Savaş 1542'de, V. Karl'ın Cezayir'den dönüşünden birkaç ay sonra patlar. İmparator için durum daha müteakip sene içinde, Barbaros'un kuvvetli bir donanmayla, Piyemonte'den hareketle sürdürülen Fransız kara harekatına destek vermek üzere Provence sahillerinde görünmesiyle daha da bir vahim bir hal alır. İmparator, savaşın ağırlık noktasını Kuzey'e çekmekle karşılık verir ve Geldern Dükü üzerine yürür ve Kuzey Fransa'ya girer.

Papa'nın desteğini sağlamlaştırmak için, onunla 1543'de Busseto'da buluşur. Ancak, III. Paul'ün taleplerinin çok ağır olmasından ötürü görüşmeden bir netice çıkmaz. Papa, torunu Ottavio için Milano'nun veya hiç ol-

mazsa Siena'nın temlik edilmesini ister. Bu önemli Lombardiya dukalığını ise İmparator, İtalya'daki durumunu ve ilişkilerini tehlikeye atacağından elden çıkartmak istememekteydi. Farneseler'den birinin eline geçen Siena, İmparator'a muti Floransa Dükü Cosimo için ağır bir darbe olurdu.

Papa ise görüşmelerin olumsuz bir şekilde sonuçlanmasından ötürü öfkelidir. Reformlara ve bir konsil toplanmasına hazır olduğuna dair, bu konuda şimdiye kadar sergilemiş olduğu tüm davranışlarının aksine olarak, şimdi Bologna'da, konsilin açılışını belirlenmeyen bir tarihe kadar askıya alan bir Papalık fermanı ısdar eder ve böylece İmparator'un, Protestanlar'ın konsilin alacağı kararlara tâbi tutularak zabt ü rabt altına alınmasıyla ilgili niyetleri boşa çıkmış olur. Burada Papa'nın giderek daha açık bir hale gelen yeni bir taktik geliştirdiği görülmektedir: İmparator'u, kendisini tamamen işgal etmek ve İtalya'daki işlere karışmasını engellemek ve böylece Farneseler'in aile siyasetinin gerçekleşmesinin şartlarını sağlamak üzere meselelere boğmak... Bu husus, Papa'nın Schmalkald ittifakına karşı savaşan kuvvetlerini aniden geri çekmesiyle ve İmparator'a, mütareke akdetmiş olduğu Türkler'e karşı savaşmayı teklif etmesiyle daha da belirgin bir hale gelir[186]. Daha sonraları Papa tarafından yapılan İngiltere'nin tekrar Katolikliğe döndürülmesine kalkışılmasıyla ilgili teklif de, Kutsal Peder'in, İmparator'un muhtemel bir boşta kalma halini her ne pahasına olursa olsun önlemek için gösterdiği özeni açıkça gözler önüne serer.

Şimdi ise Papa, Fransa'ya çok dikkatli bir şekilde yakınlaşmaya hazırlanır. Barışa aracı olmak bahanesiyle Papa'nın torunlarından biri olan kardinal Alessandro Farnese elçi olarak I. François ve V. Karl'a gönderilir. Fransa'da sürdürülen görüşmeler hakkında bir bilgi mevcud olmamakla beraber, İmparator'un Papalık temsilcisini Ocak 1544'de Kreuznach ve Worms'da gayet soğuk bir şekilde karşıladığını ve başından defettiğini bilmekteyiz. Gelişmeleri torununun yaptığı açıklamalardan öğrenen Papa'nın İmparator'a karşı Busseto'daki buluşmasından beri biriken öfkesi daha da güçlenir. Ve yabancıların İspanya'daki kilise vakıf mallarından istifade etmelerini önleyen bir İspanyol yasasının yürürlükten kaldırılması akabinde, kardinaller heyetine torunu Vittoria'nın Orléans Dükü ile evleneceğini açıklar.

Fransızlar'ın Ceresole'da kazandıkları zafer, Papa'yı Fransa ve Venedik'le bir ittifak oluşturmak için çalışmaya teşvik eder. Ancak Napoli'nin,

büyük bir kısmı Fransa'ya ve küçük bir kısmı da akrabalarına bırakılacak bir şekilde ele geçirilmesine dair yapmış olduğu plâna, Venedik her hangi bir katkıda bulunmayı reddeder. Eylül 1544'de, İmparator'un ve Fransa Kralı'nın Crépy Barışı'm akdettiklerini ve -kendisine danışılmadan -Papalığı da buna dahil etmeye karar vermiş olduklarını öğrenir. Fransa'nın isteği üzerine Konsil toplantısının 15 Mart 1545'de açılış yapması öngörülmekteydi. Kutsal Peder, Venedik'le beraber ittifak plânına iltifat etmemiş olan En Hıristiyan Kral'a fevkalade öfkelenir ve V. Karl'ın dikkatini İtalya'dan başka taraflara çevirmek üzere yeni bir siyasî çizgi takip etmeye başlar: İmparator'un bir ittifak oluşturulması için Worms'da kardinal Alessandro'ya yapmış olduğu teklife dört elle sarılır. Böylece kardinal, İmparator'a bir Türk savaşı için 100 bin duka vaat eder. Para Augsburg'da bir bankaya yatırılacaktır. Bunun üzerine İmparator, toplanması için o sıralarda ne kendisinin ne de Papa'nın acele etmediği bir konsilin alacağı kararlara uymayı kabul etmeyen Almanya'daki Protestanlar'a karşı kuvvet kullanılmasını önerir. Kardinal, büyük babasına 9 Haziran 1545'de gelişmelerden haberdar eder ve Papa İmparator'a tekrar bir 100 bin duka ödenmesine onay verir. Bu para ise Venedik'te bankaya yatırılacaktır. Bunun ödenmesinden sonra Papa, Ağustos'ta Parma ve Piacenza dukalıklarının oğlu Pierluigi'ye bırakılacağı ümidini beslemekte kendini haklı görür. V. Karl, bunu hiç hoş karşılamaz, ancak bütün siyasetini Almanya'daki savaşa göre ayarlamış olmasından ötürü, başlangıçta buna karşı da çıkmaz. Öte yandan, yalnızca Schmalkald İttifakı'na karşı savaşılması değil, aynı zamanda bir konsilin toplantıya çağrılması da Divân'la sürdürülen mütareke görüşmelerinin sonuçuna bağlıydı ve İstanbul'daki görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması Protestanlar'ın burada daha da güçlü olarak yer almalarına yol açacaktı[187]. Mütarekenin akdi haberi 1545 senesi sonunda ilan edilir ve İmparator'la Papa arasındaki antlaşmanın oluşması için ise Haziran 1546 tarihine kadar beklenmesi icab eder. Tıpkı Türkler'e karşı daha evvelki savaşta olduğu gibi, şimdi de iki taraf arasında savaşın kimin tarafından sevk ve idare edileceği konusundaki mücadele açıkça gözler önüne serilir. III. Paul, ne kadar güçlü bir şekilde öne çıkmayı başarırsa ve ne kadar büyük vaatlerde bulunursa, İmparator'u da o kadar planlanan anlaşmazlıklar yumağına daha fazla sardığını zannetmekteydi. Kendisinin daha sonraki bir açıklaması her halükarda tamamen bu anlamda yorumlanmalıdır[188].

İkinci derecedeki bir çok meseleler antlaşmanın husule gelmesini geciktirici bir etki yapar. İspanya'da hükümetin ruhbanının terekesi üzerindeki tasarrufu, Papalık'a ait olması sebebiyle Napoli'nin ödemek zorunda olduğu vergi ve devlet organlarının işleyişiyle ilgili sorunlar yüzünden III. Paul çoktandır kaygı ve güvensizlik içindedir. İmparator'un, Colonnalar'ı Roma'daki eski haklarına tekrar kavuşturmak istemesi, kendisini özellikle öfkelendirir. Ferrante Gonzaga'nın Nisan 1546'da Milano kral naibliğine yükseltilmesi ise hiç de Papa'nın düşüncelerine denk düşmez. Buna bir de Paul'un, burada oynadığı dramatik rollere değinilmesinin büyük yer işgal edeceği Dük Cosimo ile gittikçe artan anlaşmazlığı eklenir. Mamafih bu noktada İmparator hiç olmazsa geçici de olsa uzlaştırıcı bir şekilde müdahil olur ve Papa'nın ittifak akdini kolaylaştırır. Nihayet 6 Haziran 1564'da, "Allah'a tazîm ve Hıristiyanlık'a hayır" olmak üzere antlaşma akdedilir. Buna göre, Karl, müstakilen barış yapmayacak ve dinî açıdan tavizde bulunmayacaktır. Papa ise çeşitli malî imkanlar tanıyacak ve 12 bin kişilik bir ordu ve 500 süvari hazırlayacaktır.

Schmalkald İttifakı taraftarları, İstanbul'da yapılan mütarekeden ötürü bir Türk baskısını artık hesaba katamayacakları ve üstelik malî açıdan da çok sıkışık bir durumda olmaları sebebiyle, dağılmayı tercih ederler ve Karl ilk aşamada mücadeleyi kazanmış gibi görünür. Ocak 1547'de Papalık kuvvetleri Almanya'dan geri çağrılır. Ancak, oradaki şartlarla baş etmek durumunda olamamaları sebebiyle, bunun İmparator için askerî açıdan büyük bir önemi yoktur. Karl, Papa'nın yolladığı bir tebrikname ile ve daha önce değinilen Türkler'e karşı savaş vaadiyle "tazmin" edilir. Papa'nın İmparator'la arasına mesafe koyması, siyasî bir faktör olarak ortaya çıkar ve Alman Protestanları'nın kaybetmekle zor durumda kaldıkları Türk baskısını -güç politikası bakımından ağırlığı olmak üzere- bir ölçüde telafi eder.

V. Karl ise suçlama ve tehditlerden kaçınmaz. Bir müddet sonra kendisine tâbi bütün topraklardaki kilise mülklerinin bir şekilde sekülarize edilmesi talebinde bulunur. Ancak bu, Kuzey Almanya'daki Protestan direnişinin güçlenmesini beklemeden, Papa tarafından hemen reddedilir.

Mart 1547'de Papa, Trient'de toplanan konsilin, imparatorluk topraklarında hüküm süren tifüs salgını sebebiyle Bologna'ya taşınmasıyla ilgili oy çokluğu ile aldığı kararı onaylar. Böylece, konsil kararlarının icracısı sıfatıyla

Karl'ın, konsil tarafından yargılananlara karşı güçlü bir manevi desteğe sahip olarak kuvvet kullanma niyetlerini suya düşer. Zira Protestanlar yalnızca, "Alman toprağında toplanacak bir serbest konsilin" kararlarına uymayı düşünmekteydiler. Bundan birkaç hafta sonra Papa için durum iki olay sebebiyle daha da bir ciddiyet kazanır. 31 Mart'ta ölen I. François'yı, kısa bir müddet sonra kilise meselelerinde sert görüşler beyan etmeye başlayan II. Henri takip eder[189] ve 14 Nisan'da İmparator, Mühlberg'te, Protestanlar için tam bir hezimet olan parlak bir zafer kazanır. Akabinde V. Karl'la görüşmeler tekrar canlanır ve kardinal Farnese, Pierluigi'nin Parma ve Piacenza dolayısıyla Siena ile temlikini sağlamak için tekrar teşebbüse geçer. Papa'nın, şimdi İspanyol kilise mülklerinden 400 bin duka tahsil edilmesine izin vermiş olması, İmparator'u İngiltere'ye karşı savaşa sokmakla ilgili daha önce değinilmiş olan girişimi kadar nafile bir imtiyaz olur. Konsil meselesinde de Papa İmparator'dan olumlu bir karşılık görmez ve Karl konsilin tekrar Trient'te taşınmasındaki ısrarını sürdürür.

Bu gelişmeler üzerine Kutsal Peder yeniden çark eder. Venedik'le daha önce yapmış olduğu ittifak girişiminin sonuçsuz kalması üzerine, Ağustos'da Venedik yanında Fransa'nın da iştirak edeceği bir oluşum için gayret sarf eder. Ancak, geleneksel yüce görevleri olan aile çıkarları ve devlet meseleleri arasında müteredditolarak çok dikkat çekici ve beklenmeyen hamleler yaparken, yeni En Hıristiyan Kral'ın hali de pek fazla farklı bir durum arzetmez. Siyasî mülteciler -ve bunlarla beraber Lyon'daki bankalar- II. Henri'nin İtalyan meselelerine müdahalesi için kışkırtıcı faaliyetlerde bulunurken, güçlü Gallikan Fransız-Katolik cephesi buna karşı bir çalışma sürdürür. Buna kısa bir zaman içinde bir de, yine İtalyan meselelerinin akis bulduğu Montmorency ve Guise aileleri arasındaki rekabet katılır. Bütün bunlar ve nihayet, yarım yüzyıldır azim masraflara mal olan ve meş'um sonuçlar doğuran İtalya politikasının geriye dönük muhasebesi, Katharina de Medici'nin kocası olan yeni Kral üzerinde sakinleştirici bir tesir icra etmiş olmalıdır.

Papa, arkasında Fransız desteğinin bulunduğundan emin olmaksızın tehlikeli bir yol tutar. Cenova'da Andrea Doria'ya karşı Gian Luigi de Fiesco tarafından tertiplenen suikastta (1547), Pierluigi'nin gerçekten de parmağı olup olmadığını ispat etmek mümkün değilse de, her halükarda bunda İmparator'un dahli olduğu iddiası daha ziyade ihtimal dahilindedir ve onun, başa-

rısız darbeden sonra zor durumda kalan Piero Strozzi'nin Milano'dan Po nehri aşarak kaçmasına ve böylece kurtulmasına yardım ettiğinden kimsenin şüphesi yoktur. Ve şimdi siyasi mülteciler (fuorusciti) ve diğer gayrı memnunlar kitleler halinde Papa'nın etrafında toplanırlar. Papa, engizisyonu göreve çağıran bir emirname neşriyle Napoli'de kral naibini taviz vermek zorunda bırakan huzursuzlukların meydana gelmesine yol açar. Ancak bu gelişme, Farnese ailesinin reisi olarak kendisine ne kadar uygun düşmüşse, kilisenin başkanı olarak da o kadar can sıkıcıdır. Siena'daki İmparator karşıtı ayaklanma vesilesiyle, bunda Farneseler'in etkisi olduğunu iddia eden görüşler bir kere daha yükselir. Bu arada Pierluigi Fransa ile ittifak eder ve ortaya, küçük bir kıvılcımın İmparator'la Papa arasında biriken anlaşmazlık noktalarını berhava ettirmeye yeterli olacağı bir durum çıkar. 10 Eylül 1547'de Papa'nın oğlu Parma ve Piacenza Dükü Pierluigi Piacenza'da öldürülür. Dük, halktan ziyade sert bir şekilde mücadele ettiği soyluların nefretini kazanmıştı. Kendine bağlı bir milis kuvvetinin oluşturulması ve bir içkale inşası, duyulan hoşnutsuzluğu o derecelerde arttırmıştı ki, kendisine karşı planlanan darbenin tatbiki için geriye yalnızca Milano'da kral naibi olan Ferrante Gonzaga'nın buna izin vermesi kalıyordu. İmparator ise, Papa IV. Sixtus'un, Floransa'da Jacopo Pazzi tarafından Lorenzo Medici'ye karşı tertiplenen ve Lorenzo'nun kurtulup, kardeşi Guiliano'nun öldürülmesiyle sonuçlanan suikastta davranmış olduğu gibi, doğrudan katliyle ilgili talimatta bulunmamış olmakla beraber, Pierluigi'nin tasfiyesini tasvip etmişti. Böylece Ruhanî Lider İmparator karşıtı muhalefete katılır ve olaydan daha iki gün geçmeden Gonzaga Piacenza'yı işgal ettirir. Parma, kumandanının uyanıklığı sayesinde bunun eline geçmekten kurtulur.

Bu felaket, hem baba hem de kilisenin Kutsal Peder'i olarak Papa'ya ağır bir darbe vurur. Oğlunu ve Po nehrinden geçişi engelleyen ve Milano-Floransa ve Cenova-Venedik arasında önemli bir kavşak noktası olan Piacenza'yı kaybetmiş olması bir tarafa, üstelik bir de şimdi Roma'nın yağmalanması olayının tekrarı tehlikesi belirmiş bulunuyordu. Papa'nın bu gelişmelere bizzat kendisinin yol açmış olduğu ise, başlı başına ayrı bir konudur. Böyle bir tehlikeyle ilgili söylentiler Roma ve kilise idaresini sarar ve Papa, dikkatleri Roma'daki muhalif Colonna ailesine yönelmiş olarak, askerî kuvvetlerini bir araya toplar. Bu tehlikenin üstesinden gelmek için, Fransa, İsviçre, Venedik ve Urbino ile İtalya'nın kurtarılması -dolayısıyla Milano,

Cenova ve Napoli karşıtı- amacına yönelik bir ittifak kurmak ister. Ve III. Paul'ün, daha ilkbahardan beri, kendisini Sultan'ın kollarına atacak olan bir yola girmiş olduğu, o sıralarda Roma'daki Fransız elçisi Mortier tarafından ifade edilir. Elçinin 31 Mart'ta efendisi Kral'a bildirdiğine göre, "İmparator'un zihniyeti ve -14 gün sonra Mühlberg'de zaferle sonuçlanacak olan teşebbüsü, öyle bir kaygı uyandırmakta ve o derecelerde tehlikeli olarak algılanmaktadır ki, Büyük Türk'ün İtalya'ya beklenen çıkartma harekatı, daha kötü şeylerin olmasını engelleyecek bir ehven-i şer olarak görülmekte ve arzu ile beklenmekteydi"[190].

Pierluigi'nin öldürülmesi üzerinden iki hafta geçtikten hemen sonra, imparatorluğun Roma'daki elçisi efendisi Kayzer'e, Papa'nın yalnızca En Hıristiyan Kral'la birlikte Alman Protestanları'na yardım sağlayacak bir müdahale gayreti içinde olmadığını, fakat aynı zamanda Sultan'a da başvurmayı düşünmekte olduğu havadisini ihbar etmekteydi. Bu amaç için Papa'nın önünde iki yol vardır: Ya Fransa Kralı uygun bir aracı olarak görülecek veya daha önceleri İstanbul'da bulunmuş ve Papa'nın arzusu uyarınca şimdi oraya tekrar gitmeyi kabul edecek ve Sultan'ı "uyandırmamayı" üstlenecek olan biri Roma'dan yola çıkartılacaktır[191].

Papa'nın Roma'nın tekrar yağmalanmasıyla ilgili endişesinin boş bir kuruntu olmadığı, Ferdinand nezdindeki Papalık elçisi Mignanelli'nin gönderdiği bir raporda açıkça görülür. Mignanelli 21 Ekim'de, Ferdinand'ın, yalnız Fransa ve Venedik ile değil, fakat aynı zamanda Divân'la da irtibata geçme niyetinden haberdar olduğunu Papa'ya bildirir[192]. Ferdinand, Papa'yı uyarmakta ve VII. Clemens'in Fransa'yla ittifak kurduktan sonra Roma'nın yağmalanması felaketini yaşamış olduğunu düşünmeye davet etmekteydi. Bu durumda yağmalanma tehlikesi Papa'yı, ikinci derecede Türkler ve birinci derecede Fransa olmak üzere iki seçenekten ötürü tehdid eder.

II. Henri, Pierluigi'nin öldürülmesinden sonra yardım vaadinde bulunmuştu ve Farneseler'e, Parma'nın kendisine bırakılması karşılığında Bourbon dukalığını vermek istiyordu. Ekim sonunda Charles de Guise, 27 Temmuz'da kendisine vaat edilmiş olan Lothringen kardinallik tacını giymek üzere Roma'ya gelir. Bununla beraber ziyaretinin esas konusunun ne olduğu aşağıdaki rapordan açıkça anlaşılmaktadır.

Guise, daha 31 Ekim'de, Napoli'nin ele geçirilmesiyle ilgili olarak mümkün ve muhtemel olan hususları tetkik ve tahlil ederek II. Henri'e izah eder:

"Bununla beraber, Napoli'yi elde tutabilmek için denizde üstün bir durumda olmalısınız. Bu şart yerine getirilmeden her tarafı denizle çevrili topraklar muhafaza edilemez. Bu sebepten ötürü Papa, gizlice bir adamınızı Cezayir Beyi'ne veya Büyük Türk'ün adamlarına yollamanız için size yazmamı tavsiye etti. Böylece bunların size bir mıkdar gemi kiralayıp kiralamayacağı veya ödünç verip vermeyeceği öğrenilmiş olacaktır. Ve bunlar bu suretle gemileriyle veya sizin için seferber edecekleri imkanlarla Napoli'yi zabt edecek olurlarsa, Papa, burasını ve Sicilya'yı ve ayrıca Garigliano'ya kadar olan bölgeyi size terk etmeyi tekeffül edecektir"[193].

Hemen on bir gün sonra Papa'nın plânları daha da belirgin ve etraflı bir hale gelir. Zira şimdi artık III. Paul, Sultan'dan ayrıca İmparator'a karşı bir kara harekatında bulunmasını ısrarla taleb eder. Lothringen Kardinali Charles de Guise bu açık teklifi özetler ve Papa'nın bir saldırı ittifakı, aksi halde hiç olmazsa, "böyle bir antlaşmanın ilk adımını teşkil etmek üzere" bir savunma ittifakı yapılmasını önermekte olduğunu bildirir[194]. III. Paul'e göre bir saldırı için iki bölge nazarı itibara alınmalıydı. Napoli ve Milano. Napoli limanı, bir saldırıyı davet edecek derecede korumasızdı. Kardinal devamla Kral'a şunları yazmaktaydı: "Papa, Büyük Türk'ü İmparator'a karşı savaşa sevk edebilir miyiz veya hiç olmazsa onun veya Cezayir Beyi'nin 40 veya 50 gemi vermesi sağlanabilir mi diye, kendisini bilgilendirmek üzere benim huzuruna çıkmamı tekrar emretti. Papa, eğer böyle olursa, bildirdiğim şartlar dahilinde zikredilen barış içindeki krallığı (yani Napoli'yi) size terk edebilirim. Ancak, Venedik ittifaka katılırsa, o takdirde Türkler'in bu tarafa çağırılması zahmetinden sarfı nazar edebiliriz" dedi. Kandinal'e göre, Roma, ülkelerini Fransa'nın hakimiyeti altında görmeyi severek arzu eden savaş taraftarı Napolili mültecilerle kaynamaktadır. Ancak, Napoli'ye sahip olmak denizde egemen olmaya bağlıdır.

Papa'nın Türk yardımını temin için yapmayı düşündüğü davet, imparatorluk tarafından gayet iyi bilinmekteydi. Ausburg'ta bulunan Piskopos Forli daha 19 Kasım'da Toskana Dükü Cosimo'yu, Papa'nın Venedik, Fransa ve Türkler'le oluşturmayı planladığı ittifak hakkında bilgilendirmek-

teydi[195]. İmparator ise Roma'daki elçisi Diego Hurtado de Mendoza vasıtasıyla anında ve mükemmel bir şekilde gelişmelerden haberdar olur. Mendoza, daha Lothringen Kardinali gelmeden, 16 Ekim'de, "fevkalade bir şeylerin olmakta olduğunu" bildirmekte ve bir İspanyol'un Papa'ya Castelnuovo limanının bir askeri harekat olması halinde teslim edileceğine ve Napoli'de bulunan bazı siyasi mültecilerle hazırlıklar yapıldığına dair havadisler vermekteydi[196]. Kendisi, işlerin Aquila'da Camillo Pardo tarafından yürütüldüğü şüphesini taşımakta olup, bu, İstanbul'da görüşmelerde bulunmak için hizmetini Papa'ya sunmuş olan bir şahıstır. Papa'nın, icab ederse şeytanla bile işbirliği yapacağını ifade etmesi ise, III. Paul'ün kararlılığını yeterli bir şekilde vurgular.

Lothringen Kardinali'nin Venedik'in bir ittifaka gireceği, Fransa'nın ise "böyle bir külfet" altına girmekten kaçınacağına dair olan beklentileri gerçekleşmez. Ayrıca, Piacenza dukalığı hakkında İmparator'la görüşmelerde bulunulmasına tavassut edilmesi, Venedik tarafından isabetli görülmez. Böyle bir tavassut, İmparator'un Papa'nın torunu Ottavio Farnese ile evli kızı Margareta tarafından da kabul edilmez. Margareta, babasına hoşnud olmayacağı bir ricada bulunmaktansa, kocasından doğacak çocuklarını öldürmeyi tercih edeceğini Papa'ya bildirir.

Türk gemileri yardıma çağrılırken, Papa da Mendoza ile Parma ve Piacenza'nın, torunu Ottovia'ya bırakılacak olan Siena ile mübadele edilmesi hakkında görüşmelerde bulunur. Buna karşılık Papa, konsilin toplantı mahallini Trient'e kaydıracak ve kendisinin ölümünden sonra, İmparator'un istediği birini Papa olarak seçilmesini güvence altına alacak sayıda imparatorluk taraftarı kardinal atayacaktır! Bununla ilgili olarak Mendoza karar verecek durumda olmamakla beraber, fırsattan istifade ederek, Papa'yı, Fransa ve Türkler'le ittifaka girmemesi konusunda uyanır[197]. İmparator bunun üzerine Trient Kardinali Piskopos Christophoro Madrusso'yu Roma'ya gönderir ve Konsilin hemen Trient'e nakledilmesi karşılığı olarak, sözü edilen iki dukalığın Siena ile değiştirilmesi sözünü verir. III. Paul mübadele taleplerini belirlemeyi Madrusso'nun tensibine bırakır. Taraflar, -Papa'nın arzusuna uygun olarak- Bologna'da kalma kararı alırlar.

Papa'nın, Türkler'den henüz olumlu bir cevap gelmediğini tesbit etmek zorunda kaldığında, gelişmeler bu merkezdeydi. Gerçekten de İstanbul'daki

Fransız nüfuzu I. François'nın ölümünden sonraki ilk zamanlarda azalmıştı. Gelişmeleri hızlandırmak istiyorsa, bizzat kendisinin Divân'a doğrudan başvurması gerekmekteydi. O da bunu 1548 senesinin ilk aylarında gerçekleştirir. 1547'de yapılmış olan mütareke antlaşmasında bir rol oynamış olduğu gerçeği, kendisini, Türkler'i Kutsal Taht'ın ve Farnese ailesinin hayrına İtalya'ya doğrudan bir müdahaleye davet etmek için cesaretlendirmiş olmalıdır. Papalık elçisi Milos Piskoposu, -Fransız elçisinin arzusu üzerine- Venedik'ten İstanbul'daki elçisine hitaben bir tavsiyename alır[198]. İstanbul'daki Venedik Balyozu, "Papa'ya ve temsilcisi olan Piskopos'a yakışan bir tarzda, gereken hususlarda kendisine yardımcı olacaktı". Ertesi gün ise Balyoz'a gizli bir talimatname gönderilir ve kendisinden, dikkatli davranması ve Venedik'in çıkarları tehlikeye girecek olursa, Piskopos'u güzel vaatlerle geriye yollaması ve gelişmelere katkıda bulunmaması istenir.

Papalık elçisinin İstanbul'a vardığı sırada, Sultan Süleyman ordusuyla İran seferine çıkmaktaydı. Türk donanmasının 1548'da Napoli önlerinde görünmemiş olması gerçeği, Piskopos'un İstanbul'dan olumsuz bir cevapla ayrılmış olduğu sonuçunu vermektedir. Her ne kadar, En Hıristiyan Kral'la Divân arasındaki ittifak Nisan ayında yenilenmişse de, Mendoza daha aynı ayın 28.'de İmparator'a, Venedik'ten aldığı bilgilere istinaden Sultan Süleyman'ın hâlâ geçerli olan mütareke sebebiyle İmparator'a karşı savaş açmayı reddettiği havadisini iletir[199]. Bu konuda Sultan, II. Henri'ye yalnızca yardım etmeyecek, fakat aksi davranışı halinde aynı zamanda onu -bütün neticelerine katlanmak üzere- sözünden dönmüş olarak kabul edecekti.

Divân'ın yardım isteğini reddetmesi üzerine III. Paul, İmparator'la müzakereye girişir ve aynı zamanda bunu En Hıristiyan Kral'la da sürdürür. Mayıs'ta ise İmparator, Papa'nın ve Protestanlar'ın isteğine aykırı olarak, Almanya'da geçici bir mezhep yaratmak ve Kutsal Peder'in de taşıdığı sıfat içinde yalnızca kilisenin başı olarak kalmasıyla ilgili yaralayıcı bir karar alır. Venedik buna tarafsız kalır, II. Henri Papa'ya yardıma koşmaya hevesli değildir, Papa'nın Sultan'ı ve Cezayir Beyi'ni yanına çekme girişimleri ise sonuç vermez. İmparator'un geçici bir mezhep yaratma girişimi karşısında, onunla görüşmeleri tekrar canlandırmaktan başka Papa'nın elinden ne gelebilirdi ki? V. Karl, bu durumda Papalık elçisi Brentano'ya aynı zamanda özel anlamda imtiyazlar verilebileceği imasında bulunur. Bununla Papa'nın aile ve akrabalarının kollanacağının kastedildiği açıktır.

Öte yandan müzakereleri sürdürmek için birkaç hafta içinde başka imkanlar ortaya çıkar: Ottavio Farnese, kral naibi Gonzaga'ya bir suikast planlandığı ve bunun yakında gerçekleştirileceğini En Hıristiyan Kral'a ihbar eder ve -yapılacak ancak başarısız kalacak olan- bu suikasttan kendisine faydalar çıkartmak isteyen Kral, Ağustos'ta aniden Piemonte'de zuhur eder. Kral'ın elçisi L'Aubespine 18 Ağustos'ta Roma'ya gelir ve Parma'nın II. Henri'inin kızı Diana ile evli olan Orazio Farnese'ye verilmesini Papa'dan taleb eder. Papa ise, En Hıristiyan Kral'ın bu arzusunu reddetmek istemez -veya buna cesaret edemez-. Mareşal Anne de Montmorency Eylül'de III. Paul hakkında hiddetle şunları yazmaktadır: "Size, Kral'ın, bu sarsak budalanın oğlunun ölümünü bile unutacağını söylediğini ifade edebilirim"[200].

Gonzaga'ya karşı tertiplenen suikastın henüz ortaya çıkartılmış olduğu bir anda, II. Henri, her şeyden önce krallığındaki huzursuzluklar sebebiyle Piemonte'den tekrar çekip gider. Bununla beraber Papa, Fransız sarayındaki birbirine düşman iki hizbin Kral hakkında aynı düşünceyi paylaşmaları ve hiç olmazsa bu konuda fikir birliği içinde olmaları hünerini gösterir. Şimdi artık yalnız Montmorencyler değil Guiseler de Kral'ı, III. Paul'e ve onun aile ve akrabalarına karşı uyarırlar[201].

Papa, ailesine faydalar veya Kilise Devleti'ne yardım sağlamak için ne kadar duruma göre davranırsa davransın, hepsi nafileydi. İmparator, Piacenza'yı terk etmek şöyle dursun, üstelik bir de Parma'yı ister. Bunun karşılığında Napoli'den küçük bir yer tazminat olarak teklif edilmekteydi. Sonunda çaresizlik içindeki Papa'ya, İmparator'un ailesine vermeyi reddettiği dukalıkları Kilise Devleti'ne iade etmek üzere bir güç denemesi yapmaktan başka bir şey kalmaz. Böylece Karl, mücadeleyi Farnese ailesiyle değil, Kilise ile yapmak zorunda kalacaktı. Ancak Karl, böyle bir tuzağa düşmez. Ayrıca, VII. Clemens Barselano Antlaşması'nda, bu dukalıkların imparatorluğa bağlı tımar toprakları statüsünü feshetmeyi başaramamış veya böyle bir şeyi arzu etmemişti. Aile politikasından Kutsal Taht'ın çıkarlarına doğru sonradan yapılan bu dönüşün beklenmedik sonuçu, Ottavio'nun şimdi büyük babasına karşı cephe alması ve kral naibi Gonzaga ile uzlaşmaya teşebbüs etmesi olur. Ottavio'nun bir sene önceki suikast tertibiden kıl payı kurtulan Gonzaga ise, Ekim 1549'da, daha önce İmparator'un yapmış olduğu beyana da uygun olarak, Parma'yı işgal ve Ottavio'yu başka bir yerde tazmin etmek istediğini açıklar.

Papa'nın, 10 Kasım 1549'da vaki olan ölümüne torununun itaatsizliğinin sebep olduğu söylenir. Ölümünden evvel, Alessadro Farnese büyük babasına, şehri Ottavio'ya teslim etmek üzere Parma kumandanı Camillo Orsino'ya hitaben bir emirnamenin altına imza attırmaya muvaffak olmuşsa da, bu kumandan tarafından yerine getirilmemiştir[202]. Bununla beraber, seçimiyle ilgili olarak kabul ettiği şartlar gereği daha sonra burası, söz konusu edilen emirname uyarınca, yeni Papa III. Julius tarafından yine de Ottavio'ya bırakılır. Seçilmesini Ottavio'nun tertiplerine borçlu olan yeni Papa'nın yegane tasarrufu bu oldu. Bu ise, İmparator'un arzularına hitap etmemekteydi. Papa, Ottavio'nun II. Henri ile müttefiken kendisiyle ve İmparator'la anlaşmazlığa düştüğünde bu kararı iptal eder. Ancak Fransa ile ittifak içinde olan Saksonya Dükü Moritz'in İmparator'u Bavyera'da sıkıştırması, Ottavio'nun kurtuluşunu sağladı. İmparator'un Avusturya'nın Karinyola (Kärnten) bölgesindeki Villach'a kaçmak zorunda kaldığı bir sırada, Parma, Papa tarafından tekrar III. Paul'ün torununa bırakıldı.

Papalık'ın Türk politikasındaki değişim 1542'den beri kendini gösterir. Bir zamanlar Türkler'i yardıma çağırmayı "Hıristiyanlık'a yakışmayan"[203] bir şey olarak değerlendiren Papa'nın, bu beyanından iki sene sonra gelini Margareta'ya söylediklerini çürütmek daha da zor görünmektedir. Papa'ya göre, Din sapkını İngiltere Kralı VIII. Henry ile ittifak eden İmparator, Türkler'le bir ittifak yapan ve bunların donanmasından istifade eden I. François'dan daha kötü davranmıştır[204]. Ve Mart 1547'de Mortier, Roma'da Türkler'in ehven-i şer olarak kabul edilmekte olduklarını ifade eder. Lothringen Kardinali ise Ekim 1547'de, Papa'nın Türk yardımını davet etme düşüncesinde olduğunu İmparator'a bildirir ve gerçekten de birkaç ay sonra Papa elçisini Divân'a yollar.

Eğer Türkler İtalya'ya gelmemişlerse, bunda Papa'nın dahli -veya katkısı- olmamıştır. VI. Alexander ve VII. Clemens gibi III. Paul de, İtalya'da hakimiyet kuran büyük gücün zayıflamasını arzu eden, ancak buna müdahale etmeye hazır olmayan bir muhatap ile karşı karşıyadır. Papa'nın isteklerine cevap verilmemiş olması gerçeği, onun Türk askeri yardımına iştiyakla baktığını ve Türkler'in gelmesini bütün gücüyle desteklediğini göz ardı etmeyi de gerektirmez. Büyük güclerle rekabet etmek, İspanyollar'a karşı savaşmak ve gayretlerini Hilâl ve Salib ve Zambaklı bayrakları İtalya üzerinde birleştirmeye teksif etmek ve sonra da bu rüyadan kabus görmüş gibi uyanmak; bun-

dan vaz geçmek ve böylece Papalık'ın Türk ittifak politikasının temellerine son taşı koymak gibi son teşebbüslerde bulunmak, Caraffa ailesinden Papa seçilen Büyük engizisyoncu IV. Paul'ün uhdesine havale edilmiş olarak kalır. Aziz Petrus'un tahtına tekrar sıra dışı biri mi geçmiştir?

On Beşinci Bölüm

PAPALIK'IN TÜRKLERLE SON İTTİFAK TEŞEBBÜSÜ
(IV. Paul – I. Süleyman)

Papalık maliyesinin tüm gelirlerini rehin eden ve geriye büyük borçlar bırakan III. Paul'den daha fazla İmparator dostu ve Türk düşmanı bir Papa olarak, 7 Şubat 1550'de III. Julius adını almış olarak seçilen Kardinal del Monte, XVI. yüzyılın ortasında hükümet etmenin pek kolay olmadığını öğrenmek zorunda kalır. Sıkı şahsî ve ailevi ilişkileri olan Siena'ya 1551'de II. Henri kuvvet sevk ettiğinde, bu şehir cumhuriyetinde patlak veren ikinci bir İspanyol karşıtı ayaklanmanın neticesi olarak, İtalya'daki savaş Temmuz 1552'de tekrar alevlenmişti. Daha Ağustos ayı içinde Roma kendini korku ve kargaşa içinde bulur. İspanyol askerleri tarafından yağmalanma endişesi tekrar etrafı sarar ve III. Julius 4000 asker toplanması için emir verir. Macaristan'daki Türk zaferi huzursuzluğu daha da arttırır ve her ne kadar bu sefer Papa ve Fransızlar'ın çıkarları -yalnızca siyaset alanında değil- bütünüyle farklıysa da, Roma Türk donanması karşısında kurtuluşunu, I. François'dan daha kararsız ve daha az azimli olan En Hıristiyan Kral'a borçluydu ve Sultan Süleyman'ın Türk kumandanlarına, Papa'nın topraklarını ve uyruklarını esirgemelerini emretmesi, Kral'ın vakit kaybetmeden sergilediği ve Sultan'ın da tasdik ettiği "En Hıristiyanca" girişiminin bir neticesiydi[205].

Kasım'da Fransızlar, Siena'daki askeri birliklerini güçlendirirler ve Napoli kral naibi Pedro de Toledo'nun bunların defedilmesi için gerekli hazırlıklara girişmesi, Aralık'ta Roma'da tekrar bir yağmalanma endişesi yaşanmasına yol açar. Papa tarafsızlığını ilan eder ve savaşan her iki tarafa da Kilise Devleti'nin topraklarından serbest geçiş hakkı tanır. Metz'deki yenilgisi üzerine saygınlığını büyük ölçüde kaybeden İmparator ise, bütün güçüyle Siena'ya karşı yapılan harekatı destekler. Bunlara ilaveten bir Türk donanması Korsika önünde zuhur eder ve Fransızlar, Türkler ve kumandanları yüzbaşı Sampiero idaresindeki Korsikalılar adaya çıkartma yaparlar. Bu, Ceneviz ve İspanya ile Kuzey İtalya arasındaki imparatorluk donanmasının

deniz hakimiyeti için korkunç bir darbe olur ve V. Karl'ın Siena'daki direniş odaklarının bertaraf edilmesi gayretlerine hız vermesine yol açar. Ancak, Türk donanmasının Napoli'yi tehdid etmesi yüzünden, imparatorluk kuvvetleri Haziran 1553'de Siena'nın muhasarasına son vermek zorunda kalır. Çatışma, pek uzak olmayan Roma için her geçen gün biraz daha çekilmez olur. Ticareti felç eder ve savunmayla ilgili ağır masrafların ihtiyarını kaçınılmaz kılar. Ertesi sene Reggio'nun Türk donanması tarafından fethi Roma'da yeniden korku uyandırır. Bununla beraber, Siena'daki Fransız kuvvetlerinin kumandam olan Piero Strozzi, İspanyollar'ın malî yönden içinde bulundukları çaresizlikten mümkün mertebe istifade edeceğine, 2 Ağustos 1554'de bunların karşılarına çıkma hatasını işler ve Mariciano'da yenilgiye uğratılır. Dört gün sonra Turgut Reis Bastia'yı ele geçirir ve karşılıklı vaatlere rağmen ahalinin hemen tamamı esarete sürüklenir. Daha sonra durum tekrar biraz sakinleşir gibi olur. Cizvit tarikatının büyük hamisi olan Papa Siena'nın kaybını görecek kadar yaşamaz ve 23 Mart 1555'de ölür. Şehir 17 Nisan 1555'de teslim olur ve dört gün sonra imparatorluk karşıtı Sienalılar ve Blaise de Monluc idaresindeki Fransız kuvvetleri, daha sonraki İtalyan savaşlarında Fransızlar'a biraz daha hizmet edecek olan Montalcino sığınağına geri çekilirler.

Devlet gemisinin bütün tehlikeli sularda selametle yol almasını başarmak III. Julius'a kısmet olmuştu. Korkunç derecedeki nepotizmine rağmen, İmparator'un çıkarlarını zedeleyebilecek her şeyden kaçınması ve En Hıristiyan Kral'ın bir çılgınlık yapıp Türk müttefiklerini Roma'ya karşı saldırtmaktan kaçınması, bunda etken olmuştu. Böylece Ebedî Şehir yağmalanmadan (Sacco) ve Türk istilasından masun kalmıştı. IV. Paul ise son bir girişimde bulunarak, bunlardan birini diğeriyle engellemeyi cesaretle denemişti. III. Julius ve IV. Paul arasında sofu ve alim bir zat olan II. Marcellus'un sadece üç hafta süren (9 Nisan-1 Mayıs 1555) Papalık'ında, Katolik Avrupa'da, büyük reformların nihayet gerçekleşeceği ümidi doğar. Ancak, Marcellus ile birlikte bu beklenti de mezara taşınır.

Siena'nın teslimiyle İmparatorluğa müyesser olan zafer, daha beş hafta sonra, Carrafa ailesinden Napolili Gian Pietro'nun Papa seçilmesiyle tartışılmaya başlar. VIII. Charles'ın istilasının ve Roma'nın yağmalanmasının (Sacco di Roma) görgü şahidi olan 79 yaşındaki bu sabık büyük engizisyoncu, Kutsal Taht'ın bağımsızlığına kıskançlıkla sarılır ve bir din fanatiği

(zelator fidei) olarak, III. Paul'ü kaale almadan Almanya'da geçici bir mezhep oluşmasına izin veren İmparator'un amansız bir düşmanıdır[206] ve Kutsal Taht'ın imparatorluğun baskısından kurtarılması reform programının bir parçasını teşkil eder. Papa seçildiğinin haberi, kurtarılmasını daha 1547'de III. Paul'den talep ettiği memleketi Napoli'ye geldiğinde, büyük sevinç ve tezahüratla karşılanır. Siena savaşında ümitsizliğe düşmüş olan siyasî mülteciler yeniden umutlanırlar ve IV. Paul'ün seçiminden sonra Fransızlar, 1555 baharında Calais yakınlarındaki Marck'ta toplanan barış konferansında İmparatorlukla süren görüşmeleri kesecek kadar kendilerini kuvvetli hissederler.

III. Julius gibi IV. Paul de İtalya'yı barbarlardan temizlemeği umut eder. Bu iş için önce -haklı olarak İspanyollar'dan daha az tehlikeli addettiği- Fransızlar'ı kullanmayı, daha sonra da bunları defetmeyi plânlar. Plan ve projelerle fazlaca yetinmediğini teslim etmek lâzımdır. Yeni siyasetinin icrası için Papalık'ın hükümet üyelerinin değiştirilmesi kaçınılmazdır. Bu iş için ise, 7 Haziran'da kardinalliğe yükseltmiş olduğu yeğeni Carlo Caraffa'nın desteğinden kuvvet alır. Kardinal olarak atanmasında Fransızlar'ın ve İspanyol elçisinin başarılı çalışmalarının da payı olan ve her iki tarafın da kendi yanlarına çekmeği umdukları Carlo Caraffa'nın, Türkler'le beraber Korsika'da savaşan ve el altında tutulmayı hak eden bu eski paralı asker şefinin (Condottiere) daha önceki hayatı[207], atamadan altı gün sonra Papa'yı, kendisini vaftiz olduğu andaki masumiyet haline döndürecek olan bir ferman ısdar etmeye sevk eder. Gerçekten de böyle bir tasarruf tamamen isabetliydi. Çünkü, Carlo yirmi sene boyunca En Hıristiyan Kral'm, İmparator'un ve Farnese ailesinin hizmetinde bulunmuş, üstelik kardinallik mertebesiyle katiyen bağdaşmayan bir dizi suç -gasp, kiralık haydut olarak cana kıyma, sakat bırakmalar vs.- işlememişti. Öte yandan, "Papazlar güruhundan nefret etmesi" gerçeği[208], bu tenakuzu daha da kuvvetlendirmekteydi. Ayrıca, ne papas olarak takdis edilmişti ne de Latince bilmekteydi[209]. İnsaf ve vicdandan uzak, ama kabiliyet sahibiydi. 15 Temmuz'da devlet bakanı olarak tayin edildiğinde, yüksek bir makama getirilmiş olarak meziyetlerini sınamak imkanını buldu. Papalık temsilcilerine, yaşlı Papa'ya karşı duydukları güvenin aynını Carlo'ya da göstermeleri talimatı verilir. Yeni oluşan kadroya, Carlo'nun kardeşleri, daha sonraları Palliano Dükü olacak olan Montorio Kontu Giovanni ve Montebello Markisi Antonio da dahildi. Giovanni kısa bir

müddet sonra Papalık donanması genel kaptanlığı makamını ihraz eder ve askerî sahadaki bilgisizliğine bakmadan bu işi ifa etmeye çalışır. Antonio ise diplomat ve general olarak ortaya çıkar. Floransalı bir humanist ve siyasî mülteci olan La Casa'ya ise Haziran ayında dış işleri nezareti havale edilir ve ölünceye kadar Carlo üzerinde büyük bir tesir icra eder. Napolili siyasî mültecilerden Somma Dükü, Salerno Prensi ve Brancaccio ailesi kısa zamanda hizmetlerini Papalık idaresine sunarlar veya doğrudan Papalık'ın hizmetine girerler.

IV. Paul, Papalığının ilk haftalarında dış politika sahasında köklü değişikliklere girişmedi. Ancak, yeni kadrolaşma tekemmül eder etmez, Kutsal Peder olarak beslediği niyetleri de açığa çıkmaya başladı. Pek de önemli olmayan bir olay buna vesile teşkil eder. Civita-Vecchia limanında bulunan iki Fransız gemisi, Fransız cephesinden İmparator'un safına geçmiş olan ve Papa'dan nefret eden Carlo ve Maria Sforza tarafından 6 Ağustos'da baskınına uğrar ve gemiler, daha sonra Papa'nın iptal emrine rağmen Montorio Kontu Giovanni'den hileyle elde edilmiş olan bir seyir izniyle, önce Gaeta'ya daha sonra da Napoli'ye kaçırılır. IV. Paul, hemen muti olmayan soylulara, özellikle Colonna ailesine karşı vaziyet alır. Vaktiyle Roma'da sürdürülmüş olan eski kan davaları sanki tekrar hortlamış gibi olur. Colonna ailesinden Marcantonio Palliano kalesini, Paolo Giordano Orsini ise Bracciano kalesini tahkim eder. IV. Paul de silahlanmaya başlar ve II. Henri ile bir ittifaka girme gayretine düşer. Henri ise yalnızca savaşa azimli değil, fakat aynı zamanda 17 Ağustos'ta aldığı bir kararla, donanmasının Korsika'dan henüz daha yeni ayrılmış olduğu Türkler'in de buna katılmalarını gözüne kestirir[210]. 15 Ağustos'ta Fransız elçisi D'Avanson bu amaçla Papa'ya ilk istikraz olmak üzere 50 bin dukalık bir ödemede bulunur. Papa, Fransız hazinesinin bakiye diğer ödemelerini Venedik üzerinden yapmasını ister. D'Avanson, aynı anda Roma'da, Sultan'ın 1556 senesinin ilk baharında şimdiye kadar görülmemiş derecede güçlü bir donanmayı İtalya'ya göndereceğini beyan ederek, kararsızları etkilemeye çalışır[211].

Bununla beraber, bu açıklamanın Kutsal Taht'ta oturan hararetli din fanatiğinin düşüncelerine ters düştüğü, kendisiyle yaptığı bir görüşmeye dair Lanssac tarafından, 28 Ağustos'ta En Hıristiyan Kral'a verilen bilgiden anlaşılmaktadır[212]: Papa giriştiği silahlanmayı fevkalade zayıf addetmektedir. Fransız yardımına güvenmekte ve müşterek ittifaka Venedik'i de dahil etmek

istemektedir. Ayrıca Türk-Fransız ittifakının feshini taleb etmektedir. Bunun üzerine Lanssac, kendisine, Türk donanmasının yardımından vaz geçilemeyeceği, Fransa'nın Divân'dan uzaklaşmaya ise, ancak Venedik'in Türkler'in boşaltacakları yeri doldurması halinde hazır olacağı cevabını verir.

15 Eylülde gasbedilen gemiler tekrar Civita-Vecchia limanına gelirler ve böylece ortaya çıkan anlaşmazlık giderilmiş olur. Buna rağmen Papa şimdi, Floransa'nın sağlam bir şekilde İmparator'un yanında yer almasından ve İspanyollar'ın güney sınırlarında etraflı askerî hazırlıklar içine girmelerinden ötürü tekrar yeni bir yağmalanma korkusuna kapılır[213]. Bütün bunlar ise IV. Paul'ün, İmparator karşıtı bir ittifak oluşturmakla ilgili gayretlerine yeniden kuvvet verir. 14 Eylül'de Floransalı siyasî mültecilerden Annibale Rucellai, Papa tarafından vazifelendirilmiş olarak bir ittifak oluşturmak üzere Fransa'ya gider. Mareşal Anne de Montmorency, Fransa'nın acilen uzun bir mütarekeye ihtiyacı olduğunu kanaatinde olmakla beraber, Guise ailesi Kral'ı aksi yönde etkilemeyi başarır. 1 Ekim'de Lothringen Kardinali Charles de Guise'e İtalyan meseleleriyle ilgili olarak tam yetki verilir. Kısa bir müddet sonra Roma'dan iyimser havadisler yayılır. Papalık temsilcisi Muzarelli'nin Brüksel'den yolladığı 18 Eylül tarihli mektubu, 30 Eylül'de buraya vasıl olur ve Papa tarafından Roma'daki İspanyollar'a karşı alınan tedbirlerin belirgin bir infiale sebebiyet verdiği ve bu yüzden bazı yaptırımlara tevessül edileceği haberi gelir[214]. Bunun üzerine Papa hiddete kapılır ve hemen 30 Eylül'de, İspanyollar'a ve İmparator'a karşı olan projelerini tartışacak bir savaş konseyini toplantıya çağırır. Daha sonra kendisi İspanyollar'ı bir takım sözde barışçıl tertiplerle oyalarken, D'Avanson da En Hıristiyan Kral'a, kısa bir zaman içinde bir Fransız prensinin Milano Dükü, bir diğerinin ise Napoli Kralı olacağını yazar ve 14 Ekim 1555'de Papa'yla yapılan bir ittifak projesine imza atar. Bunun XI. Maddesi ise Napoli veya Toskana'ya karşı savaş açılmasını öngörür[215]. Savaşın Napoli'ye karşı sürdürülmesi halinde, bunun, Venedik'in mi yoksa Türk donanmasının yardımıyla mı olacağı hakkında kısa zamanda bir karara varılması icab etmekteydi. Antlaşma önce, bizzat Fransa'nın bir saldırının kurbanı olması halinde, üstlenmiş olduğu yükümlülüklerden kurtulmasını öngörecek tarzda tâdil edilir. Ayrıca, Siena'ya dair özel bir mukavelename ilave edilir ve burasının IV. Paul tarafından atanacak bir şahsa kilise adına terk edilmesi öngörülür. Antlaşma metni 18 Aralık'ta Lothringen Kardinali ve Papa tarafından imzalanır.

İmparator'un müttefiki olan ve taht gasıbı olarak gördükleri Cosimo'ya karşı hasretle bekledikleri savaşın nihayet ufukta görünmesi, özellikle siyasî mültecileri memnun eder. V. Karl, 25 Ekim 1555'de Felemenk idaresinden vaz geçtiğinde ve imparatorluk tacından feragat etmesinin her an beklendiği bir sırada, İtalya'dan İspanyollar'ın defedilmesi her zamankinden daha olanaklı görünür. Bununla beraber Roma'da hiç kimse, Fransız sarayındaki fikir ayrılığının ve hizipler arasındaki mücadelenin, 5 Şubat 1556'da II. Henri ile V. Karl arasında Vaucelles'de, Aralık'ta Roma'da akdedilmiş olan antlaşmaya tamamen zıt bir mütareke akdedilmesine yol açabilecek kadar büyük olduğunu aklına getirmemişti. En Hıristiyan Kral, böylece İmparator'un tahtan feragat etmesine sür'at kazandırdığını ve tamamen yanlış yargıladığı ve "şehvet düşkünü ahlaksız" olarak nitelediği II. Philipp'in[216] idaresinde İspanyol gücünün çökmesinin çok vakit almayacağını ileri sürmekteydi[217]. Fransız siyaseti özellikle, 11 Şubat 1556'da Aralık ayında yapılan ittifakın tasdiknamesinin, 14 Şubat'ta ise Vaucelles'de beş senelik bir mütareke yapılmış olduğunun haberi gelen Roma'da fevkalade tuhaf bir izlenim bırakmış olmalıdır.

Bu beklenilmeyen gelişme karşısında Carlo büyük bir şaşkınlık içine düşer. Hiç olmazsa şahsen kazançlı çıkabilmek için, bütün düşüncesini önce Siena'yı ele geçirmeye teksif eder. Ancak, İmparator'un bu şehre atfettiği önem, bunun ne kadar budalaca bir beklenti olduğunu açıkça göstermektedir. İmparator, daha Siena henüz Fransız idaresi altındayken oğlu Philipp'e verdiği bir talimatta, burasını ele geçirmek için elinden gelen her şeyi yapmasını, Fransızlar'a güven duymamakta olan Cosimo'nun böyle bir girişimi müsait karşılayabileceğini ve bundan ötürü burasını kolaylıkla ele geçirebileceğini açıkça dile getirmiş bulunuyordu[218]. Siena'nın ele geçirilmesiyle Philipp, İtalyan prenslerinin düşmanca niyetler beslemelerine engel olabilir ve İtalya'da bulundukları müddetçe dayanmaya devam edecekleri Fransızlar'a karşı duydukları bağlılığı yıkabilirdi. Aslında Papalık'ın bu amaç için daha ziyade bir tuzak olarak düşünmüş olduğu Aralık'ta yapılan antlaşmaya rağmen, muhtemel bir fetihten sonra bu önemli yerden Carlo'nun çıkarı için vaz geçilmesi düşüncesi Fransızlar'a da zor gelmekteydi.

Carlo henüz daha 15 Şubat 1556'da hayal kırıklığını Fransa'da bulunan Somma Dükü'ne yazdığı bir mektupta dile getirir[219]. 5 Mart'taki müteakip mektubunda ise amcası Papa ve En Hıristiyan Kral nezdindeki nüfuzunu

kaybedebileceğine dair duymakta olduğu kaygıyı daha açık bir şekilde ifade eder[220]. Artık, imparatorluk taraftarlarınca Papalık idaresinden uzaklaştırılabileceğinden endişe etmektedir ve böyle bir şeyi İmparator'un İtalya üzerindeki hakimiyeti ve Fransız çıkarlarının yıkıma uğramasıyla eş değerde görür. Bu yüzden Vaucelles'de yapılan mütareke bir yolunu bulup bozulmalıdır ve bu o kadar da zor bir iş değildir. Somma Dükü, II. Henri'i etkilemeli ve şimdi İtalya'nın içinde bulunduğu durumun, daha önceki dönemlere kıyasen savaşa son derecede uygun olduğunu kendisine izah etmelidir. Siena'daki savaş sebebiyle Cosimo'nun malî açıdan zayıf düştüğünü ve Kutsal Taht'ın Fransa'ya karşı olumlu hisler içinde bulunduğunu aklından çıkartmamalıdır. Carlo, sanki bir kehânette bulunurcasına şöyle devam eder: Beş sene içinde Roma'da İspanya yanlısı bir Papa'nın iş başına geçmesi mümkündür ve -şu anda donanmasını harekete geçirmek için Henri'nin bir işaretini bekleyen- Sultan'ın da o vakte kadar hayatta kalacağını veya başka bir siyaset takip etmeyeceğini kim bilebilir?

Sürdürülen ittifak siyasetinin vebalini yalnızca Carlo'nun omuzlarına yüklemek girişimleri eksik olmamıştır. Ancak, Papa'nın kısa zamanda Protestanlar ve Türkler'le işbirliğine onay verdiğini açıklamış olması bir tarafa bırakılacak olsa da, Carlos'un, başlangıçta kısmen kendisinin haberi olmadan başlattığı bu siyasetini IV. Paul hiçbir zaman takbih etmemiştir. Bilakis! Daha sonraları yeğenine karşı bizzat kendisi tarafından yapılan tenkitler açıkça siyasî meselelere taalluk etmez. 27 Ocak 1559'da Carlo'nun gıyabında toplanan kardinaller meclisinde yeğenini, "siyasî faaliyetlerine bir kelimeyle dahi değinmemiş olarak, yalnızca ahlâkî tutumundan ötürü terzil etmiştir"[221]. Bu gerçeği Pastor, "IV. Paul katı davranır ve böyle bir tutum içinde de olmak zorundaydı, zira yeğenini makamından siyasî değil yalnızca moral gerekçeler ileri sürerek devirmiştir", diyerek ısrarla vurgular[222]. Carlo'nun Protestanlar ve Türkler'le yakınlaşma girişimi, kendisinin, IV. Pius zamanında kısıtlı bir şekilde yapılan siyasî amaçlı yargılanmasında teşebbüs edildiği gibi, Papa'nın sorumluluğunu asla azaltmaz.

Mart'ta Brandenburg Markgrafı Albrecht-Alcibiades ile başlatılan görüşmeler, bunun kendisinin askerî durumunu önemli ölçüde güçlendireceğini umut eden Papa tarafından onaylanır[223]. Papa azimle silahlanmaya devam eder ve Blois ve Brüksel'de, En Hıristiyan Kral'ın onay vereceğini, İmparator'un ise reddedeceğini umduğu yeni barış girişimlerinde bulunmak

için hazırlıklar yapar. İmparator'u böyle bir davranış içine sevketmek maksadıyla 4 Mayıs'ta Colonnalar'ı afaroz eder ve Palliano kalesini ellerinden alarak, 10 Mayıs'ta burasını Montorio Kontu'na Dukalık olarak verir.

11 Nisan'da Carlo, Fransa'da görüşmelerde bulunmak üzere Papalık temsilcisi olarak atanırken, Pisa Kardinali de Brüksel'deki görüşmeleri sürdürmek üzere vazifelendirilir. Carlo para sıkıntısı çektiğinden, ancak buna rağmen kendisine eşlik edecek gösterişli bir heyetle yola çıkmak istediğinden, önce bu meselesinin halledilmesi gerekiyordu.

Papa ise bundan birkaç ay önce, İtalya'da yaşayan ve eski inanışlarını sürdürdüklerinden kuşku duyulan Hıristiyanlık'a geçmiş bütün Yahudi dönmelerinin (Marranos) cezalandırılmaları gerektiğine dair bir emirname yayınlamış bulunuyordu. Bunlardan 12'si, bir başka kaynağa göre 24'ü Ancona'da yakılmıştır[224]. Diğer 43 kişi hayatlarını, Papa'nın parasal yönden içinde bulunduğu sıkışıklığı ve Sultan'ın bu konudaki müdahalesi sayesinde kurtarırlar. Zira, yargılananlar arasında Türk uyruğundaki bazı Yahudiler de bulunmaktaydı ve Sultan 9 Mart 1556'da IV. Paul'e yolladığı bir name ile bunlar için etkin bir şekilde müdahalede bulunmuştur[225]. Bunun üzerine, Türk ve Papalık uyruğu olan 42 "dönme", 40 bin duka karşılığında hayat boyu küreğe çarptırılarak "bağışlanır". Papa'nın Sultan'ı tahrik eden bu din gayreti, Carlo'nun yola çıkmaya hazırlandığı bir anda, Türk-Papalık ilişkilerine ağır bir darbe vurur. 1556 senesinde Türkler, İtalyan sahillerinde daima hararetli bir takım faaliyetler içinde bulunmalarına rağmen, Papa'nın en ihtiyaç duyduğu anda buralardan uzak dururlar. IV. Paul'ün Ancona'ya müdahale etmesinde muhtemelen bu tutumun payı olmuştur.

19 Mayıs'ta Carlo, Piero Strozzi'nin de dahil olduğu ve çoğunluğu siyasî mültecilerden oluşan 200 kişilik bir heyet ve zengin hediyelerle Fransa'ya doğru yola çıkar. Kendisine verilen talimat iki kısımdan oluşmaktaydı: La Casa tarafından kaleme alınan gerçek talimattan Papa'nın haberi yoktu[226]. Nihayet Eylül'de Roma'nın savunması güncel bir boyut kazandığında ve Papa Carlo'dan gerekli adımları atmasını taleb ettiğinde, La Casa'nın talimatı kendisine açıklanır ve Carlo bundan böyle bunu, amcasının bilgisi dahilinde istimal eder. Bu gizli talimatın 8. maddesinde, Sultan'ın donanmasını İtalya'ya sevk etmesi ve üstelik aynı anda Macaristan'da savaş sürdürmesi öngörülmekteydi. Böyle bir gelişme, İmparator'un Ferdinand'a

ne para ve ne de asker yollamasına imkan verecekti[227]. Ayrıca, Sultan'ın epeyce yaşlı olduğuna ve kolaylıkla fikrini değiştirebileceğine dikkat çekilmekteydi. Burada da Carlo'nun daha önceleri Soma Dükü'ne yazdığı mektupta geliştirmiş olduğu bakış açısı göze çarpmaktadır.

Bu arada Papa, yapmış olduğu barış projelerinin İmparator tarafından kabul edilmesini engellemek ve Fransa'nın korumacılığına muhtaç saldırıya uğramış taraf rolüne bürünmek amacıyla entrika ocağını harlama girişimlerini sürdürür. Din sapkını olarak gördüğü Protestanlar'la görüşmeler sürdürmekte olan Papa, daha Nisan ayında Venedik elçisine, İmparator hakkındaki düşüncelerini açıkça dile getirir: "Karl bir imânsız ve din sapkınıdır ve Türkler'den daha beterdir"[228]. Mayıs'ta kendisini ziyaret eden İsviçre elçilik heyeti ise, huzura kabul edilmelerinden sonra hissiyatını şöyle dile getirir: "Böyle bir Papa karşısında insanın Protestan değil Türk olası geliyor"[229].

Mayıs'ta İspanya elçilik sekreteri de la Vega, Napoli Kral Naibi olan Alba Dükü Fernando Alvarez'e yazdığı ve kendisinden silahlı bir müdahalede bulunmasını rica ettiği bir mektubu Terracina'da ele geçirildiğinde Roma'da tutuklanır ve işkenceye tâbi tutulur. 19 Haziran'da IV. Paul, Fransız kardinal Tournon'ya şu açıklamada bulunur: "Mütarekenin bozulma vakti gelmiştir. Fransa Kralı'na Napoli tacını bırakacağız"[230]. 20 Temmuz'da ise Navagero'ya, V. Karl'ın Roma'nın hükümdarı olmak istediğini ve kendisini İtalya'nın efendisi olarak gördüğünü, Colonnalar'ı tekrar işbaşına getirmek istediğinden şüphe duymadığını, kendisine karşı savaşılması ve dinî konularda aldığı kararlara itaat edilmemesi gerektiğini ifade etmekteydi. "Aksi takdirde kendisini imparatorluktan azledip, bütün dünyayı ona karış kışkırtacak ve neler yapabileceğimizi herkese göstereceğiz"[231]. 27 Temmuz'da Floransalı bir mülteci olan Silvestro Aldobrandini vasıtasıyla kardinaller heyetine, İmparator'un, II. Philipp ve Alba Dükü'nün aforoz edilmesini, mallarının müsaderesi ve uyruklarının sadakat gösterme vecibesinden affedilmelerini, kendilerine tâbi şehir ve devletlerin el değiştirmesini teklifini eder ve -savaş ilanına denk düşen- bu teklifin okunması akabinde Papa, işinin başında olduğunu ve görevinin gereğini yerine getireceğini beyan eder.

Bu arada Papalık diplomasisi ancak kısmı başarılar elde eder. Fransız sarayında bulunan Carlo müşkil bir durumdadır. İtalya'daki gelişmeler En Hıristiyan Kral'ı, burada sürdürülecek bir savaşın ağır masraflara yol açacağı

ve sadece önemsiz faydalar getireceği doğrultusunda uyarmaktadır. Montmorency ise, Carlo'ya, ancak Papa'nın saldırıya uğraması halinde -Papa'nın hedeflediği de zaten buydu- Fransa'nın yardım göndereceği vaadinde bulunur. Temmuz sonunda Fransız sığınağı Montalcino'da 600 Gaskonyalı şövalye toplanır. Ağustos başında bunlara Roma'nın hizmetine girmiş olarak bazı kıtalar daha katılır. Bununla beraber Carlo, Fransa'yla bir saldırı ittifakı akdetmeyi başaramaz ve 8 Ağustos'ta geri dönmek üzere yola çıkar. Bundan birkaç gün önce ise, henüz daha Mezières'de bulunan ve kendisine Brüksel'e doğru gayet ağır bir tempo ile yol alması talimatı verilmiş olan Pisa Kardinali'ne, seyahate devam etmemesi ve kendisiyle buluşmak ve daha sonra müştereken Roma'ya dönmek üzere Lyon'a gelmesi talimatını gönderir. Carlo'nun yola çıkışı esnasında, Farnese'lerin İmparator'la uzlaştıkları haberi gelir. Ottavio böylece Parma'ya ilaveten Piacenza'yı da kazanır ve bu 25 Ağustos'ta II. Philipp tarafından tasdik edilir. Gent'te yapılan bir antlaşmayla 15 Eylül'de Novara da Farneseler'e bırakılır, Napoli'ye ait olan topraklar ve Margareta'nın V. Karl tarafından el konulmuş olan çeyizi iade edilir. Böylece, İtalya'da bir savaşın çıkması halinde, mücadelenin nerelerde yapılacağı -Papalık ve Fransa arasında Aralık'ta yapılmış olan antlaşma uyarınca- artık kesin olarak belirlenmiş oluyordu. Farneseler olmaksızın, Toskana'ya karşı bir savaşın sürdürülmesini düşünmek mümkün değildi. Geriye Napoli kalmakta, ancak bunun için de bir donanmaya ihtiyaç duyulmaktaydı. Alba Dükü'ne gönderilen 10 bin paralı askerin topraklarından geçmesine izin vermemesine dair Papa'nın yaptığı ricayı reddettiğinde, Venedik'in hesaba katılmasının zor olduğu ise, henüz daha Temmuz ayında açıkça görülmüş bulunuyordu.

I Eylül'de Alba Dükü Kilise Devleti'nin sınırlarını geçer ve 7'sinde Carlo, Strozzi, -şimdilerde Fransız amirali olan- Polin de la Gadre ve Lanssac, Papa'nın savunma tertibatı almak için -halkın son derece karşı çıkmasına rağmen- sokaklarını evleriyle birlikte yerle bir ettiği Roma'ya gelirler. İster ağır vergi yükü altında olmalarından isterse yeni bir yağmalanma tehlikesinin ihtimal dahilinde olmasından olsun -aslında Alba Dükü, kısmen dinî saygısından, kısmen de Phillipp'in İngiltere'yi göz önünde bulundurması sebebiyle, ertesi sene takınacağı tavırla kendini saldırıya ve tehlikeye maruz kalmış göstermek istemesinden ötürü böyle bir şeyi düşünmemekteydi- yılgın halk kitleleri savaş heveslisi değildi. Alba Dükü'nün 14

bin adamı karşına Papa, nitelikçe denk, ancak nicelik yönünden zayıf bir kuvvet çıkartır. Kral Naibi kolay bir zafer kazanır ve gittikçe Roma'ya daha fazla yaklaşır. 17 Eylül'de yapılan ve En Hıristiyan Kral'ı şimdi saldırıya uğramış rolünü takınan Papa'ya karşı üstlendiği vecibelerden kurtarabilecek olan bir uzlaşma teklifi, Fransızlar tarafından hararetle tavsiye edilmesine rağmen reddedilir[232]. 18 Eylül'de Ostia çetin bir direnişten sonra zabtedilir ve böylece Fransızlar'ın denizden erişmeleri güçleşir.

Bu esnada Papa nihayet de la Casa'nın Carlo'ya vermiş olduğu gizli talimat hakkında bilgi sahibi olur ve artık Türkler'le bir ittifaka tamamen hazırdır[233]. Paris'ten henüz yeni dönmüş bulunan Carlo, 23 Ekim'de Papalık elçisi Brancatio'ya verdiği talimatta, Türk donanmasının gelmesi için henüz daha her hangi bir talepte bulunulmamışsa, bu ricanın tekrar gündeme getirilmesini ister[234]. Brancatio, Carlo'nun bir akrabası olarak onun dostu ve Napolili bir mülteci olarak da İmparator'un bir düşmanıydı[235]. 28 Ekim'de IV. Paul, "Türkler'i göndermesini ve Philipp'in topraklarının mirasçısı olmalarını Tanrı'nın adaletinden beklemekte olduğunu" beyan eder[236]. Aynı sıralarda Castell Kontu Georg, Seina'nın ele geçirilmesi amacıyla Brandenburg adına bir ittifak teklif etmek üzere Roma'da bulunmaktaydı. Bununla beraber, Brandenburg Markgrafı Albrecht'in bundan kısa bir müddet sonra ölmesinden ötürü (1557), böyle ittifak gerçekleşmez[237]. Aynı günlerde Papa, arabuluculuk için gönderilmiş bulunan Venedik özel elçisi Capella'ya, Venedik'in savaşa iştiraki karşılığı olarak, yalnızca bir hububat ambarı olarak önemini vurguladığı Sicilya'nın terkini teklif etmekle kalmaz, aynı zamanda, "Yakında bütün İtalya'yı silaha sarılmış olarak göreceksiniz... Türkler de gelecektir... Büyük işler için büyük cesarete sahip olmak lazımdır"[238], ifadeleriyle bir öngörüşte de bulunur. Anlaşıldığı kadarıyla Papa, Türkler'i yalnızca, İtalya'da Hızır gibi ortaya çıkıp, bütün anlaşmazlıkları çözecek ve kendisini içinde bulunduğu berbat durumdan kurtaracak olan bir "deus ex machina"* olarak görmeyi arzu etmemekte, fakat aynı zamanda -28 Ekim'de yaptığı açıklamadan anlaşıldığı üzere- Türkler'in İtalya'ya sağlam bir şekilde yerleşecek olmalarını da hesaba katmaktaydı. Almanya'daki Papalık temsilcisi Zacharias Delfino'nun, Türkler'in Macaristan'a saldırmaya teşvik edilmesiyle Roma Kralı'nın [Ferdinand ayrıca böyle bir unvan da taşımakta-

---

* Latince, "makineden çıkan Tanrı". Antik dönem tiyatrosunda mekanik bir tertibatın içinden çıkarak anlaşmazlıkları çözen Tanrısal figür.

dır] Türk saldırısına karşı yardımda bulunmaları şartıyla Protestanlar'a tavizler vermek zorunda kalacağına dair, Ferdinand'ın işaretiyle yapmış olduğu protesto, Aziz Petrus'un tahtındaki bu eski engizisyoncuyu yolundan çevirmeye yetmezken[239]; kararsız bir endişe içindeki En Hıristiyan Kral da, Sultan Süleyman'ın, rica ve niyaz edilen ve nihayet 1557 baharında Macaristan'a karşı tertiplenecek sefer için girişilen askerî hazırlıkları hakkında Ferdinand'ı sürekli olarak uyarmayı gerekli görmekteydi[240]. Aslında Kral, Türkler'i Macaristan'a değil de Napoli'ye yönlendirmek istemiştir. 13 Kasım'da Divân nezdindeki elçisinin dikkatini, Güney İtalya sahillerinin korumasız bir durumda olduğuna ve Alba Dükü'nün bütün kuvvetlerini zaruret içinde bıraktığına ve bu yüzden Türk donanmasının -Carlo'nun Brancaccio'ya verdiği talimata uygun olarak- Napoli'ye gönderilmesi gerektiğine çekmiştir[241].

Öte yandan Papa da, Ekim sonunda olduğu gibi açık bir ifadeyle Türkler'i çağırmaya her zaman hazır görünmez. Noel'de Ferrara'daki elçisi Papa'ya, II. Henri'nin Türk donanmasını Napoli'ye gelmesi için çağırmış olduğunu bildirdiğinde, biraz teessüre kapılmış olarak şöyle der: "Bu imparatorluk köpekleri, bizi Sultan Süleyman'ı çağırmaya mecbur edecekler"[242].

Bu arada II. Henri savaşa karar vermiştir ve Ekim başında, Papa'nın yardımına koşmak üzere ordusunun 20 Kasım'da hareket edeceği vaadinde bulunur. IV. Paul'e ise Orbieto veya Perugia'ya çekilmesini tavsiye eder[243]. Ancak, Kasım ortasında her hangi bir Fransız kuvvetinin görünmemesi üzerine, Carlo, -Ostia'nın elden çıkmasından sonra- Alba Dükü ile müzakerelere girişir. IV. Paul'ün savaşla ilgili niyetlerine, dolayısıyla Türkler'in askerî yardımını temin için sarf ettiği gayretlerine inadla ne kadar sıkıca sarılmış olduğu, Eylül'de Carlo'nun Alba Dükü ile Grottaferrata'da görüşmek üzere buluşmasına izin vermemesiyle ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Carlo ve Alba Dükü arasındaki görüşmeler Papa'nın haberi olmaksızın gizlice sürdürülür[244]. Durum bundan daha açık bir şekilde gözler önüne serilemezdi: Papa İspanyollar'a karşı sonuna kadar savaşmaya ve Türkler'i müttefik olarak kazanmaya kararlıdır. Carlo ise, ister amcasının sürdürdüğü savaşla, ister İspanyollar'la görüşmelerde bulunarak olsun Siena'ya sahip olabilmek azmindedir. Neticede Carlo, çevirdiği işlerde Türkler'in askerî yardımına amcası Papa'dan çok daha az ihtiyaç duymaktaydı.

24 Kasım'da Carlo ve Alba Dükü Ostia yakınlarındaki İsola Sacra adasında mütareke görüşmelerinde bulunmak üzere bir araya gelirler. Burada önce 10 günlük bir mütareke yapılır ve daha sonra bu 40 güne uzatılır.

Roma'daki yeni Fransız elçisi Odet de Selve, infiale kapılmış olarak En Hıristiyan Kral'ı Carlo'nun çevirdiği gizli işlerden ötürü uyarır. Ancak, Fransız ordusunun vaat edilen zaman içinde gelmemiş ve Papa'nın Roma'nın yağmalanması tehlikesiyle karşı karşıya kalmış olması göz önüne alındığında, böyle bir infialin tamamen yersiz olduğu görülür. Carlo, Alba Dükü ile mütareke görüşmeleri sürdürdüğü, Siena'ya sahip olma karşılığında Colonna ailesini tekrar işbaşına getirmek istediği için birilerine hesap vermek zorunda kalacaksa, bu muhakkak ki verdikleri sözü tutmayan Fransız müttefikleri olamazdı. Savaş kararlılığının Blois ve Roma'da aynı zamana asla denk düşmemesi ve gidip gelmesi meş'um bir rol oynar. Henri savaşa karar verdiğinde Caraffalar tereddüt geçirir, bunlar savaşa niyetlendiklerinde bu sefer de Henri müterediddir davranır. Carlo'nun teklifi Alba Dükü'nün tavsiyesiyle II. Philipp'e iletilir ve hatta Papa temsilcisi Fantucci'yi Brüksel'e yollar. En Hıristiyan Kral, François de Guise idaresindeki bir ordunun İtalya'ya doğru yola çıkarıldığını 17 Kasım'da Papa'ya bildirdiğinde, Carlo bir heyetle, Papa'nın kendi safına çekme gayretinden hâlâ vaz geçmemiş olduğu Venedik'e gider. Carlo senenin sonlarına doğru burada, Venedik'e ağır bir darbe vurabilecek durumda olan Türk donanmasına da işaret etmiş olarak, dayanışma içinde olmaları için baskıda bulunur[245]. Yeni sene başlarında İstanbul'a gitmekte olan Fransız elçisi de Lavigne de Venedik'e gelir. Bu her ikisinin her hangi bir temasta bulunmamış olmaları ise dikkat çekicidir. 1557 senesi Ocak ayı başlarında Carlo, tekrar bir baskı girişimine tevessül ederse de, bu Venedik'te infiale yol açar[246]. Öte yandan Alba Dükü ile akdedilen 10 günlük mütareke Sultan üzerinde de etkisiz kalmaz ve bu havadis üzerine Macaristan'a doğru başlatılan seferden tekrar vaz geçilir. Sultan Süleyman'ın, En Hıristiyan Kral'ın ve Papa'nın sıkça fikir değiştirmeleri ve kararsızlığından duyduğu hoşnutsuzluk sebebiyle, de Lavigne Divân nezdindeki girişimlerinden hiç bir şey elde edemez[247].

8 Ocak 1557'de Alba Dükü ile yapılmış olan mütareke hitama erer. 9 Ocak'ta Guise ve Brissac orduyla birlikte Napoli'yi ele geçirmek üzere Torino'yu tek ederler. Müteakip günlerde, plânlı bir şekilde geri çekilen Alba Dükü'ne karşı Papalık kuvvetleri bazı başarılar elde ederler. Bu arada Philipp

Flander'de Fransızlar'a nihaî bir darbe vurmaya hazırlanır. Kısa zamanda, Papalık-Ferrara-Fransa-Türk cephesi, İspanyol-İngiliz-Floransa koalisyonuyla karşı karşıya gelir. Buna rağmen Fransız ordusunun yaklaşmasıyla Papa'nın cesareti giderek artar. 12 Şubat'ta, V. Karl ve II. Phillip'in "ihanet ve isyan" suçlamalarıyla yargılamak üzere fevkalade bir kardinaller meclisinin (Kongregation) toplanmasını irade eder.

-1561'de yaptığı itiraflardan anlaşıldığı üzere[248]- bu sıralarda Carlo, Sultan'a mektup yazarak, Macaristan yerine bütün güçüyle Napoli'ye saldırmasını ister. Ahalinin her sene biraz daha disiplin bozukluğu ve vahşet sergilemekte olan Türk denizcilerin gelmeleriyle mutabık oldukları hususu, en azından Fransız filosu kumandanı Salerno Prensi'nin En Hıristiyan Kral'a karşı yaptığı açıklamalardan[249] hareketle şüpheli görünmektedir. Türkler'in, Nisan 1557'de Elbe adasındaki Gaskonyalılar'dan[250] çok daha iyi davrandıkları ise yine en azından ifade edilmeye hak kazanmaktadır. Her halükarda 81 yaşındaki Papa, 91 yaşındaki Doria'nın donanmasını 63 yaşındaki Sultan Süleyman vasıtasıyla etkisiz hale getirmek düşüncesinden hâlâ vaz geçmiş değildir.

Reggio'da Fransızlar'la birlikte savaşla ilgili görüşmelerde bulunmak üzere toplanan bir meclise iştirak etmiş olan Carlo, 2 Mart 1557'de Guise ile buluşur. Buluşmada büyük görüş ayrılıkları kendini gösterir. Guise, Ancona ve Civita-Vecchia'yı ikmal limanı olarak talep eder. Ancona, Bolonya Papalık temsilcisi olarak Carlo'ya tâbi olup, Graubünden ve Venedik üzerinden yığılan takviye kuvvetlerinin muvasalatı için kullanılacaktı. Bu konuda Carlo, hasis ve bencil davranır. Yalnızca şahsî çıkarını düşünmüş olarak, İspanyollar'a karşı savaşı gayet ciddiye alan amcası Papa'nın gölgesi altında kalır. Böylece Fransızlar'ın ileri harekatının sürüncemede kalmasına yol açar ve Güney İtalya'da ayaklanmış olanları zor durumda bırakır ve bunlar da Alba Dükü tarafından bozguna uğratılır. Böylece Carlo siyasî mültecilerin de nefretini kazanır. Somma Dükü kendisiyle bozuşur ve Romagna'daki Fransız ordusuna katılır. Daha önce, Carlo'nun İspanyollar'la sürdürdüğü gizli görüşmeler hakkında Guise'yi bilgilendirmeyi de ihmal etmez. Guise 4 Nisan'da Papa tarafından verilen gayet parlak bir veda ziyafetine katılır ve ertesi gün ordusuna doğru yola çıkar.

Guise, Pikardie'de Philipp tarafından oluşturulan tehlikenin İtalya'daki seferin ihmal edilmesi sonucunu verebileceğini Papa'ya ifade etmiş olmasına rağmen, fanatik ihtiyar münazaayı körüklemeye devam eder. 9 Nisan'da bütün Papalık temsilcilerinin Karl ve Philipp'in topraklarını terk etmelerini ve bu ikisi hakkındaki yargılamanın başlamasını irade eder. Bu, tüm İspanyollar'ın Roma'dan geri çağrılmalarına ve aynı zamanda Papalık'ın İspanya'daki kilise gelirleri üzerindeki tasarruf hakkının yasaklanmasına verilmiş olan bir cevaptı. Kilise Devleti'nin şehirlerine zorla girmiş olanlar ve buraları işgal altında tutanlar ve ayrıca bu tür eylemlere katılan bütün işbirlikçiler aforoz edilir. Birkaç gün sonra, İsa'nın çarmıha gerilmesinin anma günü olan Paskalya'dan önceki Cuma günü, Yahudiler ve İmânsızlar için mutad dualarda bulunulduğunda, İmparator için ayrıca dua edilmez[251]. Guise ve Papalık kuvvetlerinin başarıları ise bu tür kışkırtıcı bir politikaya katiyen denk düşmez. Alba Dükü'nün ordusu iki misli güçlüydü ve Guise'nin ordusundan şüphesiz daha üstündü. Mayıs sonunda, Papa'nın nihayet savaşa karşı duyduğu heves de sona erer ve Floransa'nın barış tekliflerine arzuyla kulak verir.

Temmuz başında Carlo müthiş bir hezimet yaşar: II. Philipp, 3 Temmuz'da Siena'yı İspanyol mülkü olarak Cosimo'ya temlik eder ve burası 22 Temmuz'da Cosimo tarafından işgal edilir. Askerî durum ise gün geçtikçe daha da kötüye gider. Guise askerlerin ücretlerini ödeyemeyecek bir hale düştüğünden, yağmalamalar kaçınılmaz olur ve Alba Dükü savaştan ustalıkla sıyrılır. Mayıs sonunda Henri, Fransa'nın kuzeyindeki tehlikeli durum karşısında, Güney İtalya'daki kuvvetlerin savaşa İtalya'nın kuzeyinde devam etmek üzere geri çekilmesi emrini verir.

17 Temmuz'da Papa, "kendilerinin Hıristiyan olduğunu söyleyen ve Kilise Devleti'ne saldıran Roma Kilisesi düşmanlarının Türkler'den daha kötü ve beter" olduğunu bir kere daha teyid eder[251a]. Türkler ise, kendilerine yapılan bu isnadın sınanmasına istekli değillerdir. Buna karşılık, Papa tarafından gökten inen melekler olarak nitelendirilen İsviçreli askerler 19 Temmuz'da Roma'ya varırlar. Fakat melekler kötü silahlandırılmış olduğundan, Collonna ailesinden Marcantonio idaresinde ustaca yönlendirilen Alman ücretli askerleri karşısında yenilirler. Temmuz sonunda Roma son derece tehlikeli bir durumla karşı karşıya kalır. Bununla beraber Papa durumun bir ölçüde üstesinden gelmeyi başarır. Yeni İsviçreli askerler yazılması girişimi ya-

nında, gayet yüksek vergiler ihdas eder ve Ebedî Şehir'in savunmasına koyulur. Papaslar ve keşişler nefis cezası ve küreğe konulma tehdidi altında istihkam kazılarında, atların kifayetsizliği sebebiyle Yahudiler topların çekilmesinde, fahişeler askeri barakalar inşasında kullanılırlar. Guisi, Papa'nın ısrarlı talebi ve En Hıristiyan Kral'ın izniyle Tivoli'ye kadar ilerler ve her şey Ağustos'ta kesin bir neticeye varacakmış gibi görünür. Tam o sırada, 23 Temmuz'da Henri'nin St. Quentin'de uğradığı mağlubiyetin haberi gelir ve aynı anda bunu Fransız ordusunun Fransa'ya geri çağrılması takip eder. Fransız veya bir Türk yardımı olmaksızın şehri elde tutmak mümkün görülmediğinden, Alba Dükü, Papa'yı desteklemek için Roma surlarının önlerine kadar ilerler. Guise, Papa'nın hiç olmazsa Alba Dükü ile mütareke akdine kadar burada kalması ricasına uyar. 12 Eylül 1557'de Cave'de barış husule gelen barışla Papa ve Philipp barışır. Philipp gayet ölçülü davranır. Kilise Devleti'nin İspanyollar'ca işgal edilmiş olan yerleri tahliye edilir. Bu arada, aslen bir Hırvat olan Cezayir Beylerbeyi Piyale Paşa işe karışır. Mayorka'yı harabeye çevirdikten sonra, 150 gemiyle Napoli körfezinde ortaya çıkar ve Sorrent'i tahrip eder. Aslında bu Piyale'nin, kendiliğinden olarak sıkça tertiplediği özel saldırılarından biriydi ve Fransızlar'ın ve Papa'mn bilgisi dışında gerçekleşmişti. Böyle olmakla beraber, bu saldırı, İspanyol-Cenova donanmasının Civita-Vecciha'dan Fransa'ya çekilmekte olan Guise'yi tacize cüret edememesi açısından Fransızlar'ın işine yaramıştı.

Cave Barışı'ndan kısa bir müddet sonra Carlo, Alba Dükü ile Papa'nın bilgisi olmaksızın yapılan gizli bir antlaşmaya imza atar ve II. Philipp'e katılır. Carlo, daha henüz Guise'nin ricatından önce Cosimo Dükü ile Siena hakkında müzakerelerde bulunmuşsa da, bir başarı elde edememişti. Şimdi ise burası Mediciler'in elinde kalır ve Toskana İspanyol İtalyası'nın merkezi haline gelir.

Böylece, İspanyollar'ın İtalya'dan sökülüp atılmaları artık düşünülemez olur. Kilise Devleti ise kesin olarak ikinci derecede bir güç haline gelmiştir ve büyük devletlerle rekabet etmeye bir son verir. Türkler, Papalık'a yardıma koşmayı düşünmediklerini kanıtlamışlardır. Cateau-Cambrésis Barışı'na (3 Nisan 1559) kadar İtalya'nın kaderini değiştiremeyecek kadar zayıf olan Fransa ise, onlarca sene sürecek olan din savaşlarının sahnesi haline gelir. Bundan sonra Papa, bütün güçüyle engizisyona yönelir. İtalya'daki İspanyol hakimiyetinin yerine geçmelerini iştiyakla arzuladığı Türkler'e karşı duyduğu ilgi ise giderek azalır. Ocak 1558'de tekrar geleneksel politikaya uygun

bir davranış içinde görünür. Fransız elçisi Odet de Selve'nin dikkatini, günün birinde Fransa'ya karşı da yönelebilecek olan Türk tehlikesine çeker. Elçi, 8 Ocak'da bu görüşmeyi En Hıristiyan Kral'a bildirir: "...Ben ise kendisine cevaben, krallığınızı ve diğer halkları savunmak Tanrısal bir emrin gereğidir ve ...zaruret halinde Türkler'in yardımının tereddütsüz kabul ve bunun rica edilmesini bizzat tavsiye etmiş olduğunuzu, zât-ı akdesleri belki hâlâ hatırlamaktadır, dedim"[252].

Öte yandan İmparatorluk, Papa'nın Türk düşmanlığı tavrına gerçekten hâlâ tam olarak güvenmez. Fransızlar ise, St. Quentin mağlubiyetinden sonra bir kere daha dengeyi Türkler'in yardımıyla sağlamaya teşebbüs ederler ve Floransa elçisi 1558 Şubat'ında Roma'da, "Papa Türk donanmasını Mesih'i bekleyen Yahudiler gibi hasretle bekliyor", diye istihza eder[253]. Fransız-Türk işbirliği bir kere daha işlevini yerine getirecek gibi görünür. Divân'ın arzusu uyarınca Fransa, şövalyelerin Malta'yı boşaltmalarını temin etmiştir ve Nisan sonunda Sultan, adayı harekat merkezi olarak kullanmak üzere 130 gemi ve 12 bin asker göndermek ister. 13 Temmuz'da Napoli körfezinde 115 gemi görünür ve Türkler'in burada sergiledikleri davranış, daha sonra II. Henri'nin Divân nezdindeki elçisine yukarıda değinilen şikayetlerde bulunmasına yol açar. Büyük Prior* ve Amiral René de Guise kumandasındaki Fransız donanması, Ceneviz açıklarında buluşmak üzere Türk donanmasına doğru süratle yol alır. Ancak son anda Türkler -Cezayir'in yerli bir asi bey tarafından muhasara edilmekte olduğu bahanesiyle- yönlerini değiştirirler ve Kuzey Afrika'ya yönelirler.

IV. Paul, Türkler'in Napoli topraklarını dehşet saldıklarını işittiğinde, sahillerin korunması için 3000 asker yazılmasını irade eder ve bir Papa'ya yakışır tarzda, Türk askerî yardımına plânları içinde artık yer vermez.

Bir Türk ordusunun Macaristan'da yol açtığı korku ise, bunun çatışmaların başlamasının hemen ardından, Rus ve Lehler tarafından tehdit edilen Tatarlar'ın yardımına koşmasından ötürü kısa sürer[254].

Yeniden yapılanma (Restorasyon) siyaseti ve bir takım reform faaliyetleri içinde giren Papa kendisini akraba ve yakınlarının etkisinden kurtarır. 6 Şubat 1559'da bunlar sürgüne gitmek zorunda kalırlar. Rönesans'tan Restorasyon'a geçiş dönemi, din fanatiği Papa IV. Paul'ün 18 Ağustos'ta

*Prior, Bir manastıra nezaret eden. Burada bu rütbenin hamili anlamında.

ölümüyle sona erer. Yeni Papa seçimi mücadelesinin daha henüz başlarındayken Carlo tekrar Roma'ya döner. Engizisyon ve Caraffa ailesine karşı öfke duyan halkın sergilediği zorbalıklar ise, kendisini korkutmaya yetmez. Yeniden kendine hemen taraftarlar bulur ve IV. Pius'un Papa olarak seçilmesini temin ederek İspanyol çıkarlarına hizmet eder. Ancak attığı bu son adım hayatına mal olacaktır. Her şeyden önce, Roma'da Philipp'e olan sempatiyi kendi şahsına duyuluyormuş gibi gösteren bir davranış içine girer ve aynı zamanda İspanya Kralı'nı da, Roma'da sanki büyük bir saygınlığa sahipmiş izlenimini vererek aldatır. Nihayet aile içindeki bir dram Caraffalar'ın idamına yol açacak olan süreci başlatır. Carlo'nun kardeşi olan Paliano Dükü Giovanni, sadakatsizliğinden ötürü 1559'da karısını öldürtmek fikrine kapılır. Bunu gerçekleştirmeden az önce ise kadının ilişki kurduğu adam bıçaklanır[255]. Giovanni, 1569'da Colonna ailesinden Marcantonio'yu kendisini öldürtmek istemekle suçlamaya niyetlenir ve gözaltına almalar ve yalancı şahitlerin ifadeleriyle bu komplonun hazırlıklarına girişir. Ancak, Marcantonio bundan vaktiyle haberdar olur ve böylece Papalık idaresindeki Caraffa muhalifleri üstünlüğü ele geçirirler. II. Philipp'in rencide edilmesi istenmediğinden, önceleri Carlo'nun başına bir şey gelmez. Ancak, beklemediği fevkalade bir İspanyol elçilik heyeti münasebetiyle, iki taraflı olarak çevirdiği dolapların ortaya çıkması, oyunu kaybetmesine yol açar. Carlo, 7 Haziran 1560'da Engelsburg kalesine sevkedilir, kardeşi Giovanni ise hapse atılır. Böylece nefret edilen bu kardeşlere karşı nihayet büyük bir darbe vurulabilecektir. Adalet mekanizması ise büyük ölçüde bu amacın hizmetinde kullanılır. Mart 1561'de her iki Caraffa da idam edilir. Diğer bir kardeşleri olan Montebello Markisi Antonio ise kaçmayı başarır.

Bu hükme esas teşkil eden suçlamalar olağanüstü bir özellik taşımamış olsaydı, olayın bizi hâlâ işgal eden ilgi çekici bir yanı olmazdı: Carlo'ya 22 madde halinde yapılan suçlamaların XV. maddesi dikkatimizi çekmeye hak kazanmaktadır[256]. Burada Carlo'nun, Papa'nın haberi olmaksızın Türk donanmasını çağırdığı ifade edilmektedir ki, bu yargılamada, "cezalandırılması gereken duyulmamış ve dehşet verici bir eylem" olarak değerlendirilmekteydi[257]. Gördüğümüz gibi, bu durum, Türk donanmasının yardıma çağırılmasının pek çok Rönesans Papası'nın, deyim yerindeyse elifba'sını teşkil etmiş olmasından ötürü daha da hayret vericidir. Siyaset alanındaki uygulama ile ideoloji arasındaki bu zıddiyet, etraflı bir şekilde ele almaya değecek kadar önemlidir.

On Altıncı Bölüm

Papalık'ın Türkler'le İttifak Siyasetinin İdeolojik Arka Planı ve Siyasî Havası

II. Pius'un Fatih Sultan Mehmed'e yazdığı Hıristiyanlık'a davet mektubu, Papalık'ın geleneksel Türk politikasından uzaklaşmasının ilk işaretini taşır. Papalık, Rönesans'ın sona ermesiyle birlikte neredeyse bir yüzyıl boyunca sıkça sakınılmış olan yola, IV. Paul'ün ölümünden sonra tekrar geri döner. IV. Pius'un, Carlos'un (güya devrin Papası IV. Paul'ün malumu olmayan) Türk donanmasını çağırma girişimlerini, hakkındaki suçlamaların bir parçası haline getirebilmesi gerçeği, Papalık'ın Divân'la yakınlaşmasının hiç de cevaz verilen bir şey olmadığının delilidir. Gerçekten de Hıristiyan ideolojisiyle Hıristiyanlığın Türk politikası arasındaki uyuşmazlık hiçbir zaman sona ermez. Manevî anlamdaki hissî değerlerin siyasî gerçeklerden daha ağır bastığı kendini göstermekte olup, Reform hareketinin ağır darbelerine rağmen yüzyılın ortalarına kadar kısmen ayakta kalmış olarak, bir Hıristiyan camiasına mensup olma hissi Avrupa'da mevcudiyetini hâlâ muhafaza etmekteydi.

Yüzyıl dönemecinden beri uygulanmakta olan Avrupa hükümdarlarının Divân'la yakınlaşmaları, İtalya dışındaki bütün Garb Âlemi'ndeki halkın büyük bir kısmında açık bir hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Ancak, politika ve ideoloji arasında genel olarak mevcut olan uyuşmazlık sebebiyle, ideolojinin olumlu bir etkisi olmaz. İdeoloji daha ziyade sadece geciktirici bir tesir icra eder. Dolayısıyla, siyasî gerçekleri unutturacak ve imânsızlara karşı ortak direnişi örgütleyebilecek durumda değildir.

Avrupa-Türk ilişkilerinin takdim ediliş tarzı, bunun Hıristiyanlık çıkarlarına yapacağı hizmeti câzip bir hale getirme girişimleri ve hattâ bunda devamlı olarak Hıristiyanlıktan söz edilmekte olması gerçeği, parlak bir şekilde dile getirilir. Papa VI. Alexander'in, I. François'dan çok daha önce, Türk kuvvetlerini İtalya'ya getirtmeye teşebbüs ettiğine dikkat çektik. Maximilian'ın şahsında Habsburglar'ın, yine I. François'dan çok daha önce

Türk ordusunu Venedik'e karşı harekete geçirme girişiminde bulunduklarına tesbit ettik. Ve ilk Fransız-Türk ilişkisinin, Madrid'te yaşanan esaretin oluşturduğu çaresiz durumun zaruri bir neticesi olarak kurulmuş olduğunu izah ettik. Bununla beraber, En Hıristiyan Kral'ın -VII. Clemens'le görüşmüş olarak-, telafisi mümkün olamayacak bir şekilde kaybedilmiş olan Cenova donanması yerine Türk donanmasını geçirmeye teşebbüs etmesi için daha on sene geçmesi gerekecektir. I. François, "Hıristiyanlığın haylaz çocuğu" olarak görülmüşse, bu yüzeysel bakıldığında doğrudur. Ancak, böyle bir rolü oynamanın neden özellikle I. François'nın kaderi olduğu sorusu ortaya atıldığında, kaçınılmaz olarak başka bir neticeye varılır. Venedik ve Habsburglar, Hıristiyanlık hissiyatını En Hıristiyan Kral gibi ayaklar altına almamışlarsa, bu onların değil Türkler'in yüzünden olmamıştır. Oysa, böyle bir şeye hazır olma hali her ikisi için de söz konusuydu.

Ne 1494'de ne de 1511'de yeniçeriler, Papa ve İmparator'un Venedik üzerine saldırma taleplerini yerine getirmemişlerse, bu II. Bayezid'in o sıralarda Venedik'e yönelik emelleri olmamasından kaynaklanmıştır. Buna karşılık, Süleyman ve I. François çıkarlarını bağdaştırmayı başardıklarında, her ikisi de aynı hakimiyet düşkünü hanedanın karşısına dikilirler. Bu çıkar birliği olmaksızın, En Hıristiyan Kral'ın da Divân nezdinde kabul görmesi mümkün olamazdı. Aslında, Papalık ve Habsburg hanedanı, kendilerini lekeleyen, Hıristiyan hissiyatının mezarcısı rolünü devamlı olarak üstlenmek zorunda kalmadıklarından ötürü Türkler'e müteşekkir kalmışlardır.

Türkler İtalya'da sağlam bir şekilde yerleşmedilerse, bu, Papalık'ın yeterli derecede kararlılık göstermemesinden değil; bilakis, V. Karl'ın hububat ambarı olan Sicilya'yı ve bunun uzantısı olan Napoli topraklarını Venedik'in de yardımıyla güven altına almak için her türlü imkânı seferber edeceğini haklı olarak ileri süren Türkler'in akıllı davranmalarından ötürüdür ve mücadeleye gerçekten karar vermiş böyle bir koalisyon karşısında Türk donanmasının dayanması mümkün olamazdı.

-Habsburglar tarafından neşir ve propaganda yoluyla desteklenen- Hıristiyan camiasına mensup olma hissinin XVI. yüzyılın ilk yarısında hâlâ ne kadar güçlü olduğu, hem Divân'la yapılacak her yakınlaşmanın Hıristiyan çıkarlarına uygun olarak gösterilmesi gerçeğinden, hem de Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki uçurumun aşılamamış olarak kalmış olmasından

anlaşılmaktadır. Öte yandan, Garb Âlemi'yle kurulan bütün ilişkilere rağmen Müslüman hissiyatı da yara almadan kalır. Süleyman 1528'de, Fransa ve Venedik'in mübarek makamlarla ilgili olarak yaptıkları talebe tatmin edici bir cevap verememişse, bu dinin öngördüklerini ve İslâm ulemasını nazarı dikkate almak zorunda kalmış olmasındandır[258].

Baron de Saint-Blancard'ın *Journal de la Croisière* adı eserini ele aldığımızda, Müslümanlar'la Hıristiyanlar arasında nasıl da bir uçurum ortaya çıkar[259]. Eser halk için değil, I. François için kaleme alınmıştır ve burada Fransız donanmasının Doğu Akdeniz'de yaptığı seferin (1537) zikredilmeye değer bütün olayları kaydedilmiştir. Barbaros'un mücahidlerinden birinin, Korfu'da tahrip edilmiş, kutsiyetine halel getirilmiş ve kirletilmiş olarak bir kiliseye rastlandığından söz ettiğinde, bu nasıl da derin bir tiksinme husule getirir. Buradan geriye zarar görmemiş olarak yalnızca bir ikona kalmıştır ve bir yeniçeri bunu gizlice çalmaya teşebbüs etmiş olmasından ötürü feci bir şekilde dövülmüştür. (Bu bile fasih bir üslûp içinde anlatılır!). Saint-Blancard hemen bir masayı mihrab olarak düzenler ve ayin icra eder. Ve gerçekten pek de sofu biri olmayan Fransız elçisi Polin de la Garde, 22 Ağustos 1541'de En Hıristiyan Kral'a, Karl'ın Cezayir'e gitmek istediğini, orada her halükarda imânsızlara (aynen!) zarar vereceğini, bildirir[260].

I. François, uyruklarının ve hattâ çevresindekilerin Hıristiyan hissiyatını daima hesaba katmak zorunda kalır. 1532'de Rincon'u çifte talimatla Divân nezdine yollaması bu anlamdadır. Bunlardan uyulmasını istediği esas talimatı en yakın müşavirleri olan Montmorency ve Chabot'dan bile gizler[261]! Ve En Hıristiyan Kral'ın yazışmaları incelenecek olsa, muhakkak ki kendisinin Hıristiyanlık mahkemesine şikâyette bulunan biri olarak gözüktüğü söylenirdi. Bu anlamda, mesela kendisinin, 25 Ocak 1531 tarihli olarak Roma elçisine göndermiş olduğu mektubu çok aydınlatıcıdır[262]: Sultan Süleyman'ın savaş hazırlıklarında kendisinin dahli yoktur. Bilakis, Habsburglar'ın ve Papa VII. Clemens'in bunda vebali vardır. Papa, Macar meselesi yüzünden devleti için mücadele veren Zapolya'yı afaroz etmiş olup, bunu dünyadaki hiçbir hükümdarın hoş görmesi mümkün değildi ve kim olsa nereden gelirse gelsin yardım için tarafa bakınırdı... Kimin suçlu olduğu meselesi böylece halledilmiş olur! Kral'ın Türk savaşına yalnızca parasal destek sağlamasına ve askerî katkıda bulunmamasına dair Habsburg elçisinin yapmış olduğu talep ise duyulmuş şey değildir. Kendisi, kanının son damlasına kadar savaşacak-

tır. Atalarının din savaşı için yapmış oldukları bu kadar işten sonra, bu sahada kendi ataları daha az gayret göstermiş olanlardan akıl almaya ihtiyacı yoktur. "Benim de, atalarımın da En Hıristiyan Kral sıfatını taşımaları sebepsiz değildir". Türk, İtalya'da Hıristiyanlık'a saldırmak isteyecek olursa, o zaman 50 bin askerle bizzat orada olacak ve hayatını böyle bir güzel ve hayırlı bir iş için ortaya koyacaktır. Zapolya için arabulucu olmaya hazırdır ve bunu "umumun çıkarları" için yapacaktır. Biri çıkıp da, Kral bu savaş sebebiyle Türkler'le uzlaşma içindedir, iddiasında bulunmaya cüret edecek olsa, bu büyük bir iftira olurdu. Eğer savaş çıkacaksa, İmparator tarafından yurtlarına sokulmayan, savaş tahrikkarlığı yapan ve Sultan'ın hakimiyeti altında yaşamayı tercih eden Napolili siyasî mülteciler, bunun son sebebi olacaktır.

1532'de En Hıristiyan Kral, Türk tehlikesinin Alman Prensleri'ni bir anda İmparator'un kollarına atacağını gördüğünden, bütün gayretini Sultan'ı Macaristan'a karşı bir seferden alıkoymaya harcar. Ancak Süleyman, François'yı oyunu açıkça oynamaya zorlamak için buna yanaşmaz ve böylece Kral çok zor durumda kalır. Hemen, Rincon'u Divân'a, sırf Hıristiyanlığı yaklaşan musibetten kurtarmak amacıyla gönderdiğine dair bir açıklamada bulunur.

1535'de Paris Parlamentosu Barbaros'la olan ittifakı ağır bir şekilde tenkid ettiğinde, François bunun iptali ve Süleyman'ın zevâli için çalışma sözü verir. V. Karl'm Tunus'a saldırdığı bir anda da, Sultan'la olan ilişkisinin Hıristiyanlık'ın genel barışına hizmet ettiğini açıklar. İmparator'a arabuluculukta bulunmayı teklif ederse de, bu kabul edilmez.

Fransız karşı propagandası, imparatorluk tarafından yapılan suçlamaları elinden geldiğince etkisiz kılmaya çalışır. "Hıristiyanlığın hayrına" söylemi daima tekrar ve tekrar ortaya atılır. 10 Nisan 1542'de Venedik'teki Fransız elçisi, orada yapmış olduğu açıklamaları François'ya şöylece bildirir[263]: "İttifakı Majesteleri Kral değil bilakis Sultan ısrarla rica etmiştir ve bu, zamanla Hıristiyanlığı hayrına olacağı düşüncesiyle kabul edilmiştir. Kutsal yerde hüküm süren serbestiyet, Azizlere ait kalıntıların ve kilise eşyasının geri alınması, oralarda vazife gören ruhbana hoşgörü gösterilmesi, fakir Hıristiyan esirlerin hürriyetlerine kavuşmaları ve Hıristiyanlar'la süre gelen genel mütareke hali bu ittifak sayesinde gerçekleşmiştir...".

En Hıristiyan Kral, Alman hükümdar prenslerinin de zihnine, Fransızlar'ın Türkler'le olan ittifakının yalnızca Hıristiyanlık'a karşı duyulan muhabbet ve gösterilen özenin bir ifadesi olarak değerlendirilmesi gerektiğini sokmaya çalışır. 9 Ocak 1543'de Nürnberg'de toplanan meclisine gönderdiği aşağıdaki mektubu bu anlamdadır[264]:

"Sultan'la bir ittifaka girdiğimi, ancak gelişmelerin gösterdiği gibi, bunun yalnızca bir mütareke veya savaşın tehiri anlamına geldiğini ve böyle bir şeye kararlı olan her milletin bu ittifaka katılabileceğini, sizlere pek çok defalar ifade ettim... Ayrıca, Türkler'i Hıristiyanlar'ın başına bela edenin bizzat Karl'ın kendisinin olduğu hususunu da dikkate almanızı rica ediyorum. Türkler, sizlere revâ görülen aşağılamadan ötürü âdeta öfke içindedirler. Bu yangını körükleyen Karl'ın kendisidir ve Sultan Süleyman gibi kudretli bir hükümdarı, hem de gerekli güç ve kuvvetten yoksun olarak, farfara ve gülünç tehditlerle pek çok defalar tahrik etmiş ve sizleri de yanıltmıştır. Çıkmasını katiyen düşünmediğiniz bu yangını, İmparator kendisinin değil, sizlerin zevâl bulmanızla söndürmeyi temenni etmektedir... Müfteriler, beni sizlerden ve imparatorluğunuzdan böylece ayırmaya hiçbir zaman muktedir olamayacaklar ve beni Hıristiyan dünyasını savunmaktan alıkoyamayacaklardır. Böyle bir şey yapmayacağım, zira bu En Hıristiyan Kral'ın vazifesidir. Bu sıfata ise diğer bütün hükümdarlardan önce sahip oldum...".

Aynı sene Saksonya Elektör Dükü'ne, Almanya'nın, hiç bir hakkı olmadığı halde Macaristan'ı gasp etmek isteyen bir adamın ihtirası uğruna silaha sarılmasına bir anlam veremediğini, bunun Hıristiyanlık için büyük bir tehlike barındırdığını, zira, İmparatorluğun Hıristiyanlığın esas dayanağından biri olduğunu, oysa şimdi bunun tehlike içine atıldığını yazmaktaydı[265]. "Bütün Hıristiyan hükümdarlarla müşavere etmiş olsaydınız, ortak düşmanınızın niyetlendiğinden çok daha fazla kötü bir şekilde tahrik edilmesine yol açan bu savaşa girişmezdiniz".

-Kusursuzluğu içinde çağımıza* yakışır bir his yaratan- abartmanın zirvesine çıkan, şüphesiz fantezi yeteneği güçlü Gaskonyalı Jean de Monluc olur. Monluc, Fransız elçisi olarak 1544'de Venedik senatosu önünde Fransa'nın Türkler'le olan ittifakını savunur[266]: En Hıristiyan Kral'ın Divân

* Muhtemelen yazar, şahit olduğu Nazi Almanya'sı propaganda faaliyetlerine atıfta bulunmaktadır.

nezdinde bir elçi bulundurması infialle karşılanmaktadır. Bununla acaba, on sene önce İmparator'un İstanbul'da sürdürdüğü görüşmelerin Hıristiyan dünyası tarafından bilinmediği mi iddia edilmektedir? Macaristan için yapılan mütarekelerden, barış antlaşmalarından ve haraç ödemelerinden kimsenin haberinin olmadığı mı sanılmaktadır? Ve Karl'ın aynı nazırları şimdi kalkıp, "Büyük Türk'ün donanmasının birkaç ay bizim limanlarımızda kalmasından ötürü" eleştiride bulunmakta ve bir hükümdarın imânsızları yardıma çağırmaması gerektiğine dair açıklamalar yapmaktadır. Monluc, bir dizi tarihsel gerekçelerle bunları çürütmeye çalışır. Ayrıca, Türkler gayet dürüst davranmışlardır. Kimseye zarar vermemişler ve ne almışlarsa, hepsinin parasını ödemişlerdir. "Hıristiyanlar ve Türkler hiç bir zaman bu kadar örnek bir davranış içinde olmamışlardır... François, Barbaros'u Toulon'da alıkoymamış olsaydı, Hıristiyanlık korkunç kayıplara maruz kalmış olurdu". En Hıristiyan Kral'ın hizmetindeki Türk donanması Hıristiyanlık için faydalar getirmiştir. Eğer bu kendi haline bırakılmış olsaydı, Hıristiyanlar'a dehşet saçardı.

I. François'in halefi de, Türkler'in Hıristiyanlar'a karşı saldırıya geçmelerine bizzat İmparator'un sebebiyet verdiğini tesbit etmek zorunda kalır. Aralık 1551'de Roma'daki elçisine, Mehdiye seferiyle Hıristiyanlık'ın başına Türk belasını salmış olma vebalinin kendisinde değil, bizzat Karl'da olduğunu yazması bu anlamdadır[267].

Papalık'ın ittifak politikasının sebeplerini gösterilebilmek için bu açıklamalara ihtiyaç vardır. Anlatımı eksiksiz kılmak amacıyla, "Hıristiyan dünyasında bir gedik" olarak kabul edilen İtalya'ya özellikle işaret edilmelidir. Pavia ve Mohaç'tan beri, Almanya'daki halk da dahil olmak üzere Avrupa'nın hiç bir yerinde, başlangıçta halkın bir kısmının da katılmış olduğu güçlü siyasî grupların Sultan'ın idaresi altına girme gayretleri İtalya'da olduğu kadar açık bir şekilde kendini göstermemiştir. Burada söz konusu edilen, ağırlıklı olarak çok sayılardaki Napolili ve Floransalı siyasî mülteciler (fourusciti) ve ikinci derecede de yerel halktır. Diğer bir çok örnekleri yanında, mesela 1537'de Türkler Kalabriya bölgesinin limanı Castro'da karaya çıktıklarında mülteciler şehri teslim ederler[268]. Bundan az bir zaman sonra ise Otranto kalesindeki askerlerin Türkler'e karşı gösterdikleri sempati dramatik bir boyut kazanır[269] ve Kral Naibi böyle bir kritik zamanda soyluların sergiledikleri itaatsizlikten şikayet eder. 1542'de Marano şehri ayaklanır ve hima-

yesi altına girmek üzere Sultan'la irtibata geçer[270]. Ve Floransalı tarihçi Segni, hem de İnebahtı savaşından sonra şunları dile getirir:[271] "Avrupa'yı, Hıristiyan hükümdarlardan daha kötü bir şekilde idare etmeyecek olan Türk'ün eline bırakmak çok daha iyi olacaktır. Hiç olmazsa o, uyruklarını birbirlerine karşı savaşmaya kışkırtmıyor". III. Paul ve IV. Paul zamanında Papalık idaresinde yer alan Floransa ve Napolili mülteciler, özellikle İmparator aleyhinde bir politika takip edildiğinde öne çıkarlar. Bunlar, etkileri altına aldıkları akraba ve yakınları vasıtasıyla, Roma yağmalanma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığında Papalar'ı Türkler'e yanaşmak üzere yönlendirirler. Bu siyasî mültecilerin bu kadar güçlü bir tesir icra etmeleri nasıl mümkün olabilmekteydi? Böyle daima bir Türk ittifakı fikrine nasıl kapılmaktaydılar?

Siyasî mülteciler hakkında bilgi sahibi olmaksızın, Cateau-Cambrésis Barışı'na (3 Nisan 1559) kadar İtalya politikasını tam olarak kavramak mümkün değildir. Bunlar, gözle görünmeyen, ele geçirilemeyen, milletlerarası örgütlenmiş bir büyük güçtüler. Çok sayılardaki diğer gönüllü mültecilerle birlikte Avrupa'nın her tarafında tek bir amaç için faaliyet göstermekteydiler: İmparatorluğu İtalya'dan kovmak. Güçlü malî, dolayısıyla siyasî imkanlara sahiptiler. Büyük bankalar ve ticaret şirketleri merkezi olan Lyon ağırlıklı olarak bunların elindeydi.

VIII. Charles'ın İtalya seferi, İtalyan-Fransız münasebetleri üzerinde canlandırıcı bir tesir icra etmiştir. Kısa zamanda çok sayılardaki İtalyan hükümdar prensleri, sanatkârlar, bankerler, tacirler ve subaylar Fransız hizmetine girerler ve Fransız politikasını kendi amaçları için kullanmak üzere sürekli ve ekseriya başarılı neticeler veren girişimlerde bulunurlar. Floransalı tacirlerin iş bağlantıları Londra'dan İstanbul'a kadar uzanmakta ve bütün buralarda hep aynı amaç için çalışılmaktaydı: Floransa'nın ve dolayısıyla İtalya'nın kurtarılması. Bunların içinde en kararlıları ve genel olarak en işgüzarları, o andan itibaren her İtalyan savaşında boy gösteren siyasî mülteciler olmuştur.

Yalnız Borsa ve ticaret şehri olarak değil, fakat aynı zamanda yolların kavuşma noktası ve Almanya, İtalya ve Fransa'yı matbuat yoluyla etkileyen bir haber merkezi olarak büyük bir öneme sahip olan Lyon'da Floransalı'lar, kendilerine mahsus bağımsız örgütlere sahiptiler ve burada Floransa milletini oluşturmaktaydılar. XVI. yüzyılda tek rakipleri Fuggerler olan Floransalı

bankerler, Fransız tacı üzerinde olduğu kadar bunların rekabet etmekte oldukları Habsburglar üzerinde de aynı derecede nüfuz sahibiydiler. Yüzyılın ortalarına doğru ise nüfuzları azalmaya başlar. Bununla beraber II. Henri zamanında bu hâlâ fevkalade güçlüdür. Papa III. Paul'ün ve En Hıristiyan Kral'ın plânladıkları ittifakın kulislerindeki nihaî müzakereleri, hep Roma ve Floransalı bankerlerle II. Henri arasında cereyan eder[272]. Uygulamada kraliyet politikasını Lyon'lu bankerler yönlendirir.

Kraliçe Katharina de Medici sayesinde Fransız sarayında güçlü bir şekilde temsil edilirler ve Kraliçe bunların sözlerine daima kulak asar. Kraliçe'nin de akrabası olan Floransalı siyasî mültecilerden Strozzi ailesi, bunların sahip oldukları nüfuza iyi bir örnek teşkil eder. Dört kardeşin en büyüğü olan Piero Strozzi, II. Henri zamanında Fransa Mareşali olur. Bunun, daha önceleri En Hıristiyan Kral'ın İstanbul elçiliğinde bulunan kardeşi Leono Fransız donanması Büyük Amirali'dir (dolayısıyla bu sıfatıyla Türkler'in silah arkadaşıdır). Roberto güçlü Strozzi bankasının başında olup, mültecileri bütün kalbiyle bağlıdır. Ailenin en küçüğü ise piskopostur ve 1557'de kardinalliğe yükselir.

Mülteciler, II. Henri'yi Türkler'le beraber Korsika'ya çıkmaya ve Siena'ya karşı savaş açmaya ikna etmeyi başardıklarında, yurt dışındaki Floransalılar savaşa giden Piero Strozzi'yi desteklemek üzere kuvvetlerini birleştirirler ve anavatanları olan Floransa şehrini, burayı gasp etmiş olan Cosimo'nun elinden kurtarmayı ümid ederler. Yalnızca Roma'daki mülteci kolonisi 1554 baharında 3000 asker ve 11 bin duka gönderir[273]. Ancona ve Venedik'teki koloniler de malî yardımda bulunurlar. Lyon ise, 2000 askerin masraflarını dört ay boyunca karşılamak üzere para gönderir. En Hıristiyan Kral bir anda bütün parasal sorunlarından kurtulur. Piero Strozzi'yi başkumandan olarak Siena'ya göndermesinin hemen akabinde, mülteciler kendisine, Floransa'ya karşı girişilecek bir seferin bütün masraflarını üstlenmeyi teklif ederler[274].

Siena ile ilgili mücadelenin hazin bir şekilde sona ermesinden sonra mülteciler zor bir durumda kalırlar, ancak yurt dışında yaşayan ikinci nesil bu gelişmeden daha az etkilenir ve IV. Paul zamanında güçlerini tekrar toplamaya başlarlar. Böylece 1556'da Lyon'da yaşayan mülteciler, Toskana'ya karşı harekata geçilmesi halinde 2000 yaya ve 400 süvarinin masraflarını üstlenme sözü verirler[275].

Floransalı mülteciler yanında Napolili olanlar da belirli bir rol oynarlar ve fakir olmalarına rağmen, gösterdikleri kararlılık, sağlam duruş ve güvenirlikle son derece faydalı olabileceklerini ispat ederler. Bunlar, I. François zamanında Fransa'da büyük bir nüfuza sahiptiler. Mesela, Melfi Prensi, Fransa Mareşali olmuştur. 1547'de Katharina de Medici'nin Fransa Kraliçesi olmasından sonra bunlar, Napoli'yle o kadar fazla ilgilenmeyen Floransalı mülteciler karşısında ikinci dereceye düşerler. Bununla beraber, belirli bir ağırlığı muhafaza ederler. Somma Dükü bir Fransız generaliydi. Salerno Prensi 1552'de Henri'nin hizmetine girer ve birkaç hafta sonra ise Türk donanmasına ait bir filoda yer alır. Turgut Reis'le birlikte Sakız Adası'na gider[276]. Aralık'ta ise, o zamanki usullere göre pek de alışılmış olmayan bir tarzda, maiyetiyle birlikte Türk kıyafetine bürünmüş olarak İstanbul'dadır. Müstakbel Fransa Mareşali burada parlak bir şekilde istikbal edilir[277]. Napolili mültecilerin nüfuzu, Napoli asıllı bir Papa'nın Kutsal Taht'a oturmasıyla artar. Böylece, III. Paul döneminden daha fazla olarak, hemşerileri olan IV. Paul zamanında Papalık idaresinde yer edinirler.

Papa'yı Sultan'ın kollarına atmak için, VI. Alexander zamanında bu anlamda etki yapacak bir havanın oluşmasına hiç de gerek duyulmamış olmasına rağmen, VII. Clemens zamanında Divân'la irtibat içinde olma, hiç olmazsa Floransa'yla olan münasebetlerin maharetle sahnelenmesi sebebiyle makul görünmekteydi. Böylece III. Paul ve IV. Paul dönemlerinde mülteciler, her iki Papa'nın da, tehlike anlarında ümitlerini Türk askeri yardımına bağlamalarını sağlamak için gerekli havayı yaratırlar. Böylece her iki Papa da İtalyan politikasının en güçlü gruplarının biri olan mültecilerle uyuşma içinde hareket ederler. Ancak, takip ettikleri bu politikanın, kilisenin başı sıfatıyla kendilerini müşkil duruma sokmuş olduğu, bir an için dahi gözden uzak tutulmamalıdır. Avrupa'nın ideolojik arka plânına ne kadar sıkı bir şekilde odaklanmış oldukları ise, En Hıristiyan Kral'ın yukarıda değinilen, kendini haklı göstermeye çalışan beyanlarından açıkça anlaşılmaktadır.

Şimdi geriye, Papalık'ın, geleneksel Türk politikası çizgisini neden tam da Rönesans döneminde terk ettiğinin ve yeniden gözden geçirilmiş bir yola girdiğinin açıklığa kavuşturulması kalmaktadır. Bunun sebepleri, kısmen Papalık'ın bizzat kendisinde ve kısmen de Türkler'de yatmaktadır. Bu sorunun cevaplandırılması, Mantova kongresinden sonra açıkça II. Pius'un gözleri önüne serilmiş olan geleneksel Haçlı Seferi politikasının uğradığı başarısızlıkla yakından ilgilidir. Buna ayrıca, her şeyden önce Papa olarak

bizzat kendisini geleneksel siyasetten ayrılmaya ve Türkler'le bir irtibat kurmaya sevk eden, siyaset ve kilise açısından ortaya çıkan müşkil durum ilave edilmelidir. Bu irtibat, ömrünün sonlarına doğru İtalya'yı fethetmeye teşebbüs eden II. Mehmed'in, red cevabı vermiş olmasıyla akim kalır. O'nun olumsuz ve İtalya'yı tehdid eden tavrı, muhtemelen II. Paul ve IV. Sixtus'un, her hangi bir yakınlaşma girişiminde bulunmamış olmasının da sebebini teşkil eder. Oysa haçlı seferi politikasının başarısızlığı, böyle bir yakınlaşmanın benimsenmesini mümkün kılabilirdi. VIII. İnnocent, Türkler'le bir antlaşmaya razı olduysa, bu, kendisinin ihtirası yanında, Türk meselesiyle ilgili olarak Roma'da toplanan kongrede bir haçlı seferi tertiplenmesinin ve Cem Sultan'dan geleneksel haçlı seferi siyaseti açısından istifade edilmesinin mümkün olamayacağının anlaşılmasından ve ayrıca, kendi huzuru için her türlü fedakarlığa hazır olan II. Bayezid'in, Cem meselesinden ötürü endişe içinde olmasından kaynaklanır.

Cem Sultan'ın bir an için hiç yaşamamış olduğunu farz edecek olsak, yine de VIII. Charles tarafından tehdid edilmekte olan VI. Alexander'in, müttefiki Alfonso'nun Divân'la oluşturduğu irtibat ağından kendi savunması için istifade edebileceği sonucuna varabiliriz. Türkler'le olan bu irtibat, bir defalık tarihsel bir tesadüfün eseri değildir. Bilakis bu, olağanüstü derecede dünyevîleşmiş olan ve yalnızca sarayı, sanatkarları himayesi, siyaset etme tarzı itibariyle değil, takip ettiği dış politika açısından da sair İtalyan prenslerinden hiçbir farkı kalmayan Papalık'ın içine düştüğü sıkışık durumun bir neticesidir. Bununla beraber, açık çıkar birliğine rağmen Türk muhatabının silahlı kuvvetlerini İtalya'ya göndermeye istekli olmadığı görülür. Papa'nın bundan çıkardığı netice ise, Türk ittifakı politikasından vaz geçilmesi ve daha faydalar getirici ve geleneksel tutumla uyuşan bir Türk siyasetine geri dönülmesi olur.

Haçlı seferi siyasetini bir kere daha başarısızca deneyen X. Leo, bundan yeni dersler çıkarır. Silah zoruyla Sultan'a kabul ettirilmesi mümkün olmayan şeyleri, görüşmeler yoluyla elde etmeyi hedefler. Ancak, ister daha sonra Papa'nın bu anlamda bir girişimi uygun görmemiş olmasından, isterse Yavuz Sultan Selim'in Papalık'ın saygınlığını yükseltecek böyle bir şeye ilgi duymamış olmasından olsun, bu gibi teşebbüsler bir sonuç vermez. X. Leo'nun yeğeni olan VII. Clemens, VI. Alexander'in son anda tavizkar bir tutum içine girerek önleyebileceği Roma'nın yağmalanması (*Sacco di Roma*) hadisesinden (1527) sonra kendisini bir emri vaki ile karşı karşıya kalmış

olarak görür. Türkler, daveti doğrultusunda silahlı kuvvetleriyle İtalya'ya müdahale etmemişlerse de, Kanuni'nin Viyana seferi Papa'yı belirli ölçüde rahatlatmıştır. Bu gelişmeyle şahıslardan bağımsız bir siyasî güç oyunu devreye girer ve Papalık -bilinçli veya bilinçsiz olması burada o kadar önemli değildir- Avrupa güç oyununun bir unsuru olarak Türkler'in yanında yer almış olarak ortaya çıkar. Avrupa güçlerinin Divân'la uzlaşmak için yüzyılın dönemecinden itibaren yaptıkları girişimlerde, Papa'nın Türkler'le barış müzakerelerinde bulunulmasıyla ilgili olarak sarf ettiği gayreti görmemek mümkün değildir. Böyle bir barış meydana gelmemişse, bu Papalık'ın değil, bu suretle Papa'yı "Hıristiyan dünyası" karşısında müşkil durumda bırakmak isteyen Türkler'in yüzündendir.

III. Paul -yalnızca ailesi için değil, böylece kendi konumunu da güçlendirmek üzere- bağımsız bir siyaset takip etmeğe gayret gösterirse de, kısa bir zaman sonra Roma'nın tekrar yağmalanması gibi ciddi bir tehlikeyle karşılaşması sebebiyle, Fransızlar ve bizzat kendi temsilcisi vasıtasıyla Türkler'in yardım için İtalya'ya gelmeleri ricasında bulunur. Ancak, bu talebin karşılanmasıyla ilgili olarak Divân'da yine her hangi bir istek mevcut değildir ve böylece Papa'nın, kendi çıkarları doğrultusunda Türkler'i İtalya'da savaşa sokma arzusu tahakkuk etmez.

IV. Paul için de durum aynıdır. Büyük ölçüde kendini hissettiren ailevî çıkarlar, Papa'nın İspanyollar'ı İtalya'dan sürüp atmakla ilgili fanatik kararlılığının sebebini teşkil eder. Kritik anlarda Türk donanmasına çağrıda bulunulursa da, gelen olmaz. Papalık topraklarında bulunan Türk uyruklarına karşı yapılan kötü muameleler, Papalık'ın Divân'la olan ilişkilerini anında etkiler. Papalık belirli ölçüde de olsa, Sultan'ın Kilise Devleti topraklarındaki bu tür davranışların önlenmesiyle ilgili taleplerini kabul etmek zorunda kalır.

Toparlayacak olursak, Rönesans döneminde Kilise Devleti'nin bir büyük devlet tarafından çiğnenme tehlikesiyle karşılaştığı her seferinde, dolayısıyla Papalık'ın devletler arasındaki dengeye itibar etmeksizin (II. Julius gibi) büyük güçlere özgü bir politika uyguladığı her vakitte, zor durumdan kurtulmanın yegane çaresi olarak, Avrupa'daki hakimiyet plânlarını tek başına bertaraf etmeye muktedir olan Türkler'in yardıma gelmeleri için ricada bulunulur. (VII. Clemens, Türkler'i Roma'nın yağmalanması hadisesinden sonra çağırmışsa, bu tehlikenin büyüklüğünü tam olarak hesaplayamamış olmasındandır).

IV. Paul ile birlikte, Türkler'le askerî bir ittifaka gitmek isteyen Papalar dönemi aniden sona erer. Bunda, Papalık'ın giriştiği ve kendisini artık daha ziyade tekrar dinî sahada kalmaya iten yeniden yapılanma (Restauration) girişiminin önemli bir rol oynadığı açıktır. Ancak, tek başına bu gelişme, Türk ittifakı politikasındaki köklü dönüşümü izah etmeye yetmez. Ne Fransa'nın güçsüz bir durumda yere serilmiş olması ve ne de Katolikliğin mücahidi olarak (babası V. Karl'ın bir Avrupa imparatorluğu kurma girişiminin akamete uğramasından sonra, şimdi bir Atlantik imparatorluğu oluşturmaya çalışan) II. Philipp'in İtalya'da itirazsız bir şekilde hükmetmekte olması gerçeği, tatmin edici bir açıklama getiremez. Bunun gerçek sebebi başka yerde aranmalıdır.

Bir Türk tarihçisinin, II. Henri ve V. Karl arasındaki Siena ile ilgili mücadele münasebetiyle söyledikleri, Türkler'in İtalyan savaşlarına bakış açısını gözler önüne serer: "Allah, domuzu köpeğin üzerine salıverdi"[278]. Ayrıca, Papa ile bir askerî ittifak, her yeni Sultan'ın yeniçerilere "kızıl elmada (yani Roma'da) buluşalım"[279] sözünü vermekte olduğu Türk geleneğine de açıkça ters düşmekteydi. Ve nihayet Türkler giderek artan bir şekilde, Hıristiyan müttefikleriyle Hıristiyan topraklarında yapacakları operasyonlarda ganimetle ilgili olarak belirli kısıtlamalara razı olmak zorunda kalmakta ve ganimet umudunun kaybolması, asker ve kumandanların bu tür operasyonlara karşı duydukları ilgiyi önemli ölçüde azaltmaktaydı. En Hıristiyan Kral, bu anlamda Türk müttefiklerini parasal yönden zaman zaman tatmin ve ganimet kısıtlamasından doğan zararlarını bir şekilde telafi etmek zorunda kalmaktaydı. Ancak, daima para sıkıntısı çeken Papalık ne yapabilirdi ki?

Papalık'ın hangi sebepten ötürü, bu "cevaz verilmeyen" ilişkiden uzaklaştığı, Blaise de Monluc tarafından bir defasında dile getirilmiştir. Kendisinin bu konudaki hükmü her ne kadar Fransa'nın Barbaros'la olan ittifakıyla ilgili olarak ve Türkler'in Toulon'dan geri çekilmeleri akabinde dile getirilmişse de, bu Papalık'ın Türk ittifak politikası için de tamamen geçerlidir. Türkler'in askerî sahadaki dolaysız faaliyetlerini hiç kimse onun kadar kısa ve öz bir şekilde niteleyememiştir[280]: "Her şey onlardan beklendi, ancak hiçbir şey çıkmadı!".

KULLANILAN KAYNAKLAR

(Yalnızca belirli bir hususa işaret etmek üzere kullanılmış olarak dipnotlarında gösterilmiş olan eserlere burada yer verilmiştir)

Atiya, A. S. : *The crusade in the later Middle Ages.* London 1938.

Baluzii, St. : *Miscellanea,* I., Lucae 1761.

Berany, H. *: Über die säkularisierende Wirkung der Kreuzzüge.* Hamburg 1937.

Braun, O. : "Türkenherrschaft und Türkenkampf bei den Balkanslawen", *Die Welt als Geschichte,* VI, 124 vd. 1940.

Borsch, M. : *Geschichte des Kirchenstaates*, I, Gotha 1880.

Borsch, M. : *Papst Julius II. Und die Gründung des Kirschenstaates.* Gotha 1878.

Borsch, M. : "Paul IV. gegen Karl V. Und Philipp II.", *Mitteilungen des Instituts für österreichisches Geschichtsforschung,* XXV, 1. Inssburg 1904.

Borsch, M. : "Zu den Conflicten Karl V. Mit Paul III. ", *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, XXIII, 1. Inssburg 192.

Burchardi: *Diarium sive rerum urbanarum comentarii.* Publié par L. Thuasne, I, II. Paris 1883-1885.

Burckhardt, J. : *die Cultur der Renaissance in İtalien.* I, II. Leipzig 1877-1878.

Calmette, J. : *L'élaboration du monde moderne.* Paris 1934.

Cambridge Modern History, I, II. Cambridge 1902.

Cardauns, L. : *Die Lehre vom Wiederstandsrecht des Volks gegen die rechtmässige Obrigkeit im Luthertum und im Calvinismus des XVI. Jahrhunderts.* Bonn 1903.

Charrière, E. : *Négociations de la France dans le Levant.* I-IV. Paris 1848 vd.

Cherrier, C. De : *Histoire de Charles VIII.* Paris 1868.

Christophe, J. B. : *Histoire de la papauté pendant le XVe siècle.* II. Paris 1863.

Cmmines, Ph. De : *Les Mémoires de Messire Ph. De Commines, Sieur d'Argenton.* Paris 1661.

Darmstädter, P. : *Geschichte der Aufteilung und Kolonisation Afrikas,* I. Berlin-Leipzig 1913.

Desprez, H. : *Les peuples de L'Autriche et de la Turquie*, I. Paris 1850.

Dubnow, S. : *Die Geschichte des jüdischen Volkes in Europa,* V-VI. Berlin 1927.

Duruy, G. : *Le Cardinal Carlo Carafa (1519-1561).* Paris 1882.

Ebermann, R. : *Die Türkenfurcht.* Halle 1904.

Eckhardt, F. *: Introduction à L'histoire hongroise.* Paris 1928.

Fischer, K. *: Geschichte des auswärtigen Politik und Diplomatie im Reformationszeitalter.* Gotha 1874.

Fueter, E. : *Geschichte des europäischen Staatensystems von 1492-1559.* München-Berlin 1919.

Gebhard, E. : "La Renaissance italienne", *Revue des Deux Mondes*, Paris 1885.

Gevay, A. von. : *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Verhältnisse zwischen der Pforte, Österreich und Ungarn.* I. Wien 1838.

Gottlob, A. : *Aus der camera apostolica des XV. Jahrhunderts.* Inssburg 1889.

Gregorovius, F. : *Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter.* VII. Berlin 1891.

Grenard. F. : *Grandeur et décadence de L'Asie.* Paris 1939.

Grisar, Hartmann : *Luther.* I-III. Freiburg 1911-1912.

Grousset, R. : *Histoire de L'Asie.* III. Paris 1922.

Guicciardini, F. *: Histoire de L'Italie*, I-II. Paris 1836.

Guiraud, J. : *L'Etat pontifical après le Grand Schisme.* Paris 1895.

Hammer, J. von : *Geschichte des osmanischen Reiches.* II-IV. Pest 1828-1829.

Hasenclever, A. : "Die Politik der Schmalkaldner vor Ausbruch des schmalkaldenischen Krieges", *Historische Studien,* XXIII. Berlin 1901.

Hauser, H. : *La modernité du XVIe siècle.* Paris 1930 (bk. Peuples et Civilisations).

Heidenheimer, H. : "Die Korrespondenz Sultan Bajazet's II. mit Alexander VI.", *Briegers Zeitschrift für Kirchengeschichte.* Gotha 1882.

Held, P. : *Ulrich von Hutten.* Leipzig 1928.

Herzberg, G. F. : *Geschichte der Byzantiner und des osmanischen Reiches bis gegen Ende des XVI. Jahrhunderts.* Berlin 1883.

Heyd, W. : *Histoire du commerce du Levant au moyen-âge.* II. Leipzig 1886.

Huizenga, J. *: Le déclin du moyen-âge.* Paris 11932.

Huizenga, J. : "Le problème de la Renaissance", *Revue des Cours et Conférences.* Paris 1938-1939.

Hutten, U. von: *Opera.* Ed. Böcking, IV-V. Leipzig 1861.

Infessura, St. : *Römisches Tagebuch.* Çev. H. Hefele. Jena 1913.

Jorga, N. : *Geschichte des osmanischen Reiches.* II-III. Gotha 1909.

Jorga, N. : *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle.* 4e-6e série. Bukarest 1915.

Julien, F. : *Papes et Sultans.* Paris 1880.

Kattenbusch, F. : *Lehrbuch der vergleichenden Confessionskunde. I. Erster Teil: Die orthodoxe anatolische Kirche.* Freiburg 1892.

Köhler, M. : *Melanchthon und der Islam.* Leipzig 1938.

Kretschmayr, H. : *Geschichte von Venedig.* II. Gotha 1920.

Kulischer, J. : *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters und der Neuzeit.* I. München-Berlin 1928.

Lamperter, H. : *Luthers Stellung zum Türkenkrieg.* Müncehn 1940.

Lavisse, E. : *Histoire de France.* V. Par, H. Lemonnier. Paris 1903.

Lind, R. : *Luthers Stellung zum Kreuz- und Türkenkrieg.* Giessen 1940.

Luther, Martin: "Eine Heerpredigt wider den Türken", *Weimarer Ausgabe.* Weimar 1909, 30, II, 149 vd. (Yazım tarihi 1529).

Luther, Martin: "Vom Kriege wider die Türken, Briefe an Philipp, Landgrafen zu Hessen". *Weimarer Ausgabe.* Weimar 1909, 30, II, 81 vd. (Yazım tarihi 1529).

Luther, Martin: "Vermahnung zum Gebet wider den Türken", *Weimarer Ausgabe.* Weimar 1914, 51, 577. (Yazım tarihi 1541).

Machiavel, N. : *Le Prince.* Introduction par Y. Levy. Paris 1938.

Markgraf, H. : "Über Georg von Podiebrad Project eines christlichen Fürstenbundes..." *Historische Zeitschrift*, XXI.

Maulde-La Clavière, R. De: *La diplomatie au temps de Machiavel*, I-III. Paris 1892-1893.

Michaud, J. : *Historie des croisades*. V. Paris 1827.

Muentz, E.: *Histoire de l'art pendant la Renaissance*. II. Paris 1885.

Nonciatures de France, Nonciatures de Paul IV. I. 1/2. Publées par Dom René Ancel. Paris 1909-1911.

Noradounghian, G. : *Recueil d'actes internationaux de l'empire ottoman*. I. Paris 1897.

Nores, P. : Storia della guerra di Paola IV sommo pontefice contro gli Spagnuoli. (Archivio Storico Italiano, Serie I, XII.). Firenze 1847.

Nuntiaturberichte aus Deutschland. I. Abteilung, X. Bearbeitetet von W. Friedensburg. Berlin 1907.

Pannier, J. : "Calvin et les Tucs", Revue Historique. II, 1937.

Pastur, L. von: Geschichte des Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters. I-IV. Freiburg 1923.

Perret, P. M. : Histoire des relations de la France avec Venise. I, Paris 1896.

Petit, E. : André Doria. Paris 1887.

Peuples et Civilisations: Histoire Générale pupliée sous la direction de L. Halphen et Ph. Sagnac. VII, 1/2. VIII. Par H. Hauser et A. Renaudet. Paris 1929.

Popescu, M. : Die Stellung des Papstums und des christlichen Abendlandes gegenüber der Türkengefahr vom Jahre 1523 bis zur Schlacht von Mohacz (1526). Bukarest 1887.

Ranke, L. von: Geschichten der romanischen und germanischen Völker von 1494-1514. Leipzig 1874.

Ranke, L. von: Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten. I. Leipzig 1878.

Reumont, A. von: Geschichte der Stadt Rom. III. Roma 1868.

Ribier, G. : Lettres et Mémoires d'Estat des Roys, Princes, Ambassadeurs et autres Ministres sous les Règnes François Ier, Henri II et François II. I-II. Paris 1672.

Riess, L. : "Die Politik Pauls IV. und seiner Nepoten", Historische Studien, LXVII. Berlin 1908.

Rio, A. F. : De l'art chrétien. II. Paris 1181161.

Romier, L. : Les origines politiques des guerres de religion. I-II. Paris 1913-1914

Silberschmidt, M. : das orientalische Problem zur Zeit der Entstehung des Türkischen Reiches (nach venezianischen Quellen). Leipzig-Berlin 1923.

Sismondi, J. S. : Histoire des républiques italiennes. XI-XIII. Paris 1820 vd.

Sombart, W. : Das moderne Kapitalismus, I-II. Leipzig 1902.

Thuasne, L. : Djem-Sultan, fils de Mohammed II, frére de Bajezid II. Paris 1892.

Ursu, J. : La politique orientale de François 1er. Paris 1908.

Vertor, L'abbé: Histoire des Chevaliers de Malthe. II. Paris 1827.

Vielau, h. W. : Luther und der Türke. Göttingen 1936.

Woker, Ph. : Das kirchliche Finanzwesen der Päpste. Nördlingen 1878.

Zeller, J. : Les Etats Généraux de 1484. Paris 1892.

Zeller, J. : "Les rélations internationales pendant la Renaissance", Revue des Cours et Conférences, XXXVII, 2. Paris.

Zinkeisen, W. : Geschichte des osmanischen Reiches in E uropa. I-II. Gotha 1854.

DİPNOTLAR

[1] Charrière, I, CXIX. Mehmed henüz kendisini *Emir* olarak adlandırmaktadır. kendisi ve halefleri ancak 1473'den sonra *Sultan* unvanını kullanacaklardır.

[2] De Turcis novitates, Temmuz 1472. Jorga, *Notes*, IV, 321.

[3] Charrière, I. 378.

[4] Benary.

[5] Wicquefort, *Aide-Mémoires*, 53. Paris. Tz. Pastor'daki bilgi için bkz. II, 542. Bandini'nin Sultan tarafından Lorenzo'ya teslimine dair her hangi bir kanıt bulamadım. Maulde-Laclavière de Wicquefort'un verdiği bilgilere dayanmaktadır.

[6] Jorga, *Notes*, IV, 286.

[7] Türkler'i Otranto'ya Venedik'in çağırmış olduğuna dair sıkça tekrarlanan iddia (bk. Henri Martin, *Histoire de France*, VII) hakkında henüz belgelere dayanan bir delil getirilebilmiş değildir. Floransa'nın bunda vebali olduğu ve böylece IV. Sixtus'u barışa zorladığı hakkındaki iddialar da aynı şekildedir.

[8] S. Soetbeer, Ad. : *Edelmetallproduktion... seit der Entdeckung Amerikas,* Gotha 1879. Bu temel esere göre Potosi'deki gümüş madenlerinin işletilmesine kadar üretim değerleri şöyledir: Gümüş: 1521-44 arası: Amerika 31 ton, Avrupa 59 ton. Altın: Amerika 3,3 ton, Afrika 2,4 ton, Avrupa 1,5 ton. Amerika 1545'de 266 ton gümüş ve 5,4 ton altın ihraç eder. Avrupa'ya Amerikan altın ve gümüşü dolayısıyla bu tarihten sonra yoğun bir akış kaydeder.

[9] Burchardi, *Diarium,* II, 237.

[10] Huizenga, J. *: Im Banne der Geschichte*. Basel 1943, s. 246.

[11] Müler, J. J.: *Des Heiligen Römischen Reiches Teutscher Nation Reichstags-Theatrum, Friedrich III.* Jena 1731, s. 130.

[12] *Calendar of State papers,* Spanish I, Heinrich VII, s. 266, nr. 315.

[13] Guicciardini, IV,5.

[14] Macchiavelli, XI.

[15] 1300 senesi Papa Bonnifaz tarafından ilk jübile tarihi olarak belirlenmiştir. Bu her 100 senede bir kutlanacaktı. Malî getirisinden istifade etmek amacıyla VI. Clemens bunu 1350'de 50 seneye indirir. IV. Sixtus jübile tarihini 1475'de 25 senede bir olarak değiştirir. Çok sayılardaki hacıların Roma'ya akın etmesini sağlayan bu jübileler önemli bir gelir kaynağıdır.

[16] *Recueil des pièces du temps de Charles VIII.*

[17] S. Atiya'nın, sayısal hasaplamaları için eserinin Niğbolu bölümüne bakınız.

[18] Maulde-Laclavière, II, 72.

[19] Bayerische Staatsbibliothek. München,. ms.lat. 5, 333, varak. 190 vd.

[20] R. Sternfeld, "Abirrungen und Ablenkungen der Kreuzzuge", *Historische Zeitschrift,* 106, s. 322.

[21] Zinkeisen, *GOR*, II, 59.

[22] Jorga, *Notes*, IV, 135.

[23] Jorga, *Notes*, IV, 130 vd.

[24] 25 Ağustos 1456. Jorga, *Notes*, IV,145.

[25] 27 Temmuz 1456. Jorga, *Notes*, IV, 136 vd.

[26] Jorga, *Notes*, IV, 147.

[27] Jorga, *Notes*, IV, 158 vd.

[28] Jorga, *Notes*, IV, 152.

[29] Jorga, *Notes*, IV, 144 vd.

[30] Jorga, *GOR*, II.

[31] Ranke, *Geschichte der romanischen und germanischen Völker*, s. 245.

[32] Jorga, *Notes*, IV, 45 vd.

[33] Jorga, *Notes*, IV, 326 vd.

[34] Türk seferi projesi bk. Jorga, *Notes*, V, 90.

[34a] W. Zimmermann, *Grosser deutscher Bauerkrieg*, Stuttgart 1921, s. 120.

[35] 22 Eylül 1474 tarihli kararlar. Bk. Jorga, *Notes*, IV, 353.

[36] Pastor, IV.

[37] Charrière, I,102; Jorga, *Notes*, V. Jorga, 12 Haziran 1532 tarihli olarak kaleme alınan "Türkler'e ve Hıristiyanlık'a karşı olan herkese" unvanlı bu projenin 1480'de IV. Sixtus tarafından ilan edildiğini sanarak yanılmaktadır. Bu vesileyle, Jorga'nın değerli bir çalışması olan "Notes et extraits" de pek çok tarihleme hatası bulunduğuna işaret etmek istemekteyiz. Burada örnek olarak yalnızca önemli bir yanlışlık gösterilecektir: Jorga, VIII. Innocent'in II. Bayezid'a gönderdiği cevabî bir mektubunu, Temmuz 1493 tarihli olarak VI. Alexander tarafından yazılmış sanmakta ve üstelik özgün metinde yer alan doğru tarihi vermekte olduğunu ileri sürmektedir. Mektupta tarihlendirmeyle ilgili ilave kayıt (Pontificatus nostri anno secundo/Papalığımızın ikinci senesinde) ve mektubun baş kısmı (Alexander expiscopus) ise bunu tekzib edecek derecede tamamen açık olarak, bu belgenin 1493 senesine ait olduğunu göstermektedir. (bk. Jorga, *Notes,* V, 181). Ebermann ise, *Türkenfurcht* adlı eserinde bu projeyi 1518 senesine kaydırır.

[38] Michaud,V, 1453 senesi.

[39] Aeneas-Sylvius'un IV. Nikolaus'a yazdığı mektup. Neustadt, 25 kasım 1448. Jorga, *Notes*, IV, 42.

[40] Bir çek müellifi bu parlamentoyu, Genf'deki Kavimler Cemiyeti'nin ilk örneği olarak görür. Bk. J. Karpas, *Un ancêtre de la Société des Nations*. Prag 1924.

[41] Commines II, Traité d'alliance et confédération entre le Roy Louis XI, George Roi de Bohême et la Seigneurie pour résister au Turc.

[42] Bütün bu görüşmeler için bk. Perret, I.

[43] Else Hocks, *Pius II. und der Halbmond.* Freiburg 1941.

[44] Julien. Renösans Papaları'nın Türkler'le cevaz verilmeyen bütün bu ilişkileri hakkında susmakta olan bu müellif, üstelik her hangi bir incelemede bulunmaksızın kendi yorumuna göre V. Nicolaus tarafından gönderildiğini ileri sürdüğü bu mektubu gerçek olarak kabul etmektedir.

[45] Jorga, *Extraits*, IV, 126-127. Jorga, zikredilen bu mektubu sahte olarak kabul eder.

[46] Atiya, s. 228. "Papa'nın propagandaya yönelik fikirleri iki farklı grupta ele alınabilir: İlk olarak, Türkler'in din değiştirmelerini hedefler. Müslümanlar arasında misyonerlik faaliyetleriyle temayüz eden Ramon Lulland'ın yolunu takip etmek yerine 1461'de II. Mehmed'e ilkel ve ümitsiz bir tarzda bönce bir mektup yazmayı tercih etmiş ve Constantin ve Clovis'i örnek göstererek onun Hristiyan inanışına geçmesinin yanlışlığına karşı çıkmıştır. İkinci olarak, barışın akim kalması üzerine, Papa eylemsel bir tutum içine girer". Zinkeisen, (II, 274 vd.) bu mektubun siyasî önemini görmekle beraber, din değiştirme davetini ciddiye alır.

[47] Raynaldi, *Annales Ecclés*, sene 1461, s. 44. Ayrıca bk. II. Pius'un mektupları (*Epistola*), nr. 396.

[48] Rericho için II. Bayezid tarafından ısdar edilmiş itimadname sureti için bk. Charrière, I, CXXIV.

[49] II. Bayezid'in 17 Mayıs tarihli "a generatione Jesu" hitablı mektubu. Sultan, Cem'in artık Roma'da olduğunu Üstad-ı azam'dan öğrenmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla gayet memnundur ve Cem'in mahpus tutulmasıyla ilgili olarak varılan antlaşmanın Papa tarafından da kabul edilerek onaylanacağını ümid etmektedir. Baluzii, *Miscellanea*, I, 517.

[50] Commines.

[51] Charriére, I, CXXI.

[52] Baluzii, *Miscellanea*, I, 518.

[53] Gregorovius, VII, 342. Değerler Altın Florin olarak verilmiştir. İsviçre Eyalet Müzesi Müdürü Dr. Schwarz, 1490'larda altın florin ve altın dukaların eşit değerlerde olduklarını lütfederek bana bildirmiştir. Ayrıca bk. Sombart, I, 242.

[54] Pastor, III, 277.

[55] Venedik devlet Arşivi, Senato Ferra, IV, varak 27.

[56] Heidenheimer, Thuasne.

[57] Thuasne.

[58] Jorga, *Notes*, V, 181.

[59] Charrière, CXXVI.

[60] Jorga, *GOR*; Ranke, *Romanische und germanische Völker;* Mézeray, *Histoire de France*, VII.

[60a] Ranke, *Romanische und germanische Völker*, s. 23.

[61] Thuasne, s. 326.

[62] Thuasne, aynı yer.

[63] Aix-en-Provance, Bibl. Méjanes, Ms. 835, s. 293 vd. (Çok sayılarda yazım hatalarıyla); Burchardi, *Diarium,* II, 239. Buzardo'ya verilen itimadname için bk. *Diarium*, II, 206.

[64] Burchardi, *Diarium*, I,2.

[65] Bk. Dipnot nr. 63.

[66] Thuasne.

[67] Pastor, III, 1, s. 388, dipnot. 2. Burada Sultan'a yazıldığından bahsedilen mektup, göremediğim şu eserden alınmıştır: P. Ferrato, *il Marchesato di Mantova e l'impero Ottomano alla fine del secolo XV.* Mantoa 1876.

[68] Bk. dipnot nr. 63.

[69] "Türkler, Papa'nın takbih ettiği, [Fransa] Kralına karşı olanlara [Venedik], bir elçi gönderdi".

[70] Elçi Brognolo'nun Montava Markisi'ne gönderdiği 3 Mart 1495 tarihli rapor. Pastor tarafından zikredilmektedir. III, 1, s. 419, dipnot 1.

[71] Burchardi, *Diarium,* II, 474.

[72] Guicciardini, IV, 4.

[73] Charrière, I, CXXVII.

[73a] Bk. Chmel, J. :"Briefe und Aktenstücke zur Geschichte der Herzoge von Mailand, 1452-1513", *Notizenblatt zur Archiv für österreichischen Geschichte.* Wien 1857, s. 21 vd., 38 vd.

[74] Ranke, *Romanische und germanische Völker*, s.123.

[75] De Maulde, I, 82.

[76] De Maulde, *aynı yer.*

[77] Guichardini, V, 2.

[78] Charrière, I, 90 vd.

[79] Eckhardt, s. 43.

[80] Fischer, s. 247.

[81] Fischer, *aynı yer.*

[82] Dubnov, VI.

[83] *Peuples et Civ.*, VIII, 374.

[84] Charrière, I, 578.

[85] Charrière, I, 377.

[86] Charrière, I, 553.

[87] Charrière, I, 567.

[88] Brosch, *Kirchenstaat,* s. 293.

[89] Jorga, *Notes,* VI, 67.

[90] Jorga, *Notes*, VI, 72.

[91] Charrière, I, 151.
[92] Zikredildiği yer, Zinkeisen, *GOR*, II. G. Heine'nin eserini [*Briefe an Kaiser Karl V., geschrieben von seinem Beichtvater (1530-1532).* Berlin 1848] göremedim.
[93] Gevay, s. 88.
[94] Charrière, I, 565.
[95] Charrière, I, 147.
[96] Charrière, I, 404.
[97] Charrière, I, 408.
[98] Charrière, I, 435.
[99] Charrière, I, 392.
[100] Charrière, I, 566.
[101] Petit, s. 208.
[102] Charrière, I, 427.
[103] Fueter, s. 244.
[104] Charrière, I, 527.
[105] Charrière, I, 563.
[106] Charrière, I, 583 vd.
[107] Charrière, I, 601.
[108] Ribier, II, 106.
[109] Ribier, II, 302.
[110] Fischer, s. 265.
[111] Ribier, II, 399.
[112] Ribier, II, 401.
[113] Charrière, II, 534 vd.
[114] Charrière, II, 431.
[115] Ribier, II, 757.
[116] Charrière, II, 428.
[117] Charrière, IV, 193.
[118] Hutten, *Opera*, V, 101.
[119] Held, s. 110.
[120] Hutten, *Opera*, IV, 163.
[121] Hutten, *Opera*, IV, 218 vd.
[122] Pannier tarafından zikredilmektedir.
[123] Vielau tarafından zikredilmektedir. s. 23.
[124] Ebermann tarafından zikredilmettedir. S. 34.
[125] Charrière, III, 679.

[126] Eckhardt, s. 60.
[127] Erlangen baskısı, 65, s. 202.
[128] Erlangen baskısı. 22, s. 244 vd.
[129] Erlangen baskısı. 31, s. 116.
[130] Köstlin, "Martin Luther", II, 290.
[131] *Briefwechsel*, I, 333.
[132] Vielau tarafından zikredilmektedir. s. 23
[133] Erlangen baskısı. 24, II, 277 vd.
[134] Weimar baskısı. 30, II, 81 vd.
[135] Cardauns tarafından zikredilmektedir. s. 5 vd.
[136] Grisar, I, 333 vd, 373.
[137] Weimar baskısı. 30, II, 183.
[138] Weimar baskısı. 51, s. 594.
[139] Pannier.
[140] Weimar baskısı. 30, II, 149.
[141] Benary tarafından zikredilmektedir.
[142] Perret, I.
[143] Jorga, *Notis*, IV, 277.
[144] Jorga, *Notis*, IV, 279.
[145] Jorga, *GOR*, II, 223.
[146] Luther'in "Vom Kriege" adlı eserinden yapılan bu ve müteakip iktibas için bk. Weimar baskısı. 30, II, 147. Erlanger baskısı. 65, s. 197.
[147] De Wette, *Briefe*, V, 743.
[148] Weimar baskısı. 30, II, 173.
[149] Weimar baskısı. 30, II, 183.
[150] Weimar baskısı. 30, II, 183.
[151] Weimar baskısı. 30, II, 189.
[152] Weimar baskısı. 51, s. 623 vd.
[153] Hasenclever, *Politik der Schmalkaldner*, s. 141.
[154] Ebermann, s. 31.
[155] Eckhardt, s. 54.
[156] De Wette, *Briefe*, V, 439.
[157] Koehler.
[158] Cardauns, s. 10.
[159] Ranke, *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation*, IV. kitap, 6. bölüm.
[160] Charrière, I, 646.

[161] Charrière, II, 219 vd.
[162] Weimar baskısı. 30, II, 196
[163] *Dialogus de bello contra Turcas, in antologias Lutheri.* Lipsiae 1529.
[164] Grisar, II, 71.
[165] Grisar, III, 195.
[166] Hasenclever.
[167] Nores, s. 487 vd.
[168] Riess, s. 86.
[169] Brosch, *Kirchenstaat*, s. 51.
[170] Borsch, *Kirchenstaa*t, s. 54.
[171] Charrière, I, 25.
[172] *Peuples et Civil.*, VIII, 374.
[173] Bu husus için Pastor'da (IV/1) yer alan kayıtlara bakınız.
[174] Pastor, IV/1, 166.
[174a] Pastor, *aynı yerler.*
[175] Fischer.
[176] Hammer, *GOR*, III, 1102.
[177] Füter, s. 178.
[178] Charrière, I, 193.
[179] Charrière, I, 196.
[180] Gevay, s. 33, 77, 81. Genel barışın sağlanması amacıyla Papalık ile Divân arasında yapılan görüşmelerle ilgili olarak bk. Papalık elçisi Vergerio'nun 22 Eylül 1533 ve 2 Şubat 1534 tarihli raporları. *Nuntiaturberichte aus Deutschland*, I, 123 vd., 169.
[181] Romier, I, 149.
[182] Petit, s. 149 vd.
[183] Charrière, I, 330.
[184] Charrière, I, 564.
[185] Borsch, *Conflicte*, s. 130.
[186] Borsch, *Conflicte*, s. 139.
[187] A. V. Druffel, *Monumenta Tridentina,* I. München 1884. nr. 115. Tarihi: 28 Mayıs 1545.
[188] Ribier, II, 75.
[189] Romier, I, 198 vd.
[190] Ribier, I, 638.
[191] *Nuntiaturberichte*, X, 571.

[192] *Nuntiaturberichte*, X, 156.

[193] Ribier, II, 77.

[194] Ribier, II, 81.

[195] *Nuntiaturberichte*, X, 494.

[196] *Nuntiaturberichte*, X, 575.

[197] *Nuntiaturberichte*, X, 614.

[198] Brosch, *Conflickte*, s. 145. Brosch, konuyla ilgili Venedik belgelerinin arşivde bulunamamasından ötürü gönderilişle ilgili diğer ayrıntılar hakkında her hangi bir şey söyleyememektedir. Papa'nın Türkler'le irtibat kurabileceği hakkında sıkça ileri sürülen tahminlerin isabetsizliğini, bu sahada katkılarda bulunmuş, ancak yaygın kanaati sorgulamadan kabul eden ve gerçeklerle tamamen ters düşen iddialar ileri süren bir müellifin aşağıdaki hatalı görüşleri gözler önüne serer. Bk. Romier, I, 202. Fransa ile Kutsal Taht arasındaki münasebetlerde 1548'de kendini gösteren soğumanın gerekçesi olarak Borsch, şunları söylemektedir: "Türklerle ilişki kurmakta hiç sakınca görmeyen bir ülkeye, St. Siège diplomasisinin yakınlaşmasına karşı çıkılmaktaydı". Papalık elçisi III. Paul adına Divân nezdinde müdahil olduğunda Papa, II. Henri'nin de İstanbul'da Türkler'le müzakerelerde bulunduğunu göz önüne alarak vicdanının sesini dinleyip, kendisiyle ittifak etmeye karar vermiş?..

[199] *Nuntiaturberichte*, X, 675.

[200] Romier, I, 208.

[201] Romier, I, 208.

[202] Romier, I, 215.

[203] Borsch, Conflicte, s. 130.

[204] Borsch, *aynı yer.*

[205] Charrière, II, 221.

[206] Nores, XXIV.

[207] Riess, s. 21.

[208] Romier, II, 11.

[209] Pastor, VI, 376.

[210] Romier, II, 22.

[211] Romier, II, 27.

[212] Ribier, II, 615.

[213] Ancel, *Nonciatures* LXIX. Bundan sonra kısaca sadece Angel olarak zikredilecektir.

[214] Ancel, LXX.

[215] Duruy, s. 80.

[216] Ribier, II, 659.

[217] Romier, II, 54.
[218] Bruno Stübel, "Die Instructionen Carl V. Für Philipp II. ", *Mitteilungen für österreichischen Geschichtsforschung*, Innsburg 1902, XXIII, 632.
[219] Ancel, s. 347 vd.
[220] Ancel, s. 361.
[221] Pastor, VI, 482.
[222] Pastor, VI, 484.
[223] Riess, s. 89, 128 vd., 425 vd.
[224] Pastor, VI, 517.
[225] Pastor, *aynı yer.*
[226] Ancel, LXXXVIII.
[227] Ancel, s. 603.
[228] Ancel, LXXXVI.
[229] Romier, II, 8.
[230] Romier, II, 70.
[231] Pastor, VI, 408.
[232] Romier, II, 98.
[233] Pastor, VI, 420, dipnot 2.
[234] Ancel, s. 479.
[235] Ancel, XXVI.
[236] Riess, s. 161.
[237] Riess, *aynı yer.*
[238] Riess, *aynı yer.*
[239] Riess, *aynı yer.*
[240] Riess, *aynı yer.*
[241] Ribier, II, 663.
[242] Riess, s. 188.
[243] Romier, II, 100.
[244] Romier, II, 105.
[245] Duruy, s. 208.
[246] Duruy, s. 212.
[247] Charrière, II, 374 vd.
[248] Pastor, VI, 420, dipnot 2.
[249] Riess, s. 212.
[250] Riess, s. 245.
[251] Nores, s. 182.

[251a] Pastor, VI, 434.
[252] Ribier, II, 718.
[253] Riess, s. 340.
[254] Ribier, II, 752.
[255] Duruy, s. 315 vd.
[256] Duruy, s. 325.
[257] Nores, s. 490.
[258] Charrière, I, 131.
[259] Charrière, I, 350 vd.
[260] Charrière, I, 151.
[261] Ursu.
[262] Charrière, I, 184 vd.
[263] Charrière, I, 539.
[264] Charrière, I, 559.
[265] Charrière, I, 576.
[266] Charrière, I, 579.
[267] Ribier, II, 258.
[268] Charrière, I, 337.
[269] Charrière, I, 338.
[270] Charrière, I, 536.
[271] Brosch, *Kirchenstaat,* s. 249.
[272] Romier, I, 144.
[273] Romier, I, 415.
[274] Romier, I, 395.
[275] Romier, II, 102.
[276] Petit, s. 322.
[277] Romier, I, 507.
[278] Zikreden, Hammer, *GOR*, III, 476.
[279] Hammer, *GOR*, III, 475.
[280] Charrière, I, 587.

ADRİAN VI, 57, 74
Adriyatik, 16, 18, 68, 82
AENEAS SYLVİUS.*bk* Pius II.
Aeneid (Äneas), Truva kraliyet hanedanı, 72
Aenos adası, 8
Afrika, 23, 26, 114, 234; Kuzey —, 118, 119, 131, 140, 167, 182, 215; Kuzey — korsanları, 130, 164
Agnadello, 54
AHMED, II. Mehmed'in kardeşi, 3
Ahmed Resmî Efendi: sefir, 72
Aigues-Mortes, 146, 185
AİSTULPH, Langobardiya kralı, 74
Akdeniz, 23, 24, 34, 108, 129, 130, 133, 169, 180; Batı —, 68, 141; Doğu —, 3, 36, 87, 114, 131, 142, 176, 219; — adaları, 131; — donanması, 120, 129; — havzası, 176; — sahilleri, 119, 129; — ticareti, 170
Akka, 48
Akkoyunlu hükümdarı, 35
Alain d'Albret, prens, 80
Alba Dükü, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214
Albert, 60
ALBRECHT ALCİBİADES, Brandenburg Herseki, 66;162, 205, 209
ALESSANDRO, 181; Dük, 174; kardinal, 188
Alessandro de Medici, 184
ALESSANDRO FARNESE (*bk.* Paul III), kardinal, 145, 177, 187, 197
ALEXANDER III., 72
ALEXANDER VI., 34, 36, 39, 40, 41, 42, 75, 87, 88, 89, 91, 92, 94, 98, 99, 100, 102, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 146, 161, 164, 176, 181, 197, 217, 225, 226
ALEXİUS, Gelibolu piskoposu, 56
ALFONSO II., Napoli Kralı, 7, 36, 78, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 103, 104, 106, 112, 226
Alman/lar, 8, 13, 50, 116, 129, 143, 149, 153, 167, 168, 184; — elçilik heyeti, 137; — halkı, 13, 143; — hükümdar prensleri, 116, 131, 221; — hükümdarları, 144, 145, 159, 160; — imparatorluğu, 73, 126; — köylü askerleri, 117; — paralı/ücretli askerleri, 12, 213; — prensleri, 49, 116, 124, 220; — Protestanları, 125, 160, 181, 186, 189, 192; — reform hareketi, 156; — savaşçılar, 59; — seçici prensleri, 24; — toprakları, 13, 155, 190; —ca, 61, 72
Almanya, 12, 13, 33, 59, 75, 116, 117, 123, 130, 139, 143, 145, 146, 148, 153, 156, 157, 160, 171, 181, 188, 189, 195, 201, 209, 221, 222, 223; Güney —, 50, 56, 162; Doğu —, 43; Kuzey —, 189
Aloise Agundino, 106
Aloisia Gritti, 125
Alonso, 41
Amerika, 15, 26, 119, 234
Anadolu, 1, 2, 44, 45, 46, 91, 118
Ancona, 81, 175, 176, 177, 206, 212, 224
ANDRÉ d'ESPİNAY, Bordeaux başpiskoposu, 80
ANDREA DORİA, imparatorluk amirali, 118, 124, 129, 132, 135, 137, 174, 182, 183, 185, 190, 212
Andrea Zancani, 108
ANDREAS, Konstantin'in yeğeni, 90
Anjou; — Dükalığı, 110; — hanedanı, 60, 64, 88
Ankara savaşı, 2, 45
Ankona, 15, 18, 68, 69, 81, 97, 102, 176
Anne de Bretagne, 80

ANNE de MONTMORENCY: Mareşal, 140, 196, 203
ANNİBALE RUCELLAİ, Floransalı siyasî mültecilerden, 203
Antibes, 135
Antik; — dönem tiyatrosu, 209; — eserler, 77
Antiochus, 159
ANTON, Burgondiya hanedanının gayrı meşru çocuğu, 67, 69
ANTONİO, Montebello Markisi, 201, 216
ANTONİO RERİCHO, II. Bayezid'in elçisi, 80
apokalypse, 158
Apulya, 110, 121, 130, 171, 183; — limanları, 174
Aquila, 194
Aragon; — hanedanı, 19; — Kralları, 21; — kuvvetleri, 107; — prensesi, 181; —lular, 59
ARAMONT, daimi elçi, 138, 140
Araplar, 119
Arius, 146
Arles başpiskoposu, 101
Armagnaklar, 26
Arnavut, 1, 12, 20; — Beyi, 20; — soylusu, 54
Arnavutluk, 16, 35, 48, 68, 74, 90, 106; — dağları, 54
Arsuf, 150
ASCANİO SFORZA, kardinal, 94
Asya, 2, 6, 15, 16, 17, 34, 121, 141; — fatihleri, 11; — siyaseti, 113; —lı, 59
Atina, 3, 8, 10
L'AUBESPİNE: elçi, 196
AUBİGNY, Fransız elçisi, 94
AUBUSSON, *bk.* Büyük Üstad
Augsburg, 149, 188, 193; — İmparatorluk Meclisi, 166, 169
Auvergne baş rahibi, 90
Auxerre başpiskoposu, 177
d'AVANSON, Fransız elçisi, 202, 203
Aversa Kontu, 41
Avignon, 29, 33, 77, 164, 178
Avlonya, 16, 81, 132
Avrupa, 1, 2, 4, 6, 7, 10, 13, 14, 16, 17, 20, 23, 24, 26, 27, 29, 30, 32, 37, 38, 43, 44, 47, 49, 53, 58, 68, 75, 78, 82, 84, 85, 93, 98, 111, 112, 113, 117, 120, 128, 132, 133, 140, 142, 162, 165, 166, 176, 178, 181, 183, 186, 200, 217, 222, 223, 225, 227, 234; Batı —, 58, 167, 168; Doğu —, 130; Orta —, 3, 14, 26, 58, 120, 122, 176; — devletler sistemi, 93, 142, 159; — devletleri, 93; — güçleri, 71, 131, 227; — hükümdarları, 7, 25, 79, 217; — imparatorluğu, 128, 228; — ittifakı, 15; — kronikleri, 72; — orduları, 4, 7, 153; — politikası, 86; — toprakları, 1; — prensler, 28; — tüccarlar, 15; —Türk ilişkileri, 217
Avusturya, 26, 89, 116, 122, 124, 197; — elçisi, 124, 173
Aya Sofya, 9
Aziz Jean (John) şövalyeleri, 78, 114
Aziz Yust manastırı, 127

Bağdad, 117
baharat, 15, 16, 34, 117, 138; — limanı, 113; — ticareti, 15; — ticareti yolu, 108; — yolları, 113
Balkan/lar, 10, 46, 49, 114; — halkları, 12; — yarımadası, 44
BANDİNİ, *bk.* Bernardo —
BARBAROS, (Hayreddin —), 118, 119, 120, 125, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 180, 186, 219, 222, 228; filosu, 119
Barbo ailesi, 39
Barselona antlaşması, 120, 174, 177, 196
Baron de Saint-Blancard, 219
Bartolomeo Marcello, 17
Basel, 32; — antlaşması, 61, 62, 65; — konsili, 32, 61; — sinodu, 29
BASİLEUS MEHMED.*bk.* Mehmed II.
Bastia, 200
Bavyera, 65, 66, 197; — hersekleri, 161

BAYEZİD I., 1, 2, 3, 16, 44
BAYEZİD II., 18, 19, 56, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 88, 90, 94, 95, 96, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 111, 121, 218, 226
Belgrad, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 113, 114, 116, 122, 159; — muhasarası, 50, 51, 53
Benedetto Accolti: kardinal, 175
Benedetto da Froli, 16
Berberî/ler, 24, 109; — filoları, 93
Berlin, 72
BERNARDO BANDİNİ, suikastçi, 18, 234
BESSARİON; kardinal, 66, 151, 168
Beyrut, 119
BİANCA, Savoya Düşesi'nin annesi, 25
Biserta, 120, 169
Bizans, 1, 2, 8, 11, 17, 119; — elçileri, 3; — hükümdarı, 1; — imparatorluğu, 2, 119; — tahtı, 1, 170; — teşrifatı, 9; — lılar, 3
BLAİSE de MONLUC, Fransız komutan, 117, 200, 228
Blois, 205, 211
BOCCOLİNO GUZZONİ: Ücretli askerler kumandanı, 20
Bodiebrad, 66, 67
Bohemya, 32, 49, 62, 65, 95, 115; — Kralı, 61; — milisleri, 59; — tacı, 116; — ticareti, 62; —lılar, 31
BOİSY, Fransız temsilcisi, 165
Bologna, 123, 177, 130, 187, 189, 195
BONİFAZ VIII., 29, 234
Bordeaux başpiskoposu, 80
Bordeaux'lu Guilloche, saray falcısı, 90
Borgia/lar, 91, 112; — Papaları, 87; — Papası, 88, 93
Bosna, 3, 7, 47, 115, 121, 127; — , 122, 127
BOUCİCAUT, Mareşal, 44, 45
Boulogne, 178
BOURBON, *bk.* Charles de Bourbon
Bourbon dukalığı, 192; — prensi, 146
Bourge, 32
Böğürdelen kalesi, 114
Bracciano kalesi, 202
BRANCACCİO, 210; — ailesi, 202
BRANCATİO, Papalık elçisi, 209
Brandenburg elektör prensleri, 33; — Herseki, 66; — Markgrafı, 118, 205, 209
BRANDONA, kâhin, 175
BRENTANO, Papalık elçisi, 195
Breslava, 49
Brindisi, 56
Brissac, 211
BRİSSONET, Fransız elçisi, 94
La BROQUİERE, Burgondiya elçisi, 5
Brüksel, 203, 205, 206, 208, 211; — antlaşması, 122
Buda (Budin), 46, 66, 117, 57, 116, 126, 136, 186
Bulgaristan, 1
Burgondiya, 43, 65, 66, 127, 128, 130, 184; — Dükü, 35, 36, 46, 59, 62, 65, 66, 67; — elçisi, 5; — hanedanı, 67; — parası, 67; — prensesi, 80; — sarayı, 21, 45; — savaş gemileri, 69; —lılar, 26, 27
Busseto, 186, 187
BUZARDO, *bk.* Giorgio —
Büyük Armada, 142
Büyük Han, 34
Büyük İskender, 113
Büyük Perhiz, 63
Büyük Prior, 215
Büyük Sapkınlık dönemi, 29, 33, 41
Büyük Üstad (PİERRE d'AUBUSSON), Aziz Jean şövalyeleri Büyük Üstadı, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 87, 90, 114, 140

C. d'ASTİ, 84
Calaharra başpiskoposu, 104
Calais, 165, 201
CALVİN, 150

Cambrai, 128, 165; — ittifakı, 56, 121
Camerino, 84, 184
CAMİLLO ORSİNO: elçi, 130; Parma kumandanı, 197
Camillo Pardo, 194
CAMPEGGİO, Papalık temsilcisi, kardinal, 169
CANAL, Venedik elçisi, 66
CAPELLA, Venedik özel elçisi, 209
CAPELLO, Venedik filo kumandanı, 7
Caponi, 89
CAPRİSTRANO, Papas, 51
Capuas, 8
CARLO CARAFFA, kardinal, 77, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 216, 217; — ailesi, 176, 198, 200, 216— muhalifleri, 216
CARODİNUS, elçi, 19
Carpi, 84
CARVAJAL, kardinal, 69
La CASA, siyasî mülteci, 202, 206, 209;
Casal, 25
Castell Kontu, 209
Castelnuovo limanı, 194
Castro, 222
Cateau-Cambrésis Barışı (3 Nisan 1559), 223, 214
Cave, 214; — Barışı, 214
CAVONİ, elçi, 85
CEM, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 110, 226; — meselesi, 112
Ceneviz, 15, 16, 17, 19, 27, 34, 84, 92, 120, 122, 129, 131, 132, 141, 172, 199, 215; — bankası, 25; — donanması, 129, 180; — filosu, 119; — tüccarları, 38; —liler, 1, 16, 17, 47, 59, 77, 94
Cenevre, 24
Cenova, 129, 190, 191, 192; — donanması, 218
Ceresole, 187
CESAR BORGİA, Dük, 39, 41, 92, 104, 105, 106, 109, 110, 111, 163
CESARİNİ, kardinal, 46, 47, 152
CESUR CHARLES, 45
Cezayir, 89, 119, 120, 135, 136, 169, 182, 186, 215, 219; — Beyi, 193, 195; — Beylerbeyi, 186, 214; — limanı, 119; — seferi, 183
Chabot, 219
Charles de Bourbon, 172
CHARLES de GUİSE, Lothringen Kardinali, 192, 193, 203, 211, 212, 213, 214
CHARLES VI., Fransa Kralı, 35, 43, 44
CHARLES VII., Fransa Kralı, 37, 59, 60
CHARLES VIII., Fransa Kıral, 24, 25, 42, 79, 80, 82, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 110, 126, 200, 223, 226
Châtellerault, 132; — sarayı, 180
CHİEREGATO, Papalık elçisi, 80
Chinon, 41
Christofano di Castrano, 101
CHRİSTOFORO MORO, Venedik Doju, 65
Christopher Frangepani, 115
Christophoro Madrusso, Piskopos, 194
Civita-Vecchia, 36, 77, 212, 214; — limanı, 202, 203
Cizvit; — papazı, 161; — tarikatı, 200
CLAUDE du BOURG, elçi, 146
CLEMENS VI., 234
CLEMENS VII., 40, 125, 128, 130, 149, 161, 171, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 192, 196, 197, 218, 219, 225, 226, 227
Cleve, 126
Cochläus, 161
CODİGNAC, Fransız elçisi, 141
Cognac; — Birliği, 128; — Kutsal İktifakı, 172
COLUMBUS, CHRİSTOPH, 23, 34
Colonna/lar, 31, 92, 172, 189, 206, 207; — ailesi, 191, 202, 211, 213, 216

COMMİNES, Venedik'te Fransız elçisi, 103
Condottiere, 8
CONSALVO die CORDOVA, komutan, 111
CORİO, yazar, 106
CORNELİUS SCHEPPER: Hollandalı, İmparatorluk elçisi, 124, 179
Cornova savaşı, 108
Corregio, 84
CORTES, 23,
Cortes, 135
CORVİNUS, *bk.* Mathias —
COSİMO, 189, 204, 205, 213, 214, 224; Floransa Dükü, 187; Toskana Dükü, 193
COURSİN de SOMMERİVE III., Naxos Dükü, 134
Covilham, 34
Crépy Barışı, 137, 139, 188
Cumhuriyet, (Venedik), 3, 17, 43, 53, 55, 66, 68, 104, 105, 109, 121, 135, 175, 184

Çanakkale, 17; — boğazı, 47
Çek, 66; — elçisi, 65; — Kralı, 60, 61, 66; —çe, 62
Çerkez köle ticareti, 16
Çimbi kalesi, 1
Çin, 15, 34

Dalmaçya, 12, 35, 68; —lı, 12
Danimarka, 26, 126, 181; — Kralı, 37; — lılar, 147
DANYAL peygamber, 150, 158
David Ungnad, elçi, 158
Deccal (Antechrist), 146, 159, 172
Demetrios, 35
DESİDERİUS, Langobardiya kralı, 74
DİANA, II. Henri'nin kızı, 196
DİEGO HURTADO de MENDOZA, elçi, 194, 195
Dieppe, 67
DİETRİCH, İsenburg prensi, 73
Dijon, 44; — sarayı, 45
din; — barışı, 169; — sapkını, 197, 207; — savaşı, 43, 169
Divân, 6, 20, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 133, 134, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 145, 164, 167, 169, 174, 175, 176, 177, 178, 185, 186, 188, 192, 195, 197, 203, 210, 211, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 225, 226, 227; — Çavuşu, 124; — tercümanı, 132
Doç, 7
Doğu, 46, 103; — ticareti, 15; —-Batı ittifakı, 35
Doğu Roma İmparatorluğu, 90; — tacı, 184
Domenico Micheill, kaptan, 15
Don Garcia de Loaysa, 122, 123
DORİA, *bk.* Andrea —
Dorinos, 12
DOSA, 57, 113
Draç, 111; — başpiskoposu, 90, 106
duka, 7, 15, 16, 17, 18, 25, 36, 38, 39, 41, 79, 81, 82, 84, 85, 88, 92, 97, 98, 102, 105, 106, 107, 121, 128, 131, 135, 168, 175, 181, 188, 202, 206, 224
Dük, 9, 19, 39, 45, 161, 174, 189, 191
Dünyevî iktidara ne derecelerde itaat mecburiyetindeyiz, Luther'in eseri, 149

Ebedî Şehir, (Roma), 29, 86, 104, 106, 111, 172, 200, 214
Edirne, 1, 3, 5, 91, 113
EDWARD IV., 24
Eflak, 3, 8, 46, 55, 127; — prensi, 1, 8; — Voyvodası, 169
Eğriboz, 12
Elbe adası, 212
elçi, 16, 18, 19, 20, 35, 39, 41, 45, 46, 48, 61, 62, 80, 82, 83, 85, 87, 88, 91, 93, 94, 95, 96, 100, 103, 104, 108, 109, 110, 111, 113, 116, 121, 122, 123, 125, 130, 132, 133, 134, 135, 136,

141, 158, 177, 183, 186, 187, 192, 194, 195, 196, 197, 210, 222; —lik heyeti, 35, 45, 46, 64, 107, 117, 158
Elektör Prensleri, 62
ELEONORE, Portekiz Kralı'nın dul eşi, 127
ELİSABETH, İngiltere Kraliçesi, 142
Elsas, 23
Emir Süleyman, 16
Endülüs, 119
Enez, 12
Engelsburg, 104, 105, 172, 173; — kalesi, 216
engizisyon, 198, 216; —cu, 210
Enrique Enriquez, 92
Erdel, 46, 54, 140; — voyvodası, 116
Ermeniler, 151
Estergon kalesi, 126
Estouteville, 69
Etaples, 24
Etats Généraux, 25
Etienne de Vesc, 107
EUGEN IV., 30, 40, 41, 46
Exhortatoria, Ulrich von Hutten'ın eseri, 143

Faenza, 84
FANTUCCİ, Papa temsilcisi, 211
FARNESE/ler, kardinal, 190; 186, 187, 191, 192, 208; — ailesi, 184, 186, 191, 195, 196, 201
Fas, 119
Fatih Sultan Mehmed, *bk.* Mehmed II.
FEDERİGO, kral, 107, 109, 110;
Felemenk, 21, 119, 122, 126, 137, 171; — idaresi, 204
Feltre Piskoposu, 67
feodal; — beyler, 11; — despotizm, 163; — dönem, 11; — hanedanlar, 108; — izm, 24
FERDİNAND I., (1556-1564), 48
FERDİNAND, Arşidük, 171, 173, 177, 178
FERDİNAND, Kral, 37, 54, 85, 86, 91, 92, 94, 104, 107, 109, 110, 111, 115, 116, 117, 118, 122, 123, 124, 125, 126, 136, 138, 139, 140, 141, 146, 154, 159, 163, 165, 177, 192, 206, 209, 210
Feredigo, 110
FERNANDO ALVAREZ, Napoli Kral Naibi, 207
FERRANTE, Napoli Kralı, 18, 19, 31, 36, 60, 65, 73, 77, 86, 88, 91, 94; Macar Kralı'nın kayınpederi, 20;
FERRANTE GONZAGA, kral naibi, 189, 191
Ferrantinos, 107, 110
Ferrara, 84, 174, 210, 212; — Dükü, 41
Fetret Devri (1402-1413), 3
FİLİPE II., 136, 141
Filippino Doria, 129
Firûz Bey, 121
Flander, 22, 69, 89, 212
Flandra, 46
Floransa, 15, 18, 22, 27, 41, 77, 84, 85, 87, 103, 104, 109, 111, 163, 172, 173, 174, 176, 177, 179, 183, 184, 191, 202, 203, 207, 212, 213, 223, 224, 225, 234; — bankası, 179; — cumhuru, 89; — Dükleri, 128, 187; — elçisi, 104, 215; — malları, 18; — milleti, 223; — şehri, 224; —lı/lar, 19, 174, 177, 179, 223, 224; —lı bankerler, 224; —lı mülteciler, 225; —lı siyasî mülteciler (fourusciti), 203, 222, 224; —lı tacirler, 223; —lı tarihçi, 223
Foça, 16
FORLİ, Piskopos, 193
Formentera, 119
Forti, 84
fourisciti (siyasî mülteciler), 25
FRANCESCHOTTO, İnnocent'in oğlu, 40
Francesco Dei Conti, 20
Francesco Sforza, 16
Franciskus Philelphus, 52
François de Guise, 211
FRANÇOİS I., Fransa Kıralı, 24, 89, 93, 113, 116, 121, 122, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135,

136, 137, 138, 139, 140, 142, 145, 152, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 174, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 190, 195, 197, 199, 217, 218, 219, 220, 222, 225

FRANÇOIS II., 125

Frank ülkesi, 72, 151, 158

Frankfurt, 25, 121

Fransa, 24, 25, 26, 27, 32, 33, 35, 37, 41, 60, 65, 67, 73, 79, 80, 89, 92, 93, 99, 105, 108, 109, 110, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 140, 141, 142, 162, 163, 164, 167, 172, 177, 178, 183, 185, 187, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 197, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 212, 213, 214, 215, 219, 221, 223, 225, 228; Güney —, 119, 129, 146; Kuzey —, 186; — Kralı, 24, 25, 29, 32, 59, 62, 65, 66, 79, 80, 82, 88, 89, 91, 94, 95, 96, 109, 123, 146, 151, 175, 188, 192, 207; — Kraliçesi, 225; — Mareşali, 224, 225; — tahtı, 179

Fransız/lar, 8, 26, 55, 59, 91, 95, 96, 97, 99, 107, 109, 110, 112, 120, 128, 129, 130, 131, 132, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 154, 163, 166, 169, 171, 172, 178, 181, 182, 187, 190, 195, 199, 200, 201, 204, 205, 209, 212, 214, 215, 220, 221, 223, 227; — amirali, 118, 208; — arabuluculuğu, 138; — bandırası, 131; — baronları, 27; — cephesi, 202; — diplomatı, 177, 183; — donanması, 136, 215, 219, 224; — elçisi, 92, 94, 103, 109, 135, 136, 140, 141, 160, 177, 183, 192, 195, 202, 211, 215, 219, 220, 221; — esirler, 132; — filosu, 111; — filosu kumandanı, 212; — gemisi, 202; — generali, 225; — gözlemci, 183; — haçlı ordusu, 171; — haçlıları, 69; — hazinesi, 202; — idaresi, 204; — ihtilali, 12; — kara harekatı, 186; — kardinal, 207; — karşıtı birlik, 108; — karşıtı koalisyon, 107; — kilisesi, 32; — Kralı, 109; — kraliyet ailesi, 45, 129; — Kralları, 24; — kuvveti, 200, 210; — mareşali, 173; — millî kilisesi, 32; — murahhaslar, 104; — müttefikler, 211; — ordusu, 110, 129, 172, 175, 211, 212, 214; — piskoposları, 32; — politikası, 223; — prensi, 116, 184, 203; — prensleri, 128, 172; — sarayı, 65, 196, 204, 207, 224; — sığınağı, 208; — siyaseti, 204; — soyluları, 44; — subayı, 105; — şehri, 63; — tacı, 224; — temsilciliği, 128, 137, 165; — tüccarları, 132; — veliahdi, 24; — yardımı, 108, 202; — zabiti, 117; —Çek ittifakı, 67; — Türk ilişkisi, 218; —Türk işbirliği, 215; —Türk ittifak antlaşması, 139; —laşma, 26

fourisciti (İtalyan siyasî mültecileri, 25,

Fransiskan tarikatı, 150

Franz Batthyany, Ban, 115

Franz Borgia, 40

FRANZ SFORZA, Milano Dükü, 21, 177, 182

FREGOSE, Papalık'ın kaptanı, 77

FREGOSO, kardinal, 183, 186

Friaul, 109, 121, 134

Friedewalde Barış Antlaşması, 160

FRIEDRICH II., Kayzer, 90, 91

FRIEDRICH III., Kayzer (1439), 20, 27, 51, 61, 71, 75

Friedrich Mykonius, 150

FUGGER, 24, 25, 223

Gaeta, 107, 202

Galata, 17; — sakinleri, 9; — surları, 9

Gallikan; — Fransız-Katolik cephesi, 190; — kilisesi, 32, 73

Galya, 158

Garb, 15; — Âlemi, 15, 20, 29, 30, 31, 36, 42, 45, 48, 53, 71, 128, 143, 152, 162, 217, 219

Garb Ocakları, 23; — Ocakları filosu, 125

Garigliano, 193

Gaskonya, 208, 221; —lılar, 212

Gedik Ahmet Paşa, 78

Geldern Dükü, 186
Gelibolu, 1, 16; — piskoposu, 56
Gent, 134, 208
GEORG, Castell Kontu, 209;
GEORG, Despot, 47
GEORG, Saksonya herseki, 161
GEORG CASTRİOTA, *bk.* İskender Bey
Georg Heimburg, 73
GEORG PODİEBRAD, Çek Kralı (1458-1471), 60, 61
GERHARD VELTWİC, 137, 138, 139, 140
Germen, 11
Gırnata, 26, 85
Gian Luigi de Fiesco, 190
GİAN PİETRO, Carrafa ailesinden Napolili, Papa, 200
Gilifortes de Buonconti, 40
GİORGİO BUZARDO, Cenevizli Papalık elçisi, 94, 87, 100, 101, 102, 103;
Giovanni Capistrano: keşiş, 49, 52
GİOVANNİ de MEDİCİ, *bk.* Leo X.
GİOVANNİ della ROVERE, Roma Prefekti ünvânı hâmili, 102, 105, 107
GİOVANNİ von MARCHİA: keşiş, 52
Giovanni von Tagliacozzo, 52
GİOVANNİ, 103, 105
GİOVANNİ, Montorio Kontu, 201, 202;
GİOVANNİ, Paliano Dükü, 216
Girit, 15
Giuliano Cesarini, kardinal, 46
GİULİO, kardinal, 91, 92, 102
GİULİO de MEDİCİ, *bk.* Clemens VII.
GİULİO della ROVERE, *bk.* Julius II
GİUSTİNİANO, Venedik elçisi, 165
GONZAGA PİACENZA, kral naibi, 191, 196
Gorian, 126
Gotlar, 173
Graf Lamberg, 123
Gran, 125
Graubünden, 212
GREGOR IX., 91
Grenoble'li Anton Marini, 62
GRİMANİ, Venedikli kaptan, 91
Grottaferrata, 210
GUİCHARDİNİ, yazar, 37, 100, 106
GUİLİANO, Lorenzo Medici'nin kardeşi, 191
GUİLİO MEDİCİ: Papa'nın yeğeni, 164
GUİSE, *bk.* Charles de Guise
Guise/ler, 196; — ailesi, 190, 203
GURK, kardinal, 90
GUY de BLANCHEFORT, Auvergne baş rahibi, 90
gümüş, 23, 234; — madenleri, 7, 23, 234
Gürcüler, 35
GÜZEL PHİLİP, *bk.* İyi Philip

Habeşistan Kralı, 34, 35
Habsburg/lar, 23, 112, 116, 117, 120, 121, 123, 125, 126, 127, 130, 132, 134, 137, 139, 159, 160, 163, 165, 177, 178, 181, 217, 218, 219, 224; — Avrupası, 162; — elçisi, 219; — hakimiyeti, 162; — hanedanı, 58, 126, 146, 184, 185, 218; — hegemonyası, 142; — toprakları, 169; —İspanyol birliği, 130
haçlı/lar, 5, 46, 50, 52, 56, 69; — ordusu, 5; — seferi, 4, 15, 16, 17, 18, 20, 28, 30, 33, 34, 36, 37, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 53, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 65, 66, 68, 71, 77, 78, 82, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 93, 98, 105, 106, 107, 109, 111, 113, 121, 122,128, 129, 138, 143, 144, 151, 155, 157, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 178, 226; 234, — seferi fermanı, 151; — seferi ideolojisi, 152; — seferi merkezi, 45; — seferi politikası, 87, 163, 178, 225; — seferi projesi, 54, 57, 165; — seferi propagandası, 43; — seferi siyaseti, 226; — şövalyeleri, 48
HADRİAN VI., 171
Halife, 6, 85
HAMZA BEY, elçi, 88
Hansen Mulners, Keşiş, 52

Harz, 23
HASAN PAŞA, Cezayir Beylerbeyi, 186
Havariler, 152
Hayreddin Barbaros, *bk.* Barbaros
Hazar Denizi, 170
HEİNRİCH II., 160
Heinrich von Mathers, 52
HEİNRİCH von PEGNİEZ, Papalık temsilcisi, 53
HEKTOR, Truvalı, 72
HENRİ II., Fransa Kıralı, 140, 179, 190, 192, 193, 195, 196, 197, 199, 202, 204, 205, 210, 211, 213, 214, 215, 224, 225, 228
HENRİ IV., Fransa Kralı, 146
HENRY VII., İngiltere kralı, 24
HENRY VIII., İngiltere Kralı, 24, 26, 34, 132, 133, 165, 166, 167, 178, 181, 186, 197
Heraklius, 158
Hessen Landgrafı, 160
Hıristiyan/lar, 2, 4, 6, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 30, 34, 36, 43, 46, 47, 51, 52, 53, 56, 60, 64, 65, 71, 73, 74, 77, 81, 88, 90, 97, 99, 100, 101, 102, 113, 117, 118, 120, 122, 123, 126, 128, 131, 133, 134, 143, 144, 145, 147, 149, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 176, 182, 199, 213, 218, 219, 220, 221, 222; — ahali, 12; — âlemi, 162; — Avrupa, 82; — camiası, 73, 217, 218; — cephesi, 171; — devletler, 83, 176; — dini, 31, 72, 121; — dünyası, 85, 113, 166, 169, 221, 222, 227; — esirler, 23, 147, 182, 220; — geleneği, 87, 92; — güçler, 23, 47, 165; — halk, 144; — hükümdarlar, 8, 28, 57, 125, 134, 139, 171, 221, 223; — ideolojisi, 92, 217; — korsanlar, 23; — kralı, 19; — krallar, 113, 125; — misyonerler, 100; — mühtediler, 117; — müttefikler, 228; — orduları, 4, 118, 153, 166; — ordusu, 44, 47; — toprakları, 79, 228; — tüccarlar, 36; — Türkler, 154; — uyruk, 10, 176; — ülkeleri, 12, 86, 91, 98; —'ın hakemi (Arbiter Christianorum), 75, 169; — laştırılma, 34; —lığın düşmanı, 65; — lığın hakemi, 184; —lığın hamisi, 135; —lık, 13, 29, 30, 35, 55, 64, 74, 75, 76, 79, 81, 87, 91, 93, 97, 100, 102, 103, 110, 122, 137, 139, 146, 151, 153, 154, 155, 167, 169, 175, 178, 179, 185, 189, 197, 206, 217, 218, 220, 221, 222; —lık ideolojisi, 65; — lık mahkemesi, 219; —lık telâkkisi, 71
Hırvat, 127, 214; — idaresi (Comitate), 115; — kontları, 12; — meclisi, 115; — soyluları, 115
Hırvatistan, 12, 88, 97, 99, 115
Hidalgo, 26
HİERONYMUS LANDO, Papalık temsilcisi, 61
Hind Okyanusu, 89
Hindistan, 34, 169, 170
Hollanda, 124
Homer, 72
HRİSTOS, (*bk.* İsa), 151, 154, 155, 157
hususbat, 19, 27, 37, 69, 86, 114, 175; — ambarı, 38, 209, 218
HUNYADİ, kral naibi, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 60
HUNYADİ, Macar büyük soylusu, 2
Hus taraftarları,49, 61, 62, 115
HUTTEN, *Bakın* Ulrich von —
hükümdar, 181, 185, 207, 219, 221; — prensler, 64, 159, 167; — meclisi, 73; —lık, 147
Hürrem Sultan, 138

İberik yarımadası, 26, 27, 119
İbrahim Paşa, veziriazam, 12, 124, 125, 173
İki Gül Savaşı, 21
ikona/lar, 219: kutsal — (Kusstaf), 36
İmolo, 84
imparator, 1, 2, 3, 10, 25, 90, 120, 121, 122, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 152, 154, 155, 158,

159, 160, 165, 166, 168, 172, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 213, 218, 220, 222, 223; — karşıtı koalisyon, 174; — seçimi, 159; —luk, 11, 13, 24, 26, 48, 53, 61, 74, 89, 124, 133, 135, 137, 148, 152, 155, 177, 182, 183, 185, 189, 192, 193, 194, 196, 200, 201, 205, 220, 221, 223; —luk, 118, 201, 215; —luk amirali, 118; —luk askerleri, 124, 128, 144; —luk donanması, 135, 199; —luk elçisi, 137, 179; —luk kuvvetleri, 134, 200; —luk Meclisi, 26, 49, 73, 123, 136, 149, 153, 161; —luk ordusu, 152; — luk sarayı, 9; —luk tacı, 204; —luk tımarı, 182

İmroz, 12

İncil, 74, 152; — öğretisi, 147

İnebahtı savaşı, 223

İNFESSURA, müellif, 82, 83

İngiliz/ler, 26, 59, 95, 128, 167, 178, 212; — Kralları, 24; — prensesi, 24

İngiltere, 21, 24, 26, 32, 34, 37, 126, 133, 139, 142, 156, 165, 166, 167, 171, 173, 181, 187, 190, 208; — Kralı, 27, 60, 80, 132, 133, 165, 178, 197; — Kraliçesi, 142

İNNOCENT VIII., Papa, 31, 33, 38, 39, 40, 42, 78, 79, 81, 82, 83, 86, 89, 92, 101, 105, 226

İnnsburg, 109

İnssburck, 120, 141

İran, 15, 34, 35, 113, 124, 137, 165, 184; — pazarı, 15; — seferi, 124, 195; — Şahı, 35; —lar, 131, 147, 151

İSA peygamber, (*bk.* Hristos), *76*, 86, 213

İSABELLA, Kayzer II. Friedrich'in karısı, 90, 91, 104; Johann Sigismund'un annesi, 126

İsenburg prensi, 73

İSİDOR, kardinal, 81

İskandinavya, 21

İSKENDER BEY, 12, 20, 35, 46, 54

İskenderiye, 15, 114, 119; — tüccarı, 113

İskoçya Kralı, 132

İslâm, İslâmiyet, 30, 34, 35, 36, 39, 56, 158; — dini, 4; — uleması, 219

İSMAİL, Türk elçisi, 18

İsola Sacra adası, 211

İspanya, 26, 32, 37, 43, 85, 86, 89, 93, 114, 117, 119, 120, 122, 126, 127, 141, 142, 163, 169, 171, 172, 174, 176, 187, 189, 199, 205, 213; — elçilik sekreteri, 207; — Kralı, 34, 89, 121, 123, 133, 141, 165, 167, 216; — Kraliçesi, 34, 89; — sahilleri, 136; — 'nın Kralları, 109

İspanyollar, 5, 31, 54, 77, 91, 95, 99, 110, 119, 125, 126, 128, 129, 131, 172, 173, 194, 200, 201, 203, 204, 210, 212, 213, 214, 216, 227; — askerleri, 199; — elçilik heyeti, 216; — elçisi, 121, 201; — garnizonları, 173; — gücü, 204; —l haçlıları, 69; — hakimiyeti, 185, 214; — İtalyası, 214; — karşıtı ayaklanma, 199; — kilise mülkleri, 190; — kumandan, 118; — Müslümanları, 86; — piyadeleri, 117; — sahilleri, 182; — yasası, 187; — Cenova donanması, 214

İsparta Despotu, 9

İstanbul, 2, 3, 8, 9, 10, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 45, 53, 54, 55, 56, 86, 72, 81, 87, 88, 91, 93, 100, 103, 107, 108, 109, 112, 113, 116, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 131, 133, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 144, 146, 158, 173, 179, 188, 189, 192, 194, 195, 211, 222, 223, 225; — elçiliği, 224; — elçisi, 141

İsviçre, 117, 165, 181, 191; — elçilik heyeti, 207; — konfederasyonu, 26; —li askerler, 213; —liler, 108, 147

İştip, 1

İtalya, 3, 12, 14, 18, 19, 20, 22, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 36, 53, 54, 56, 60, 64, 68, 71, 73, 75, 77, 78, 81, 82, 85, 89, 90, 91, 93, 99, 107, 110, 112, 114,

119, 120, 122, 126, 130, 131, 136, 158, 160, 163, 164, 165, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 181, 182, 185, 187, 188, 191, 192, 195, 197, 199, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 217, 218, 220, 222, 223, 226, 227, 228; Güney —, 21, 25, 86, 88, 127, 131, 210, 213; Kuzey —, 20, 68, 93, 199; — politikası, 89, 190

İtalyan/lar, 12, 26, 55, 60, 75, 87, 88, 91, 99, 131, 182, 190, 203; — askerleri, 126; — devletleri, 18, 20, 27, 83, 171; — hükümdar prensleri, 223; — hükümdarı, 98; — hükümdarları, 98; — kongresi, 77; — mültecileri, 25; — politikası, 93, 225; — prensleri, 39, 40, 60, 204, 226; — prensliği, 29, 30; — sahilleri, 120, 141, 206; — savaşı, 141, 223; — savaşları, 200, 228; — seferi, 92; — siyasi mültecileri (fuorusciti), 89; — süvarîsi, 53; — şehirleri, 15, 64; —ca, 103, 108; — Fransız münasebetleri, 223

İVAN III., Rus çarı, 90, 170

İYİ PHİLİPP; Burgondiya Dükü, 37, 45, 59, 65, 66

İzmir, 15, 35, 77

Jacopo Pazzi, 191

JACQUES BRUNET, Milano yakınlarındaki kilise mülkünün mutasarrıfı, 90

Javomiccio de Tagliacocco, 52

JEAN de LAFOREST, 131, 132, 133

JEAN de MONLUC, Gaskonyalı, Fransız elçisi, 137, 138, 139, 221, 222

Jofré Borgia, 92

JOHANN, Kudüs Kralı, 90

Johann Capistrano, Papas, 52

JOHANN FRANGEPANİ, Hırvat asıllı, 127

Johann Friedrich, 159

Johann Hilten, keşiş, 150

Johann Lascaris, 55

Johann Sigismund, 126

JOHANN ZAPOLYA, Macar Kıralı (1527-1540), 116 , 159, 172; JOHANN ZAPOLYA, Erdel voyvodası, 113

JOHANNES, Başpiskopos, 34

JOHANNES, Havarilerden, 152

Johannes Eck, 161

JOHANNES V., Bizans hükümdarı, 1

JOHN HARBORN, tüccardan, 142

Journal de la Croisière: Baron de Saint-Blancard'ın eseri, 219

Jörg von Frundsberg, 8, 172

Juan Borgia, 92, 110

JULİA, 181

JULİUS II., 31, 32, 40, 42, 89, 111, 112, 121, 163, 173, 227

JULİUS III, 197, 199, 200, 201

JURİSCHİTZ, Köseg müdafii, 124

Justus Jonas, 157

Kadınlar Barışı antlaşması (5 Ağustos 1529), 128, 130

Kafkas, 16

Kahire, 78, 85, 119

Kalabriya; — bölgesi, 222; — Dükü, 92

Kalahorra piskoposu, 151

KALİXT, Murad II.'ın şehzadesi, 81

KALİXT III., 12, 30, 31, 35, 36, 39, 40, 42, 49, 53

KANTAKUZEN, İmparator, 1

KANUNİ, *bk.* Süleyman I.

Kaptan Paşa, 120, 131, 135; — baştardası, 125

Karadeniz, 2, 16, 46, 47

Karaman Beyi, 3, 17, 35

kardinal, 7, 46, 66, 69, 77, 81, 86, 90, 91, 92, 94, 102, 134, 145, 146, 151, 152, 163, 167, 168, 169, 175, 177, 181, 183, 187, 188, 190, 193, 201, 207; — seçimi, 171; — heyeti, 187; — Meclisi (Kongregation), 40, 175, 205, 212; —lik, 80, 101, 201, 224; —lik tacı, 192

Karinya (Krain), 115

Karinyola (Kärnten), 23; — bölgesi, 197

KARL V, 8, 24, 25, 57, 58, 89, 90, 93, 115, 116, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 137, 138, 140, 159, 160, 162, 165, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 177, 178, 179, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 195, 196, 200, 204, 207, 208, 212, 213, 218, 219, 220, 221, 222, 228

KARLMAN, 23, 74, 75

Karlstadt, 157

KARVAJAL, Kardinal, 69

KASIM BEY, elçi, 100, 102

Kastilya, 21, 26, 135, 168

Katalan tacirler, 10

Katalanlı Daltello, 40

Katalonya, 18, 119

KATHARİNA, Aragon prensesi, 181

KATHARİNA de MEDİCİ, Fransa Kraliçesi, 179, 183, 190, 224, 225;

Katolik, 54, 107, 145, 163, 165, 200; — ahali, 44; — ayini, 61; — baronlar, 104; — Bavyera, 159; — kilisesi, 9, 59, 74, 144; — siyaseti, 59; —lik, 152, 161, 187, 228

KATZİANER, Ferdinand'ın kumandanı, 126

KAYITBAY (1468-1496), Sultan —, 78, 80, 84, 85

Kayrevan (Kairoan), 119

Kayzer, 12, 13, 20, 26, 27, 32, 37, 51, 59, 60, 61, 62, 66, 71, 80, 88, 90, 192

KAZIKLI *bk.* Vlad

Kefalonya, 111

Kefe, 16, 17

Kıbrıs, 56, 90

Kızıl Deniz, 119

kızıl elma, 228

kilise/ler, 9, 33, 36, 39, 58, 74, 90, 92, 112, 128, 143, 144, 148, 156, 164, 167, 173, 174, 175, 179, 183, 191, 195, 196, 225; — Devleti, 29, 30, 37, 40, 70, 80, 108, 111, 112, 163, 164, 173, 174, 175, 176, 177, 182, 183, 196, 199, 208, 213, 214, 227; millî —, 32; — gelirleri, 213; — makamları, 33, 171; — memuriyetlerinin tevcihi, 73; — meseleleri, 190; — mülkleri, 181, 189; — mülkü, 90; — siyaseti, 104, 165; — vakıf malları, 187; — inşası, 11; —in ittihadı, 41; —in reformu, 144

Kitharon, 46

KLEMENS IV., 34, 91

KLEMENS VI., 15

KLEMENS VII., 70

konsil, 66, 73, 91, 124, 188, 189, 190, 194; — kararları, 189; — meselesi, 190; — toplanması, 66, 73, 177, 187; — toplantısı, 188

KONSTANTİN, Bizans İmparatoru, 3, 9, 90

Konstantinopel, Konstantiniyye, Konstantinopolis, *bk.* İstanbul

Konstanz konsili, 29

Konya, 78

Korfu, 16, 132, 219

Korint, 3

Koron, 109, 124

korsan/lar, 130, 164; — yuvaları, 23

Korsika, 141, 165, 199, 201, 202, 224; — lılar, 199

Kosova, 1, 47, 60; — savaşı, 5

köleler, 7, 16, 113; — tüccarları, 8

Kölemenler, 16

Köseg (Guns), 124

Köylü Ayaklanmaları, 156

Krakau, 45

Kral, 18, 19, 21, 22, 23, 26, 32, 46, 47, 60, 61, 66, 78, 82, 90, 92, 94, 96, 104, 106, 107, 113, 116, 126, 127, 133, 136, 137, 138, 139, 141, 146, 165, 167, 168, 169, 177, 182, 190, 192, 193, 196, 199, 203, 219, 220; En Hıristiyan —, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 136, 137, 139, 141, 165, 166, 167, 168, 171, 172, 177, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 186, 188, 190, 192, 195, 196, 199, 200, 201,

202, 203, 204, 205, 207, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 228; — naibi, 189, 191, 196, 209, 222; — seçimi, 116
Kreuznach, 187
Kroya (Akçahisar), 54
Kudüs, 43, 48, 54, 55, 85, 90, 129; — Kralı, 90, 124; — krallığı, 15, 90 taçı, 80
Kurfürst, 159
Kurtuba, 119
kutsal haç kardeşliği, 166
Kutsal Mezar, 51, 166, 168
Kutsal Peder, 42, 46, 69, 103, 125, 166, 168, 187, 188, 190, 191, 195, 202
Kutsal Taht, (Papalık), 20, 37, 41, 69, 74, 76, 91, 164, 171, 177, 195, 196, 200, 201, 202, 205, 225
Kuzey Amerika filosu, 23

LADİSLAUS, Napoli Kralı, 19
LADİSLAUS II., Macar Kıralı
LADİSLAUS POSTHUMUS, Macaristan Kralı (1444), 47, 51, 53, 60
LAFOREST, *bk.* Jean de —
Langobardiya kralları, 74
Langobardlar, 158
LANSSAC, 202, 203, 208
LASCARİS, *bk.* Johann —
LASKİ, 134
Lateran; — konsülü, 166; — sarayı, 163
Latin; — harfleri, 103; —ce, 103, 201, 209
LAUTREC, Fransız mareşali, 173
de LAVİGNE, Fransız elçisi, 211
LAYOŞ II., Macar Kıralı, 113, 115, 116, 122, 125, 127
Legina, *bk.* Lesina adası
Lehistan, 20, 26, 45, 53, 62, 65, 95,126; 167, 215, — elçisi, 116; — kiliseleri, 32; — Kralı, 20, 126; — Kralları, 20, 37; — soyluları, 46
Leo X., 31, 40, 42, 54, 74, 113, 153, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 178, 226
Leopold von Ranke, 179
Lepanto, 91, 109; — savaşı, 114
Lesina adası, 97
Leş (Alessio), 111
Lille, 45
Limni, 12, 35
LİVİUS, 41
Livlandiya, 165
Loches Kulesi, 110
LODOVİCO MORO, Milano Dükü, 108
Lombardiya, 68, 134, 163, 165, 177;— dukalığı, 187
Londra, 169, 223;— antlaşması, 168;— ittifakı, 168
LONGİNUS, 86
LORENZO de MEDİCİ, 18, 85, 168, 191, 234
Lothringen, 192;— Kardinali, 193, 194, 197, 203
LOUİS IX., Fransa Kıralı, 24, 34, 91
LOUİS XI., Fransa Kıralı, 24, 26, 27, 62, 65, 66, 67, 73, 75, 79, 82, 88, 151
LOUİS XII., Fransa Kıralı, 24, 89, 107, 108, 109, 110, 126
LOUİSE de SAVOYEN, nâibe, 127
Lucca, 84
LUDOVİCO MORO, Milano Dükü, 92, 94, 108, 109, 110
LUİGİ GHERARDİ, Floransalı konsolos, 179
LUKAS NOTARAS, Büyük Dük, 9
LUKRETİA, Aziz Petrus'un kızı, 41
Lusignan hanedanı, 90
LUTHER, 13, 57, 124, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 172
Luxemburg, 23, 66
Lyon, 24, 142, 179, 190, 208, 223, 224; —lu bankerler, 224

Mabet (Templer) tarikatı, 150
Macar/lar, 7, 46, 48, 50, 54, 55, 95, 111, 116, 167; — altını, 58; — askerleri, 59; — birlikleri, 50; — büyük soyluları, 53, 47, 50, 57; — hakimiyeti, 46; — kiliseleri, 32; — köylüleri, 44; — Kralı, 16, 20, 31, 36, 116, 122, 126, 128; — meselesi, 219; — milleti, 116; — ordusu, 10, 17, 44, 47, 116; — Protestanları, 146; — sapkınları, 60; — serfleri, 115; — soylusu, 2; — tacı, 116, 128; — veraseti, 61, 66
Macaristan, 2, 12, 16, 21, 23, 26, 27, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 62, 65, 66, 69, 74, 80, 82, 97, 99, 113, 114, 116, 117, 122, 124, 125, 126, 128, 130, 137, 139, 140, 141, 146, 148, 153, 156, 159, 160, 199, 206, 209, 210, 211, 212, 215, 220, 221, 222; — Kralı, 47; — meselesi, 125; — tahtı, 45, 116
Madame d'Etampes, 134
Madame de Beaujeu, 80
maden ocakları, 7, 17, 23; —ciler, 4; — cilik, 62
Madrid, 125, 127, 128, 129, 218; — Barış antlaşması, 127; — Barışı, 172
Madrusso, 194
Magnat, 115, 139
Mainz; — Başpiskopos Prensi, 73; — Başpiskoposu, 33, 73; — kardinali, 26
Makedonya, 1, 2
Malfoto: elçi, 18, 85
Malta, 80, 215; — şövalyeleri, 140
manastır/lar, 1, 57, 79, 128, 215; — keşişleri, 117
Mantova, 7, 18, 59, 61, 84, 103; — kararları, 60; — kongresi, 67, 73, 225
MANUEL, Paleologlar'dan, 13
Marano, 222
MARCANTONİO, Colonna ailesinden, 202, 213, 216
MARCELLUS II., Papa , 200
Marck, 201
Marco Barbo, 77
Marco Polo, 23
Mareşal, 44, 140, 196, 203
MARGARETA, Burgondiya prensesi, 80, 184, 194, 197, 208;
Margareta von Burgund, 24
MARİA, V. Karl'ın ve Ferdinand'ın kızkardeşi, 115
Maria Sforza, 202
Mariciano, 200
Marignano, 26, 163
MARİLLAC, Fransa temsilcisi, 133
MARİNİ, ANTON, 62, 65, 66, 67
Markgraf, 162
MARKİ del VASTO, İspanyol kumandan, 118
Marki Francesco Gonzaga, 102, 103
Marsilya, 69, 82, 120, 130, 131, 134, 138, 179, 180; — ticareti, 138
Martin Luther, *bk.* Luther
MARTİNUZZİ, nâib, 126
MATHA, Havarilerden, 152
MATHİAS CORVİNUS, Macar Kıralı, 12, 20, 26, 27, 36, 47, 53, 54, 60, 61, 64, 65, 66, 81, 82, 85, 115
MAXİMİLİAN I., Alman İmparatoru, 26, 80, 82, 88, 89, 94, 95, 104, 108, 120, 121, 122, 141, 165, 166, 167, 168, 217
Mayorka, 214
MEDİCİ, kardinal, 146, 173, 174; — hanedanı, 171; — Papası, 175; —ler, 79, 174, 214
Medyaş, 125
Megara, 111
Mehdiye, 120, 140, 182; — seferi, 222
MEHMED I., (1403), 2, 16
MEHMED II., (1451), 2, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 16, 17, 18, 19, 27, 35, 48, 49, 51, 54, 67, 71, 72, 73, 75, 76, 78, 81, 100, 226, 234
MEHMED PAŞA, Nişancı —, Sadrazam, 78
MELANCHTHON, 150, 158, 159
Melfi Prensi, 225

MENDOZA, *bk.* Diego Hurtado de —
menzil; — ağı, 15; — teşkilatı, 4
MERYEM, 10, 47
MESİH, 215; —'in hükümdarlığı, 152
Metz, 199
mezhep mücadeleleri, 171
Mezières, 208
Mısır, 15, 16, 78, 80, 81, 84, 85, 108, 113, 114, 121, 165; — delegesi, 85; — elçisi, 81, 96; — hazinesi, 96; — Memlukları, 113; — Sultanı, 18, 43, 55, 56, 78, 96, 98, 108, 121; — ticaret yolları, 113; —'ın fethi: (1517), 6
Michiel kardinali, 102
Midilli, 12, 17, 35, 118
MİGNANELLİ, Papalık elçisi, 192
Milano, 16, 18, 19, 20, 25, 27, 67, 84, 89, 90, 92, 94, 97, 99, 108, 109, 110, 111, 122, 127, 129, 132, 136, 171, 172, 174, 177, 185, 186, 189, 191, 193; — Dükleri, 128; — Dükü, 16, 52, 92, 93, 108, 172, 182, 203; — elçisi, 109; — savaşı, 109; — soyluları, 109; —lu cumhuriyetçiler, 27; — Piskoposu, 195
Minoritler tarikatı, 49, 57; — Haç Manastırı, 103
Minorka, 120
Modena, 173; — kardinali, 102
Modon, 12, 109
Moğollar, 15, 34; — [Timur] istilası, 5
Mohaç, 116, 128, 148, 152, 160, 222; — muharebesi, 128; — savaşı, 116, 148; — yenilgisi, 128; — zaferi, 57
MONLUC, *bk.* Jean de Monluc
Monreale kardinali, 102
Montalcino sığınağı, 200, 208
del MONTE, Kardinal, 199
Montebello Markisi, 201, 216
Montferrat, 84; — Markizi, 25
MONTMORENCY, ANNE de, 134, 208, 219; — ailesi, 190; —ler, 196
Montorio Kontu, 201, 202, 206
Mora, 2, 3, 9, 17, 18, 19, 48, 55, 65, 67, 77, 91, 99, 111, 151
Moravyalı askerler, 115
Morisco/lar, 119, 126
MORİTZ, Saksonya Dükü, 141, 197; Saksonya Kurfürstü, 160
MORO, *bk.* Ludovico —
MORTİER, Fransız elçisi, 192, 197
Moskova, 90, 170; — Knezliği, 130
Moulins, 80
MUHAMMED, Hz. —, 13, 146, 158;
Mukaddes topraklar, 128
MURAD I., 16, 44, 47
MURAD II., (1421), 1, 2, 16, 17, 45, 46, 81
MURAD III., 146
MUZARELLİ, Papalık temsilcisi, 203
Mühlberg, 140, 190, 192
Müslümanlar, 6, 27, 34, 85, 86, 119, 145, 151, 153, 154, 168, 218, 219; — korsanlar, 23; — köleler, 16; — Türkler, 154; —ın sürülmesi, 85

Nakşa, 35
Napoli, 7, 13, 19, 30, 31, 34, 37, 38, 39, 54, 60, 65, 73, 77, 80, 84, 86, 88, 90, 91, 92, 94, 99, 100, 103, 104, 105, 106, 110, 112, 129, 163, 165, 169, 172, 174, 187, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 200, 201, 202, 203, 208, 209, 210, 211, 212, 222, 225; — askerleri, 104, 173; — baronları, 89; — elçisi, 80; — filosu, 92; — hükümdarları, 111; — kadırgaları, 77; — körfezi, 214, 215; — kral naibi, 199; — Kral Naibi, 207; — Kralı, 7, 18, 19, 27, 36, 39, 86, 88, 91, 92, 93, 95, 96, 108, 110, 203; — krallığı, 88, 94, 174; — limanı, 193; — meselesi, 88, 92; — sahilleri, 137; — tacı, 90, 163, 207; — toprakları, 215, 218; — veraseti, 65; —li esirler, 20; —li mülteciler, 193, 223, 225; —li siyasî mülteciler, 220; —liler, 7
Navagero, 207
Navarin, 109

Naxos Dükü, 134
Nazi Almanya, 221
Nesturiler, 34
NİCCOLO CİBO, Arles başpiskoposu, 101
Nice, 79, 132, 133, 134, 136, 184, 185; — içkalesi, 185
Nicolaus V., 30
Niğbolu, 2, 5, 44, 45, 234; — zaferi, 5
NİKLAS JURİSCHİTZ, Avusturya elçisi, 173, 123, 124;
NİKOLAUS TRAU, 19
NİKOLAUS V.: Papa (1447), 9, 17, 30, 31, 35, 39, 41, 72
Niş, 46
Noel, 51, 168, 210
Norman/lar, 11, 94
Norveç, 41, 181
Novara, 184, 208, 110
Novo Brdo, 7
Noyon antlaşması, 165
Nürnberg, 73, 159, 171, 221

ODET de SELVE, Fransız elçisi, 211, 215
Oot Herdegh, 52
Oran, 135
Orazio Farnese, 196
Orbieto, 210
Orbitello, 36
Ordu vaazı: Luther'in eseri, 161; Luther'in eseri, 150
ORHAN, II. Mehmed'in kardeşi, 3
ORHAN, Sultan —, 1, 15
Orléans Dükü, 92, 128, 132, 137, 139, 185, 187
ORSİNİ, 31
Orta Asya, 15, 34, 170
Ortodoks kilisesi, 144, 158
ORUÇ REİS, 118, 119
Orvieto, 173
Osimo, 20
Osmanlı/lar, 8, 12, 13, 21, 27, 42, 46, 47, 52, 53, 54, 65, 114, 119, 125, 133, 138; — Avrupa politikası, 145; — birlikleri, 4; — devleti, 3, 5, 18, 20, 34, 41, 45, 48, 51, 55, 70, 81, 83, 84, 85, 93, 98, 102, 114, 118, 119, 132, 135, 138, 168, 184; — diplomasisi, 125; — elçisi, 18; — idarecileri, 139; — idaresi, 144; — imparatorluğu, 13, 50, 53, 55, 78, 93, 111, 112, 141, 142, 155, 156, 159, 166, 176, 184; — ordusu, 117; — Sultanı, 56; — toprakları, 16, 17, 156; — Türkleri, 1, 15; — uyrukları, 20; — Yahudi kolonisi, 176
Ostia, 77, 183, 209, 210; — sahilleri, 164
Otranto, 19, 20, 31, 36, 54, 56, 77, 78, 234; — kalesi, 222
OTTAVİO FARNESE, Papa'nın torunu, 184, 186, 194, 196, 197, 208

padişah/lar, 78, 155; —lık, 123
Padua piskoposluğu, 77
Paleologlar, 9, 13, 64, 90
Palliano; — Dükü, 201, 216; — kalesi, 202, 206
PANDONE, Napoli elçisi, 80, 93;
Paolo Giordano Orsini, 202
Papa, 5, 7, 8, 9, 15, 17, 18, 19, 20, 25, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 46, 47, 48, 58, 59, 54, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 121, 124, 128, 130, 132, 143, 145, 146, 149, 151, 152, 153, 154, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 219, 223, 225, 226, 227, 228, 234; — idaresi, 145; — seçilmesi, 88; — taraftarları, 153, 160;

— temsilcisi, 211; —cılar, 145; —lık, 7, 12, 15, 18, 20, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 48, 49, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 77, 80, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 97, 98, 99, 101, 104, 105, 107, 108, 111, 112, 127, 137, 140, 142, 143, 146, 150, 151, 152, 154, 155, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 208, 212, 213, 214, 216, 217, 218, 222, 223, 225, 226, 227, 228; —lık arazileri, 36; —lık askerleri, 175; —lık bürokrasi, 40; —lık devleti (Respublica Christiana), 27, 75; —devri, 42; —lık diplomasisi, 66, 167, 169, 171, 207; —lık diplomatları, 66; —lık donanması, 202; —lık donanması kaptanı, 7; —lık dönemi, 39; —lık elçisi, 51, 80, 87, 164, 192, 195, 209; —lık fermanı, 167; —lık filosu, 36; —lık garnizonu, 12; —lık hanedanı, 173; —lık hazinesi, 39; —lık idaresi, 202; —lık kadırgaları, 77; —lık kuvvetleri, 211, 213; —lık makamı, 39; —lık makamları, 38; —lık maliyesi, 7, 36, 41, 199; —lık monarşisi, 31; —lık ordusu, 7; —lık politikası, 84; —lık tacı, 36; —lık temsilcileri, 201, 213; —lık temsilcisi, 59, 107, 169, 203, 206, 209

papas/lar, 51, 52, 158, 201, 214

paralı askerler, 8, 68, 172; — şefi, 201; — yabancı askerler, 54

Paris, 80, 132, 134, 209; — parlamentosu, 33, 220

Parma, 163, 173, 188, 190, 191, 192, 194, 196, 197, 208; — kumandanı, 197

Paskalya, 213

PASQUALE MALEPIERO, Venedik Doju, 65

Passau, 141

PASTOR, müverrih, 168, 205

Patrik, 9; —lik asası, 9

Paul Andermann, 161

PAUL II., 19, 30, 36, 39, 40, 42, 77, 81, 151, 226

PAUL III., *(bk.* Alessandro Farnese), Papa (1534), 70, 145, 162, 174, 175, 177, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 201, 223, 224, 225, 227

PAUL IV., Papa (1555), 70, 162, 174, 176, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 209, 210, 215, 217, 223, 224, 225, 227, 228

Pavia, 172, 222; — savaşı, 127, 152

Pazzi, 18

PEDRO de TOLEDO, Napoli kral naibi, 199

peksimet imalatı, 114

PELLICIER, Fransız elçisi, 135

Penon adası, 119

PERO TAFUR, İspanyol, 5

PERON de BASCHI, VIII. Charles'ın elçisi, 88

Perugia, 210

Pesaro, 84

Peşte, 118

PETRUS, Aziz —, 29, 41, 87, 112, 180, 198, 210

PHILIPP, *bk.* İyi Philip

PHILIPP II., 93, 160, 186, 204, 207, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 216, 228

PHILIPPUS de PATRIARCHIS, Floransa'da noter, 103

Piacenza, 163, 173, 190, 191, 194, 196, 208; — dukalığı, 188, 194; — Dükü, 191

Picardie, 132

Piccolomini; — ailesi, 39; — Papası, 61

Picquigny, 24

Piemonte, 136, 196

Piemontese Gattinare, müşavir, 127

PIERLUIGI, Piacenza Dükü, 184, 188, 190, 191, 192

PIERO STROZZI, 191, 200, 206, 208, 224

PIERRE d'AUBUSSON, Aziz Jean

şövalyeleri Büyük Üstadı, 78
Pietro Riario, 40
Pikardie, 213
Piombino, 84
Pipin, 74
Pisa, 109; — Kardinali, 206, 208; — konsili, 163
piskopos/lar, 32, 172, 193, 194, 195, 224; — prensler, 64, 65; —luk tacı, 36
PIUS II., (Aeneas-Sylvius), 30, 31, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 49, 54, 59, 60, 61, 65, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 81, 151, 168, 217, 225
PIUS III., 111
PIUS IV., 205, 216, 217
PİYALE PAŞA, Cezayir Beylerbeyi, 214
Piyemonte, 186
Piza, 15, 18
Pizarro, 23
Po nehri, 191
PODİEBRAD, Çek kralı, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 73, 75, 168
POLİN de la GADRE, Fransız İstanbul elçisi, 136, 141, 183, 208, 219
Portekiz, 91, 94, 138, 139, 163, 176; — filosu, 77; — Kralı, 127, 139; — tayfaları, 77; —liler, 108, 113, 119, 138, 167
Potosi, 23, 234
Prag, 61; — sarayı, 62
Pragmatik Sanction, 32, 60, 73
Prena [Kuzey İtalya], 20
prens/ler, 13, 21, 33, 37, 47, 80; —lik, 31
Pressburg, 116
Preveze, 135, 185; — deniz savaşı, 135
PRİAMOS, son Truva kralı, 72
Protestan/lar, 129, 138, 140, 145, 146, 159, 160, 161, 162, 179, 180, 182, 187, 188, 189, 190, 195, 205, 207, 210; — muhalefeti, 180; — öğreti, 149; — öğretisi, 146, 152; — şehir idareleri, 159; —lık, 123
Provence sahilleri, 118, 186
Prusya İlimler Akademisi, 72

Quattrocento dönemi, 19, 31, 38, 40, 59, 98, 112; — Papaları, 163
Quirinal kolej, 55

Raguza, 15, 97, 165
Ravenna temsilcisi, 164
Reform, 187; — hareketi, 146, 152, 156, 162, 217; — sapkınları, 145; — taraftarları, 146; —cular, 157; —ist, 147
Reformasyon, 142
Regensburg, 122
Reggio, 200, 212
Reins-en-Provence, 82
RENÉ de GUİSE, Amiral, 215
Respublica Christiana, 29, 143
Restorasyon, 215, 228
RİARİO, IV. Sixtus'un yeğeni, 31, 39
Riccinio, 36
RİCHARD II., 43
Rimini, 84
RİNCON, Fransız hizmetinde çalışan İspanyol, 128, 133, 134, 136, 137, 183, 186, 219, 220
Roberto, 224
Roberto Malatesta, Condottiere, 8
Rodos, 9, 34, 35, 78, 79, 81, 85, 90, 114, 117, 153, 163, 169, 171; — adası, 54; — gemileri, 111; — şövalyeleri, 9, 35, 87, 169
RODRİGO SANZO, Kalahorra piskoposu, 151
Roma, 5, 8, 9, 13, 23, 25, 29, 31, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 61, 62, 69, 70, 75, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 104, 109, 110, 111, 112, 124, 125, 128, 143, 144, 152, 154, 163, 164, 166, 167, 171, 172, 173, 174, 175, 182, 183, 185, 186, 189, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 199, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 213, 215,

216, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 234; üçüncü —, 170; — Akademisi, 42; — elçisi, 219; — halkı, 85, 181, 183; — imparatorluğu, 72, 181; — imparatorluk taçı, 72; — Kilisesi, 41, 74, 143, 156, 181, 213; — Kralı unvanı, 123, 140, 209; — olayı, 173; — Prefekti ünvânı, 102; — soyluları, 40; — surları, 214; — şehri, 144; — Yağması (*Sacco di* —, 1527), 8, 144, 152, 173, 186, 226, 200; — Yahudileri, 176; —lar, 171, 173

Romagna, 31, 164, 212; — prensi, 39

Roma-Katolik; — Hıristiyanlar, 35; — kilisesi, 34

Rouen, 33

Roussillon, 89

Roxolane, *bk.* Hürrem Sultan

Rönesans, 29, 39, 40, 215, 217; — devri, 19; — dönemi, 75, 225, 227; — Papaları, 31; — Papası, 216; — ruhu, 41

Rubbio, 38

Rudnik maden ocakları, 7

Rum/lar, 9, 12, 44, 59, 74, 86, 107, 176; — denizciler, 3; — despotlukları, 3; — soylusu, 18; —-Katolik kilisesi, 10

Rus/lar, 165, 215; —m Hükümdarı, 90

Rusya, Güney —, 114; — politikası, 170

RÜSTEM PAŞA, sadrazam, 141

Sacco di Roma, *bk.* Roma Yağması

SADOLET, Kardinal, 167

sadrazam, 78, 124, 125, 138, 141, 173

SAİNT-BLANCARD, Fransız amirali, 118, 132, 219

Sakız, 12, 17, 135; — Adası, 225

Saksonya, 33; — Dükü, 141, 197; — Elektör Dükü, 221; — herseki, 161; — Kurfürstü, 160

Salerno Prensi, 92, 202, 212, 225

Saluzzo, 84

Salzburg, 53; — kardinali, 51; — köylüleri, 156

SAMPİERO, yüzbaşı, 199avoien

Santa Giorgio bankası, 16

SANZA, Alfonso'nun kızı, 92

Saragossa, 168

saray, 29, 39, 102, 118; — falcısı, 90

Sarazenler, 27, 90

Sardinya, 131, 137, 165

Sauly, Ceneviz Bankası, 25

Savaşa dair, Luther'in eseri, 161

Savona, 122, 129

Savonarola, 175

Savoya (Savoien), 25, 84, 131, 185

SCARAMPO, Papalık donanması kaptanı kardinal, 7, 35

SCHEPPER, *bk.* Cornelius Schepper

Schmalkald, 130; — ittifakı, 137, 145, 159, 162, 187, 188, 189; — savaşı, 159

sefaret heyeti, 107, 128

Segedin, 46

SEGNİ, Floransalı tarihçi, 223

Seina, 209

Selanik, 1, 16, 117

Selçuklu Sultanı, 72

SELİM I., 113, 121, 163, 165, 167, 169; Şehzâdeliği, 113; vefatı, 113

Semadirek, 35

Senato, 123

Senigaglia, 102, 103, 105; — Vikar'ı, 102

Serazenler, 119

Sforza, 19, 27, 41, 73

Sırbistan, 1, 7, 2, 3, 47, 81

Sicilya, 62, 86, 106, 114, 120, 131, 193, 209, 218; — kral nâibi, 136

Siena, 15, 22, 36, 40, 84, 187, 190, 191, 194, 199, 200, 201, 204, 205, 210, 211, 213, 214, 224, 228; — lılar, 200

Sigismondo Malatesta, 60

SİGİSMUND, Lehistan Kralı, 126

SİGİSMUND, Macar Kıralı (1387), 2, 16, 44, 46, 60, 61, 73

SİLVESTRO ALDOBRANDİNİ, Floransalı

mülteci, 207
sinod, 32
Sinop, 7
Sisam, 1
SİXTUS IV., Papa (1471), 7, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 77, 78, 170, 191, 226, 234
skudi, 39
Slav, 12
Sloven, 141
Sodom, 8, 172
Sofya, 1
Somma Dükü, 202, 204, 205, 207, 212, 225
Sorbonne, 33
Sorrent, 214
soylular, 191
Spalatin, 148
Speyer, 136, 161
Spoleto şatosu, 81
Squillace prensliği, 92
Srebrenica maden ocakları, 7
St. Peter katedrali, 86
St. Quentin, 214; — mağlubiyeti, 215
Stefan, 74
Steinmark, 115
Stephan Gerlach, papas, 158
Steyermark, 2
STROZZİ, *bk.* Piero —; — ailesi, 224; — bankası, 224
Stuhlweissenburg, 116
Sultan, 2, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 27, 28, 35, 40, 45, 46, 50, 51, 53, 54, 56, 57, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 116, 117, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 139, 140, 141, 147, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 167, 175, 176, 177, 178, 179, 192, 193, 195, 199, 202, 205, 206, 207, 210, 211, 212, 215, 219, 220, 221, 222, 223, 225, 226, 227, 228, 234; — unvanı, 234; —Basileus *bk.* Mehmed II.
sunnîler, 35
Suriye, 113, 165
Sus (Sousse), 119
Süleyman I., Sultan (1520-1566), 5, 12, 113, 114, 117, 118, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 130, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 141, 145, 147, 159, 160, 171, 178, 181, 195, 199, 210, 211, 212, 218, 219, 220, 221; ölümü, 5
Süveyş, 34
Şah İsmail, 122
Şam, 119
şap madeni, 16, 36
Şark, 15, 45, 57, 67, 69, 72, 89, 90, 109, 131, 133, 134, 166, 170; — meselesi, 58, 168; — politikası, 128; — siyaseti, 111; —ın imparatoru, 74
Şiî, 35, 145
Şilezya, 49
şövalye/ler, 9, 44, 45, 79, 115, 140, 208, 215; — birliği, 45; — ordusu, 44; — zırhları, 23
Şvab/lar, 108; — İttifakı, 25, 181

taç giyme, 94, 107; — töreni, 92
Talent, 135
Taman, 16
Tarent, 110; — Prensi, 73
Tatar/lar, 113, 147, 149, 151, 165, 215
Terracine, 105, 104, 207
Tesalya, 2
teslis, 47
Tevrat, 150
Theiss nehri, 126
THEODORA, Kantakuzen'in kızı, 1
THOMAS, İsparta Despotu, 9
Thomas Paleologus, 35

tımar/lar, 6, 11, 20; — sistemi, 6; — toprakları, 196; —lı sipahiler, 4
Tiber nehri, 35, 164
tifüs salgını, 189
TİMUR, 2, 5, 15, 35, 45
Tirol, 23; — Dükü, 73
Tivoli, 214
Tlemsen, 119
Toledo, 122
Tolfa, 36
Tommaso Parentucelli, 30
TOMORY, kardinal, 152
top/lar, 4, 50, 119; — dökümcüleri, 4; — fitili, 50; —çu birlikleri, 108; —luk, 4, 117, 118
Tordesillas antlaşması, 91
Torino, 25, 211
Toskana, 163, 203, 208, 214, 224; — Dükü, 193
Toulon, 135, 136, 222, 228
Tournai, 24, 165
TOURNON, Fransız kardinal, 134, 207
Trablus, 135, 140
Trabzon, 35, 73
Trajetto, 103
Trakya Cherson'u (Gelibolu Yarımadası), 1
Tranquillo, 134
Trepça, 7
Tricarico prensliği, 92
Trient, 189, 190, 194; — Kardinali, 194; — konsülü, 32
Trivulzio kumandanı, 110
Truva, 72; — kahramanı, 72; — kralı, 72; —lılar, 72
Tudorlar, 26
Tuna, 44, 47, 50, 52, 53, 156; — filosu, 115
Tunus, 8, 119, 120, 124, 132, 135, 136, 138, 182, 183, 184, 220; — hakimi, 82; — korsanları, 164
TURGUT REİS, 135, 140, 141, 200, 225
Türk/ler, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 73, 75, 77, 78, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 192, 193, 194, 195, 197, 199, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 234; Büyük —, 27, 103, 176, 192, 193, 222; — Akdeniz donanması, 140; — akınları, 2, 99; — askeri, 10, 78, 197; — askerî gücü, 164; — askerî yardımı, 169, 215, 225; — atlısı, 121; — baskısı, 159, 180, 189; — birlikleri, 47; — bölgesi, 156; — casusu, 171; — çıkartması, 182; — denizcileri, 212; — dili klavuzu, 44; — donanması, 3, 132, 135, 141, 142, 183, 195, 199, 200, 203, 209, 210, 211, 215, 216, 217, 218, 222, 225, 227; — düşmanı, 199; — düşmanlığı, 182, 215; — elçi/leri, 98, 111; — elçilik heyeti, 19, 82, 86, 120; — elçisi, 18, 82, 83, 88, 96, 101, 103, 104, 105, 107, 109, 110, 115, 116, 180; — esareti, 37, 45; — esirler, 44; — figürü, 109; — filosu, 80, 133, 146; — geleneği, 228; — gemileri, 183, 194; — gücü, 58; — hakimiyeti, 10, 17, 56, 146; — himayesi, 117; — hububatı, 114, 141; — hükümranlığı, 2, 10; — idaresi, 11, 116, 157; — ileri harekatı, 58; — ileri harekâtı, 67; — ilerlemesi,

54; — imparatorluğu, 89; — istilası, 200; — ittifak politikası, 198, 228; — ittifakı, 112, 130, 142, 223; — ittifakı akdi, 67; — ittifakı politikası, 226, 228; — kaptanları, 135; — karşıtı ittifak, 185; — Kayzeri, 51; — kongresi, 81, 84, 85; — korkusu, 171; — korsanları, 16, 165, 169, 175; — kumandanlar, 199; — kuvvetleri, 136; — meselesi, 30, 31, 37, 61, 87, 143, 148, 161, 226; — müttefikler, 200, 228; — ondalığı vergisi, 167, 168; — ordusu, 3, 10, 44, 51, 52, 118, 153, 156, 160, 215, 218; — politikası, 8, 78, 84, 87, 93, 112, 197, 217, 225; — sahilleri, 77; — saldırısı, 174, 210; — sarığı, 176; — savaşı, 27, 33, 37, 42, 61, 62, 63, 65, 67, 81, 99, 115, 120, 130, 143, 149, 150, 152, 155, 156, 161, 162, 168, 184, 188, 219; — savaşları, 37, 53, 143, 159; — silahları, 133; — silahlı kuvvetleri, 173; — siyaseti, 122, 226; — süvarisi, 7; — şap madeni, 36; — tahılı, 114; — tarihçisi, 228; — tehdidi, 128; — tehlikesi, 2, 10, 45, 57, 70, 86, 91, 130, 147, 150, 152, 169, 173, 174, 175, 178, 215, 220; — topçuluğu, 117; — topçusu, 116; — toprakları, 106, 156; — tüccarları, 132; — uyruğu, 206, 227; — vergileri, 175; — Yahudileri, 176; — yardımı, 98, 122, 131, 179, 182, 193, 197; — yaya askerleri, 5; — zaferi, 5, 123, 154, 199; —-Fransız ittifakı, 183, 203; —-Papalık ilişkileri, 206; —çe, 44, 108

Türkiye, 95, 147

Türkler'e karşı duâya davet uyarısı: Luther'in eseri, 150

Türkler'e karşı ordu vaazı: Luther'in eseri, 147

Türkler'e karşı savaş: Luther'in eseri, 160; Luther'in eseri, 148

Türkmenler, 35

ULRİCH von HUTTEN, 143, 144

Ultraquist öğreti, 61

Urbino, 84, 191

UZUN HASAN, Akkoyunlu hükümdarı, 35

ücretli asker/ler, 26; — kumandanı (Condottiere), 20, 27, 39

Vadiscus: Ulrich von Hutten'ın eseri, 143

vaftiz, 74

Valensiya, 119

Valentina Viskonti, 108

Valois, 127; — hanedanı, 132, 184

VALORİ, Floransa elçisi, 87, 104

Vandallar, 173

Varna, 2, 17, 47, 60, 152

Vasco da Gama, 23

Vatikan, 19, 20, 37, 41, 81, 177; — kütüphanesi, 39, 42

Vaucelles, 204, 205

de la VEGA, İspanya elçilik sekreteri, 207

VELTWİC, *bk.* Gerhard —

Vendôme dükü, 184

Venedik, 1, 2, 3, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 27, 35, 36, 43, 44, 46, 48, 49, 53, 54, 56, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 77, 80, 81, 84, 86, 88, 91, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 120, 121, 122, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 163, 164, 167, 172, 174, 176, 177, 181, 184, 185, 187, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 202, 203, 208, 209, 211, 212, 218, 219, 220, 224, 234; — Balyozu, 121, 123, 195; — Doçu, 17, 65, 104; — donanması, 3, 17, 68, 114; — dukası, 67; — elçisi, 66, 69, 104, 165, 167, 207; — filo kumandanı, 7; — filosu, 46, 109, 119; — gemileri, 109; — kolonisi, 17; — nakliye gemileri, 69; — özel elçisi, 209; — senatosu, 221; — şehri, 114; — tacirleri, 17; —li/ler, 8, 12, 16, 17, 18, 19, 44, 56, 86, 95, 96, 110, 121, 125, 135, 174; —li tayfalar, 13

vergiler, 7, 10, 11, 15, 16, 17, 22, 38, 54,

74, 94, 97, 125, 131, 132, 140, 157, 171, 189; — ihdası, 214; — muafiyeti, 18; — mükellefleri, 115; — ödenmesi, 126; — sistemi, 115; götürü — lendirmeler: —, 33; —lerin ilgası, 73; ondalık —si, 33

Vertizo mağlubiyeti, 126

VESPASİEN de ZARA, Avusturya elçisi, 124

Villach, 197

Visconti, 21

Vittoria Farnese, 184, 187

Viyana, 46, 53, 93, 117, 118, 122, 123, 124, 126, 129, 150, 160, 174; — muhasarası, 148, 178; — seferi, 227; —/Neustadt, 49; —lılar, 126

VLAD, Voyvoda, 8

Volga Nehri, 170

WİLHELM, Geldern Dükü, 186

Wilhelm Truchtlinger, 51, 52

Wittenberg, 158

WLADİSLAW III.: Macar Kıralı, 113

WLADYSLAW III.: Lehistan kralı, 45, 46, 60, 115

WOLSEY, kardinal ve devlet nazırı, 129, 167, 168

Worms, 187, 188

Würtemberg, 122

Würtzburg, 156

XİMENES, kardinal, 168

Yahudi/ler, 12, 49, 58, 117, 119, 176, 206, 213, 214, 215; — denizciler, 3; — dönmeler (Marranos), 176, 206; — takibatı, 176; — uyruklar, 176

Yavuz Sultan Selim, *bk.* Selim I.

Yayçe, 115

Yeni Dünya, 23, 91

yeniçeriler, 4, 5, 8, 50, 57, 75, 100, 113, 114, 117, 118, 151, 218, 219, 228; — birliği, 9; — ordugahları, 4

YILDIRIM BAYEZİD, *bk.* Bayezid I.

Yunan; — adaları, 17, 35; — şehirleri, 2; —ca, 131; —lılar, 72

Yunanistan, 2, 56, 94, 98, 165; — Kralı, 90

YUNUS BEY, Divân tercümanı, 132

yüzbaşı, 199

Yüzyıl Savaşı, 43

ZACHARİAS DELFİNO, Almanya'daki Papalık temsilcisi, 209

Zadra, 109

Zambaklı bayraklar, 197

ZAPOLYA, 57, 116, 117, 122, 125, 126, 128, 130, 177, 219, 220, *Bakın* Johann Zapolya

ZARA, *bk.* Vespasien de —

Zengh, 88

Zeytindağ, 90

ZOE (SOPHİE), son Paleologun kızı, Bizans tahtının varisesi, 90, 170

Kemal Beydilli Prof.Dr., İstanbul 1942 doğumlu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim üyesi. İstanbul (1968) ve Münih (1975) üniversitelerini bitirdi. Osmanlı-Avrupa münasebetleri, Osmanlı ıslahat teşebbüslerini ağırlıklı olarak çalışmaktadır. Makaleler dışında yayımlanmış bazı kitapları:

Büyük Friedrich ve Osmanlılar.1790 Osmanlı-Prusya İttifakı. Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki, İstanbul 1984; XVII. Yüzyılda Osmanlı - Prusya Münasebetleri, İstanbul 1985; II. Mahmud Devrinde Katolik Ermeni Cemaati ve Kilisesi'nin Tanınması (1830), Cambridge- Mass. 1995; Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826), İstanbul 1995; Mahmud Râif Efendi ve Nizâm-ı Cedid'e Dâir Eseri(İlhan Şahin ile birlikte), Ankara 2001; Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü, İstanbul 2001; Bir Yenicerinin Hatıratı, İstanbul 2003.

Rönesans dönemi Papalarının Türklerle sürdürdükleri işbirliği ve ilişki, dinin real politika üzerindeki yönlendirici etkisinin gerektiğinde nasıl devre dışı bırakılmakta olduğunun ve genel politikanın bir vasıtası olarak nasıl kullanıldığının göstergesidir. Bu durum, dönemin sair Avrupa devletleri yanında Osmanlı devleti için de geçerlidir. Elinizdeki eser, yalnızca Papalık tarihinin değil, karşılıklı münasebetler açısından Türkler yanında Avrupa'nın diğer devletlerinin de izledikleri politikaların anlaşılmasında değerli bir kaynaktır. Avrupa'nın özellikle Papalık dahil olmak üzere dönemin İtalyasının içinde bulunduğu karışık durumun gözler önüne serilmesi, Avrupa istikametindeki Türk ileri harekatının daha rahat anlaşılmasına katkıda bulunur. II. Mehmed'in Otranto'ya asker çıkartması ve İtalya'nın fethine girişmesinin, bu siyasî kargaşa ve zafiyet dikkate alındığında pek de o kadar zor bir iş olarak görülemeyeceği, bu eserle daha da açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

ISBN 975-6596-13-9
9 789756 596135